

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**SELEUKOSLAR DÖNEMİ'NDE SURİYE:
BÜYÜK İSKENDER'İN ÖLÜMÜNDEN (M.Ö. 323),
POMPEİUS'UN SURİYE FETHİ'NE KADAR (M.Ö. 64)**

DOKTORA TEZİ

MURTAZA ALİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN

GAZİANTEP
Mart-2023

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Seleukoslar Dönemi'nde Suriye:
Büyük İskender'in Ölümünden (M.Ö. 323),
Pompeius'un Suriye Fethine kadar (M.Ö. 64)

MURTAZA ALİ

Tez Savunma Tarihi: 03.03.2023

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı
Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
SBE Müdürü

Bu tezin Doktora tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN
Bölüm Başkanı

Bu tez tarafımca (tarafımızca) okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN _____

Prof. Dr. Fikret ÖZCAN _____

Prof. Dr. Atilla ENGİN _____

Prof. Dr. Ahmet GÜNDÜZ _____

Doç. Dr. Nevzat ARTUÇ _____

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza.....

Adı ve Soyadı: MURTAZA ALİ

Öğrenci Numarası: 201728622

Tezin Savunma Tarihi: 03.03.2023

ÖZET

SELEUKOSLAR DÖNEMİ'NDE SURİYE: BÜYÜK İSKENDER'İN ÖLÜMÜNDEN (M.Ö. 323), POMPEIUS'UN SURİYE FETHİNE KADAR (M.Ö. 64)

ALİ, Murtaza

Doktora Tezi,

Tarih Anabilim Dalı

Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN

Mart, 2023, 247 Sayfa

Seleukos Krallığı, (M.Ö. 312–64), Büyük İskender'in ölümünden sonra ortaya çıkan üç Makedon krallıktan en büyüğüdür. Bu krallık; Büyük İskender sonrası hüküm sürmüş olan I. Seleukos Nikator tarafından, önceki Akhaemenid İmparatorluğu'nun altyapısı üzerine inşa edilmiştir. İpsos Savaşı'ndan sonra Suriye bölgesi, I. Seleukos'un idaresine geçmiş ve krallığın başkenti Seleukeia Tigris'ten Antiocheia'ya taşınmıştır. Bu dönemde Krallık toprakları, etnik, kültürel, dini ve politik açıdan zenginlikleri ile karakterize olarak devasa bir coğrafyaya yayılmıştır. Kral III. Antiochos döneminde (M.Ö. 200) ise bu krallık Pamir Dağları'ndan Ege Denizi'ne kadarki geniş bir alana hükmetmiştir. Ancak Mısır ile yapılan Suriye Savaşları ve ardından Roma ile imzalanan Apameia antlaşması sonucu krallık Suriye bölgesine sıkışmıştır. IV. Antiochos döneminde yaşanan Yahudi isyanları Seleukos Devleti'ni iyice yıpratmıştır. M.Ö. 150 yılından itibaren hanedanlar arasında yapılan taht savaşları neticesinde krallık hızla küçülmeye başlamıştır. Seleukos Krallığı'nın topraklarının birçoğu M.Ö. 64 senesinde Romalı General Pompeius tarafından fethedilinceye kadar Romalılar ve Parthlar tarafından dolaylı olarak yönetilmiştir.

Anahtar kelimeler: Suriye, Seleukoslar, Hellenistik, Suriye Savaşları.

ABSTRACT

SYRIA DURING UNDER THE SELEUCIDS: FROM THE DEATH OF ALEXANDER THE GREAT (323 BC) TO THE CONQUEST OF POMPEIUS (64 BC)

ALİ, Murtaza

PhD Thesis,
Department of History
Ancient History Program

Supervisor: Prof. Dr. Abdurrahman UZUNASLAN

March, 2023, 247 Pages

The Seleucid Kingdom (312-64 BC), is the largest of the three Macedonian kingdoms that emerged after the death of Alexander the Great. It was founded by Seleucus I Nicator, who ruled after Alexander the Great, by combining and using the infrastructure of the previous Akhaemenid Empire. After the war of Ipsos, the Syrian region was under the rule of Seleucus I and the capital of the kingdom was moved from Seleukeia on The Tigris to Antiocheia. The Seleucid State spreads over a huge area, characterized by a wide range of ethnic, cultural, religious and political diversity. Imperial lands King III. It spread over a wide area from the Pamir Mountains to the Aegean Sea during the Antiochos period (200 BC). However, as a result of the Syrian Wars with Egypt and the Apameia treaty signed with Rome, the kingdom was stuck in the Syrian region. The Jewish revolts in the period of Antiochos IV worn the Seleucid State thoroughly. As a result of the throne wars between the islands since 150 BC., the kingdom began to shrink rapidly. Most of the lands of the Seleucid Kingdom it was ruled indirectly by the Romans and Parthians until it was conquered by the Roman General Pompeius in 64 BC.

Keywords: Syria, Seleucids, Hellenistic, Syrian Wars

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında Büyük İskender sonrasında, Seleukoslar egemenliği altındaki Suriye'nin siyasi, askeri, idari ve ticari ilişkileri antik eserler, sikkeler, yazıtlar ve modern çalışmalar ışında ele alınacaktır.

Bu çalışmanın ana düzlemi, Büyük İskender'in M.Ö. 323 yılında hayatını kaybetmesinden sonrası kurulan Seleukos Krallığı ile ilgilidir. Çalışmada ayrıca, tarihsel, politik ve askeri bağlamlar içinde Seleukos Krallığı ile diğer krallıklar arasında, yapılan savaşlar (İpsos Savaşı, Suriye Savaşları, Magnesia Savaşı), barışlar ve anlaşmalar da ele alınmaktadır. Bu çerçevede çalışmamızda Antik kaynakları başta olmak üzere İngilizce, Arapça, Fransızca ve Türkçe kaynaklardan yararlanılmıştır.

Ulusal literatür incelendiğinde Suriye'nin antik Suriye'nin antik dönemlerine ilişkin herhangi bir kapsamlı çalışmanın bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu sebeple çalışma esnasında karşılaşılan en büyük zorluk, Seleukoslar dönemi ile ilgili ayrıntılı Türkçe kaynakların bulunmaması olmuştur.

Yüksek Lisanstan itıbarın bana yardımcı olan, yol göstern, benden akademik ve manevi desteğini hiçbir zaman esırgemeyen kıymetli danışmanım Prof. Dr. Abdurrahman Uzunaslın'a, çalışma boyunca danıştığım hususlarda danışman hocam kadar benimle ililenen, değerli fikirlerini benden esırgemeyen ve sabır gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Fikret Özcan'a ve çalışmama değerli fikirleriyle katkı sunan tez izleme komitesi üyesi Prof. Dr. Ahmet Gündüz'e teşekkürü borç bilirim. Üniversite yıllarımdan itibaren benden hiçbir desteğı esırgemeyen Lübnan Üniversitesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü hocalarından Doç. Dr. Wissam Khalil'a şükranlarımı sunarım.

Tezin ilk aşamasından itibaren destekleriyle beni yüreklendiren ve bana fedakârlık gösteren sevgili eşim Büşra Karaali'ye en içten sevgi ve teiekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışma süresi boyunca bana katlanma zahmetini gösteren, her türlü maddi manevi dsetek veren ve en kötü zamanlarda yanımda duran Halep Türkmenleri Derneğı Yönetim Kurulu Başkanı değerli dostum Ahmet Zeynel Mahli'ye, Suriye Türkmen Dernekler Fedarasyonu Başkanı Dr. Tarık Sulo Cevizci'ye, çalışmama katkı

sunan Dr. Miray Vurmay Güzel'e, Dr. Mustafa Aslan'a, kıymetli ostum Erdal Kaya'ya ve Emine Uzun'a teŖekkr ederim. Son olarak değerli dotlarıma Muhammed El Milli'ye, Hüseyin Elbeyli'ye ve Abdulwahab Haji Hasan'a teŖekkr ederim.

Bu tezi zorlu ve engebeli eğitim hayatımda bana karŖılıksız ilgi gösteren, üzerimden duayı hiç eksik etmeyen, benim için her an endiŖelenen, bana maddi manevi destek sunan, 2022 yılında kaybettiğim kıymetli Anam ve Babama ithaf ediyorum. Ruhları Ŗad olsun.

03.03.2023
MURTAZA ALİ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ	viii
HARİTALAR LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xii

GİRİŞ

A. Suriye Terimi ve Terminolojisi	1
B. Suriye Bölgesi'nin Hellenistik Dönem Coğrafyası	6
C. Büyük İskender'in Doğu Seferi ve Suriye Fethi (M.Ö. 334-323)	14
D. Büyük İskender Sonrası Diadocholar Savaşı	21

BÖLÜM I

SELEUKOS DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE GENİŞLEMESİ

1.1. I. Seleukos Nikator Dönemi (M.Ö. 321–282)	26
1.1.1. I. Seleukos'un Kişiliği ve Babylonia Satraplığı (M.Ö. 321–316)	26
1.1.2. Babylonia ve Triparadeisos Toplantıları (M.Ö. 323-321)	29
1.1.3. Seleukos Devleti'nin Kurulması ve Genişlemesi (M.Ö. 312–301)	31
1.1.4. I. Seleukos'un Hindistan Seferi (M.Ö. 305)	41
1.1.5. İpsos Savaşı (M.Ö. 301)	43
1.1.6. I. Seleukos- Demetrios Mücadelesi (M.Ö. 301-281)	48
1.1.7. Kyroupedion Savaşı ve I. Seleukos'un Ölümü (M.Ö. 282)	53

BÖLÜM II

I. SELEUKOS ÖLÜMÜNDEN, III. SELEUKOS DÖNEMİNE KADAR SURİYE'NİN DURUMU (M.Ö. 281–223)

2.1. I. Antiochos Soter Dönemi (M.Ö. 281–261)	56
2.1.1. I. Antiochos'un Kişiliği ve Doğu Satraplıklarındaki Politikası	56
2.1.2. Kuzey İttifakı ve Galatlara Karşı Mücadelesi (M.Ö. 278-277)	59
2.1.3. I. Suriye Savaşı (M.Ö. 274–271)	62
2.1.4. I. Antiochos'un Ölümü	65
2.2. II. Antiochos Theos Dönemi (M.Ö. 261–246)	67
2.2.1. II. Antiochos'un Kişiliği	67
2.2.2. II. Suriye Savaşı (M.Ö. 260–255)	68
2.2.3. II. Antiochos'un Berenike Syra ile Evliliği	70
2.2.4. Doğu Satraplıklarındaki İsyanlar	71
2.2.5. II. Antiochos'un Ölümü	72

2.3. II. Seleukos Kallinikos Dönemi	73
2.3.1. II. Seleukos'un Tahta Geçmesi	73
2.3.2. III. Suriye Savaşı (M.Ö. 246–241)	74
2.3.3. Kardeşler Savaşı (M.Ö. 240–237)	77
2.3.4. II. Seleukos'un Parth Mücadelesi ve Ölümü	78
2.4. III. Seleukos Keraunos Soter Dönemi (M.Ö. 225–223)	79

BÖLÜM III

III. ANTİOCHOS MEGAS DÖNEMİ, SELEUKOS DEVLETİ'NİN TEKRAR GENİŞLEMESİ VE ROMA İLE İLİŞKİLERİ (M.Ö. 223–187)

3.1. III. Antiochos'un Kişiliği	81
3.2. III. Antiochos'un Birinci Doğu Seferi ve Molonlarla Savaşı (M.Ö. 220)	83
3.3. IV. Suriye Savaşı (M.Ö. 219)	86
3.3.1. Raphia (Refah) Savaşı (M.Ö. 217)	89
3.4. III. Antiochos'un İkinci Doğu Seferi (M.Ö. 212–205)	91
3.5. V. Suriye Savaşı (M.Ö. 201)	93
3.6. III. Antiochos- Roma İlişkileri	95
3.6.1. III. Antiochos'un Yunanistan Seferi (M.Ö. 192)	101
3.6.2. Termopylai Savaşı (M.Ö. 191)	103
3.6.3. Magnesia Savaşı (M.Ö. 189)	105
3.6.4. Apameia Barış Antlaşması (M.Ö. 188)	110

BÖLÜM IV

TAHT SAVAŞLARI VE SELEUKOS DEVLETİ'NİN ÇÖKÜŞÜ (M.Ö. 187–64)

4.1. IV. Seleukos Dönemi (M.Ö. 187–175)	115
4.2. IV. Antiochos Epiphanes Dönemi (M.Ö. 175–163)	116
4.2.1. Kişiliği ve Tahta Geçmesi (M.Ö. 175)	116
4.2.2. VI. Suriye Savaşı (M.Ö. 168)	120
4.2.3. Daphne Kutlamaları (M.Ö. 167)	123
4.2.4. IV. Antiochos'un Yahudi Politikası ve Makkabi İsyanı (M.Ö. 175–164)	124
4.2.5. IV. Antiochos'un Doğu Seferi ve Ölümü (M.Ö. 166–163)	130
4.3. V. Antiochos Dönemi (M.Ö. 163–162)	132
4.4. I. Demetrios Soter Dönemi (M.Ö. 162–150)	134
4.5. Aleksander Balas Dönemi (M.Ö. 150–145)	136
4.6. II. Demetrios Nikator Dönemi (M.Ö. 129–126)	137
4.7. VI. Antiochos Dionysos Dönemi (M.Ö. 143)	139
4.8. VII. Antiochos Sidetes Dönemi (M.Ö. 139–129)	142
4.9. II. Aleksander Zabinas Dönemi (M.Ö. 135–123)	146
4.10. VIII. Antiochos Grypos Dönemi (M.Ö. 125–96)	147
4.11. IX. Antiochos Kyzikenos Dönemi (M.Ö. 111–96)	148
4.12. VI. Seleukos, X. Antiochos ve XI. Antiochos Dönemleri (M.Ö. 96–92)	150
4.13. X. Antiochos, I. Philip ve III. Demetrios Dönemleri (M.Ö. 88–83)	151
4.14. Armenia Kralı II. Tigranes'in Suriye İstilasası (M.Ö. 83–69)	154
4.15. Seleukos Devleti'nin Çöküş Nedenleri	158

BÖLÜM V

ORDU, YÖNETİM SİSTEMİ VE ŞEHİRLER

5.1. Seleukos Ordusu.....	161
5.1.1. Seleukos Ordusu'nun Gelişimi.....	161
5.1.2. Seleukos Askerî Teşkilâtı.....	166
5.1.3. Seleukos Ordusu'nu Oluşturan Birlikler.....	167
5.1.3.1. Piyade Birlikleri.....	167
5.1.3.2. Süvari Birlikleri.....	169
5.1.3.3. Savaş Filleri.....	171
5.1.3.4. Paralı Askerler.....	172
5.2. Seleukos Devleti'nin Yönetim Sistemi.....	175
5.3. Yeni Kurulan Kentler ve Koloniler.....	178
5.3.1. Antiocheia (Antakya).....	186
5.3.2. Seleukeia Pieria (Asi Seleukeia'sı).....	190
5.3.3. Laodikeia (Lazkiye).....	190
5.3.4. Apameia (Mâdik Kalesi).....	191
5.3.5. Dura Europos Kolonisi (Salihyye).....	192
5.3.6. Seleukeia Tigris (Dicle Seleukeia'sı).....	193
5.3.7. Küçük Asya'daki Seleukos Kolonileri.....	194
SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER.....	196
KAYNAKLAR.....	200
TABLolar LİSTESİ.....	221
HARİTLAR.....	229
ŞEKİLLER.....	235

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Seleukos Kralları Listesi M.Ö. 312–64.....	221
Tablo 2. Ptoemaios Kralları Listesi M.Ö. 304–30.....	222
Tablo 3. Makedonya Kralları Listesi M.Ö. 360-168	223
Tablo 4. Seleukos Kraliçeleri	224
Tablo 5. Seleukoslar Tarafından İnşa edilen Yerleşim Yerleri	225
Tablo 6. Hellenistik Dönem’deki Bazı Şehir ve Yer İsimlileri Tablosu	226
Tablo 7. Seleukos Devlet Takvimi M.Ö. 311.....	227
Tablo 8. Seleukos Krallığı Kronolojisi.....	228

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Büyük İskender İmparatorluğu M.Ö. 336 -323	229
Harita 2: Büyük İskender sonrası Hellenistik Dünya M.Ö. 276.....	229
Harita 3: Seleukos Nikator Dönemi Seleukos Krallığı M.Ö. 311-281.....	230
Harita 4: Seleukos Krallığı'nın Ulaştığı En Geniş Sınırlar M.Ö. 222-188.....	230
Harita 5: III. Aantiochos Dönemi Seleukos Krallığı M.Ö. 222-188	231
Harita 6: Kuzey Suriye, Armenia ve Mezopotamya.....	231
Harita 7: Seleukos Krallığı'nın Orta ve Doğu Bölgeleri	232
Harita 8: Seleukos Krallığı'nın Batı Küçük Asya Sınırları	232
Harita 9: Seleukos Krallığı-Ege Denizi ve Batı Asya Bölgesi	233
Harita 10: Fenike Bölgesi-Doğu Akdeniz	233
Harita 11: Ptolemaios Krallığı-Mısır.....	234
Harita 12: Hellenistik Makedonya Krallığı	234

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Seleukos Devleti'nin kurucusu I. Seleukos Nikator ait sikke M.Ö. 311-281	235
Şekil 2 : I. Seleukos Nikator'un Hindistan Seferi sırasında basılan sikke M.Ö. 303	235
Şekil 3: Kral I. Antiochos Soter'a ait sikke M.Ö. 281-261	236
Şekil 4: Seleukos Krallığı'ndan bağımsız olduktan sonra Pergamon Kralı Eumenes tarafından bastırılan sikke M.Ö. 262-241	236
Şekil 5: Gaspçı General Diodotus adına basılan Sikke M.Ö. 142-139.....	237
Şekil 6: Molon Kardeşlerin Seleukeia Tigris Kentini ele geçirdikten sonra bastırdıkları sikke M.Ö. 222-220	237
Şekil 7: III. Antiochos dönemi Antiocheia'da basıla bir sikke M.Ö. 222 – 188	238
Şekil 8: Doğu Satraplıklarında çıkarılan isyanları bastırdıktan sonra M.Ö. 161 yılında I. Demetrios adına Seleukeia Tigris'te basılan Sikke	238
Şekil 9: Aleksander Balas dönemi Antiocheia'da basılan sikke M.Ö. 150-146.....	239
Şekil 10: VI. Antiochos Adına Antiocheia'da basılan sikke M.Ö. 142.....	239
Şekil 11: Gaspçı General Tryphon adına Antiocheia'da basılan sikke M.Ö. 142-138	240
Şekil 12: I. Mithridates adına Seleukeia Tigris'te basılan sikke M.Ö. 141-138.....	240
Şekil 13: Kleopatra Thea adına Ake-Ptolemaios kentinde basılan sikke M.Ö. 125..	241
Şekil 14: II. Demetrios adına Tyros kentinde basılan sikke M.Ö. 125.....	241
Şekil 15: Aleksander Zabinas adına Antiochei'da basılan sikke M.Ö. 128-122	242
Şekil 16: Kleopatra Thea ve VIII. Antiochos ortak yönetim döneminde basılan sikke M.Ö. 125-121	242
Şekil 17: I. Seleukos Nikator adına Seleukeia Tigris kentinde basılan sikke M.Ö. 312–281.....	243
Şekil 18: Suriye'yi istila ettikten sonra Armenia Kralı II. Tigranes basılan sikke ..	243
Şekil 19: I. Antiochos ve Apollon M.Ö. 281-261.....	244
Şekil 20: I. Seleukos Nikator adına Seleukeia Tigris'te basılan sikke M.Ö. 312–281	244
Şekil 21: I. Antiochos adına Sardes kentinde basılan sikke M.Ö. 269	245

Şekil 22: I. Antiochos Soter adına Seleukeia Tigris'te basılan sikke M.Ö. 281-261	245
Şekil 23: I. Antiochos Theos döneminde Akkadi dilinde yazılmış olan	246
Şekil 24: Seleukos Devleti'nin kurucusu I. Seleukos	246
Şekil 25: III. Antiochos Megas'ın büstü M.Ö. 222-187	247

KISALTMALAR

Ant.	: Antonius
App.	: Appianos
App. Civ.	: The Civil War
App. Mithr.	: Appianos, Mithridatic Wars
App. Syr.	: Appianos, Syrian Wars
Arr. Anab.	: Arrian, Anabasis
Ar.	: Arapça
Arr.	: Arrianus
bkz.	: Bakınız
Brut.	: Brutus
C.	: Cilt
Caes.	: Caesar
Cassius Dio.	: Dio Cassius
Cic.	: Cicero
Cras.	: Crassus
çev.	: Çeviren
Curt.	: Curtius Rufus, History of Aleksander the Great
Diod.	: Diodoros
Ed.	: Editör
Eng.	: English
Ios. ant. Iud.	: Iosephos, antiquitates Iudaicea
Ios. Bell. Iud.	: Iosephos Bellum Iudaicum
Iust. Epit.	: Justinus, Epitome of Pompeius Trogus
Liv.	: Livius
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
Mithr.	: Mithridates
Paus.	: Pausanias, Description of Greece
Plut.	: Plutarchos
Plut. Alex.	: Plutarchos, Aleksander
Plut. Demtr.	: Plutarchos, Demetrios
Plut. Eum.	: Plutarchos, Eumenes

Plut. <i>Moral.</i>	: Plutarchos, Moralia
Pol.	: Polybios
Polyaenus	: Polyaeus, Stratagems
Pomp.	: Pompeius Magnus
S.	: Sayfa
Span.	: The Spanish Wars
Syr.	: The Syrian Wars
Tac.	: Tacitus
t. y.	: Tarih yok/basım yılı yok
trans.	: Translation
vd.	: Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
SEG	: Supplementum Epigraphicum Graecum (1923-). : Leiden and Amsterdam
OGIS	: Dittenberger, W. (1903–1905). <i>Orientis Graeci</i> : Inscriptiones Selectae. 1–2. Leipzig
vd.	: ve diğerler

GİRİŞ

A. Suriye Terimi ve Terminolojisi

Suriye sözcüğü,¹ ilk olarak M.Ö. III. bin yıla ait olan çivi ve hiyeroglif yazıtlarda “Urri” olarak yazılmıştır.² Bu sözcük, M.Ö. III. bin yılın ortalarında Ugarit edebiyatında³ “Şıryan” ve “Suryan” olarak anılırken, İbranicede ise kalkan anlamına gelen “Siryon” şeklinde ifade edilmiştir.⁴ Suriye sözcüğü ayrıca M.Ö. II. bin yılının ortalarında, Mısır Firavunu Akhenaton’a⁵ yazılan bir övgü yazısında da önümüze çıkmaktadır.⁶ Eski Yunanlılar, “Syria(n)” (Suriye) ve “Assyria(n)” (=Asur) sözcükleri aralarındaki benzerliklerden dolayı bir şekilde birbirleriyle ilişkili olduğunu düşünmüşlerdir. Alman araştırmacı Theodor Nöldeke (1871), Suriye sözcüğünün Hellenistik Dönem’de “Assyria” sözcüğünden türediği ile ilgili ciddi bir teori ortaya atmıştır.⁷

Robert Rollinger, 2006 yılında, Adana İl’ine bağlı Çine Köyü’nde M.Ö. VIII. yüzyılın ikinci yarısına ait yeni bir yazıtı rastlamıştır. Bu yazıt, Luvi hiyeroglifleri⁸ ve Fenike⁹ alfabesiyle yazılmış iki dilli bir metin içermektedir. Söz konusu yazıtın Fenike

¹ Suriye, *Syria*; Yunanca: (Συρία); Arapça: (سوريا): Fransız mandası sonrası (1946 sonrası) Modern Suriye Cumhuriyeti coğrafyasına verilen isimdir. Suriye’nin Fransız Manda Dönemi ile ilgili Bkz. Longrigg 1958, “*Syria and Lebanon under French Mandate*”.

² Hitti 1958, 1: 62; Frye 1992: 30; El-Hilu 1998: 22.

³ Sami dillerinden olan Ugarit dili, Suriye bölgesinin kuzey batısında M.Ö. 1450- 1195 yılları arasında kullanılan antik bir dildir. Bu dil 1929 yılında Fransız arkeologlar tarafından Suriye’de keşfedilen çömlek tabletlerdeki yazılarla tasdik edilmiştir. Abbudi 1991: 166-167.

⁴ El-Hilu 1998: 22; Hitti 1958, 1: 62; Gordon 1948: 142; Daoud 2004, 2: 26; Tuveyr 1985: 27.

⁵ Akhenaton ya da IV. Amenhotep, MÖ 1353-36 yılları arasında hüküm sürmüş olup, Mısır Handenliği’nin 19. hükümdarı olarak bilinmektedir. Daha detaylı bilgi için bkz. Reeves 2004: 1-8; Taronas 2012; 11-11; Hornung 1999: 19.

⁶ Daoud 2004, 2: 26; El-Malouf 2018: 35.

⁷ Nöldeke 1871: 443-468; Messo 2011: 111.

⁸ Luvi hiyeroglifleri, MÖ 1400 civarında bir ortaya çıkmıştır. Luvice, Hint-Avrupa Anadolu dillerinin Luvice alt grubuna aittir ve Hititçe’nin yakın akrabasıdır. Mezopotamya çivi yazısı ve Anadolu hiyerogliflerinin bir uyarlaması olmak üzere iki yazı halinde kaydedilmiştir. Detaylı Bilgi İçin Bkz. Simon 2020: 43-51; Yakubovich 2015: 1-23.

⁹ Fenike Uygarlığı, doğu Akdeniz’in Levant bölgesinde ortaya çıkmıştır. Lübnan kıyıları boyunca yoğunlaşmıştı ve modern Suriye ve Tabariye Gölü’nün bazı kıyı bölgelerini içeriyordu, kuzeyde

alfabesi ile yazılan bölümünde “Assyria” sözcüğü “šr” ve šrym” şeklinde yazılmıştır.¹⁰ Rollinger, Asurluların M.Ö. VIII. yüzyılda Eski Yakın Doğu’nun çoğuna hâkim olmalarında Yunanlılar ve Kilikialıların önemli bir rol oynadığına dikkat çekmiştir. Ayrıca Asurluların, Küçük Asya’nın güney bölgeleri ve Kuzey Suriye ile daha yakın ilişkiler kurma girişiminde bulunduğunu savunmuştur.¹¹ Dolayısıyla Yunanlıların, Suriye terimini Asurlulardan değil onların hükmettikleri bölgelerden dolayı benimsemiş olma ihtimalleri bulunmaktadır.¹² Rollinger, iki dilli yazıtın Luvce kısmında, “Assyria” sözcüğünü “a” harfi olmadan telaffuz edildiğine dair tartışılmaz bir kanıt olduğunu savunmuştur.¹³ Dolayısıyla bu iki sözcük arasındaki benzerliklerin olması çok doğaldır. Nöldeke büyük bir olasılıkla bu benzetmeyi içgüdüsel olarak XIX. yüzyılda yapmış olabilir.

P. R. Helms ise Herodot öncesi yazarları da araştırmasına dahil ederek Suriye terminolojisi hakkında daha kapsamlı bir çalışma yapmıştır. Helms, Yunan literatüründe yaptığı ayrıntılı incelemede, “Syria” ve “Assyria” sözcüklerinin aynı coğrafi çağrışımı yaptıkları, dolayısıyla bu sözcüklerin aynı coğrafi terimin sadece farklı biçimleri olduğu sonucuna varmıştır. Yunanlılar, “Syria” ve “Assyria” sözcüklerini, Asurlulara atıfta bulunmak için birbirinin yerine kullanmışlardır. Ancak Herodot, söz konusu sözcükler arasında ayırım yaparak Suriyelilerin Levant bölgesi sakinlerinden olduğunu belirtmiştir. Helms çalışmasında Herodot’un, Levant ve Kappadokia bölgelerinde yaşayan Suriyeliler ile Mezopotamya’da bulunan Asurluları arasında ayırım yaptığını gözlemlemiştir.¹⁴ Herodot M.Ö. V. yüzyılda yazdığı “*Historiai*” adlı eserinde “Yunanlılar bunlara ‘Syrians’ diye hitap ediyor, Barbarlar ise Assyrians” ifadesini kullanmıştır.¹⁵

Arados, güneyde Akka’ya ve hatta Mısır sınırında yer alan Gaza şehrine kadar uzanıyordu. Abbudi 1991: 656-661.

¹⁰ Rollinger 2006, 1: 72–982; İdem 2006; 283–287.

¹¹ Frye 1992: 31; Rollinger 2006, 1: 74; İdem 2006: 84; Messo 2011: 112.

¹² Muhtemelen Yunanlıların o bölgeyi “Suriye” olarak anmalarının nedeni o bölgede yaşayan insanların Mezopotamya dilini konuşmalarından kaynaklanıyor olabilir. Zira o dönem tüm bölge Asur kontrolü altındaydı ve tüm bölgenin ortak dili Aramice idi. Asur Devleti’nin ve bürokrasisinin konuşma dili de Aramiceydi. Bkz. Abbudi 1991: 19-20.

¹³ Rollinger 2006, 1: 77; İdem 2006, 2: 85; Messo 2011: 112; Frye 1992: 281–285; Frye 1992: 30.

¹⁴ Herod. 7, 63; Messo 2011: 113.

¹⁵ Herod. 7, 63; Messo 2011: 113; Daoud 2004, 2: 26; El-Hilu 1998: 22.

Suriye teriminin Süryanice ve Aramiceden geldiğini savunan tarihçiler de bulunmaktadır.¹⁶ Romalılar, Süryanicenin yaklaşık dört bin yıl boyunca Suriye coğrafyasında konuşulan bir dil olması münasebetiyle, Süryaniceyi konuşan herkesi Suriyeli olarak tanımlamışlardır.¹⁷ Tarihçi Diodoros'un "*Bibliothēke Historike*" adlı eserinde anlattıklarına göre Büyük İskender'in Babylonia'da (=Babil)¹⁸ ölmesinden sonra "Orontes" adında bir Armenia satrapı, Makedon General Eumenes'e Suriye alfabesi ile yazılmış olan bir mektup göndermiştir.¹⁹ M.S. II. yüzyılda Samosatlı Lukian adında bir gezgin yazar "De Syria Dea" (Suriye Tanrıçası) adlı bir kitapta "Suriyeli" ve "Asurlu" terimlerini içeren bölümlerin yer aldığından bahsetmiştir.²⁰

M.Ö. 64 yılında Romalılar General Pompeius Magnus²¹ idaresinde başkenti Antiocheia olan "Suriye Eyaleti" isminde yeni bir eyalet oluşturmuşlardır. Bizans dönemine gelindiğinde ise, Arap fetihlerinden önceki Batı Avrupa yazılarında "Suriye" sözcüğünün kullanımı, "Suriyeliler" denecek kadar yaygın hale gelmiştir.²² İslamiyet sonrası yapılan fetihler ile birlikte Suriye coğrafyası "Biladü eş-Şam (Şam Ülkeleri)" adı altında yeni bir tanımlamayla anılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti, 1864–1918 yılları arasında "Şam Vilayeti" terimini "Suriye Vilayeti" olarak değiştirmiştir.²³ Daha sonra 1916 yılında Paris'te gerçekleşen Barış Konferansı'nda imzalanan "Sykes-Picot Anlaşması" ile "Suriye" sözcüğünün coğrafi karşılığı tarihi boyunca en dar sınırlarına sıkışmıştır. Bu antlaşmaya göre Suriye coğrafyası Mezopotamya'nın kuzey-batısını kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle "Sykes-Picot Antlaşması" sonrası Suriye coğrafyası Akdeniz'den Orta Fırat'a kadar olan bölge

¹⁶ Ez-Zanoun 1999: 183; Sahnin 2014: 238.

¹⁷ Messo 2011: 118; Daoud 2004, 2: 27; Frye 1992: 32.

¹⁸ Babylonia ya da Babil, eski çağlarda "Akad Ülkesi" olarak adlandırılmıştır. Fırat Nehri yakınlarında inşa edilmiştir. Hammurabi döneminde altın çağını yaşamıştır. M.Ö. 539 yılında Parthların eline geçmiş ve Parth satraplığına dönüştürülmüştür. Büyük İskender, III. Darius'u yendikten sonra doğuya ilerlemiş ve Babylonia'da M.Ö. 323 yılında hayatını kaybetmiştir. Abbudi 1988: 193-195.

¹⁹ Diod. 9, 23; Frye 1992: 32; Daoud 2004, 2: 27.

²⁰ Frye 1992: 32–33.

²¹ Gnaeus Pompeius Magnus, M.Ö. 106-48 yılları arasında yaşamış olan Romalı General ve devlet adamıdır. Akdeniz kıyılarında yuvalanmış olan korsan terörünü ortadan kaldırmak amacıyla M.Ö. 67 yılında görevlendirilen General Pompeius, korsanları temizledikten sonra ilk önce Küçük Asya daha sonra da Suriye Bölgesi ele geçirmiştir. M.Ö. 64 yılında ise Suriye'yi eyalete dönüştürülerek Roma idaresine bağlanmıştır. M.Ö. 48 yılında Mısır'da hayatını kaybetmiştir. Plut. *Pomp.* 1197-1247; Nushi 1973: 422; Nushi 1973: 448-449; Bouchier 1915: 22; Rüstem 1969: 130; Hitti 1958

²² Frye 1992: 32.

²³ El-Hamevî, *Mucemü'l-Büldân*, III, t.y. 353; Masters 2013: 181–182.

olarak tanımlanmıştır.²⁴ Oysa ki Suriye Bölgesi, Hellenistik Dönem’de çok daha büyük bir coğrafyayı tanımlamakta ve idari olarak Kuzey Suriye, İç Suriye ve Güney Suriye şeklinde üç bölüme ayrılmaktaydı. Hellenistik Dönem’de bu bölgeler incelendiğinde karşımıza şu bölgeler çıkmaktadır;

- Kuzey Suriye, Toros Dağları’ndan başlayarak Epiphania (= Hama)²⁵ kentinin güneyine kadar uzanmaktaydı. Bu bölge Antiocheia, Beroia (= Halep),²⁶ Hierapolis (= Münbiç)²⁷ ve Apameia gibi şehirleri kapsamaktaydı.
- Koele Syria (= İç Suriye),²⁸ Emesa (= Humus)²⁹ şehrinin kuzeyinden başlayarak Tyros (= Sur)³⁰ kentine kadar uzanmaktaydı. Bu bölge Damascus (= Şam),³¹

²⁴ Sykes-Picot Antlaşması ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. Loevy 2018: 287-340.

²⁵ Antik çağlarda Hama olarak bilinen bu kent Orontes Nehri güzergahında yer almaktadır. M.Ö. 720 yılında Asurlular tarafından tahrip edilmiş ve Hellenistik Dönem’e kadar yalnızca belirgin bir yerleşime sahne olmamıştır. Şehrin adı Seleukos Kralı IV. Antiochos tarafından Epiphania olarak değiştirilmiştir. Ios. *Ant. Iud.* 1, 6, 2; Grainger 1990: 138

²⁶ Halep kenti M.Ö III. bin yılda “Arman” adıyla bilinmekteydi. Akadlar bu kenti “Halbaba”, Sümerler “Hallab”, Asurlular “Halwan”, Hitit ve Mitani’ler ise “Halbas” olarak anmışlardır. Kentin beyaz bir Hz. İbrahim döneminde “Halap eş-Şehba” adı verilmiştir. Kente “Beroia” ismi ise ilk olarak Seleukoslar tarafından (I. Seleukos) verilmiştir. Kent, yaklaşık 300 yıl boyunca Seleukos Devleti kontrolünde kalmıştır. Savvaf 1952: 7-10; El-Hilu 1998: 37; Abbudi 1991: 257; Kivan 2013: 98.

²⁷ Hierapolis, Bambyke veya Hierapolis, şimdiki adı Münbiç (= Bumbuç) olan Suriye’nin Halep iline bağlı bir ilçedir. Yunanlar bu şehre Hierapolis olarak adlandırmıştır. Bu kent yerel fırtına ve yağmur tanrısı olarak bilinen ve ibadet edilen Adad Bâl’in ibadet edildiği kutsal bir kenttir. Ayrıntılı bilgi için bkz. El-Oğuzi 1952, I, 513; Jones 1971: 71; Abbudi 1988: 813-814.

²⁸ Koele Syria (= İç Suriye), terimi Polybios’un “*Historia*” adlı eserinde sıkça kullanılmıştır. Daha sonra Strabon tarafından *Geographika* adlı eserinde de kullanılmıştır. Bu bölge Lübnan’ın batı ve doğu sıra dağlarının arasında yer almaktadır. Söz konusu bölgeden Orontes ve Ürdün nehirleri geçmektedir. Bu verimli bölge sınırları içerisinde Apameia, Damascus, Bâlbek, Barada ve Leytani vadileri de yer almaktadır. Pol. *Hist.* 1, 3, 1; 2, 71, 9; Strab. 16, 2, 21; El-Malouf 2018; 35-36; El-Hilu 1998: 31; Abbudi 1991: 509; Yahya 1977: 201.

²⁹ Suriye’nin iç bölgelesind yer alan bir ilidir. Her ne kadar Emesa kentinin bir Seleukos yeleşim yerlerinden olduğundan söz edilse de böyle bir temele ilişkin henüz epigrafik veya arkeolojik bir kanıt yoktur. Kent, genel olarak I. Sampsiceramosa adında bir Arap kabile reisinin etkisi altındaydı. Strabon ise bölgede Emesa değil, Emesenoi’nin bir kabilesinin varlığından söz etmiştir. Jones 1971: 262.

³⁰ Tyros ya da Sur kenti, M.Ö. III. bin yılda Fenikeliler tarafından kurulmuştur. Büyük İskender komutasındaki Makedon ordusu tarafından zapt edilmeden önce yaklaşık yedi ay gibi uzun bir süre muazzam bir direniş göstermiştir. Bu savaşın sonucunda büyük bir yıkım yaşanmış ve 8.000 Surlu hayatını kaybetmiştir. Arr. *An.* 2, 15, 24; Diod. 17, 40, 2-46; Curt. 4, 2, 1-4; Plut. *Alex.* 24, 5; Iust. *Epit.* 11, 10-14; Jouguet 1928: 27; Grainger 2010: 3; Hitti 1958, 1: 254-255; Mansel 1999: 443.

³¹ Bazı kaynaklara göre Damascus sözcüğü, “Kan Şarabı” anlamına gelmektedir. Yapılan rivayetlere göre Damascus ya da “Dimaşk” adını kurucusu olan Dimaşk Bin Kenaan’dan almıştır. Büyük İskender’in seferleri sırasında Suriye’nin iç kesimlerinde dikkat çeken birkaç şehirden biri haline gelmiştir. M.Ö. 333 yılında Büyük İskender’in en güvendiği generallerden Parmenion tarafından zapt edilmiştir. Damascus kentinin Hellenistik geçmişine ait fiziksel kalıntılar bulunmaktadır. Dünyanın en eski yerleşim yeri unvanı için popüler kültürde rekabet eden şehir, Seleukos Devleti’nin çöküşünden bu yana sayısız kez yeniden inşa edilmiştir. Arr. *An.* 2, 15; Curt. 13, 1-16; El-Malouf 2018: 50; Moustafa 2018: 77.

Epiphania, Emesa, Palmyra (= Tadmur)³², Heliopolis (= Bâlbek), Beyrut, Sidon (= Sayda)³³ Tyros ve Triopolis (= Trablus)³⁴ gibi kentleri kapsamaktaydı.

- Güney Suriye, Bu bölge eskiden bu yana Kenan ülkesi veya Judea olarak bilinmektedir. Bölge, Houla bölgesinden başlayarak Mısır'ın Ariş şehrine kadar uzanmaktadır.³⁵ Hellenistik Dönem'de Güney Suriye bölgesi; El-Nasiriye, Tabriye, Nablus, Jerusalem (= Kudüs),³⁶ Halil, Hayfa, Ptolemaios-Ake (= Akke),³⁷ Gaza (= Gazze),³⁸ Raphia (= Refah)³⁹ ve Ariş kentlerini kapsamaktaydı.⁴⁰

³² Palmyra isminin İbranicede “Palm”, Latince ise “Palma” demektir, bu yüzden de batılılarca bu isimle anılmıştır. M.Ö. III. Bin yıldan itibaren tarih sahnesine çıkan bu kent, bulunduğu önemli ticari konum itibarıyla birçok savaşa sahne olmuştur. Daha sonra Zenobia önderliğinde hâkimiyet alanını kısa sürede genişletmiştir. Roma ile Palmyra ordusu arasında gerçekleşen savaş sonucu Palmyra Krallığı yıkılmış ve Zenobia esir alınarak Roma'ya götürülmüştür. Hilu 1998: 150; Ali 1968, 3, 81; El-Nasiri 1991: 279; Ferah 2002: 366; Wright 1895: 104; Judullah 1999: 261.

³³ Sidon, Lübnan'ın Akdeniz sahilinde yer alan ve modern adı “Sayda” olan önemli Fenike kentlerinden birisidir. Başkent Beyrut'un yaklaşık 40 km güneyinde yer almaktadır. Büyük İskender bölgeyi ele geçirmeden önce bu kentte Akhaemenid Devleti'ne bağlı önemli askeri ve idari üstler bulunmaktaydı. Büyük İskender Sidon şehrini ele geçirdikten sonra yağmalamış ve yakmıştır. Daha sonra Yunan dünyası ile kültürel aktarım süreçlerini güçlendirerek bu kenti Hellenize etmiştir. Bonnet 2019: 1-14; Abbudi 1991: 577-578.

³⁴ Triopolis Fenikeliler tarafından M.Ö. VIII. yüzyılda Doğu Akdeniz kıyılarına inşa edilmiştir. Bu kent Seleukoslar döneminde altın çağını yaşamıştır. Abbudi 1991: 562.

³⁵ Ariş, Mısır'ın Sina Bölgesine bağlı önemli bir liman kentidir. Hz. Yusuf'un kuraklık zamanında Mısır'a girmelerine izin verene kadar kardeşleri onları güneşten koruyan bir çardak yaptıkları için buraya “Ariş” adı verildiği öne sürülmektedir. Bu kent, antik çağlarda önemli bir liman olduğu için Mısır'daki antik şehirlerden biri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca stratejik konumu nedeniyle eski çağlarda orduların uğrak noktalarından biri sayılmaktadır. Abbudi 1991: 238.

³⁶ Jerusalem şimdiki adı Kudüs olan bu şehir Yahudi, Hristiyan ve Müslümanlar için kutsal kabul edilmektedir. Şehrin ilk duvarları I. Süleyman döneminde M.Ö. 1538 yılında inşa edilmiştir. M.Ö. IX. yüzyılda Hz. Davut'un ölümünden sonra yerine oğlu Süleyman geçmiş ve şehirde kutsal bir tapınak kurmuştur. M.Ö. 538 yılında Babil'den Jerusalem'e geri dönen Yahudiler tapınağı yeniden restore etmişlerdir. IV. Antiochos döneminde şehirdeki Yahudi Tapınağı yağmalanmış ve Yunan tanrıların tapıldığı bir tapınağa dönüştürülmüştür. Bu olay sonrası Makkabi İsyanı başlamış ve M.Ö. 152 yılında Yahudiler bağımsız bir Yahudi Krallığı kurmuşlardır. Macc. I, II; Abbudi 1988: 156.

³⁷ Akdeniz kıyısında yer alan bu kent ismini “Sıcak Kumlar” anlamına gelen Akke sözcüğünden almıştır., Ptolemaios egemenliğine geçmeden önce Acre, Akke ve Akko gibi değişik isimlerle anılmıştır. Mısır Kralı II. Ptolemaios'un bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte onun adıyla ilişkilendirilmiş ve Ptolemaios-Ake olarak adlandırılmıştır. El Hamavi, 4: 144.

³⁸ Gaza ya da Gazze Akdeniz kıyılarında yer alan Kenan kentlerinden birisidir. M.Ö. 313 yılında I. Seleukos, “Gaza Savaşı” olarak bilinen savaşta Demetrios önderliğindeki Antigonos ordusunu bu bölgede büyük bir hezime uğratmıştır. Diod.19, 80-85.

³⁹ Raphia ya da Refah, Filistin'in güney bölgesinde Gaza'ya yaklaşık 30 km uzaklıkta yer almaktadır. Mısır'ın Sina Yarımadası ile Gaza arasında bulunan sınır şehirlerinden birisidir. Abbudi 1991: 426.

⁴⁰ El-Malouf 2018: 36.

Bu çalışma boyunca, Suriye veya Levant (= Biladü eş-Şam)⁴¹ sözcükleri, Akdeniz'in doğu ucundaki farklı coğrafi terimlere karşılık gelecek şekilde, eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Modern Suriye'nin büyük bir kısmının antik muadiline yakın olmasına rağmen, Helenistik dönemde kuzeydeki Toros Dağları'ndan, güneydeki Negev (= Nakab)⁴² çölüne kadar uzanan çok daha geniş bir alanı kapsadığının altını çizmek gerekir.⁴³

B. Suriye Bölgesi'nin Hellenistik Dönem Coğrafyası

Suriye çağlar boyunca oldukça stratejik bir konumda yer almıştır. Eski ticaret yollarının merkezinde yer alması nedeniyle Suriye, asırlar boyu birçok medeniyet ve inancın odağı olmuştur. O dönemlerde Suriye coğrafyasını kontrol etmek, bütün bölgeye hâkim olmak anlamına geldiğinden, Suriye'nin birçok imparatorluk ve krallık tarafından istila edilmesine yol açmıştır. Suriye Bölgesi'nin bir diğer özelliği ise Musevilik ve Hristiyanlık dinlerinin doğduğu topraklar olmasıdır. Ayrıca Suriye toprakları; Babylonia, Finike, Asur, Mısır, Hitit, Akhaemenid, Yunan, Roma, Bizans, Emevî, Abbasi, Fâtımîler, Eyyübîler, Memlûk, Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla Suriye coğrafyası, eski çağ tarihinde araştırma yapan tarihçi ve araştırmacıların her zaman ilgi noktası olmuştur.

Bugün, Antik Suriye olarak adlandırdığımız bölge; Türkiye Cumhuriyeti, Suriye Cumhuriyeti, Lübnan Cumhuriyeti, Ürdün Hâşimi Krallığı, Filistin Devleti ve İsrail Devleti olmak üzere altı modern ülkenin arasında kalmıştır. Bu coğrafyada yer alan Antik Suriye'nin değişik alt bölgeleri bulunmaktadır. Bu bölgeler arasında ayırım yapılabilmesi için bu çalışmada söz konusu bölgelerin Yunanca isimleri kullanılacaktır.

⁴¹ Levant veya Biladüş-Şam, Arapça kaynaklarda Şam ülkeleri anlamına gelmektedir. Ayrıca Arapçada çok benli anlamında da kullanılmaktadır. Aramice (ܠܒܢܢܝܬ) olarak yazılır ve eski Fenike tanrısı "Baal Şamin"den geldiğini iddia etmiştir. Coğrafi olarak Akdeniz'in doğu kıyılarından Mezopotamya sınırlarına kadar uzanan bir bölgeyi kapsamaktadır. Bugün modern anlamda bu bölge Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin'den oluşmaktadır. Steiner ve Killebrew 2014, El-Harabiş 2002: 5; El-Taravuna 2010: 41; El-Ciburi 2014: 23; Beattie 2017: 290; El-Nasiri 1992: 30.

⁴² Negev veya Nakab: Şimdiki Filistin topraklarının doğusunda Mısır'a bağlı Sina Yarımadası ile Ürdün Krallığı arasında bulunan çöl bölgesine verilen addır. Abbudi 1991: 853.

⁴³ Strab. 16, 2, 1; Cohen 2006: 21; Jones 1937: 227–228; Hilu 1998: 31.

Önceki bölümlerde de bahsedildiği üzere tarih boyunca Suriye'nin coğrafi sınırlarını tanımlayan birçok terim kullanılmıştır. Bunun en büyük nedeni ise Suriye'nin birçok medeniyet tarafından yönetilmek istenmesi ve bu coğrafyada güç dengelerinin el değiştirmesidir. Dolayısıyla asırlar boyunca Suriye bölgesi, farklı güçlerin jeopolitik hesaplaşma sahası olmuştur. Yaşanan savaşlar bu bölgenin büyük bir yıkıma uğramasına yol açmıştır. Suriye Bölgesi, batıda Akdeniz ve doğuda Fırat Nehri arasında bulunmasına rağmen bu coğrafyada hiçbir zaman siyasi birlik sağlanamamıştır.⁴⁴ Suriye'nin batı sınırını oluşturan doğu Akdeniz sahil şeridi bölgenin diğer sınırlarına nazaran daha zor ve karmaşık bir coğrafi yapıya sahiptir. Söz konusu bölge, kuzey ve güneyi hizalayan bir dizi dağlık bölgeye ayrılmıştır. Lübnan'daki en yüksek zirvelere ulaşan iki paralel aralık oluşturarak kademeli bir şekilde deniz seviyesinin yaklaşık (2.629–3.088m) üzerinde yükselmektedir.⁴⁵ Bu aralıklar arasında, Bekâ Vadisi,⁴⁶ bölgenin üç ana su kaynağından ikisi olan Orontes ve Ürdün nehirleri için su havzası görevi görmektedir.

Bekâ Vadisi'nden akan Orontes Nehri (= Asi Nehri),⁴⁷ güneyden akarak, Amanos⁴⁸ ve Bargylos Dağları arasındaki boşluktan Akdeniz'e ulaşmaktadır. Ürdün Nehri ise, Haramon Dağı'nın⁴⁹ güneyinden akarak⁵⁰ Ölü Deniz'e dökülmeden önce Taberiye Gölü'ne (= Celil Denizi)⁵¹ karışarak genişlemektedir.⁵² Amanos – Bargylos-

⁴⁴ Dussaud 1927: 1.

⁴⁵ Dar 1993: 2; Wright 2010: 14.

⁴⁶ Bekâ Vadisi, Afrika'nın Büyük Rift Vadisi'nin kuzey uzantısı olup Toros Dağları'na kadar uzanmaktadır. Vadi yağmur ve yer altı suları ile beslenmekte ve oldukça verimli bir vadidir. Abbudi 1991: 235.

⁴⁷ Orontes Nehri, ya da Asi Nehri, Bekâ Vadisi'nden akarak sırasıyla Suriye'nin Apameia (= Hama), Emes (Humus) ve Cisir eş-Şuğur şehirlerinden geçer ve daha sonra Antiocheia'dan (= Antakya) Akdeniz'e dökülür. Strabon'a göre nehrin orijinal adı Typhon'du, yazar efsaneye göre Zeus'un ejderha Typhon'u gök gürültüsü ile vurduğu ve onun yere düştüğü noktada bir nehir olduğu söylemektedir. Strab. 16, 27; El-Hamevî, 3: 588; El-Hilu 1998: 547.

⁴⁸ Amanos Dağı şimdiki adıyla Nur Dağı veya Gâvur Dağı, Araplar bu dağa "Ellükem" adını vermiştir. Süryanice ise siyah anlamına gelen "Okama" olarak geçmektedir. Dağın orta bölümündeki "Suriye Kapısı" olarak da bilinen "Belen Geçidi" yer almaktadır. Büyük İskender İssos Savaşı olarak bilinen savaşta Parth Kralı III. Darius'u bu bölgede yendikten sonra Suriye'ye geçmiştir. Abbudi 1991: 124.

⁴⁹ Haramon Dağı, (şimdiki adı Cebeli Şeyh), mukaddes anlamına gelmektedir. Lübnan karşıtı dağ silsilesinin güney ucunu oluşturmaktadır. Zirvesi Suriye ile Lübnan arasındaki sınırı kadar uzanıyor. Deniz seviyesinden 2.814 m yükseklikte olup Suriye'nin en yüksek noktası konumundadır. Abbudi 1991: 350.

⁵⁰ Dar 1993: 2; Wright 2010: 14.

⁵¹ Taberiye Gölü (= Buhayret Taberiyya) Ürdün Nehri tarafından beslenen Filistin nehirlerinden biridir. Yaklaşık 20 km uzunluğa ve 10 km genişliğe sahiptir. Dünya üzerinde en derinde bulunan tatlı su gölüdür. Abbudi 1991: 320–321.

⁵² Dar 1993: 2; Wright 2010: 14.

Lübnan menzili ile deniz arasında yer alan zengin ve verimli sahil şeridi vardır ve yaylalarının güneyinde daha geniş bir düzlüğe uzanmaktadır. Öte yandan bu yaylalar, kuzeyde Torosların eteklerinden başlayarak Ürdün'ün doğu kıyısı boyunca Gur Vadisi (= Ürdün Vadisi)⁵³ bölgesine kadar ulaşmaktadır. Bu bölgeler, çölle birleşmeden önce kademeli bir şekilde ekilebilir bir yayla bozkırına yayılmaktadır. Dağların ve dağlık alanların güney ve doğusunda bulunan çöl kıyısı, insanoğlunun hayatta kalmasına olanak veren yaylalar ve verimli vahalar tarafından noktalanır.⁵⁴

Eskiçağlarda Suriye ile Anadolu yaylası arasındaki iletişim Kilikia bölgesindeki iki geçit üzerinden sağlanmaktaydı. Bu geçitlerden ilki Toros Dağları'nın bolca suyla beslediği Kilikia Pedias'dır (= Ovalık Kilikya).⁵⁵ Seleukos Krallığı'nın güney sınırında Fenike Bölgesi ile Doğu Lübnan Dağı'nın⁵⁶ büyük bir bölümü yer almaktadır. Bu dağın arkasında bulunan bölgenin doğu ve güney kısmında Koele Syria bölgesi bulunmaktadır. Bu bölge, M.Ö. VI. yüzyılda ve Hellenistik Dönem'de Toros Dağları, Küçük Asya ile Suriye bölgesi arasında önemli bir geçit rolü görmekteydi. Antik ve epigrafik kaynaklarda bu bölgeye, "*Toros'un öte tarafı*" ya da "*Toros'un ötesinde*" şeklinde yapılan sayısız atıf, söz konusu bölgenin bir geçit görevi gördüğünü kanıtlar niteliktedir.⁵⁷ M.Ö. 243 yılına ait olan "Smyrnaian Karamâmesi"nde de Kral II. Seleukos'un Toros Dağları'nı aşarak Suriye Bölgesi'ne geçtiğinden bahsedilmiştir.⁵⁸ Antik yazarlardan Polybios "*Historiai*" adlı kitabında; Achaïos'un Küçük Asya'yı gasp etmesine ilişkin yazılarında sık sık "*Toros'un bu tarafı*" ve "*Toros'u geçti*" ifadelerine atıfta bulunmuştur.⁵⁹ Diğer yandan Mysia'da⁶⁰ bulunan bir yazıta göre, Kral III. Antiochos, Zeuxis'e gönderdiği M.Ö. 209 tarihli bir mektupta Toros Dağları'nın ötesindeki tüm kutsal alanların başrahibinin atanmasına ilişkin

⁵³ Gur Vadisi, yaklaşık 100 kilometre uzunlukta olup Bekâ Vadisi'nin güneyine uzanmaktadır. Ölü Deniz ve Tabariye Gölü bu vadi sınırları içinde yer almaktadır. Abbudi 1991: 638.

⁵⁴ Bevan 1902, 1: 207–222; Jones 1937: 227–228; El-Hilu 1998: 31.

⁵⁵ Strab. 14, 5, 1–20; Wright 2010: 14.

⁵⁶ Doğu Lübnan Dağları, Doğu Lübnan ve güneybatı Suriye bölgesine uzanan bir dağ silsilesidir. Aşırı engebeli olan bu dağın uzunluğu Yaklaşık 145 km ulaşmaktadır. Kuzeyde Suriye'nin Humus kentini çevreleyen ovoidan güneyde Golan Tepeleri'ndeki Haramon Dağı'na kadar uzanmaktadır. Çoğunlukla kıraçtır ve kuzey kesim en yüksek zirvesi olup deniz seviyesinden yaklaşık 2814 metre yüksekliğe ulaşmaktadır. Detaylı bilgi için Bkz. Abu AlEnein 2008, "*Lebanon A Study In Physical Geography*".

⁵⁷ OGIS 219, 13; Cohen 2006: 22.

⁵⁸ OGIS 229, 12–13; Cohen 2006: 22.

⁵⁹ Pol. Hist. 4, 2, 6; 4, 48, 10, 12; 5, 40, 7; 5, 77, 1; 8, 20, 11.

⁶⁰ Mysia bölgesi ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. Ful 2008.

bilgiler yer almaktadır.⁶¹ M.Ö. 188 yılında Seleukos ordusunun Roma karşısında Magnesia Savaşı'nı kaybetmesinin ardından yapılan Apameia Barış Antlaşması⁶² gereğince III. Antiochos'tan, Toros Dağları'nın batısında kalan tüm Küçük Asya'yı boşaltması istenmiştir.⁶³ Ayrıca, Diodotos Tryphon⁶⁴ isyanını ve M.Ö II. yüzyılda korsanlığın yayılmasını anlatan Strabon, o zamanlar Romalıların "Torosların ötesindeki" meselelerle pek ilgilenmediklerini ve Armenialıların "Toros dışındaki" bölgeleri kontrol ettiğinden bahsetmiştir.⁶⁵

Suriye toprakları bir zamanlar ana kaynak olarak Fırat Nehri'nden beslenmekteydi. Strabon, Suriye bölgesinde ekilen toprakların diğer bölgelerdekine göre üç yüz kat daha verimli olduğundan ve büyük miktarlarda arpa üretildiğinden bahsetmiştir. Strabon ayrıca bölgenin şarap, sirke, bal ve tahıl unu gibi ürünlerle de meşhur olduğunu belirtmiştir.⁶⁶ Fırat ve Dicle nehirlerinin birleştiği noktada, tarıma elverişli araziler olması nedeniyle, I. Seleukos, Asya'ya giden rotalar için bir düğüm noktası haline gelen Seleukeia Tigris şehrini bu bölgede kurmuştur.⁶⁷ Orontes Nehri ise Seleukoslar'ın iç bölgelere ulaşımı için alternatif bir ulaşım tercihi haline gelmiştir.⁶⁸ Diodoros, Suriye ve Fenike toprakları, deniz gücü için gerekli olan kereste ve zift tedariki açısından önemli olduğundan, Antigonos'un, Fenike bölgesinden elde edilen kereste ile bir filo yaptığından ve Fenike limanlarında gemi inşa merkezleri kurduğundan bahsetmiştir.⁶⁹

Suriye'nin bir diğer verimli bölgesi ise Orontes Nehri boyunca uzanan kıyılarıdır. Bu bölgede bir zamanlar Makedonlar tarafından kurulan ve "Pella" olarak adlandırılan bir yerleşim yeri bulunmaktaydı.⁷⁰ Makedon ordusunda görev yapan askerler söz konusu şehre yerleşerek burayı bir Metropolis haline getirmişlerdir.

⁶¹ Ma 2000: 288; Cohen 2006: 22.

⁶² Bu konu üçüncü bölümde detaylı olarak ele alınmıştır.

⁶³ Liv. 38, 38, 4; Cohen 2006: 22.

⁶⁴ Diodotos Tryphon, I. Demetrios' karşı gerçekleştiği ayaklanmayla ün salmıştır. M.Ö. 142 yılında VI. Antiochos'u öldürerek Seleukos Krallığı tahtını gasp etmiştir. M.Ö. 139 yılında VII. Antiochos tarafından öldürülmüştür. Abbudi 1991: 274.

⁶⁵ Strab. 14, 5, 2.

⁶⁶ Strab. 16, 1, 14; Shiple 2014: 277.

⁶⁷ Strab. 16, 1, 5; Shiple 2014: 277.

⁶⁸ Millar 1987: 111; Wright 2010: 15; Cohen 2006: 23–25.

⁶⁹ Diod. 19, 58, 2–5; Shiple 2014: 278.

⁷⁰ Pella kenti daha sonra I. Seleukos tarafından yeniden inşa edilmiş ve eşine atıfta bulunarak adı Apameia olarak değiştirilmiştir. Strab. 16, 2, 10.

Strabon “*Geographika*” adlı eserinde Pella yerleşim bölgesinde, 30.000’den fazla kralliyet kısırağı, üç yüz aygır ve birçok damızlık atın yanı sıra hoplite (Yunan savaşçıları)⁷¹ eğitimcileri ve diğer savaş tekniklerinin öğretildiği eğitimcilerin bulunduğundan bahsetmiştir.⁷²

Seleukos Krallığı medeniyetinin bir portresini çıkarmak oldukça zordur. Bunun nedenleri; Seleukos dönemi ile ilgili kaynakların az olması ve Seleukos Krallığı’nın Suriye, Küçük Asya, Mezopotamya, Media, Parthia, Baktria, Armenia ve Sogdiane⁷³ gibi bölgeleri de kapsayan geniş bir coğrafyaya yayılmasıdır. ⁷⁴ Seleukos hâkimiyeti altında yaşayan medeniyetler arasında; Yunan, Makedon, Parth, Babylonialı, Arap, Yahudi ve Suriyeli gibi farklı kültürlere sahip halklar bulunmaktaydı.⁷⁵ Bazı araştırmalara göre o dönemlerde Seleukos Krallığı, yaklaşık olarak otuz milyon gibi büyük bir nüfusa sahipti. Bu da Seleukos Krallığı’na en büyük Hellenistik devlet olma özelliğini vermişti.⁷⁶ Seleukos Krallığı egemenliğinde yaşayan halklar ekonomik, yönetim ve sosyal yönden değişik kültür, örf ve adetlere sahiptiler. Seleukos Devleti’nin hükmettiği sınırlar farklı etnik kökenlere sahip çok sayıda bölgeyi kapsıyordu. Bu dönemde hem Yunan hem de Yunan olmayan topluluklarda yerel kültürlerin bütünlüğünü koruyan bir sistem oluşturulmuştu. Dolayısıyla bölgede birçok farklı dil ve etnik köken vardı. Seleukos kralları, bazı azınlık toplulukları memnun etmek için etnik kimliklerini korumalarına izin verecek şekilde esnek bir politika izliyorlardı. Krallık, aynı zamanda mensup oldukları Greko-Makedon etniğinin milliyetçiliğini ve Hellenistik unsurları da göz ardı etmiyor ve yönettikleri bölgelere Yunan kültürünü yayıyorlardı. Bunun en güzel örnekleri ise kurdukları yeni şehirlere Yunanca isimler vermeleri ve kontrol altına aldıkları bölgelere Yunan ve

⁷¹ Büyük kalkanlı adam anlamına gelen Hoplitler, Antik Yunanlılar tarafından ağır silahlı piyadelere verilen addır. Antik Yunan vazolarında silahlar ile birlikte falanks düzeninde tasvir edilmişlerdir. Karakteristik olarak orta sınıf mülk sahibi çiftçilerden oluşmaktaydı. Echeverría 2012: 292–203; Karakoç 2016: 493-496. Ayrıca konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için Sekunda 2000, *Greek Hoplite 480–323 B.C.*

⁷² Strab. 16, 2, 10; Cohen 2006: 25.

⁷³ Günümüz Tacikistan ve Özbekistan arasında yer alan bir bölgedir. Büyük İskender öldükten sonra kısa bir süreliğine I. Seleukos tarafından yönetilmiştir.

⁷⁴ App. *Syr.* 55; Stavaro 2016: 28; Ferah 2002: 171; El-Abid 1993: 280.

⁷⁵ Shiple 2014: 271; El-Abid 1993: 280; Matyszak 2019: 122.

⁷⁶ Grant 1982: 48; El-Hilu 1999: 239; Al-Mola 2005: 20.

Makedon göçmenler yerleştirmeleri idi. Bu göçmenler kontrol altına alınan bölgelere yerleştirilerek bölgedeki satraplıkların önemli kademelerinde değerlendiriyorlardı.⁷⁷

Büyük İskender'in fetihleri sırasında yaptığı gibi Seleukos hükümdarları da (özellikle I. Seleukos ve I. Antiochos) ele geçirdikleri yeni bölgeleri güvence altına almak için koloniler inşa ediyor ve Buralara Greko-Makedon asıllı göçmenleri yerleştiriyorlardı.⁷⁸ Söz konusu göçmenler, belirli mesleklere (askerler, subaylar, tüccarlar, zanaatkârlar) ve çeşitli sosyal sınıflara mensup kişilerden oluşuyordu.⁷⁹ Seleukoslar, gerektiğinde sahip oldukları bölgeleri daha iyi koruyabilmek için kurdukları bazı yerleşim yerlerini askeri koloni haline getiriyorlardı.⁸⁰ Bu yöntem, Seleukos Devleti'nin yeni bölgelerdeki hâkimiyet gücünü artırıyor ve sınırlarını genişletmesinde büyük bir rol oynuyordu.

Hellenistik Dönem'de Suriye kültürü genellikle Yunan unsurlarının uyumuyla birlikte Hellenistik öncesi geçmişin bir devamı olarak görülse de bu bilgiyi kesinleştirmede ciddi sorunlar vardır, çünkü Suriye'nin ne zaman ve nasıl hellenistik olduğu hala gizemini korumaktadır. Nitekim Suriye'de gerçekleşen kazılarda, Hellenistik Dönem'e ve öncesine ait çok az antik veya arkeolojik kanıt bulunmaktaysa da, mevcut malzemeler yeterince çalışılmamıştır.⁸¹

Akhaemenid Dönemi'nde,⁸² Akdeniz kıyısı boyunca bazı girişimci liman şehirler hariç, Suriye topraklarının büyük bir kısmı fakir bir tarım alanı olarak kalmıştır. Hellenistik Dönem'den önce, başta Kilikia Pedias ve Fenike⁸³ olmak üzere çoğu kentleşmiş yerleşim yerlerinin sınırları genellikle Akdeniz kıyıları boyunca

⁷⁷ Konuyla ilgili daha detaylı bilgi için Bkz. Coloru 2013: 37-56.

⁷⁸ Pol. Hist. 10, 27, 3-4; Cohen 1995: 63.

⁷⁹ Green 1990: 313-315; Ferah 2002: 171-172.

⁸⁰ App. Syr. 57; Ferah 2002: 171.

⁸¹ Klaver 2019: 8.

⁸² Akhaemenid İmparatorluğu, II. Kyros tarafından M.Ö. 550 yılında kurulmuştur. Anadolu ve Mısır'dan Batı Asya boyunca kuzey Hindistan ve Orta Asya'ya uzanan antik dünyanın gördüğü en büyük imparatorluktu. Önemli bir geçiş noktası olan Suriye bölgesi de söz konusu İmparatorluğun önemli bir parçasıydı. Akhaemenid İmparatorluğu, Kralı III. Darius'un ilk önce İssos'ta daha sonra da Gaugamela, bölgesinde Büyük İskender ordusuna karşısında savaşı kaybetmesiyle son bulmuştur. Waters 2014:550-330; Abbudi 1991: 19; 52.

⁸³ Fenike ve Koele Syria satraplığı, İpsos Savaşı'ndan (M.Ö. 301) sonra I. Seleukos'a verilen Levant bölgesinin bir parçasıydı. Bununla birlikte, bölge "I. Suriye Savaşı'na (M.Ö. 202-198) kadar Ptolemaiosların hâkimiyetinde kalmıştır. Wright 2010: 223.

uzanıyordu. Damascus (= Şam), Beroia, Hierapolis (= Münbiç) ve Petra⁸⁴ gibi birkaç merkez hariç, Suriye'nin iç bölgeleri köy ya da kabile türü basit yerleşim yerlerinden oluşuyordu.⁸⁵ Bu yerleşim yerlerinden biri olan Petra kenti, Ürdün sınırları içerisinde bulunan muazzam bir medeniyete sahip olan çöl şehriydi. Nebatî Krallığı'nın⁸⁶ başkenti olan bu kentin, değişik kültürlerle ev sahipliği ettiği bilinmektedir.⁸⁷

Hellenistik Dönem öncesi Suriye Bölgesi; Asur, Babil ve Parthlar gibi uzak imparatorluk başkentlerinden gönderilen bir dizi yabancı satrap tarafından yönetilmiştir. Bu yöneticilerin veya generallerin hiçbiri vergi ve erzak kaynağı dışında Suriye Bölgesi'ne ve Suriye halkına herhangi bir ilgi göstermemiştir. Bu durum, bölgeyi istila eden ve sadece bir geçiş noktası olarak kullanan Büyük İskender için de geçerliydi. Ancak, Seleukos'un Suriye'yi ele geçirmesinden kısa bir süre sonra, bölge muhteşem bir dizi kentsel dönüşüme şahit olmuştur.

Büyük İskender M.Ö. 334 yılında III. Darius'u yendikten sonra Toros Dağları'nı aşarak Suriye'ye geçmiş ve Doğu Akdeniz kıyı kentlerine doğru ilerlemiştir. Akdeniz sahili boyunca kentlerin büyük bir çoğunluğu Büyük İskender'e itaat etmiş ve vergi vermeyi kabul etmiştir. Suriye Bölgesi'nde Büyük İskender'e atfedilebilecek büyük bir yerleşim yeri olduğuna dair hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Ancak Büyük İskender, Tyros ve Gaza şehirlerini kuşatıp yıktıktan sonra, bu kentleri inşa ederek düzenlemiştir. Büyük İskender Mısır'a vardıktan sonra (M.Ö. 332) bölgedeki en büyük yerleşim yeri olarak kendi adını taşıyan Alexandria'yı (=İskenderiye) kurmuştur.⁸⁸ Daha sonra Dicle Nehri'ni geçerek Mezopotamya'da

⁸⁴ Petra, Ürdün Krallığı toprakları içerisinde yer almaktadır. M.Ö. 400 – M.Ö. 106 yılları arasında Nebatî Krallığı'na başkentlik yapmış antik bir kenttir. M.Ö. 106 yılında Roma hâkimiyetine geçmiştir. El-Macidi 2012: 22–34.

⁸⁵ Diod. 19, 97; Strab. 16, 2, 7; Xen. *An.* 1, 4; Grainger 2014: 99; Wright 2010: 15; Grainger 1990: 53.

⁸⁶ Nebatî Krallığı, M.Ö. 600 ile M.S. 106 yılları arasında Edomi bölgesinde bulunan ve başkenti Petra olan antik Suriye krallıklarından birisidir. Ancak bu krallığın ilk iki yüz yılı hakkında elimizde herhangi bir kaynak bulunmamaktadır. Yunan tarihçi Diodorus Siculus'un "*Bibliothèque Historique*" adlı eserinde bu krallıkla ilgili M.Ö. IV. yüzyılın sonlarından sonraki yıllara ışık tutmaktadır. Nebatîler, Edomilerin neslinden geldiği düşünülmektedir. Abbas 1987: 150; Bartlett 1990: 53; Judullah 1999: 105–106.

⁸⁷ Bowersock 1994: 12–27; Wright 2010: 15.

⁸⁸ Alexandria şehrinin inşası Büyük İskender'in Mısır'dan ayrılmasından sonra Mısır Satrapı olan leomenes tarafından takip edilmiş ve genişletilmiştir. Büyük İskender'in Babylonia'da hayatını kaybetmesinin ardından generallerinden biri olan I. Ptolemaios Soter'in payına Mısır düşmüştür. Ptolemaios, M.Ö. 305 yılında Mısır Krallığı'nın başkentini Memphis'ten Alexandria'ya taşımıştır. Grainger 2007: 121.

birçok yerleşim yeri kurmuştur. Ayrıca Büyük İskender, Samaria’da⁸⁹ bir askeri koloni oluşturmuş ve buraya Makedon göçmenleri yerleştirmiştir. (Muhtemelen Büyük İskender’in kurduğu ilk Makedon askeri kolonisiydi).⁹⁰

Seleukos kralları, 250 yıl boyunca, birçok şehir, tapınak ve kale inşa etmişlerdir. Ancak bu güçlü krallık için kısıtlı sayıda site haricinde, gösterilecek çok az arkeolojik kalıntı bulunmaktadır. Buna rağmen, son 25 yılda Seleukos Krallığı’nın çeşitli yönleri üzerine, özellikle nümismatik alanında, çok sayıda bölgesel arkeolojik saha çalışması yapılmıştır. Bunların hiçbirisi, Bevan tarafından 1902 yılında yazılan “*The house of Seleucus*” adlı eserdeki kapsamlı siyasi tarihin üstüne çıkamamıştır.

Küçük Asya’da olduğu gibi Suriye’deki yerleşimler de Büyük İskender veya Antigonoslar tarafından kurulan ve Makedon nüfusunun sık olduğu önceki yerleşim yerlerinin üzerine inşa edilmiştir.⁹¹ Suriye’de Büyük İskender’in ölümünden sonra, ilk büyük yerleşim yeri ise, Antigonos tarafından Orontes Nehri üzerine kurulan ve kendi adını taşıyan Antigoneia’dır.⁹² Diodoros’a göre şehrin çevresi yaklaşık 70 stadyum büyüklüğündeydi. Bu kent Babylonia ile üst satrapları izlemek ve yine aşağı Suriye ile Mısır yakınlarındaki satrapları gözlemek için kurulmuştur.⁹³ Seleukos Nikator, M.Ö. 301’den önce, Babylonia ve diğer çeşitli doğu bölgelerini yönetmiştir. M.Ö. 301 yılında İpsos’ta kazandığı zafer, ona Kuzey Suriye’nin kontrolünü ve dolayısıyla ilk kez Akdeniz’e erişimini sağlamıştır. Böylece Seleukos, Güney Suriye ve Finike kentlerinin kontrolünü ele geçiren Mısır Kralı I. Ptolemaios ile uğraşmak zorunda kalmıştır.⁹⁴

Yaşanan savaşlar sonrasında Suriye’de sükûneti sağlayan Kral I. Seleukos, bölgede on yeni yerleşim yeri kurmuştur.⁹⁵ Bu yerleşim yerleri yüzyıllar boyunca birçok değişime maruz kalmıştır. Bunlardan sadece dördü önemli kentsel yerleşim haline gelebilecek büyüklüğe, nüfusa ve sosyal yapıya sahip olmuştur. Bu kentler;

⁸⁹ Samareia bölgesi aynı zamanda Nablus Dağları olarak da bilinmektedir. Abbudi 1991: 454-455.

⁹⁰ Ios. ant. Iud. 13, 10, 3; Cohen 2006: 23; Abbudi 1991: 455.

⁹¹ Bu şehirler arasında Antigoneia (Strab. 16, 2, 4), Pella (Strab. 16, 2, 10), Bottia (Malalas 199–202), ve Karrhai (Diod. 19, 91, 1) gibi şehirler yer almaktaydı.

⁹² Antigoneia şehri çok uzun sürmeden I. Seleukos tarafından yıkılmış ve kendi adını taşıyan Seleukeia Pieria kentine taşınmıştır. Diod. 20, 47, 5; Strab. 16, 2, 4.

⁹³ Diod. 20, 47, 5; Cohen 2006: 24.

⁹⁴ Diod. 21, 5; I. Ptolemaios Dönemi ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. How 2018, *Ptolemy I Soter A Self-Made Man*.

⁹⁵ Grainger 2010: 91.

Orontes Nehri üzerindeki Antiocheia, Pieria'daki Seleukeia, Suriye'nin Doğu Akdeniz sahilindeki Laodikeia (= Lazkiye) ve orta bölgesinde yer alan Apameia kentleridir.⁹⁶ Seleukos muhtemelen Apameia ve Laodikeia şehirlerini M.Ö. 301–299 yılları arasında eş zamanlı olarak kurmuştur. Zira o dönemde Suriye'nin kuzeyindeki Seleukos yerleşim yerleri o kadar yoğundur ki, bölge Seleukoslar olarak bilinmekteydi.⁹⁷ Appianos'un yazdıklarına göre Seleukos kurduğu yerleşim yerlerinin bazılarını kendisi ve ailesi adına, bazılarını Büyük İskender'in onuruna, bazılarını da Yunanistan ve Makedonya'dan⁹⁸ seçtiği kentlerin adına inşa etmiştir.⁹⁹ Suriye'de inşa edilen Hellenistik yerleşim yerlerinin birçoğunun isimleri, Avrupa'da benzer şekilde adlandırılmış Yunanca ve Makedonca şehir isimlerinden alınmıştır. Ancak Suriye'de bazı durumlarda istisnai olarak yerel isimler de kullanılmıştır.¹⁰⁰

Sonuç olarak Büyük İskender'in bıraktığı topraklar üzerine kurulan Seleukos Krallığı, antik dünyanın en büyük devletlerinden biri olmayı başarmıştır. Seleukos Devleti'nin sınırları doğuda Hindistan'a, batıda ise Avrupa'nın güney bölgesine kadar ulaşmıştır. Bu devlet kurulduktan sonraki II. yüzyılda iki kez çökmenin eşiğine gelmiştir. Birinci çöküşte toparlanmayı başaran devlet bu dönemde krallık topraklarının büyük bir bölümünü kaybetmiştir. İkinci çöküşte ise dışarıdan gelen baskılar ve içeride yaşanan iç çekişmeler sonucunda Suriye sınırlarına sıkışıp kalmıştır.

C. Büyük İskender'in Doğu Seferi ve Suriye Fethi (M.Ö. 334-323)

M.Ö. 336 yılında Makedon Kral II. Philip, Aigai'da suikast sonucu hayatını kaybedince, Makedonya tahtına varisi olan yirmi yaşındaki oğlu Büyük İskender çıkmıştır.¹⁰¹ Askeri ve kültürel açıdan donanımlı olan Büyük İskender, kıvrak zekâsı ve cesareti sayesinde kısa zamanda büyük başarılarla imza atmıştır.¹⁰² Büyük İskender, tahta çıkar çıkmaz Makedonya yönetimini eline almış, iç asayişini sağlamada başarılı

⁹⁶ Strab. 16, 2, 4; App. Syr. 57; Grainger 2010: 91–100

⁹⁷ Strab. 16, 2, 4.

⁹⁸ Yunanistan ve Makedonya'dan seçtiği şehir isimleri arasında: Beroia, Edessa, Perinthos, Maroneia, Kallipolis, Achaia, Pella, Oropos, Amphipolis, Arethousa, Astakos, Tegea, Halkis, Larissa, Heraia, Apollonia. App. Syr. 57.

⁹⁹ App. Syr. 57; Cohen 2006: 25.

¹⁰⁰ Strab. 16, 2, 10.

¹⁰¹ Arr. An. 1, 4; Bryce 2014: 150; Heurtley vd.1949: 25; Ferah 2002: 23.

¹⁰² Plut. Alex. 10, 11.

olmuş¹⁰³ ve Parthlarla mücadele etmek için yönünü doğuya çevirmiştir.¹⁰⁴ Büyük İskender'in doğuya yönelmesinin başlıca nedenleri arasında ülkesinde yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal sorunlar yer almaktaydı.¹⁰⁵ Söz konusu dönemde Makedonya'nın yaşadığı ekonomik durumu düzeltecek ve halkı rahatlatacak yeni kaynaklar gerekmekteydi. Doğuya sefer düzenlemek bu kaynakları elde etmenin en iyi yoluydu. Büyük İskender doğuya gerçekleştirdiği askeri sefer ile başlangıçta Küçük Asya'daki Yunan şehirlerini Akhaemenid kontrolünden kurtarmayı amaçlamıştı. Ancak Büyük İskender Makedonya'ya bir daha geri dönememiş ve kısa hayatının geri kalanını doğuda sürdürmüştür.

M.Ö. 333 yılının başlarında, Makedonya Kralı Büyük İskender, Toros Dağları'nı aşarak Küçük Asya'nın güneydoğu kıyısındaki Kilikia ovalarına inmesiyle birlikte, Kappadokia, Anadolu ve Avrupa'yı geride bırakmıştır. Büyük İskender, Kilikia şehirlerini gezdikten sonra, doğuya doğru devam ederek Amanos Dağları ile Akdeniz arasındaki Suriye kapılarından¹⁰⁶ kuzey Suriye'ye doğru yola çıkmıştır.¹⁰⁷ Akhaemenid Kralı III. Darius ise Amanos'un arkasından dolaşarak Büyük İskender'in ikmal hatlarını kesmiştir. Büyük İskender ise bu durum karşısında hemen geri dönmüş ve İssos kasabası yakınlarındaki Pinaros Nehri¹⁰⁸ kıyısında, Suriye'yi ele geçirmek için III. Darius ile savaşmıştır. M.Ö. 333 yılında İssos'ta yapılan tarihi savaşı Büyük İskender kazanmış¹⁰⁹ ve III. Darius ağır bir yenilgi almıştır.¹¹⁰ Bu yenilginin ardından III. Darius, Damascus ve Gaza dışında Suriye'nin birçok bölgesinden çekilerek Babylonia'ya dönmek zorunda kalmıştır.¹¹¹ Zira Büyük İskender İssos'taki zaferle yetinmeyecek III. Darius'u ortadan kaldırıncaya kadar doğuya ilerleyişini sürdürecekti, ancak bunu yapmadan önce arkasını güvence altına almak için

¹⁰³ Droysen 2007: 119.

¹⁰⁴ Arr. An. 2, 7–12; Ferah 2002: 23; McNeile 2015: 211; Mekkevi 1999: 12.

¹⁰⁵ Rıdvan 2006: 17.

¹⁰⁶ Suriye Kapıları, ya da “Portes Syriennes”, Antik dönemlerde Suriye Bölgesini Kilikia'ya bağlayan en önemli yol olan “Belen Geçidi”ne verilen isimdir. Abbudi 1991: 42.

¹⁰⁷ Arr. An. 2, 4, 6; Iust. Epit. 11, 8; Bryce 2014:150; Droysen 2007: 234–238; Paul 1999: 64.

¹⁰⁸ Pinaros Nehri, günümüz Türkiye-Suriye sınırına yakın küçük bir akarsudur. Antik çağda, Büyük İskender'in Parth Kralı III. Darius'u yendiği Birinci İssos Savaşı'nın yeri olarak bilinmektedir. Hammond 1992: 395-400.

¹⁰⁹ Büyük İskender, İssos'ta Darius'a karşı kazandığı zaferin ardından ona “Asya Kralı” unvanı verilmiştir. Arr. An. 2, 14, 9.

¹¹⁰ Arr. An. 2, 7, 2; Iust. Epit. 11, 9; Walbank 2009: 42; El-Abid 1993: 38; Bryce 2014: 150–152.

¹¹¹ Arr. An. 2, 3, 2-3; Diod. 17, 48, 2-5; Curt. 4, 7, 1; Grainger 2007: 67; Zouhdi 2000: 127.

Suriye ve Mısır'daki Akhaemenid askeri varlığını tamamen ortadan kaldırmayı planlamıştı.

Büyük İskender, İssos'ta elde ettiği galibiyetin ardından iki seçenekle karşı karşıya kalmıştır. Bu seçeneklerden birincisi, doğuya kaçan III. Darius'u takip ederek doğuya ilerlemektir. İkinci seçenek ise Suriye'nin Akdeniz kıyı şeridini takip ederek güneye doğru ilerlemek ve Akhaemenid kontrolü altındaki diğer kentleri de ele geçirmektir. Büyük İskender arkasını güvence altına almak için ikinci seçeneği tercih etmiştir.¹¹² Büyük İskender kendi imparatorluğunu kurmak için elindeki fırsatları kullanmaya kararlıydı. Mevcut şartlarla Darius'u tamamen ortadan kaldıracak durumda olmadığından, Büyük İskender için en mantıklı seçenek güneye doğru ilerlemektir. Dahası, Büyük İskender muhtemelen böyle bir planın Akhaemenid donanmasının parçalanmasına yol açacağını ve böylece imparatorluğunun güvenliğini sağlamaya yardımcı olacağını umuyordu. Büyük İskender, Akhaemenid donanmasını hayal kırıklığına uğratmak için yaptığı önceki girişimlerin aksine, bu sefer Suriy-Fenike kıyılarındaki Akhaemenid üslerini ele geçirerek Darius'u tamamen etkisiz hale getirmeyi planlamıştır.

Büyük İskender, en güvenilir generallerinden biri olan Parmenion'u Akhaemenidlerin Suriye'deki merkezi olan Damascus'u ele geçirmesi için görevlendirmiştir.¹¹³ Parmenion verilen görevde başarılı olmuş, Darius ordusunun kontrolündeki Damascus'u ele geçirmiş ve şehri yağmalamıştır. Büyük İskender ise, Suriye kıyısını takip ederek Marathos'a devam etmiş, burada kendisine itaat gösteren Strato, Arados Adası,¹¹⁴ Byblos, Sidon, Triopolis ve diğer kentlerin krallarını kabul etmiştir.¹¹⁵ O esnada, III. Darius'un kendisine gönderdiği barış şartlarını¹¹⁶ kabul

¹¹² Arr. An. 7, 26, 1; Curt. 10, 5, 1; Yanne 2010: 40; Nicola 1981: 182.

¹¹³ Arr. An. 2, 14-6; Curt. 3, 13, 1-4; Iust. Epit. 11, 1-9; Hitti 1959: 196; Grainger 2010: 1-2; Droysen 2007: 262; Bakır vd. 1979: 87; Reyhana 1996: 115.

¹¹⁴ Arados Adası, Suriye anakarasına yaklaşık bir km uzaklıkta Eleutheros Nehri'nin döküldüğü noktaya yakın bir bölgede inşa edilmiş stratejik bir adaydı. Nehir, Suriye'nin Ptolemaios ve Seleukos bölgeleri arasındaki sınırı oluşturdu ve şehrin toprakları da nehir boyunca iç bölgelere kadar uzanıyordu. Abbudi 1991: 70-72; Grainger 2014: 215.

¹¹⁵ Arr. An. 2, 14, 6; Iust. Epit. 11, 10, 1-9; Grainger 2007: 77; Hitti 1959: 19; Mekkevi 1999: 16; Ferah 2002: 27; El-Abid 1993: 24; Bakır vd. 1979: 87.

¹¹⁶ Mektupta gönderilen barış şartlarına göre Parth ordusunun girdiği tüm alanlardan çekilecek, Büyük İskender'e savaş tazminatı olarak 10.000 talent ödenecek ve Darius, Büyük İskender'i kızlarından biriyle evlendirecekti ancak Büyük İskender reddetti. Buna rağmen, mektubun içeriğini

etmeyen Makedon kral, daha sonra Akdeniz kıyısını takip ederek Tyros hariç, Suriye'nin güney kıyısındaki bütün Fenike kentlerini¹¹⁷ birer birer zapt etmiştir.¹¹⁸ Koele Syria bölgesindeki Akhaemenid ordusunun paralı Arap askerleri, Makedon ordusuna karşı herhangi bir direniş göstermemiş ve çoğu teslim olmuştur.¹¹⁹ Sonuç olarak Suriye'yi yorgun ve durgun bir ülke olarak bulan Büyük İskender, doğudaki fetihlerine devam etmeden önce Suriye bölgesinde yok denilecek kadar az faaliyet yürütmüştür.

Büyük İskender M.Ö. 332 yılında sırasıyla önce Gaza'yı sonra da Mısır'ı fethetmiştir.¹²⁰ Daha sonra M.Ö. 332–331 yılları arasında kış aylarını ordusuyla birlikte, Mısır'da geçirmiştir.¹²¹ Mısır'da bulunduğu sırada, ilk olarak yeni bir yönetim oluşturmuştur. Akhaemenid yönetiminden her zaman nefret eden Mısır halkı Büyük İskender'i bir kurtarıcı olarak karşılamış ve rahipler onu Zeus-Amon oğlu olarak kabul etmiştir. Büyük İskender, Nil Nehri yakınlarında kendi ismini taşıyan Alexandria yerleşim yerini kurmuştur. Makedon Kral, Mısır'ı terk etmeden önce çölde yer alan Sivah'daki Amon Tapınağı'nı¹²² da ziyaret etmiştir. Bu deneyim onu güçlü bir şekilde etkileyerek kendisine olan inancını artırmıştır.¹²³ Ayrıca kendisini destekleyen Yahudileri de unutmamış ve onların özgürce ibadet etmelerine izin vermiştir.¹²⁴

Büyük İskender, Suriye ve Mısır'daki düzenlemelerini tamamladıktan sonra,¹²⁵ III. Darius'un üzerine yürümeye karar vermiştir. M.Ö. 331 yılında önce Fırat Nehri'ni

generallerine okudu, generaller arasında en yaşlı olan Parmenio: “*Ben İskender olsam bu şartları kabul ederdim*” deyince Büyük İskender: “aynen öyle ben de Parmenio olsam kabul ederdim” ifadesini kullanmıştır. Ferah 2002: 27; Rashed 2019: 432.

¹¹⁷ Söz konusu Fenike kentleri, Parth Devleti içinde siyasi bakımdan özel bir öneme sahipti. Parthlar sadece Fenike donanmasını kendileri için kullanabilmek yetkisiyle yetiniyorlardı. Droysen 2007: 262–263.

¹¹⁸ Arr. An. 2, 16, 25; Iust. Epit. 11, 10, 4–10; Walbank 2009: 42; Bryce 2014: 150; Hammond 1967: 330; Mekkevi 1999: 16; Hitti 1958, 1: 254; Ferah 2002: 27; Zeyada 1981: 181.

¹¹⁹ Arr. An. 2, 26, 7; Iust. Epit. 11, 4, 6, 7–31; Wilcken 1967: 112.

¹²⁰ Arr. An. 3, 1–6; Curt. Hist. 4, 7, 1, 8–16; Diod. 17, 48, 7; Plut. Alex. 25, 4–5; Grainger 2010: 3; Wright 2010: 16; Bryce 2014: 154–155; Mekkevi 1999: 16–17; Ferah 2002: 27.

¹²¹ Büyük İskender Mısır'da düzenlemeler yaparken III. Darius da doğuda ordu toplamaya başlamıştır. Nicolas 1981: 182.

¹²² Amon, kaz ve koç şeklinde tasvir edilmiş Antik Mısır'da tapılan yerel tanrılardan birisidir. Abbudi 1991:30.

¹²³ Arr. An. 3, 5, 2–7; Diod. 17, 52, 1; Starb. 17, 1, 1, 10; Curt. Hist. 4, 8, 5; Grainger 2007: 78.

¹²⁴ Fehmi 1999: 159; El-Ahmedi 2007: 288; Rashed 2019: 432.

¹²⁵ Büyük İskender, Suriye'nin başına Menon'u satrap olarak atamıştır. Grainger 2007: 78.

daha sonra Dicle Nehri'ni geçerek Arbira (= Erbil) yakınlarında yer alan Gaugamela¹²⁶ mevkiinde III. Darius'un ordusuyla karşılaşan Büyük İskender, bu savaşı da kazanmıştır.¹²⁷ Daha sonra Babylonia Satraplığına yürüyen Büyük İskender, Akhaemenid zulmünden bıkan Babylonia halkı tarafından kurtarıcı olarak görülmüş ve çiçeklerle karşılanmıştır.¹²⁸ Babylonia'da bir ay kadar kalan Büyük İskender, daha sonra sırasıyla,¹²⁹ Susa (= Şuşa), Perseopolis ve Ekbatana şehirlerini birer birer ele geçirerek bütün Parthia'yı hâkimiyeti altına almıştır. Büyük İskender'in hızlı ilerleyişi ve yeni bölgeler ele geçirmesi, Parth ordusunda moral bozukluğuna yol açmıştır. Bu nedenle III. Darius'a bağlı birlikler firar etmeye başlamıştır. Aradan çok geçmeden Parthia satraplarından olan Bessus ve generallerden Nabarzanes, III. Darius yönetimine darbe yapmış ve Darius'u yakalayıp öldürmüşlerdir.¹³⁰

Büyük İskender, Parth topraklarını da tamamen ele geçirdikten sonra, seferine devam ederek Hindistan'a kadar ulaşmıştır.¹³¹ Büyük İskender'in hükmettiği toprakların sınırını güneyde Mısır'a, doğuda da Hindistan'a kadar ulaştırmıştır (Harita-1). Üstelik Makedon Kralı bununla yetinmemiş ve doğuya ilerlemeye devam etmiştir. Parthia topraklarını doğusuna uzanan uzak bölgeleri de egemenliğine katan Büyük İskender, M.Ö. 327 yılında kuzeybatı Hindistan'ı ele geçirmiştir.¹³² Hindistan'da bulunduğu esnada ülkeyi satraplıklara ayırmış ve başlarına Greko-Makedon asıllı askerler yerleştirmiştir.¹³³ Bunun akabinde

¹²⁶ Gaugamela, Kuzey Irak'ın Erbil kentine 114 km uzaklıkta yer alan Kermelis şehridir. Bu savaşın Detaylar ile ilgili Bkz. Parpas 2014: 119–140; Briant 2002: 840–842; Leo vd 2015: 136.

¹²⁷ Arr. *An.* 3, 18, 11; 3, 7, 3; Diod. 17, 55, 3-61; Iust. *Epit.* 11, 13-14; Walbank 2009: 43; Mekkevi 1999: 16; Ferah 2002: 34; Clover 1935: 206.

¹²⁸ Arr. *An.* 3, 16–18; Grainger 2007: 79; El-Nasiri 1974, 1: 420–421; Bakır 1956, 2: 445; Hitti 1958, 1: 257; Macqueen 1964: 224; Al-Mola 2005: 10.

¹²⁹ Perseopolis, Parth Kralı I. Darius tarafından M.Ö. VI. yüzyılda inşa edilmiştir. M.Ö. 331 yılında III. Darius'u yendikten sonra bölgeyi ele geçiren Büyük İskender tarafından yıkılmıştır. Abbudi 1991: 221-223.

¹³⁰ Arr. *An.* 3, 21, 1-10; Iust. *Epit.* 11, 15, 1-15; Curt. 5, 9, 1-12; Briant 2002: 745–754; Leo vd, 2015: 136-137; Rashed 2019: 434; Nicolas 181: 182.

¹³¹ Hitti 1958, 1: 258–258; Ferah 2002: 34; Leo vd, 2015: 137; Mansel 1999: 449.

¹³² Hitti 1958, 1: 257–258; McNeile 2015: 211; Al-Mola 2005: 10–11; Bakır 1980, 1: 269; İplikçioğlu 2007: 46.

¹³³ Moreland ve Chatterjee 1945: 45.

Büyük İskender önce Susa şehrine uğramış daha sonra da M.Ö. 324 yılının sonlarına doğru Babylonia'ya gelmiştir.¹³⁴

Doğuda birçok fetih gerçekleştiren Büyük İskender, M.Ö. 323 yılının haziran ayında 33 yaşında hayatını kaybetmeden önce, Arap Yarımadası'na¹³⁵ sefer düzenleme planları kuruyordu.¹³⁶ Ancak Makedon Kral Babylonia'daki Nebukadnezar sarayında esrarengiz bir şekilde¹³⁷ yüksek ateş (sıtma) sonucu hayatını kaybetmiştir.¹³⁸ Büyük İskender'in ölümüyle birlikte, 12 yıl boyunca büyük emeklerle kurmuş olduğu muazzam imparatorluk da parçalanmıştır.¹³⁹ Büyük İskender'in ani gelen ölümü ve arkasında meşru varis bırakmamış olması,¹⁴⁰ generalleri arasında kopacak bir taht kavgasının işareti olmuş ve uzun yıllar sürecek bir iç mücadeleye yol açmıştır.¹⁴¹ Büyük İskender ölüm döşeğindeyken etrafında toplanan generaller Makedonya İmparatorluğu'nun idaresini kime bırakacağını sorduklarında, İskender: "*en layık olana*" cevabını vermiştir.¹⁴² Makedonya kanununa göre yeni bir kral seçme yetkisi ordu meclisine aitti. Ancak, kral seçilmesi halinde

¹³⁴ Büyük İskender Babylonia şehrine ulaştığında, Keldani kâhinleri ona kente girmemesi gerektiği uyarısında bulunmuşlardır. Ancak Büyük İskender bu uyarıyı görmezden gelerek, şehre girmiştir. Hephaestion'un cenazesi için hazırlanan kutsal ateşin söndürülmesini emretmiştir. Diod. 17, 112; Plut. *Alex.* 73, 1; Arr. 7, 16.

¹³⁵ Arap Yarımadası, batısında Kızıldeniz, güneydoğusunda Umman Denizi ve doğusunda da Basra Körfezi bulunur. Yarımada'nın başlıca bölümleri batıdaki dağlık Hicaz, iç kısımdaki Nejd ve doğudaki Al-Hasa ile aynı zamanda ülke isminde olan Umman ve Yemen bölgeleridir. Abu-ayana1994: 3; Hazin 1968: 15.

¹³⁶ Arr. *An.* 7, 19, 6-20; Diod. 18, 28, 3-6; Plut. *Alex.* 76; Grainger 2007: 91; Rostovtzeff 1938, 1: 349; El-Nasiri 1974: 439-440; Mekkevi 1999: 23; Ferah 2002: 36-38.

¹³⁷ Bazı antik yazarlar Büyük İskender'in Antipater tarafından zehirlenerek öldürüldüğünü yazmıştır. Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Diod. 17, 117-118; Iust. *Epit.* 12, 13; Plut. *Alex.* 77;

¹³⁸ Tarihçi Appian'ın hikayesine göre Büyük İskender son günlerinde, Babil şehrinin çevresindeki lagünleri gezerken, kuvvetli bir rüzgâr Büyük İskender'in diademini (tacını) kafasından düşürmüştür ve ona eşlik etmekte olan Seleukos tacı geri getirmiştir. İddiaya göre bu olay, genç fatihin yaklaşan ölümünün ve sonunda yoldaşının (I. Seleukos'un) egemenliğinin yükselişinin bir alameti olarak yorumlanmıştır. App. *Syr.* 56. Ayrıca aynı hikâye için bkz. Arr. *Anab.* 7, 22, 5.

¹³⁹ Arr. *An.* 7, 26, 3; Diod. 18, 28, 3-6; Hitti 1958, 1: 259; El-Nasiri 1992: 213; Walbank 2009: 48; Harriest 2007: 18; İsmail 2010: 145; Judullah 1999: 95; El-Ubadi 1988: 29; Al-Mola 2005: 12.

¹⁴⁰ Büyük İskender hastalık sonucu ani bir şekilde M.Ö. 323 yılında 32/33 yaşında Babylonia'da hayatını kaybetmiştir. Cenazesi önce Memfis'e, oradan Aleksandreia'ya götürülmüş ve burada altın bir tabuta konmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Arr. *An.* 7, 24-26; Rüstem 1969:41; Ferah 2002:38; Judullah 1999: 94.

¹⁴¹ Diod. 17, 117; Iust. *Epit.* 13, 6, 4-20; Arr. *An.* 7, 26; Walbank 2009: 48; Harriest 2007: 18; İsmail 2010: 145; Rüstem 1969: 48; McNeile 2015: 211; Mekkevi 1999: 16.

¹⁴² Arr. *An.* 7, 26, 3; Diod. 17, 117; Grainger 2007: 92; Ferah 2002: 43; Zarif 1920: 9; Al-Mola 2005: 13.

diğer büyük generallerin yeni seçilen krala cephe alma ihtimali yüksek olduğundan o günün şartlarında böyle bir seçimin yapılması imkânsız gibi görülüyordu.¹⁴³

Büyük İskender'in ölümünden sonra yanında görev yapan Makedon generaller arasında art arda patlak veren savaşlar yaklaşık 51 yıl sürmüştür.¹⁴⁴ Büyük İskender'in ölümünün üzerinden çok geçmeden fethettiği geniş topraklar, kendisine yakın birkaç üst düzey generalin kontrolüne geçmiştir. Bu generaller, sanki Büyük İskender'in meşru varisi gibi birbirlerine üstünlük taslamışlardır.¹⁴⁵ Büyük İskender'in arkasında bıraktığı Parth asıllı eşi Roxana, yaşanan bu kaos ortamında hamileydi. Büyük İskender'in tahta çıkarılan gayri meşru kardeşi olan Arrhidaeus (= III. Philip)'un ise akli dengesinin yerinde olmaması sebebiyle imparatorluğu yönetecek durumda olmadığı biliniyordu.¹⁴⁶ Büyük İskender'in kendinden sonra yerine kimin geçeceğini belirlememesi yüzünden, ölümünden sonra dünyaya gelen oğlu da generaller arasındaki taht kavgalarının ilk kurbanları arasında yer alması kaçınılmazdı.¹⁴⁷

Büyük İskender'in zamansız ölümü, generalleri arasında uzun yıllar sürecek savaşların habercisi olmuştur. Generaller geride kalan Makedon İmparatorluk topraklarından pay alabilmek için birbirlerine düşecek ve bu savaşlar yüzünden bazıları hayatlarını kaybedeceklerdi. Büyük İskender tarafından kurulan Makedonya İmparatorluğu, toprak bütünlüğünü koruyamayacak ve generaller tarafından birçok krallığa bölünecekti. İşte tam da bu noktadan sonra tarih sahnesine damgasını vuran yeni Hellenistik krallıklar ortaya çıkacak ve bu krallıklar arasında Suriye Bölgesi'ni de kapsayan Seleukos Krallığı da yer alacaktı.

¹⁴³ Albecer 2000: 102; Mekkevi 1999: 25–26.

¹⁴⁴ Diadochlar Dönemi ile ilgili Bkz. Arslantaş ve Yılmaz 2017: 361-371.

¹⁴⁵ Martin 1996: 336.

¹⁴⁶ Diod. 20, 20, 1; Iust. *Epit.* 11, 10, 3; Plut. *Eum.* 1, 7; Grainger 2007: 93; Turad 1881: 130; Bryce 2014: 159; Mansel 1999: 458; Ferah 2002: 43.

¹⁴⁷ McNeile 2015: 211.

D. Büyük İskender Sonrası Diadocholar Savaşı

M.Ö. 323 yılında, Büyük İskender'in hayatını kaybetmesinin ardından generalleri, Makedonya İmparatorluğu'nu paylaşmak üzere Babylonia'da bir toplantı düzenlemişlerdir.¹⁴⁸ Bu toplantı, Büyük İskender'in en yaşlı ve tecrübeli generallerinden biri olan Perdikas¹⁴⁹ tarafından yönetilmiştir.¹⁵⁰ Bu toplantıya, Antiochos'un oğlu Seleukos da katılmıştır. Söz konusu toplantıda Seleukos diğer generaller tarafından göz ardı edilmiş ve toplantıdan eli boş olarak dönmüştür.¹⁵¹ Babylonia Toplantı'sı sonrası imparatorluk topraklarında Makedonya Krallığı, Küçük Asya Krallığı ve Mısır Krallığı gibi yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır.¹⁵² "Eski Ahit" kitaplarından biri sayılan "*Daniel Seferi*"nde,¹⁵³ imparatorluk topraklarının Büyük İskender'in generalleri arasında paylaşılmasından enteresan bir şekilde bahsedilmiştir. Bu Kitapta; "kırılan tek büyük boynuzun yerine gökyüzüne uzanan dört yeni boynuz ilave edildiği" belirtilmiştir.¹⁵⁴

Babylonia Toplantısı'nın ardından gelen 42 yıl; savaşlar, ittifaklar ve suikastların yaşandığı kanlı bir süreç olmuştur.¹⁵⁵ Bu dönem tarihçiler tarafından "Diadochlar = Ardıllar" yani Büyük İskender'in halefleri dönemi olarak da adlandırılmıştır.¹⁵⁶ Diadochlar Dönemi, M.Ö. 281 yılında Büyük İskender'in son halefi olan I. Seleukos Nikator'un ölümüne kadar devam etmiştir.¹⁵⁷ Daha sonraki döneme ise "Epigonoı Dönemi" adı verilmiştir.¹⁵⁸ Büyük İskender'in ölümüyle

¹⁴⁸ Bryce 2014: 159; Bevan 1902, 1: 28.Nushi 1973 45–49; El-Abid 1993: 52; Ferah 2002: 43; Al-Asali1980; 93.

¹⁴⁹ Perdikas Makedon soylularından biriydi ve Büyük İskender'i başından beri desteklemiştir. M.Ö. 335 yılında Thebai isyanını bastırırken ağır şekilde yaralanmıştır. Buna rağmen doğu seferleri boyunca Büyük İskender'i yalnız bırakmamıştır. Büyük İskender'in Susa'daki toplu düğünü sırasında bir Parth aristokratının kızıyla evlenmiştir. Rütbe, asalet ve saygınlık açısından Perdikas, Büyük İskender'in yerini alacak önde gelen aday olarak kabul edilmiştir. İskender'in ölüm döşeğindeyken kraliyet mührü kendisine emanet edilmiş ve ona Babylonia'daki Generaller Konseyi üzerinde yetki verilmiştir. Matyszak 2019: 54.

¹⁵⁰ El-Nasiri 1992: 96; Mekkevi 1999: 26; Cary 1965: 2.

¹⁵¹ Bu konu tezin birinci bölümde detaylı olarak ele alınacaktır.

¹⁵² Diod. 18, 3; El-Nasiri 1992: 97; El-Hilu 1999: 237.

¹⁵³ Daniel Seferi: Daniel Kitabı olarak da bilinmektedir. Daniel Peygamber kendisinin ve Judea'lı yandaşlarının Babylonia'ya sürgüne gönderildiği ve burada Nebuchadnezzar'ın nazarında iyi yerlere gelindiği anlatılır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Malati: *Daniel Seferi*; İbni Kesir, 2, t.y.

¹⁵⁴ Daniel Seferi: 8, 8; "*Keçi çok güçlendi, fakat gücünün doruğuna ulaşmışken büyük boynuz kırıldı ve yerine dört gökyüzünün rüzgarına uzanan dört bariz boynuz ortaya çıktı*". Hitti 1958, 1: 259.

¹⁵⁵ El-Hilu 1999: 237.

¹⁵⁶ Daoud 2004, 2: 649; El-Abid 1993: 67.

¹⁵⁷ Bu konu Birinci Bölümde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

¹⁵⁸ El-Hilu 2004: 862; Bryce 2014: 159.

başlayıp Aktium Savaşı'na kadar süren 300 yıllık dönem; karışık olaylar, savaşlar ve anlaşmalar ile dolu bir dönem olmuştur.

Sonuç olarak Büyük İskender'in Suriye'ye girişi sadece askeri bir zafer değil, bilim adamları ve tarihçiler tarafından Hellenistik Dönem¹⁵⁹ olarak adlandırılan yeni bir dönemin de başlangıcı olmuştur. Büyük İskender, Mezopotamya ve Parthia'yı ele geçirmek için Suriye topraklarını askeri bir üs olarak kullanmıştır. Onun beklenmedik ölümü, tarihteki önemli bir dönüm noktası haline gelmiş ve aynı zamanda arkasında bırakmış olduğu imparatorluk topraklarında uzun yıllar sürecek taht kavgalarının da habercisi olmuştur. Bazı generallerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi imparatorluk topraklarının parçalanmasına yol açmıştır. Suriye bölgesi ise generaller için stratejik ve hayati bir öneme sahip olduğundan Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında tartışmalı bir bölge haline gelmiş ve bu krallıklar arasında birçok savaşa neden olmuştur.¹⁶⁰

Büyük İskender, Suriye bölgesinde iki yıldan daha az zaman geçirmiş olsa da bölge halkında uzun süreli etki oluşturacak siyasi ve kültürel miraslar bırakmıştır. Suriye bölgesi, Büyük İskender'in doğuya gerçekleştirdiği hamlesi sırasında büyük bir yıkıma uğramış ve orada yaşayan nüfusun birçoğu göç etmek zorunda kalmıştır. Söz konusu dönemde Suriye'nin sahip olduğu zenginlik ve kaynaklar büyük önem arz etmekteydi. Ancak Suriye'nin asıl önemi, merkezi ve stratejik bir geçiş noktasında olmasıydı. Büyük İskender Suriye topraklarını yaklaşık on yıl boyunca sınır komşusu olan toprakları ele geçirmek için askeri bir geçiş noktası olarak kullanmıştır. Suriye kendi başına çok önemli bir güç kaynağı olacak kadar zengin ya da kalabalık bir bölge değildi. Ancak Suriye'nin etrafında zengin kaynakları olan Küçük Asya, Mısır ve Babylonia gibi bölgeler bulunmaktaydı.¹⁶¹

¹⁵⁹ Hellenistik Dönem, Büyük İskender'in Babylonia'da ölümünden (M.Ö. 323) Aktium Savaşı'na (M.Ö. 31) kadarki uzun bir zaman dilimini kapsamaktadır. Millar 1987: 111; Thonemann 2016: 7; El-Nasiri 1992: 5.

¹⁶⁰ Zayid 2019: 48-50; Ferah 2005: 488-489.

¹⁶¹ Grainger 2010: 13-14.

Birinci Makkabi kitabında¹⁶² Büyük İskender'in kısa hayatında gerçekleştirdiği fetih ve başarıları ile ilgili şu ifadelerle yer vermiştir: *“Birçok savaşta savaştı, kaleleri fethetti ve dünyanın hükümdarlarını öldürdü. Dünyanın sonuna kadar ilerledi ve birçok milleti yağmaladı. Yeryüzü onun önünde sessizleşince yüceltildi ve yüreği yükseldi. Çok güçlü bir ordu topladı, ülkeleri, ulusları ve kralları yönetti ve onlardan haraç aldı. Daha sonra hastalandı ve ölmek üzere olduğunu anladı”*.¹⁶³ (Macc. I, 1, 2-5).

Bu tez çalışmasının amacı, M.Ö. 323 yılında Büyük İskender'in ölümünden başlayarak, M.Ö. 64 yılında Romalı General Pompeius'un Suriye bölgesini fethetmesine kadarki zaman zarfında Suriye bölgesinin Seleukos Krallığı egemenliği altında tarihi, siyasi, askeri ve sosyo-kültürel durumuna ışık tutmaktadır. Bu konunun seçilmesinin öncelikli sebebi Hellenistik Dönem'de Suriye bölgesinin ilgili Türkçe literatürde herhangi bir çalışmanın olmamasıdır. Zira coğrafi ve kültürel açılarından Küçük Asya ile güçlü tarihi bağlara sahip olan Suriye bölgesi ile ilgili bu çalışma, önemli bir eksikliği dolduracağını umuyoruz.

Bu tezin temel konusu Suriye bölgesidir, ancak olaylara daha geniş açıdan yaklaşmak için başka bölgelerden de bahsedilmiştir. Bu nedenle Suriye bölgesinden bahsederken Seleukos Krallığı'nın hükmettiği diğer bölgelere de değinilmiştir. Çalışmada, bahsettiğimiz döneme ışık tutulurken, ilk olarak Büyük İskender sonrası halefleri arasında yaşanan savaşlar ele alınacak ve daha sonra I. Seleukos Nikator dönemi ve Seleukos Devleti'ni nasıl kurduğu işlenecektir. Tezimizde, Suriye bölgesinin Seleukos Devleti egemenliği altındaki tarihi ve politik durumuna değinerek Seleukos ve Ptolemaios krallıkları arasında “Suriye Savaşları” olarak bilinen savaşlardan da bahsedilmiştir.

Bu tez çalışması giriş ve beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmada konular ve olaylar kronolojik olarak Seleukos krallarının hükümdarlığına göre incelenmiştir. Giriş bölümünde Suriye sözcüğünün terminolojisi, Suriye bölgesinin Hellenistik

¹⁶² Makkabi Kitabı, Seleukos Krallığı'na karşı Yahudi isyanlarını başlatan liderleri Makkabilerin tarihini ele almaktadır. Bu kitap dört seferden oluşmaktadır. Katolik kilisesi sadece birinci ve ikinci Makkabi kitaplarını tanımaktadır. I Makkabi Kitabı, M.Ö. 100 yılında Jerusalem'de yaşayan bir Yahudi tarafından M.Ö. 167-135 yılları arasında yaşanan Yahudi isyanları ele alınmıştır. İkinci kitap ise Yunanca yazılmış ve Makkabi isyanından bahsetmektedir. II. ve III. kitaplar ise M.S. I. yüzyılda yazılmıştır. Abbudi 1988: 85-806.

¹⁶³ Macc. I, 1, 2-5.

Hellenistik Dönem tarihi coğrafyası ve Büyük İskender'in doğu fetihlerinden bahsedilecektir. Tezin birinci bölümünde, I. Seleukos dönemi, Seleukos Krallığını nasıl kurduğu, Hindistan seferi, İpsos Savaşı ve Demetrios ile mücadelesi yer alacaktır. Tezin ikinci bölümünde, I. Seleukos sonrası krallık coğrafyasında çıkan isyanlar, Küçük Asya'daki Kuzey İttifakı ve Galat istilasının yanı sıra, Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasında yapılan I., II. ve III. Suriye Savaşları incelenecektir. Üçüncü bölümde, III. Antiochos hükümdarlığı sırasında Seleukos Krallığı'nın yeniden genişlemesi, Molonlarla mücadelesi, VI. ve V. Suriye Savaşları, Antiochos ile Roma arasında yapılan Magnesia Savaşı ve ardından gerçekleşen Apameia Barış Antlaşması konularına ışık tutulacaktır. Dördüncü bölümde ise, Seleukos döneminin gerilemesinden, IV. Antiochos döneminde "Makkabi İsyanı" olarak bilinen Yahudi isyanlarından, Seleukos hanedanları arasında yaşanan taht kavgalarından ve Seleukos Devleti'nin çöküşünden bahsedilecektir. Son olarak beşinci bölümde ise Seleukos ordusu, Seleukos yönetim sistemi ve Seleukos kralları tarafından inşa edilen şehir ve koloniler ele alınacaktır.

Seleukoslar Dönemi'nde Suriye: Büyük İskender'in Ölümünden (M.Ö. 323), Pompeius'un Suriye'yi Fethine kadar (M.Ö. 64/63) adlı bu çalışmamızda öncelikli olarak Antik ve Nümismatik kaynaklardan yararlanılmıştır. Bunlara ek olarak, antik kaynakların yanı sıra modern kaynaklardan da istifade edilmiştir.

Antik kaynak olarak; Appianos'un, "Romaika = *Roma Tarihi*", adlı eserinin "Syrian Wars = *Suriye Savaşları*" (1, 4, 6, 8, 12, 14, 15, 38, 39, 45, 47, 53, 55, 56, 57, 59, 61, 62, 66, 68, 69), "The Civil Wars, I", ve "Mithridatis Savaşları" (67, 10, 106) kısımlarından, Diodoros Sicilus'un "*Bibliothèque Historique*" adlı eserinin (12, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35) bölümlerinden, Iustinus'un, "*Epitome of Philippic History of Pompeius Trogus*" adlı kitabının (11, 13, 15, 16, 17, 27, 29, 30, 31, 32, 35, 39, 40, 41) bölümlerinden, Plutarchos'un "*Bioi Paralleloi*" adlı eserinde yer alan (Aleksander, Moralia, Demetrios, Eumenes), Polybios'un "*Historiai*" adlı kitabının (2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 15, 16, 18, 21, 25, 26, 28, 29, 30) bölümlerinden, Strabon'un "*Geographika*" adlı eserinin (7, 13, 14, 15, 16, 17), Flavius Iosephus'un "*Antiquitates Iudaiceae*" eserinin (19, 12, 13) bölümlerinden, Titus Livius'un "*Roman Historian*" adlı kitabının 31, 33, 35, 36, 38, 41, 42, 43, 44, 45) bölümlerinden ve Arrianus'un "*Anabasis*" adlı eserinin (1, 2, 3, 7) bölümlerinden faydalanılmıştır.

Ayrıca *Kitab-ı Mukaddes*'in eski ahitlerinden olan “*Makkabile Seferi*”nin I, II ve III. kitapları kullanılmıştır.

Ayrıca araştırmamızda modern kaynak olarak İngilizce, Arapça, Fransızca ve Türkçe kaynaklardan da istifade edilmiştir. İngilizce kaynak olarak; Seleukoslarla ilgili birçok esere sahip olan J. D. Grainger'in “*Seleukos Nikator: Constructing Hellenistic Kingdom*”, “*The rise of the Seleukid Empire from Seleukos I Seleukos III*”, “*The Seleukid Empire of Antiochos III*”, “*Antiochos III in Thrace*”, “*The Roman War of Antiochus the Great*”, “*The Syrian War*”, “*The Cities of Seleukos Syria*”, ve “*Warsof the Maccabees the Jewish Struggl*” adlı kitaplarından, E. R. Bevan, “*The House of Seleucus, I, II*”, J. Ma'nın, “*Antiochos III and the Cities of Western AsyaMinor*”, F. W. Wallbank'ın, “*Hellenistic World*”, P. M. Sykes'in, “*History of Persia*”, O. Mørholm'un, “*The Municipal Coinages With Portrait of Antiochus IV of Syria, Congresso internationale di numismatica*”, adlı kitabından, W.W. Tran'ın, “*The struggle of Egypt aganst Syria and Macadonia*”, P. Jouguet'in, “*Macedonian Imperialism and the Hellenization of the East*”, P. K. Hitti'nin, “*History of Syria: including Lebanon and Palestine*”, G. Downy'in, “*A History Of Antioch in Syria, Princcton*”, M. Cary'in, “*A History of the Greek World from 323-146 B.C*”, T.R. Bryce'in, “*The Rise of the Seleucid Empire*” ve M.M. Austin'in, “*The Hellenistic world From Aleksander to the Roman Conquest*” adlı kitabından yararlandık. Diğer yandan, M. El-Abid'in “*Suriye fi asıru'l seleukiyyin*”, S. A. A. El-Nasiri'nin, “*Tārīkh ve Hadaret Mısır v'l-sharq-l edna fi-l'asır-l Hellinisti*”, E. Y. Ferah'ın, “*El-şarkü'l-edna fi'l-asrayin el- Hillensti v'l-Romani*”, F. Mekkevi'nin, “*El-Sharq-l edna fi-l asrāyin-l Hillensti ve-l Romani*” E. Rüstem'in, “*Tarih Yunan Min Philp Makadoni ila Feth el Romani*” ve M. El-Ubadi'nin, “*İmparatoriye'l-Romaniye*” kitaplarından, H. Demircioğlu'nun, “*Roma Tarihi*” adlı kitabından ve Par Auguste Bouche'nin “*Histoire Des Séleucides*” adlı kitabından faydalanılmıştır.

BÖLÜM I

SELEUKOS DEVLETİ'NİN KURULUŞU VE GENİŞLEMESİ

1.1. I. Seleukos Nikator Dönemi (M.Ö. 321–282)

1.1.1. I. Seleukos'un Kişiliği ve Babylonia Satraplığı (M.Ö. 321–316)

I. Seleukos Nikator,¹⁶⁴ M.Ö. 358 yılında Makedonya'nın antik şehirlerinden biri olan Europos¹⁶⁵ kentinde doğmuştur.¹⁶⁶ Seleukos'un babasının adı Antiochos, annesinin adı ise Laodike'dir.¹⁶⁷ Makedonya'da aristokrat bir aileye mensup olan I. Seleukos, Aristoteles'ten dersler alan seçilmiş çocuklardan biriydi.¹⁶⁸ Seleukos'un babası ise, daha önce Makedon Kral II. Philip'in ordusunda subay olarak görev yapmıştır.¹⁶⁹ Antik kaynaklara göre Seleukos, çok güçlü bir vücut yapısına sahipti. Bu konuyla ilgili bazı antik kaynaklarda bir gün Büyük İskender'in tanrılara adak etmek için bir öküzü elinden kaçırdığını ve Seleukos'un o öküzü tek başına yakalayarak zapt ettiğinden bahsedilmiştir.¹⁷⁰ Seleukos, kendi devletini kurduktan sonra yapılan heykellerde ve basılan sikkelerin üzerinde, başında öküz boynuzlarıyla tasvir edilmiştir (Şekil-1).¹⁷¹

Seleukos Nikator üç kez evlilik yapmıştır. İlk evliliğini Büyük İskender'in isteği üzerine, M.Ö. 324 yılında Susa kentinde gerçekleşen toplu bir düğün

¹⁶⁴ Seleukos; ya da Selvekos; (Yun.: Σέλευκος Νικάτωρ).

¹⁶⁵ Europos, eski Makedonya'nın antik kentlerinden biri sayılmaktadır. Seleukos Krallığı'nın kurucusu olan I. Seleukos Nikator'un bu şehirde dünyaya gelmiştir. Seleukoslar tarafından kurulan iki şehir Europos olarak adlandırılmıştır. Söz konusu şehirlerden birisi M.Ö. 300 yılında I. Seleukos'un emriyle Doğu-batı ticaret yolu ile Fırat boyunca ticaret yolunun kesişme noktasında kurulmuştur. James 2000: 1–13.

¹⁶⁶ Iust. *Epit.* 15, 4, 2–10; App. *Syr.* 53. Grainger 2014: 17; Avery 1962: 995.

¹⁶⁷ Strab. 16, 2, 4; Iust. *Epit.* 15, 4, 3; App. *Syr.* 57.

¹⁶⁸ App. *Syr.* 57.

¹⁶⁹ Iust. *Epit.* 15, 4, 2; Grianger 2014: 17; Ferah 2002: 119.

¹⁷⁰ App. *Syr.* 57; Iust. *Epit.* 15, 3, 74; Austin 1981: 88; Downey 1968: 53.

¹⁷¹ Downey 1968, (Ar. trans. Butros): 53.

töreninde,¹⁷² Baktria'nın soylu ailelerinden olan Spitamenes'in¹⁷³ kızı Apama¹⁷⁴ ile yapmıştır.¹⁷⁵ Apama, Seleukos'un kalbinde çok büyük bir yere sahip olduğundan, Seleukos onun adını Greko-Makedon tarzında inşa ettiği yeni yerleşim yerlerine vermiştir.¹⁷⁶ Antik yazar Appianos'a göre, I. Seleukos Nikator, Axios'taki kent de dâhil olmak üzere Apameia¹⁷⁷ adında dört yerleşim yeri kurmuştur.¹⁷⁸ Seleukos ikinci evliliğini ise¹⁷⁹ Demetrios Poliorcetes'in kızı Stratonike¹⁸⁰ ile gerçekleştirmiştir.¹⁸¹ Bazı araştırmacılar Seleukos'un bir barış anlaşması imzalamak için Hindu Kralı Chandragupta'nın kızıyla evlenmiş olabileceğini öne sürmüşlerdir. Ancak, Appianos ve Strabon gibi antik yazarlar ise evliliğin tarafları ile ilgili bilgi vermemiş ve sadece bir evlilik ittifakının varlığından bahsetmişlerdir.¹⁸²

I. Seleukos, Büyük İskender'in Makedon generallerinden birisiydi ve karakteristik özellikleri ona çok benziyordu.¹⁸³ Seleukos diğer generallere nazaran

¹⁷² Bu törende yaklaşık 10.000 Makedon general ve askerinin birçoğu, Parthialı kadınlarla evlenmiştir. Austin 1981: 27–28.

¹⁷³ Spitamenes, I. Seleukos'un Küçük Asya'da yürüttüğü savaş sırasında onun baş düşmanlarından biriydi. Grainger 2014:18.

¹⁷⁴ Apama, Baktria'nın asil ailelerinden olan Spitamenes'in kızıdır. O, Seleukos Devleti'nin ilk Kraliçesi olup I. Antiochos'un da annesidir. M.Ö. 324 yılında Susa'daki Büyük İskender'in düzenlediği bir toplu düğün töreninde Seleukos Devleti'nin kurucusu olan I. Seleukos ile evlenmiştir. Seleukos onun adını taşıyan Apameia adında dört yerleşim yeri kurmuştur. Antik yazarlardan Appianos'a göre Apama, Seleukos'un kalbinde büyük bir yer sahipti bu nedenle onun adını Axios bölgesindeki üç Seleukos kentine vermiştir. Ayrıca Seleukos, Büyük İskender'in generalleri arasında Parth asıllı eşini terk etmeyen tek generaldi. Oğlu I. Antiochos da annesinin adını Phrygya'daki Apameia'ya vermiştir. Arr. An. 7, 4, 4–8; Diod. 17, 107, 6; Strab. 7, 8, 15; App. Syr. 57; Liv. 38, 13; Plut. Alex. 70; Ferah 2002: 35; Grainger 2007: 90; Coskun 2016: 88–97.

¹⁷⁵ Strab. 7, 8, 15; Arr. An. 7, 4, 4; Plut. Demetr. 31, 5; App. Syr. 57; Grainger 2014: 18; Sykes 1958, 1: 286; Abbudi 1991: 480.

¹⁷⁶ Arr. An. 7, 4, 6; Strab. 16, 2, 4; Grant 1982: 52; Bouche 1913: 6.

¹⁷⁷ Apameia antik kenti, I. Seleukos Nikator tarafından Makedonlar tarafından daha önce Pella olarak bilinen kentin üzerine inşa edilmiştir. Geniş çayırlarının olması nedeniyle Seleukos ordularının konakladığı ayrıca at ve filler gibi savaş hayvanların da eğitildiği önemli bir askeri yerleşim yeri idi. Larisa, Kasiana, Megara ve Apollonia gibi yerlerin hepsi Apameia'ya bağlıydı Strab. 16, 2; Cohen 2006, 95.

¹⁷⁸ App. Syr. 57; Strab. 16. 2. 4; Wright 2010: 23.

¹⁷⁹ Bu konu detaylı bir şekilde ayrıca ele alınacaktır.

¹⁸⁰ Kral Demetrios'un kızı olan Stratonike Seleukos kraliyet ailesine büyük bir siyasi oyunun bir piyon olarak girmesine rağmen, yine de daha sonraları güçlü bir kraliçe olmayı başarmıştır. Seleukos'un Stratonike ile evlendiği aynı yıl yapılan ve bir zamanlar bronz bir heykelin bulunduğu bir kaide üzerinde ithaf niteliğindeki bir yazıt, Apama'nın boşanmadığını, reddedilmediğini ya da rezil olmadığını belirten "Kral Seleukos'un eşi Kraliçe Apama" olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kaynaklarda Seleukos, M.Ö. 293 yılında karısı Stratonike'yi oğlu I. Antiochos ile evlendirdiğini iddia etmiştir. App. Syr. 59–61; Plut. Demetr. 3-32; Coskun 2016: 97–104.

¹⁸¹ Sherwin vd 1993: 26.

¹⁸² App. Syr. 55; Strab. 15, 2, 8; Ogden 1999, 120

¹⁸³ Arr. An. 7, 22, 5; Sykes 1958, 1: 286.

daha zayıf konumda olmasına rağmen ince zekâsı ve çevikliği sayesinde Büyük İskender'in saygısını ve güvenini kazanmayı başarmıştır.¹⁸⁴ Büyük İskender Babylonia'da ölüm döşeğindeyken günlerce başında beklemiş ve öldüğünde de diğer generallerle birlikte onun yasını tutmuştur.¹⁸⁵ Seleukos, Büyük İskender tarafından takdir edilen ve sevilen bir generaldir.¹⁸⁶ Büyük İskender'in Asya fethi esnasında Seleukos ona eşlik etmiştir. Seleukos, Büyük İskender'in fikirlerinden çok etkilenmiş ve diğer generaller gibi onun meşru varisi olduğunu iddia etmiştir.¹⁸⁷ Seleukos'un en büyük hayali Büyük İskender'in yaptığı gibi Hellen kültürünü yaymaktır. Bu nedenle hükümdarlığı döneminde kurduğu kentleri Hellen tarzına uygun şekilde inşa etmiştir. I. Seleukos Nikator, yaptığı ittifaklar ve savaşlar sonucu Orta Fırat Bölgesi'nin de içerisinde bulunduğu oldukça geniş bir bölgeyi hâkimiyeti altına almayı başarmıştır.¹⁸⁸

Tarihçi Appianos, Seleukos hakkında, "*Frig Ülkesinden İndus Nehri'ne kadar olan bölgenin hükümdarı oldu*" ifadesini kullanmıştır.¹⁸⁹ Appianos'un eserinde anlattıklarına göre Seleukos güçlü bir orduya ve ikna edici özelliğe sahipti. Onun hükmettiği topraklar arasında, Mezopotamya, Armenia, Kappadokia, Parthia, Baktria, Arabia, Topuria, Sogdiane, Anakosia, Hirkania ve İndus Nehri'ne kadar Büyük İskender'in ele geçirdiği tüm bölgeler bulunmaktaydı. Hanedanın sınırları Seleukos Devleti ile Büyük İskender'den sonraki en geniş alana yayılmıştır. Frigya'dan İndus'a kadar olan tüm bölgeler Seleukos'a bağlanmıştır. Seleukos daha sonra İndus'u da geçerek Hindistan ele geçirmek için Hint Kral Chandragupta ile savaşmıştır.¹⁹⁰

I. Seleukos'un kurduğu geniş krallıkla ilgili birçok kehanet ortaya atılmıştır. Tarihiçi Appianos I. Seleukos'un Büyük İskender ile birlikte Asya'ya geçerken, Didyma'daki bir kâhin ona "*Avrupa'ya geri dönmek için acele etme, Çünkü Asya senin için çok daha iyi olacak*" diyerek uyardığını yazmıştır.¹⁹¹

Appianos'un bir hikâyesine göre Büyük İskender ile birlikte Mezopotamya'ya ulaşan I. Seleukos yüzüğünü Fırat vadisinde kaybetmiş, bu da "*parmağının düştüğü*

¹⁸⁴ Plut. *Alex.* 12; Grainger 2014: 4; Bouche 1913: 6; El-Abid 1993: 46; Ferah 2002: 121.

¹⁸⁵ App. *Syr.* 59; Arr. *An.* 26, 1; Ferah 2002: 121.

¹⁸⁶ Sykes 1958, 1: 286; El-Abid 1971: 39; Ferah 2002: 119; İsmail 2010: 146.

¹⁸⁷ Hitti 1958, 1: 260; Sykes 1958, 1: 286; El-Nasiri 1992: 215; Ferah 2002: 119–122; El-Abid 1993: 42; Epigono 2004: 862; El-Nasiri 1992: 215.

¹⁸⁸ App. *Syr.* 55; Austin 1989: 82.

¹⁸⁹ App. *Syr.* 55; Judullah 1999: 95.

¹⁹⁰ App. *Syr.* 55–56.

¹⁹¹ App. *Syr.* 56.

yerde kral olacağını” bir işareti olarak kabul edilmiştir.¹⁹² Bu tür hikâyeler, Seleukos’un Büyük İskender’in “tanrısal bir halefi” olarak görülmesinde büyük etki yaratmış ve böylece onun güçlü ve istikrarlı bir krallık kurmadaki başarısının bir parçası olmuştur.

Diodoros’a göre, Seleukos M.Ö. 312 yılında Babylonia’ya dönüşünden sonra birliklerini toplarken bu tür ikna yöntemlerine başvurmuştur.¹⁹³ Generallerinden başarısını önceden bildiren kehanetlere güvenmelerini istemiştir. Bu yöntem onun tekrar güç sahibi olmasında büyük bir rol oynamıştır.¹⁹⁴

1.1.2. Babylonia ve Triparadeisos Toplantıları (M.Ö. 323-321)

M.Ö. 323 yılının yazında, Büyük İskender’in halefleri, Makedonya İmparatorluğu’nu paylaşmak üzere Babylonia’da bir toplantı tertip etmişlerdir. Bu toplantıya I. Seleukos Nikator da katılmıştır.¹⁹⁵ Toplantıda alınan kararlara göre; Büyük İskender’in kardeşi Arrhidaeus, imparatorluğun başına geçecek, Büyük İskender’in Parth asıllı eşi Roxane’nın erkek doğurması halinde Arrhidaeus ile birlikte eş hükümdar olarak imparatorluğu yönetecekti.¹⁹⁶ Alınan bir diğer karar ise, Büyük İskender’in eşinin de desteğini alan Perdikas’ın, Arrhidaeus ve IV. İskender’e vasi olarak atanması şeklindedir.¹⁹⁷ Ayrıca toplantıda büyük satraplıkların Büyük İskender’in önde gelen generalleri¹⁹⁸ arasında paylaşılması kararlaştırılmıştır.¹⁹⁹ Seleukos ise Babylonia’da yapılan paylaşımdan eli boş dönmüş ve ona Sadece Perdikas’ın sağ kolu olarak, süvari birliğinin komutası verilmiştir.²⁰⁰ Yapılan paylaşımdan hemen sonra tayin olundukları satraplıklara giden generaller, birbirlerine

¹⁹² App. Syr. 55

¹⁹³ Kosmin’e göre bu tür hikayelerin yayılması, I. Antiochos ve onun ardıllarının Seleukos’un yönetiminin anısına bir diasporik emperyalizm ideolojisi yaratma çabasıdır. Bu konuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Kosmin 2014: 93-100.

¹⁹⁴ Diod. 19, 90, 4.

¹⁹⁵ El-Nasiri 1992: 96; Nushi 1973 45–49; El-Abid 1993: 52; Ferah 2002: 43.

¹⁹⁶ Diod. 18 2, 1–4; Curt. 10, 6, 1–7; Grainger 2007: 93; Rüstem 1969: 48; El-Ubadi 1988: 29.

¹⁹⁷ Sykes 1958, 1: 285; El-Hauli vd, 2: 5.

¹⁹⁸ Perdikas Babylonia’yı, Antipater Makedonya’yı, Antigonus Küçük Asya’yı, Ptolemaios Mısır’ı ve Lysimakhos da Trakya bölgesini almıştır. El-Ubadi 1988: 29; El-Hilu 2004: 862.

¹⁹⁹ El-Nasiei 1992: 97; El-Ubadi 1988: 30.

²⁰⁰ Diod. 18, 3, 1–4; App. Syr. 55; Iust. Epit. 13, 4, 10–23; Curt. 10, 10, 1–4; Plut. Alex. 77, 6; El-Ubadi 1988: 30; Rüstem 1969: 71.

üstünlük sağlama mücadelesine girişmiş ve bu mücadele zamanla kanlı bir savaşa dönüşmüştür.²⁰¹

Babylonia Toplantısı'ndan kısa bir süre sonra Büyük İskender'in halefleri - Perdikas'ın ölümü üzerine-²⁰², M.Ö. 321/20 yılında Orontes Nehri yakınlarındaki Triparadeisos²⁰³ kentinde satraplarla ilgili yeni düzenlemeler ve paylaşımlar yapmak üzere bir kez daha bir araya gelmişlerdir.²⁰⁴ Toplantı en yaşlı ve en tecrübeli üye olan Antipater²⁰⁵ tarafından yönetilmiştir. Toplantıda alınan kararlar sonucu satraplıkların statüsü yeniden düzenlenmiş,²⁰⁶ Antipater, tüm Makedonya İmparatorluğu'nun yüce nâibi olarak atanmış,²⁰⁷ Mısır Satraplığı, Ptolemaios Lagos'a²⁰⁸ ve en önemli satraplıklardan olan Babylonia Satraplığı (= Valiliği) ise I. Seleukos'a verilmiştir.²⁰⁹ Seleukos'un Babylonia Toplantısı'nda olduğu gibi göz ardı edilmemesinin en önemli nedeni Perdikas suikastında oynadığı önemli rol olmuştur.²¹⁰ Böylelikle Seleukos, doğuda Susa, kuzeyde Mezopotamya, güneybatıda Arabistan çölleri ve Dicle ve Fırat nehirlerinin alt kısımlarını kapsayan geniş bir alanın hâkimi olmuştur.²¹¹ Seleukos Babylonia'ya yerleşmesiyle birlikte sahip olduğu konumu kaybetmemek için diğer generallerin attıkları adımları bu kentteki karargâhından dikkatli bir şekilde takip etmeye başlamıştır.²¹²

²⁰¹ Bosch 1942: 131–133; El-Ali 1981: 109.

²⁰² Perdikas, M.Ö. 321 yılında Nil Nehri'ni geçerek Ptolemaios'a saldırmak istemiş ancak hamlesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bunun ardından Seleukos'un da aralarında bulunduğu bir grup general tarafından suikastla öldürülmüştür. Iust. *Epit.* 13, 8, 2; Diod. 18, 33; Paus. 1, 6, 3; Strab. 17, 1.8; Sykes 1958, 1: 286; Ferah 2002: 120.

²⁰³ Triparadeisos, modern adı "Fırdevsü'l-Müselles" olan Suriye'nin kuzeyinde bulunan Orontes Nehri (Asi Nehri) kıyısında bulunan antik bir kenttir. M.Ö. 321 yılında Büyük İskender'in generalleri arasında bu şehirde Triparadeisos bölüşmesi olarak bilinen bir toplantı tertip edilmiştir. El-Nasiri 1992: 214.

²⁰⁴ App. *Syr.* 53; Bevan 1902, 1: 35; Bouche 1913: 6; Wright 2010: 18; Bryce 2010: 161; El-Nasiri 1992: 214; Aburras 2004: 11; Mansel 1999: 461.

²⁰⁵ Sakin ve istikrarlı biri kişiliğe sahip olan Antipater, Yunan dünyasından çok az tanınmaktaydı. Büyük İskender'in ölümünden sonra Yunan Yarımadası'nı yönetmiştir. Matyszak 2019: 55.

²⁰⁶ Jouguet 1928: 132.

²⁰⁷ Austin 1981: 46; Bevan 1902, 1: 37.

²⁰⁸ Ptolemaios Lagos, Büyük İskender'in önemli generalleri arasında yer almıştır. M.Ö. 323 yılında Büyük İskender Ölüncü onun na'sını Mısır'a götürmüş ve Alexandria kentinde düzenlediği bir muazzam bir cenaze töreniyle toprağa vermiştir. Babylonia Toplantısı'nda Ptolemaios'un payına Mısır düşmüştür. Curt. 10, 10, 1; Diod. 18, 3, 1; 18, 28, 2–; Iust. *Epit.* 13, 4, 10.

²⁰⁹ Diod. 19, 39, 5–7; App. *Syr.* 53; Ios. *ant. Iud.* 12, 1, 1; Bevan 1902, 1: 37; Walbank 2009: 63; Grainger 2007: 97; Jones 1987: 26; El-Nasiri 1992: 214; Wright 2010: 18; Daoud 2004, 2: 670; Tao 2021: 7.

²¹⁰ Kuhrt vd 1987: 14; Bevan 1902, 1: 37; Grainger 2019: 108; Matyszak 2019: 61.

²¹¹ Bouche 1913: 7.

²¹² Bevan 1902, 1: 40.

Antigonos ise Triparadeisos Toplantısı sonrası ilk iş olarak Perdikas'ın destekçilerinden olan Eumenes'e savaş açmış ve daha sonra onu yakalayarak idam ettirmiştir.²¹³ Eumene'ten kurtulan Antigonos, hükmettiği toprakları daha fazla genişletmek için yeni savaş planları kurmaya başlamıştır. Antigonos'un Eumenes'e karşı aldığı zaferine kadar Seleukos ve diğer generallerle olan ilişkileri çok iyiydi.²¹⁴ Ancak daha sonra Eumenes'i ortadan kaldırdıktan sonra Antigonos'un planları değişmiştir. Eumenes'e yakın bazı Makedon general ve satrapları idam ettiren Antigonos, yegâne amacının imparatorluk kurma olduğunu açık bir şekilde belli etmiştir.²¹⁵ M.Ö. 316 yılında, Antigonos,²¹⁶ I. Seleukos'un devlet kurma ve bağımsızlık hedefini fark etmiş ve onu bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Daha sonra Triparadeisos Toplantısı'nda alınan kararları tanımayan Antigonos, kendini tüm doğu satraplıklarına hükümdarı olarak ilan etmiştir. Bu durum I. Seleukos'un kendisini tehdit altında hissetmesine yol açmış ve beraberindeki 50 atlı askerle birlikte Suriye çölü üzerinden geçerek Mısır Kralı Ptolemaios'a sığınmıştır.²¹⁷

Böylelikle I. Seleukos'un Babylonia Satraplığındaki beş yıllık hâkimiyeti de son bulmuştur. Babylonia Toplantısı'ndan itibaren Suriye bölgesi bütün generallerin odak noktası hâline gelmiştir. Her biri bu stratejik bölgeyi ele geçirmek için mücadele vermiştir. Özellikle Antigonos, Ptolemaios ve Seleukos üçlüsü arasında Suriye için ileriki yıllarda birçok savaş yaşanmıştır. İpsos Savaşı Antigonos'un ölmesi ve I. Seleukos'un Suriye'yi ele geçirmesiyle son bulmuştur.

1.1.3. Seleukos Devleti'nin Kurulması ve Genişlemesi (M.Ö. 312–301)

Antigonos ve Seleukos arasında yaşanan anlaşmazlıklar, Seleukos'un Babylonia'daki üst düzey bir yöneticiyi cezalandırmasıyla daha da büyümüştür.

²¹³ Sadık, bilimsel ve son derece yetkin bir karaktere olan Eumenes, II. Philip'e büyük hizmetlerde bulunmuştur. Philip suikastı üzerine Büyük İskender'i desteklemiş ve bir dizi idari görevle ödüllendirilmiştir. Matyszak 2019: 56.

²¹⁴ Seleukos, Antigonos'un Eumenes'e karşı yürüttüğü savaşta ona her türlü desteği sağlamıştır. Griffith 1935: 48.

²¹⁵ Diod. 19, 39, 44; Grainger 2014: 11–13; Grainger 2007: 97; Heckel 2002: 91.

²¹⁶ Büyük İskender'in uzun vadeli destekçilerinden biri olan Antigonos, genç İskender'e destek vermeden önce II. Philip'e hizmet etmişti. Tüm Parth fethi boyunca Büyük İskender'e hizmet etmiştir. Babylonia Toplantısı'nda hissesine Küçük Asya ve Suriye bölgeleri düşmüştür. Matyszak 2019: 55; Abbudi 1991: 134.

²¹⁷ Diod. 19, 55, 5–6; App. Syr. 53; Plut. *Demetr.* 101; Bouche 1913: 10; El-Abid 1993: 50; El-Nasiri 1992: 215; Aburras 2004: 12; Daoud 2004, 2: 672; Mansel 1999: 463; Tao 2021: 7.

Antigonos, Asya baş generali olarak cezanın kendisine danışılmadan yapılmasına çok kızmıştır. Bunun üzerine Antigonos, Seleukos üzerinde yasal bir otoritesinin olduğunu iddia etmiş ve Seleukos'tan Babylonia Satraplığından topladığı gelir ve malların hesabını vermesini istemiştir. Ancak Seleukos, satraplığı yönetecek yasal yetkiye sahip olduğu konusunda kararlı olduğundan Antigonos'un isteğini geri çevirmiştir.²¹⁸

Antigonos'un doğudaki diğer satraplara karşı aldığı tavır, I. Seleukos'un gözünü iyice korkutmuş ve Seleukos bu duruma bir çözüm aramaya başlamıştır. I. Seleukos'un önünde sadece iki seçenek bulunmaktaydı. Buna göre Seleukos ya Babylonia'da kalıp Antigonos ile sonu hüsrarla bitmesi kesin bir savaşa girecekti, ya da geçici olarak Babylonia'yı terk edecekti.²¹⁹ Antigonos'un ordusu ve topladığı muazzam servetle Babylonia'ya doğru ilerlemesi Seleukos'un gözünü korkutmuştu.²²⁰ Antigonos, M.Ö. 316'da Media Satraplığında kışladıktan sonra Babylonia 'ya geçmiştir. Antigonos, Babylonia'da çok iyi karşılanmasına rağmen Seleukos'tan satraplığın tüm gelirlerinin yeniden hesaplanmasını istemiştir.²²¹ Bu durum karşısında Antigonos'a karşı koyamayacağını anlayan I. Seleukos, M.Ö. 316 yılında 50 atlı askerle birlikte Babylonia'yı terk etmiş²²² ve Suriye çölünü geçerek Mısır Kralı I. Ptolemaios'a sığınmıştır.²²³ Sığınma karşılığındaysa; Antigonos'un asıl niyetinin imparatorluk kurmak olduğunu ve ona ait bütün askeri sırları Mısır Kralı I. Ptolemaios'a ifşa etmiştir.²²⁴ Ptolemaios ise, I. Seleukos'u düşmanlarına karşı kullanmak için ona her türlü desteği sağlamış ve onu özellikle Antigonos'a karşı

²¹⁸ Grainger 2014: 15.

²¹⁹ Diod. 19, 48, 6; Daoud 2004, 2: 672. El-Abid 1993: 49.

²²⁰ Durumun vahametini idrak eden I. Seleukos, Babylonia'dan erken kaçma planları arayışına girmiştir. Onun gidebileceği ve sığınabileceği sadece iki yer vardı, birincisi, Kassandros hâkimiyetinde olan Makedonya idi, ancak oraya varabilmek için Antigonos'un topraklarından Ege'ye kadar gitmesi gerekecekti ve o bölgedeki generaller Antigonos'a sadıklardı, yakalanması halinde anında Antigonos'a teslim edilebilirdi. Diğer olasılık ise yerini sağlamlaştıran ve Suriye'nin çoğunun kontrolünü elinde tutan Mısır Kralı Ptolemaios'a sığınmaktır. İkinci seçenek Seleukos için daha kolay ve daha güvenli olacağından Suriye topraklarını geçerek Mısır'a gitmeyi seçmiştir. Diod. 19, 55; App. Syr. 53; Grainger 2014: 14–16.

²²¹ Diod. 19, 55, 7; App. Syr. 53; Grainger 2007: 107; Cary 1965: 25; Austin 1981: 86.

²²² Seleukos muhtemelen Babylonia'dan kaçarken ona Antigonos tabi olan Mezopotamya'nın satrapı Blitor'dan yardım aldı. Grainger 2014: 15.

²²³ Diod. 19, 56, 1-3; App. Syr. 53; Plut. *Demetr.* 101; Bevan 1902, 1: 49; Grainger 2014: 14–15; Ferguson 2001: 94.

²²⁴ Diod 19, 56; Cary 1965: 25; Grainger 2014: 19; Nushi 2004, 1: 71.

kışkırtmıştır.²²⁵ Ptolemaios'un daha sonra Antigonos'a karşı başlattığı savaşta I. Seleukos aktif bir rol oynamıştır.²²⁶

Seleukos'un I. Ptolemaios ile paylaştığı bilgiler, I. Ptolemaios, Lysimakhos, Kassandros ve I. Seleukos'un M.Ö. 315 yılında bir ittifak arayışına girmelerine neden olmuştur. Söz konusu generaller, Antigonos'un, Büyük İskender'in imparatorluğunu yeniden birleştirme hedefini engellemek amacıyla, aralarında birleşerek bir savaş koalisyonu kurmuşlardır.²²⁷ Ardından Antigonos'a elçi göndererek ondan işgal etmiş olduğu Suriye bölgelerinden çekilmesini ve Babylonia'yı tekrar I. Seleukos'a iade etmesini istemişlerdir.²²⁸ Antigonos ise bu teklifi alaycı bir şekilde reddetmiş²²⁹ ve mücadele etmeye hazır olduğunu bildirerek onlara meydan okumuştur.²³⁰ Antigonos, ertesı yıl Suriye üzerinden Kilikia ile Fenike liman kentlerine bir sefer düzenleyerek Tripolis, Byblos ve Sidon gibi şehirleri ele geçirmiştir.²³¹ I. Seleukos, Mısır'da kaldığı süre zarfında, Mısır ordusuna ait deniz filosunun başına geçerek birçok başarıya imza atmıştır. Seleukos baş düşmanı Antigonos'a meydan okuyarak Fenike kıyılarına yelken açmıştır. Sahil boyunca bir aşağı bir yukarı hareket ederek Arados Adası'nın kontrolünü ele geçirmiş ve burayı harekât üssü ve darphane olarak kullanmıştır.²³² Daha sonra, Antigonos karşıtı satraplarla iletişime geçerek Antigonos'u zayıflatmayı hedeflemiştir. Karia Satrapı Kasandros'u kendi safına katılmaya ikna etmiştir.²³³ Seleukos'un Akdeniz'deki faaliyetleri Antigonos güçlerini tedirgin etmiştir.²³⁴

Antigonos'un M.Ö. 314 yılında Ptolemaios kontrolündeki bazı Fenike limanlarını ve Mısır sınırındaki Gaza'yı işgal etmesi, ikili arasında savaşı alevlendirmiştir.²³⁵ Bunun üzerine Ptolemaios ve Seleukos M.Ö. 313 yılında Gaza'yı

²²⁵ Diod. 12, 90, 62; El-Nasiri 1992: 215–216; Nushi 2004, 2: 71; Jouguet 1928; 147.

²²⁶ Bu konu ayrıca ele alınacaktır.

²²⁷ Diod. 19, 56, 3; App. *Syr.* 53; Grainger 2014: 20; Jones 1987: 27; Nush 1959 : 128; Daoud 2004, 2: 673; Mansel 1999:462

²²⁸ App. *Syr.* 53; Walbank 2009: 63; Nushi 2004, 1: 71–72; Jouguet 1928; 147; El-Nasiri 1992: 216; Daoud 2004, 2: 673; Matyszak 2019: 64.

²²⁹ Antigonos, Büyük İskender'in en büyük müttefiklerinden biri olduğu için ölümünden sonra en büyük pay ona düşmüştü. Büyük İskender'in Susiana'daki büyük hazinelerine de el koymuştu. Dolayısıyla çok güçlü bir orduya sahipti. Daoud 2004, 2: 671–672.

²³⁰ Diod. 19, 57, 2; App. *Syr.* 53; Walbank 2009: 63; Hasan 2000, 15: 124; Jawad 2008: 56; Daoud 2004, 2: 673; Matyszak 2019: 64.

²³¹ Diod. 19, 58, 3.

²³² Diod. 19, 58, 5; 19, 60, 3–4; Grainger 2007: 109; Houghton 1991: 116.

²³³ Diod. 19, 60, 4; Grainger 2007: 109.

²³⁴ Diod. 19, 60, 4.

²³⁵ Diod. 19, 59, 2; App. *Syr.* 53; Grainger 2014: 24.

kuşatan 22 yaşındaki Demetrios Poliorketes²³⁶ ile savaşmak için çoğunlukla Greko-Makedon paralı askerlerden oluşan 18.000 piyade ve 4.000 süvari birliğini Alexandria'da toplamıştır.²³⁷ Ptolemaios, ordusunu Pelusium yakınlarına yığmış ve ardından çöl boyunca ilerleyerek Koele Syria bölgesine geçmiştir. Demetrios ise, o esnada birliklerini çoktan kışlık bölgelere dağıtmıştır. Ancak Demetrios, Ptolemaios'un ilerlediği haberini alınca birliklerini geri çağırması ve Gaza'da 18.000 askerden ve 43 filden oluşan bir ordu hazırlayarak savaşa hazır hale gelmiştir²³⁸. Bu durum karşısında Ptolemaios da söz konusu bölgeye gelerek birliklerini titiz bir şekilde konuşlandırmıştır. Ptolemaios ve Seleukos, 3.000 süvari ile birlikte Demetrios'un güçlü sol kanadına karşı koymak için sağ kanatta yer almışlardır. Fillerin ilerlemesini engellemek için süvarilerin önüne zincirlere bağlı demir uçlu dikenlerden oluşan güçlü bir mekanizma donatılmıştır.²³⁹ Ptolemaios'un zekice tasarladığı bu planı işe yaramış ve sivri uçlu demirler Demetrios'a ait savaş fillerinin ayaklarını delmiştir.²⁴⁰ Savaş filleri kontrolsüz bir şekilde geri çekilmeye başlamış ve bu da Demetrios'a ait atlı birliklerinin paniklemesine ve savaş meydanından kaçmasına yol açmıştır.²⁴¹

Sonuç olarak iki taraf arasında yaşanan savaş sonucu Demetrios ağır bir hezimete uğramıştır.²⁴² Bu savaş sonrası Jerusalem ve Fenike bölgesi, Ptolemaios Krallığı'nın kontrolüne geçmiş ve Antigonos ordusu ağır bir yenilgi almıştır.²⁴³ Ayrıca Savaşta Antigonos'un Babylonia Satrapı olan Agenor'un oğlu Peithon da öldürülmüştür.²⁴⁴ Ordusunun yok olduğunu gören Demetrios ise geri çekilmiş ve

²³⁶ Demetrios Poliorketes, Büyük İskender'in en güçlü generallerden biri olan Antigonos'un oğludur. Kuşatma savaşının gelişmesine öncülük etmesi ve büyük katkıları nedeniyle ona "Poliorketes", yani "Şehirlerin Kuşatıcısı" lakabı verilmiştir. Antigonos M.Ö. 320'de Suriye'de yapılan Triparadeisos toplantısında Küçük Asya yöneticisi seçildikten sonra oğlu Demetrios'u naip Antipater'in en büyük kızı Phila ile evlendirmiştir. M.Ö. 317/6 yılının kışında Eumenes'e karşı yürütülen sefer sırasında babasının ordusunda süvari generali olarak görev yapmış ve Paraetacene ve Gabiene'deki zaferlere büyük katkıda bulunmuştur. M.Ö. 315 yılında babası Antigonos'un Seleukos, Ptolemaios ve Lysimakhos'a karşı yürüttüğü savaşta Demetrios'a ilk defa bağımsız kararlar alma yetkisi verilmiştir. M.Ö. 312 yılında Ptolemaios ve Seleukos ile Gaza'da yapılan savaşta büyük bir yenilgi almıştır. Demetrios M.Ö. 282(3) yılında, 55 yaşında hayatını kaybetmiştir. Plut. *Demetr.*

²³⁷ Diod. 19, 80, 4; Bevan 1902, 1: 52; Rüstern 1969: 58–59.

²³⁸ Diod. 19, 80, 5; Bevan 1902, 1: 52; Grainger 2007: 111.

²³⁹ Diod. 19, 80, 3; 19, 84, 8; Grainger 2007: 111; Cary 1965: 28.

²⁴⁰ Diod. 19, 84, 2.

²⁴¹ Diod. 19, 85, 4.

²⁴² Plut. *Demetr.* 5–6; App. *Syr.* 54; Diod. 19, 82, 6; Iust. *Epit.* 15, 1, 6–9; Bouche 1913: 12; El-Abid 1993: 51 Ferah 2002: 123; Daoud 2004, 2: 674; Walbank 2009: 64; Nushi 1959: 118.

²⁴³ App. *Syr.* 54; Diod. 19, 82, 6; Iust. *Epit.* 15, 1, 6–9; Plut. *Demetr.* 5–6; Grainger, 1990: 75.

²⁴⁴ Diod. 19, 85, 5; Bevan 1902, 1: 54; Grainger 2014: 32.

ölüleri gömmek için Mısır Kralı Ptolemaios'tan ateşkes istemiştir.²⁴⁵ Savaşta Demetrios'un bütün savaş filleri ele geçirilmiş, 500 askeri hayatını kaybetmiş ve 8.000 paralı asker de esir düşmüştür. Bunu üzerine Demetrios, önce Fenike bölgesindeki Tripolis'e daha sonra da Kilikia'ya çekilmek zorunda kalmıştır.²⁴⁶

I. Seleukos'un, Gaza Savaşı'nda²⁴⁷ Demetrios karşısında gösterdiği üstün başarı, ona Babylonia'ya geri dönmenin kapılarını yeniden aralamıştır.²⁴⁸ Zira, Seleukos ve Ptolemaios'un, Gaza'ya saldırımlarının ardında başka nedenler yatıyordu. Kral Ptolemaios, Antigonos tehlikesini Mısır sınırından uzaklaştırmayı amaçlamıştır. Seleukos'un amacı ise Babylonia'ya geri dönüp kenti Antigonos işgalinden kurtarmaktır.²⁴⁹ Mısır Kralı Ptolemaios yaptığı hizmetler karşılığı Seleukos'a 800 piyade ve 200 atlı askerden oluşan bir süvari birliği tahsis etmiştir.²⁵⁰ Kısa bir süre sonra I. Seleukos yanına bir ordu alarak Suriye üzerinden Babylonia'ya doğru yola çıkmıştır.²⁵¹ İlk önce Carrhae şehrine uğrayan I. Seleukos, oradaki bir grup gönüllü Makedon göçmenin birliğe katılmasının ardından tekrar yoluna devam etmiştir.²⁵² Seleukos beraberindeki az sayıda askerle birlikte Fırat Nehri'ni aşarak önce Babylonia'yı tamamen kuşatmış²⁵³ ve ardından da Antigonos'un ordularını dağıtarak; Babylonia Satraplığının yeniden başına geçmiştir.²⁵⁴ Babylonia'daki yerli halk I. Seleukos'un geri dönüşüne çok sevinmiş, onu sıcak bir şekilde karşılamış ve onun yanında olduklarını vurgulamışlardır.²⁵⁵ Halkın bu şekilde davranmasının asıl nedeni daha önce Seleukos'un dört yıllık yönetimi sırasında şehirdeki dini otoriteye ve halka göstermiş olduğu hoşgörü ve yapmış olduğu cömertliktir. Seleukos satraplığı boyunca

²⁴⁵ Grainger 2014: 32.

²⁴⁶ Diod. 19, 85, 5; 19, 86, 5; 19, 93: 1; App. Syr. 54; Grainger 2007: 112. Austin 1981: 28; Rüstem 1969: 59.

²⁴⁷ I. Seleukos'un, Demetrios'a karşı yaptığı Gaza Savaşı ile ilgili ayrıntılı bilgi için Diod. 19, 80–85.

²⁴⁸ Diod. 19, 90, 1; App. Syr. 54; Walbank 2009; Grainger 2014: 3364; El-Abid 1993: 52; Nushi 1959; El-Nasiri 1992: 216-118; Ferah 2002: 48.

²⁴⁹ Grainger 2014: 33.

²⁵⁰ Diod. 19, 90, 1; 19, 91, 1–5; App. Syr. 54; Bevan 1902, 1: 53; Bouche 1913: 12; Grainger 2007: 112;

²⁵¹ Diod. 19, 90; App. Syr. 54; Grainger 2014: 33; Tao 2021: 8.

²⁵² Diod. 19, 91, 1; Grainger 2014: 51; Grainger 2007: 112; Sykes 1958, 1: 289; Newell 1977: 37.

²⁵³ App. Syr. 54; El-Nasiri 1992: 330.

²⁵⁴ Diod. 19, 90; App. Syr. 53; El-Nasiri 1992: 216; İsmail 2010: 149; Daoud 2004, 2: 674.

²⁵⁵ Diod. 19, 91, 3; App. Syr. 54; Grainger 2014: 33; Bouche 1913: 12; Wright 2010: 20.

halkın iyi niyetini kazanmayı başarmış ve kendisine zor günlerde yardımcı olabilecek adamları çok önceden güvence altına almıştır.²⁵⁶

Appianos'un anlattığı bir rivayete göre I. Seleukos, Babylonia'ya geri döndüğü esnada ayağı bir taşa çarpmış ve taşın bulunduğu alan kazıldığında bunun bir çapa olduğu anlaşılmıştır. Kâhinler bu durum karşısında alarma geçmiş ve bu olayın gecikmeye işaret ettiğini düşünmüşlerdir. Sefere eşlik eden Lagos'un oğlu Ptolemaios, bu hadisenin gecikme değil, tam tersine bir güven işareti olduğunu savunmuştur. Bu nedenle Seleukos kral olduktan sonra mühür yüzüğü için kazınmış bir çapa kullanmıştır.²⁵⁷

I. Seleukos, Babylonia'da şehrin iki kalesinden birine sığınan Antigonos garnizonunu kuşatmıştır.²⁵⁸ Babylonia kentini ele geçiren Seleukos ilk önce Antigonos tarafından dört yıl önce zindana atılan yandaşlarını kurtarmıştır.²⁵⁹ Seleukos'un Babylonia'yı tamamen ele geçirmesinin ardından, "Seleukos Devlet Takvimi"²⁶⁰ başlamıştır.²⁶¹ Babylonia'ya yeniden hükümdar olan I. Seleukos, düşmanı Antigonos ve oğlu Demetrios'un Babylonia'ya olası bir saldırısını engellemek için bazı önlemler almıştır. Antigonos'un batıdaki savaşlarını fırsata dönüştüren I. Seleukos çok güçlü bir ordu kurmuştur.²⁶²

Sonuç olarak Antigonos yüzünden Babylonia'yı terk etmek zorunda kalan I. Seleukos, geri dönüş umudundan asla vazgeçmemiştir. Seleukos bu uğurda her şeyi yapmış, hatta Mısır Kralı Ptolemaios'un kendisini kullanmasına bile izin vermiştir. I. Seleukos'un Babylonia'yı tekrar ele geçirmesiyle birlikte doğuda yeni bir sancılı dönem başlamıştır. Bazıları Seleukos ile tarihin yeni bir çağının başladığını ileri sürmüştür. Seleukos'un Babylonia halkı tarafından benimsenmesinin nedeni, onun

²⁵⁶ Diod. 19, 91; Grianger 2014: 33; Matyszak 2019: 64.

²⁵⁷ App. Syr. 56.

²⁵⁸ Diod. 19, 91, 3-4.

²⁵⁹ Diod. 19, 91; Bevan 1902, 1: 54; Bouche 1913: 12; Jawad 2008: 61.

²⁶⁰ Tarihteki en önemli takvimlerden biri olan Seleukos Takvimi, I. Seleukos'un M.Ö. 312 yılında Ptolemaios'un yardımıyla Babylonia'yı Antgonos'tan geri alarak Seleukos hükümünün başlayışını gösteren ve Yahudilerce Yunan takvimi olarak da bilinen takvimdir. I. Seleukos söz konusu takvimin yedinci yılında kral unvanı almıştır. I. Seleukos'tan sonra diğer krallar da bu takvimi kullanmışlardır. Al-Zain 2004: 31-81; Bickerman 1944: 73-84; Hitti 1961: 118; El-Nasiri 1992: 216; Sachs ve Wiseman 1954: 205; İsmail 2010: 149.

²⁶¹ Diod. 19, 91; App. Syr. 56; Strab. 16.1.5; Walbank 1981: 143; Rüstem 1969: 59; El-Hilu 1999: 238; Tarn 1966: 7,46; Sykes 1958, 1: 289; Daoud 2004, 2: 674.

²⁶² Bevan 1902, 1: 54.

daha önceki hükümdarlığı sırasında (M.Ö. 312–316) halka verdiği hizmetlerin bir karşılığı olarak görülmektedir. Ayrıca Antigonos ve oğlu Demetrios'un Mezopotamya halkı tarafından sevilmediğinin de bir göstergesidir.

Antigonos, batıda yaşanan savaşla meşgul olmasından dolayı, doğudaki satraplıklarla ilgilenmesi ve Seleukos ile savaşması için Nikanor adında bir general görevlendirmiştir. Seleukos'un Babylonia'yı ele geçirdiği haberini alan Nikanor 17.000 kişilik dev bir orduyla Babylonia kentine saldırmıştır.²⁶³ Ne var ki o dönem Seleukos'un elinde sadece 3.000 piyade ve 400 de atlı asker bulunmaktaydı.²⁶⁴ Ancak Seleukos'un bu orduya karşı koyacak gücü olmamasına rağmen gece karanlığında Nikanor'un ordusunu pusuya düşürerek geri püskürtmeyi başarmıştır.²⁶⁵ Seleukos bu zaferini de fırsata çevirerek Antigonos kontrolündeki doğu satraplıklarına saldırmış ve birçoğunu ele geçirmiştir.²⁶⁶

Antigonos Suriye, Babylonia, Yunanistan ve Boğazlar olmak üzere dört cephede savaş yürütmüştür. Doğudaki hesapta olmayan gelişmeler Antigonos'u çok kızdırmıştır. Bu nedenle oğlu Demetrios, M.Ö. 311 yılında Damascus'ta topladığı yaklaşık 19.000 kişilik bir orduyla Babylonia'ya tekrar bir sefer gerçekleştirmiştir.²⁶⁷ O esnada doğudaki Media Satraplığı yakınlarında Nikanor ile savaşmakta olan Seleukos ise Babylonia'da yaşanan gelişmeleri çok yakından takip ediyordu.²⁶⁸ Hesapta olmayan bu saldırı Seleukos için sürpriz olmamıştır, çünkü onun yokluğunda şehrin çok savunmasız olduğunun farkındaydı bu nedenle yardımcısı Patrokles'i Babylonia'da bırakmıştır. Seleukos'un Babylonia'da bıraktığı birlikler başta muazzam bir direniş göstermiştir.²⁶⁹ Demetrios'un yaklaştığını gören Patrokles, elinde çok az sayıda asker olduğu için Demetrios ile savaşmayı göze alamamıştır. Bu nedenle sivillere şehri terk etmeleri emrini vermiştir. Sivillerin bir kısmının Fırat Nehri'ni geçip çöle sığınmasını, diğer kısmının Dicle Nehri'ni geçerek Susiana ve Euteles'e gitmesini istemiştir.²⁷⁰ M.Ö. 311 yılında Demetrios komutasındaki birlikler

²⁶³ Diod. 19, 92; Sykes 1958, 1: 289; Bevan 1902, 1: 54; Daoud 2004, 2: 675.

²⁶⁴ Diod. 19, 91; Daoud 2004, 2: 675; Grainger 2014 53.

²⁶⁵ Diod. 19, 91; App. *Syr.* 55; Grainger 2014: 62; Rüstem 1969: 59.

²⁶⁶ Diod. 19, 91; Bevan1902, 1: 55.

²⁶⁷ Diod. 19, 100, 4; Sykes 1958, 1: 289–290; Bouche 1913: 19.

²⁶⁸ Diod. 19, 100; Bevan1902, 1: 55–56.

²⁶⁹ Diod. 19, 100, 3-7; Bevan1902, 1: 55–56.

²⁷⁰ Diod. 19, 100, 5; App. *Syr.* 55; Bevan1902, 1: 56.

Babylonia'ya girmeyi başarmışlardır. Ancak gariptir ki, Demetrios bilinmeyen bir nedenden dolayı Babylonia'dan hızla bir şekilde geri çekilmiştir.²⁷¹ Çekilme esnasında Demetrios'a bağlı bazı birlikler şehri yağmalamışlardır.²⁷² I. Seleukos ve Antigonos arasındaki savaş 308 yılına kadar devam etmiştir. Bu savaş açık bir şekilde Seleukos lehine zaferle sonuçlanmıştır.²⁷³ Babylonia Satraplığını güvenceye alan I. Seleukos, bu kez daha doğuya inerek Hindistan'a kadar ulaşmış ve orada Maurya Kralı Chandragupta karşısında yenilgiye uğratılmıştır.²⁷⁴

Seleukos, M.Ö. 311–302 yılları arasında Babylonia kentindeki yerini iyice sağlamlaştırarak doğu satraplıklarını kontrol altına almayı başarmıştır.²⁷⁵ Ayrıca Dicle Nehri'ne yakın stratejik bir bölgeye M.Ö. 301 yılında Seleukeia Tigris(= Dicle Seleukeiası)²⁷⁶ adında yeni bir şehir inşa etmiştir.²⁷⁷ Bu şehri Seleukos Devleti'nin ilk başkenti olarak ilan etmiştir.²⁷⁸ Söz konusu şehir Büyük İskender'in Mısır'da inşa ettiği Alexandreia modeline göre kurulan büyük şehirlerden biriydi.²⁷⁹ O dönem yaklaşık 500.000 gibi kalabalık bir nüfusa sahip olan şehir sakinlerinin bir kısmı Babylonia ve Mezopotamya'dan gelmiş,²⁸⁰ geri kalan nüfus ise Seleukos tarafından yerleştirilen Yunan göçmenlerden oluşmuştur.²⁸¹ Bir diğer önemli yerleşim yeri ise I. Seleukos tarafından Küçük Asya ile Suriye arasındaki Orontes Nehri üzerine inşa edilen Antiocheia şehridir. Şehrin ilk olarak Antigonos tarafından “Antigoneia” adı altında kurulmuş olması muhtemeldir. İpsos'taki zafer sonucunda Seleukos'un payına

²⁷¹ Diod. 19, 100, 7; Plut. *Demetr.* 1; Cary 1965: 28.

²⁷² Diod. 19, 100, 7; Bevan 1902, 1: 55.

²⁷³ Diod. 19.100.4–7; Plut. *Demetr.* 7; Sachs ve Hunger 1988: 309.

²⁷⁴ I. Seleukos'un Hindistan Seferi ile ilgili detaylı bilgi verilecektir.

²⁷⁵ Frye 1963: 162; Matyszak 2019: 65.

²⁷⁶ Seleukeia Tigris, veya “Dicle Seleukeia'sı”, modern ismi “Tel Omar”. Bu kent, I. Seleukos tarafından Yunan mimarisine uygun bir şekilde Dicle Nehri'ne yakın bir noktada inşa edilmiş olup, Babylonia Satraplığına yaklaşık 70 km uzaklıktadır. Potts 1997: 279–280; Abbudi 1991: 483.

²⁷⁷ Başkent olarak inşa edilen Seleukeia Tigris'in, Babylonia şehri yakınlarındaki stratejik bir noktaya inşa edilmesi, Babylonia halkına büyük bir rahatsızlık vermiştir. Bunun nedeni ise yeni yerleşim yerinin, Babylonia'nın nüfusunun azalmasına ve eski itibarını kaybettirmesinden endişe duyuyor olmalarıydı. Matyszak 2019: 80.

²⁷⁸ El-Abid 1993: 321; Matyszak 2019: 80.

²⁷⁹ App. *Syr.* 57, 8; Grainger 2007: 123–124.

²⁸⁰ Babylonia ve Seleukeia Tigris gibi kilit yerleşim yerlerinde yapılan kazılar ve Mezopotamya'daki arkeolojik araştırmalar, bu bölgenin Seleukoslar dönemindeki önemini, kentsel mimari stillerini, arazi kullanımını ve yerleşim modellerini ortaya koymaktadır. Tao 2021: 3-4.

²⁸¹ Matyszak 2019: 80.

düşen şehrin ismi daha sonra Antiocheia olarak değiştirilmiştir. Bu şehri de Seleukos devletin başkenti yapmıştır.²⁸²

Antigonos ile yaptıkları sonu gelmeyen savaşıardan iyice bıkan Lysimakhos ve Kassandros, M.Ö. 311 yılının başlarında onunla barış anlaşması yapmışlardır. Sonradan bu antlaşmaya Ptolemaios da dâhil olmuştur.²⁸³ O esnada doğuda seferde olan Seleukos ise bu antlaşmanın dışında bırakılmıştır.²⁸⁴ Söz konusu antlaşmadan en çok fayda gören kuşkusuz Seleukos'un baş düşmanı Antigonos olmuştur.²⁸⁵ Zira Antigonos bu antlaşmayla birlikte hem rahat bir nefes almış hem de Koele Syria ve doğudaki satraplıklarının yönetimini almayı başarmıştır.²⁸⁶

M.Ö. 310–308 yılları arasında Seleukos ile Antigonos arasındaki üstünlük savaşları hız kesmeden devam etmiştir.²⁸⁷ Antigonos ve oğlu Demetrios'un bütün çabalarına rağmen, Babylonia Seleukos'tan geri alınamamıştır.²⁸⁸ İki taraf arasında yaşanan uzun savaşlar sonucunda Babylonia şehrinde cüzzam hastalığı baş göstermiştir. Babylonia'da bulunan belgelerde de bu hastalıklardan ve savaş sonucu yıkımdan bahsedilmiştir.²⁸⁹ M.Ö. 307 yılında Seleukos ile Antigonos arasında barış antlaşması düzenlenmiştir.²⁹⁰ Bu antlaşmanın en önemli maddesi ise Antigonos'un Babylonia Satraplığı üzerindeki Seleukos egemenliğini tanıması olmuştur.²⁹¹ Antigonos'un söz konusu antlaşmayı yapmasının ardında birçok neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Antigonos'un doğuda Seleukos ile savaşmasını fırsata çeviren Mısır Kralı Ptolemaios'un Küçük Asya kıyılarındaki askeri üslerine saldırarak Ege Denizi'ndeki egemenliğini tehdit etmesi ve Kıbrıs'ı Mısır Krallığı'na bağlamasıdır.

²⁸² Strab. 16, 2, 5; Arr. An. 7, 4, 6; Downey 1961: 77–79; Bouche 1913: 24; El-Hilu 1999: 239; El-Nasiri 1992: 216; Matyszak 2019: 80; Grant 1982: 52.

²⁸³ Diod. 19, 193; Jouguet 1928: 150; Bouche 1913: 20; Rüstern 1969: 60; Walbank 2009: 65.

²⁸⁴ Diod. 19, 105; Walbank 2009: 66; Wright 2010: 20; Mekkevi 1999: 52.

²⁸⁵ Lysimakhos ve Kassandros bu antlaşmayı yaparak Seleukos'a ihanet etmişlerdir. Çünkü Antlaşmada Antigonos'un, Koele Syria bölgesinin yanı sıra Seleukos hâkimiyetinde olan Babylonia Satraplığı da dâhil bütün doğu satraplıkları üzerindeki egemenliğini kabul etmiştir. Nushi 1960, 1: 75.

²⁸⁶ Walbank 2009: 66; Rüstern 1969: 70; Mekkevi 1999: 52.

²⁸⁷ Arr. An. 7, 2, 9; Grainger 2007: 124; Mekkevi 1999: 53; El-Ali 1981: 211; Van Der Spek 1993: 65.

²⁸⁸ El-Nasiri 1992: 330; Mekkevi 1999: 53.

²⁸⁹ Row 1984: 554.

²⁹⁰ Walbank 2009: 66; El-Hilu 2004: 866; El-Ali 1981: 211.

²⁹¹ El-Nasiri 1992: 330.

İkinci önemli neden ise Antigonos'un, Seleukos ile yaptığı savaşlarda bir başarı elde edememesidir.²⁹²

Öte yandan Antigonos, IV. İskender'in ölümünden sonra M.Ö. 306 yılında kendini kral olarak ilan etmiş ve kendi adını taşıyan sikkeler bastırmaya başlamıştı. Antigonos'un, kendini kral ilan etmesi ve Büyük İskender İmparatorluğunu tekrar kurma hırsı, düşmanlarını yeniden bir araya getirecekti.²⁹³ Antigonos'tan sonra Büyük İskender'in diğer generalleri de kral unvanı kullanmaya başlamışlardır.²⁹⁴ Antigonos tehlikesini kısa süreli de olsa uzaklaştırmayı başaran Seleukos, M.Ö. 305 yılında diğer generaller gibi "Satrapes" unvanını kullanmak yerine, kral anlamına gelen "Basileus"²⁹⁵ unvanını kullanmaya başlamıştır.²⁹⁶ Kendilerini Kral olarak tanımlayan halefler,²⁹⁷ Büyük İskender'in yerine kendi tasvirlerinin olduğu sikkeler basmaya başlamışlardır.²⁹⁸ Seleukos ve diğer generallerin kral unvanı almaları, Büyük İskender İmparatorluğuna vurulan son darbe olmuştur.²⁹⁹ Ayrıca söz konusu gelişme sonucu liderler arasında yaşanan çekişme ve anlaşmazlıklar kontrol edilemez bir hal almıştır.

Kral I. Seleukos, Antigonos'un generali Nikanor'u yenilgiye uğrattıktan sonra Media, Susiana, Persipolis ve Babylonia gibi bölgeleri birleştirmiştir. Seleukos'un kontrol ettiği topraklar krallık yönetim sistemiyle yönetilemeyecek kadar genişlemiştir. Dolayısıyla büyük yerleşim yerlerine yeni satraplar atanmıştır. Seleukos, Antigonos tarafından geliştirilen yönetim sistemini devraldıktan sonra onu geliştirmiş ve ilk gerçek Hellenistik krallığı örgütlemiştir. Daha Seleukos'un geliştirdiği bu sistem, Makedonya ve Roma da dâhil diğer krallıklar için de bir model haline gelmiştir.³⁰⁰

²⁹² Cary 1965: 30; Hasan 2000, 14: 134.

²⁹³ Paus. 1, 15, 1; Grainger 2007: 127-128.

²⁹⁴ Grainger 2007: 128.

²⁹⁵ 1954 yılında Babylonia'da çivi yazısıyla yazılmış bir yazıt bulunmuştur. Bu levhada Büyük İskender'in ölümünden Parth dönemine kadar hüküm süren Seleukos krallarının adı yer almaktadır. Yazıtın 6 ve 7'inci satırlarında I. Seleukos ile ilgili şu ibareler yer almaktaydı: "*Seleukos Takviminin yedinci yılında Seleukos Kral oldu. 25 yıl hüküm sürdü. Krallığının 31'inci yılında Khan ülkesinde öldürüldü.*", Walbank 2009: 68.

²⁹⁶ Diod. 20, 53; Plut. *Demetr.* 112; Bouche 1913: 21; Mekkevi 1999: 55; Jawad 2008: 71; El-Ali 1981: 116; El-Hilu 1999: 238.

²⁹⁷ Antigonos M.Ö. 306, Seleukos M.Ö. 305, Ptolemaios M.Ö. 304. Rüstem 1969: 62.

²⁹⁸ Cary 1965: 36.

²⁹⁹ Walbank 2009: 68.

³⁰⁰ Grainger 2007: 122.

1.1.4. I. Seleukos'un Hindistan Seferi (M.Ö. 305)

I. Seleukos, M.Ö. 312 yılında Babylonia'yı kontrolü altına almasının ardından isyanları bastırmak ve yeni düzenlemeler yapmak için doğuya bir sefer düzenlemiştir. Seleukos'un sefer düzenlediği bölgeler arasında Baktria ve Hindistan da bulunmaktaydı.³⁰¹ Ancak Seleukos'un Baktria'da yaptığı savaş ile ilgili çok kısıtlı bilgi mevcuttur. Appianos, Plutarch ve Diodoros gibi antik yazarlar söz konusu bölge hakkında oldukça yetersiz bilgiler aktarmışlardır.³⁰²

M.Ö. 305/4 yılında Seleukos ordusu İndus Nehri'ni geçmiş ve Hindistan Kralı Chandragupta Maurya'nın³⁰³ ordusuyla karşılaşmıştır.³⁰⁴ Chandragupta'nın ordusunun sayıca üstünlüğü, iyi donanımlı olması ve çok sayıda eğitilmiş savaş filine sahip olması, Seleukos'un askeri hamlesini başarısızlığa uğratmıştır.³⁰⁵ Bu ağır hezimet I. Seleukos'u Chandragupta ile barış antlaşması yapmaya zorlamıştır.³⁰⁶ Söz konusu antlaşmada, I. Seleukos'un Chandragupta'yı Hindistan kralı olarak tanınması, Pencap Satraplığını işgal etme kararından dönmesi, Baktria bölgesinin Seleukos hâkimiyetinde kalması ve 500 eğitilmiş savaş filinin³⁰⁷ Seleukos ordusuna verilmesi kararlaştırılmıştır.³⁰⁸ Nitekim aldığı söz konusu eğitilmiş savaş filleri, Seleukos ve müttefiklerinin M.Ö. 301 yılında Antigonos'a karşı yaptığı İpsos Savaşı'nı³⁰⁹ kazanmalarında büyük bir rol oynamıştır.³¹⁰ Ayrıca bu anlaşma Seleukos ve Hindistan satraplıkları arasındaki ticaret trafiğini de hızlandırmıştır.³¹¹ Kral I. Seleukos Hindistan'da kaldığı süre zarfında kendi adına sikke bastırmış ve bu sikkelerin arka

³⁰¹ Grainger 2007: 121; Moreland ve Chatterjee 1945: 46.

³⁰² Grainger 1990: 105–107; Hauben ve Meeus 2014: 507.

³⁰³ Chandragupta Maurya, Hindistan'da kurulmuş olan Muray İmparatorluğu'nun kurucusudur. M.Ö. 322 yılında tahta geçmiştir.

³⁰⁴ App. *Syr.* 55; Strab. 16, 1,5; Plin. *Nat.* 6, 21, 63; Grainger 2007: 130; Daoud 2004, 2: 676.

³⁰⁵ Chandragupta ordusu yaklaşık 600.000 askere ve 9.000 file sahipti Seleukos ordusu ise buna kıyasla çok azdı. Ordusunda 20.000 piyade, 12.000 at, 480 fil ve 100 tırpanlı arabası vardı. *Alex.* 62, 4; Plin. *Nat.* 6, 22, 68; Hauben ve Meeus 2014: 509.

³⁰⁶ Iust. *Epit.* 15, 4, 13–20; Walbank 1992: 54; Walbank 2009: 66; Garratt 1937: 9.

³⁰⁷ Tran'a göre bu sayı Yunan kaynaklarında çok abartılı olarak yazılmış olduğu ve asıl sayının 150 savaş fili olduğundan bashsetmiştir. Tarn 1940, 84–9.

³⁰⁸ Strab. 15, 2, 9; 16, 2, 10; App. *Syr.* 55; Plut. *Alex.* 62, 4; Walbank 1992: 54; Gotez 1960: 66; Moreland ve Chatterjee 1945: 46; Ferah 2002: 123–124; Matyszak 2019: 66.

³⁰⁹ Bu savaş detaylı olarak ele alınacaktır.

³¹⁰ Diod. 20, 113, 4; Walbank 1992: 54; Burn 1947: 129; Cook 1965: 164.

³¹¹ Rawlinson 1899: 183.

yüzünde Chandragupta ile yapılan antlaşma sonucu ordusuna kattığı savaş fillerinin figürü yer almıştır (Şekil-2).³¹²

Seleukos ile Chandragupta arasında gerçekleşen anlaşma ile birlikte iki devlet arasındaki ilişkiler normalleşmiştir. Hindistan Kralı Chandragupta'yın Suriyeli bir kraliçeyle evlilik yapması³¹³ ikili arasındaki ilişkileri daha da güçlendirmiştir.³¹⁴ Antik kaynaklardan alınan bilgilere göre anlaşmayı takiben Chandragupta, Seleukos'a, Afrodisiak da dâhil olmak üzere çeşitli hediyeler göndermiştir. I. Seleukos ise bu gelişmeler karşısında bir daha Hindistan'a yönelik askeri hamle girişiminde bulunmamıştır.³¹⁵ Seleukos yönünü batıdaki tehlikeli düşmanlarına çevirmiştir.³¹⁶ Batıdaki gelişmeler, Seleukos'un Hindistan seferini sona erdirmesindeki en büyük nedenlerden biri olmuştur. ³¹⁷ Seleukos, Bu amaç doğrultusunda Seleukos, M.Ö. 303 yılında 20.000 piyade, 12.000 süvari ve eğitilmiş savaş fillerinden oluşan muazzam bir ordu ile Doğu Anadolu'ya ulaşmıştır.³¹⁸

Hindistan Kralı Chandragupta M.Ö. 298 yılında hayatını kaybedince yerine Yunan eşinden olan oğlu Bindusara geçmiştir.³¹⁹ Bindusara da babası gibi Seleukos Devleti ile ilişkileri iyi tutmaya devam etmiştir. Bazı kaynaklarda; Bindusara'nın Seleukos Kralı I. Antiochos'tan Yunan şarabı ve kuru üzüm istediğini ve Antiochos'un buna olumlu karşılık verip istediklerini gönderdiğinden bahsedilmiştir.³²⁰ Bindusara'nın ardından Hint hükümdarlığına M.Ö. 274 yılında Seleukos Krallığı'na bağlı satraplıklara elçiler yollayan Asoka geçmiştir.³²¹

Seleukos, Babylonia'yı kontrol altına aldıktan sonra doğu sınırını genişletmek için Hindistan'a kadar ulaşmış ancak hamlesinde başarılı olamamıştır. Buna rağmen Chandragupta ile yapılan antlaşmadan önemli kazanımlar elde edilmiştir. O sırada batıda yaşanan gelişmeler, I. Seleukos'un doğu seferinin sonunu getirmiştir. Ortak

³¹² Zeyno 2011:282.

³¹³ Bazı kaynaklarda bu kraliçenin Seleukos'un öz kızı olduğundan bahsedilmiştir. Sykes 1958, 1: 290; El-Nedevi 1969: 169.

³¹⁴ Walbank 2009: 66; Ferah 2002: 124; Austin 1981: 88; Garratt 1937: 10; Ferah 2002: 123.

³¹⁵ Hammerton, t.y. 3: 21.

³¹⁶ Frye1963: 163; Ferah 2002:124.

³¹⁷ Diod. 20, 106; Grainger 2007:130; Strootman 2012: 2.

³¹⁸ Plut. Alex. 52; Plut. Demetr. 28; Grainger 2007: 130.

³¹⁹ Ferah 2002: 124; Austin 1981: 88; Garratt 1937: 10.

³¹⁹ Hammerton, t.y. 3: 21.

³²⁰ El-Nedevi 1969: 169; Jawad 2008: 104.

³²¹ Bakır 1956, 2: 346; Wells 1949, 1: 115; Wells 1949, 1: 404.

düşman Antigonos'un faaliyetleri Seleukos, Kassandros ve Lysimakhos'un koalisyon kurarak Antigonos'a karşı birleşmelerine zemin hazırlayacaktı. Söz konusu üçlü bir araya gelerek Antigonos'u ortadan kaldırmak için planlar yapacaklardı. Bu liderlerin Antigonos'a karşı gerçekleştirecekleri savaş, Suriye Bölgesi için de yeni sonuçlar doğuracaktı. Suriye, bu savaş sonrası ganimet olarak I. Seleukos'a verilecekti.

1.1.5. İpsos Savaşı (M.Ö. 301)

Makedon kraliyet ailesinin M.Ö. 305 yılında çöküşünün ardından, koalisyonu kuran Lysimakhos, Kassandros ve Seleukos, Antigonos'a karşı "İpsos Savaşı",³²² olarak bilinen savaşta bir araya gelmişlerdir.³²³ Antigonos'un diğer krallara karşı beslediği kin ve aç gözlülük, onun sonunu getirmiştir.³²⁴ M.Ö. 306 yılında Mısır'daki Ptolemaios Krallığı'na savaş açması daha sonra oğlu Demetrios'un M.Ö. 305 yılında Rhodos Adası'nı kuşatması,³²⁵ bölgede iplerin gerilmesine yol açmıştır.³²⁶ Gerginliğin artmasında diğer önemli bir neden ise, Antigonos'un, Seleukos'u Fırat Nehri'nin batısındaki Suriye topraklarından mahrum etmesi olmuştur. Bütün bu gelişmeler diğer üç kralın Antigonos'a karşı birleşmesine olanak sunmuştur.³²⁷ Bunun neticesinde de Lysimakhos,³²⁸ Kassandros ve Seleukos³²⁹, M.Ö. 301 yılında, birleşerek Antigonos'a karşı bir savaş koalisyonu kurmuşlardır.³³⁰

Müttefiklerin gücü, Seleukos'un beş kat fazla fil ve süvari üstünlüğü dışında Antigonos ve oğlu Demetrios'un ortak kuvvetlerinin gücüne aşağı yukarı eşitti.³³¹ I. Seleukos bu savaşa, 20.000 piyade asker ve 12.000 de Asya ve Yunan asıllı paralı askerlerden oluşan atlı birliğiyle katılmıştır. Ayrıca Seleukos bu savaşta 120 savaş

³²² Batı Küçük Asya'da, Frigya'ya bağlı bir şehir olan İpsos, bu günkü Şuhut civarında yer almaktadır. Avery 1962: 605.

³²³ Diod. 21, 1 2.

³²⁴ Cook 1965: 161.

³²⁵ Demetrios'un Rhodos Adası'nı yaklaşık bir yıl boyunca kuşatmasının ardından ona "Poliorcetes" lakabı verilmiştir. Plut. *Demetr.* 22,4; Walbank 2009: 69.

³²⁶ Plut. *Demetr.* 21–22; Jouguet 1928: 155; Holbl 2001: 21; Grainger 2007:

³²⁷ Bevan 1902, 1: 58; Nushi 2004, 1: 84; Daoud 2004, 2: 677.

³²⁸ Büyük İskender'in generallerinden biri olan Lysimakhos, M.Ö. 360 yılında Makedonya'nın Pella şehrinde doğmuştur. Üç kez evlilik yapmıştır. M.Ö. 281 yılında Küçük Asya'da Seleukos Kralı I. Seleukos ile yaptığı savaşta hayatını kaybetmiştir. Dmitriev 2007: 136 – 149.

³²⁹ Seleukos M.Ö. 311 yılında Kassandros, Ptolemaios ve Lysimakhos tarafından ihanete uğramasına rağmen söz konusu savaşa girmeyi kabul etmiştir. Cary 1965:40–41.

³³⁰ App. *Syr.* 56; Walbank 2009: 70; El-Hilu 2004: 866; El-Nasiri 1992: 100; Judullah 1999: 94; 1999: 56; Ferah 2002: 124.

³³¹ Plut. *Demetr.* 30; Grainger 2007: 132.

arabası ve Hindistan'dan getirttiği eğitilmiş 480 fil kullanmıştır.³³² Seleukos ve ona bu savaşta eşlik eden oğlu Antiochos ile birlikte Asya kıyılarını takip ederek Lysimakhos ordusuyla Ankyra (= Ankara) yakınlarında birleşmiştir.³³³ Bu savaşta müttefiklerin gücü ise, 10.500 süvari, 400 fil³³⁴ ve 120 tırpanlı savaş arabası ile toplamda 64.000 piyadeden oluşmaktaydı.³³⁵

Öte yandan 81 yaşında olan Antigonos, Büyük İskender'in geride kalan ordusunun büyük bir bölümünü kontrol etme ve Yunanistan ile birlikte Küçük Asya'nın askeri toplama bölgelerine erişim sağlama gibi avantajlara sahip olmuştur.³³⁶ Bununla birlikte Antigonos oğlu Demetrios ile birlikte 70.000 piyade, 10.000 süvari ve 75 savaş filinden oluşan bir ordu hazırlamıştır.³³⁷ Her iki taraf da kendi planlarını göz önünde bulundurarak savaş alanındaki kuvvetlerini dikkatlice oluşturmuştur. Antigonos süvarilerinin çoğunu iki kanatta toplamış ve bir kanadın başına oğlu Demetrios'u koymuştur. Diğer kanatta ise hafif bir süvari birliği bırakmıştır. Seleukos ise, savaşması için oğlu Antiochos'u sol kanatta süvarilerin komutasına koymuştur. Seleukos, Antigonos ordusunu dağıtmak ve korkutmak için yüz savaş filini savaş hatlarının önüne yerleştirmiştir.³³⁸ Ordular M.Ö. 301 yılında Synnada Antik kentinin yaklaşık 80 km kuzeydoğusunda yer alan İpsos Köyü³³⁹ yakınlarında karşılaşmıştır. Savaş, her iki taraftan fillerin çatışmasıyla ciddi bir şekilde başlamıştır.³⁴⁰ Bu devasa canavarlar, mızraklarla birbirlerine saldıran binicilerle birlikte dişlerini kullanarak savaşmıştır.³⁴¹ Her iki tarafın süvarileri de kanatlarda birbirleriyle savaşmaya başlamıştır. Demetrios müttefikleri, rakibin sol kanadını bozguna uğratmış ve onları uzaklaştırmayı başarmıştır.³⁴² Bu plan Seleukos tarafından daha başta uygulanmaya

³³² Griffith 1935: 54; Robinson 1955: 378.

³³³ Plut. *Demetr.* 28–29; Diod. 21, 1, 4; Grainger 2014: 92; Bevan 1902, 1: 59; Daoud 2004, 2: 679; Decisive 1999: 37.

³³⁴ I. Seleukos'un Kappadokia'dan 480 fil, 12.000 süvari, 20.000 piyade ve yüzden fazla savaş arabası getirmiştir. Diod. 20, 13, 4.

³³⁵ Plut. *Demetr.* 28, 3; Diod. 20, 109, 1–2; Pol. *Hist.* 18, 54; Liv. 34, 58; Strab. 13. 4; App. *Syr.* 62; Grainger 2014: 92; Decisive 1999: 37.

³³⁶ Grainger 2007: 131.

³³⁷ Plut. *Demetr.* 28–29; Diod. 21, 1, 4; Grainger 2014: 91; Robinson 1955: 378.

³³⁸ Plut. *Demetr.* 29; Grainger 2014: 92; Decisive 1999: 38.

³³⁹ İpsos, Küçük Asya'nın batısında bulunan bir şehirdir. M.Ö. 301 yılında Büyük İskender'in generalleri arasında Frigya'ya bağlı İpsos'ta yapılan çarpışmadır. Jawad 2008: 73.

³⁴⁰ Didoros savaş fillerinin çatışma esnasında Antigonus ve Lysimakhos'un savaş fillerinin, sanki doğadan aldıkları eşit cesaret ve güçle gibi savaştıklarından bahsetmiştir. Diod. 21, 1.

³⁴¹ Robertes 2009: 110.

³⁴² Plut. *Demetr.* 29, 3.

konmuştur. Müttefiklerin sol kanat süvarilerini komuta eden oğlu Antiochos'a, Demetrios'u savaş alanından uzaklaştırmak ve taarruza geçmesi halinde geri çekilmesini emretmiş olabilir, böylece Seleukos, filleri kullanarak Demetrios'un geri dönmesini engelleyebilecekti.³⁴³ Bu sahte geri çekilme taktiği, daha sonra Seleukos ordusu tarafından başka savaşlarda da kullanılmıştır.³⁴⁴ Böylece söz konusu taktik Seleukos ve ondan sonraki Seleukos krallarının favori taktiği haline gelmiştir.

Sonuç olarak Seleukos Chandragupta ile barış anlaşmasının bir parçası olarak aldığı 500 eğitilmiş savaş fili, İpsos Savaşı'nın kaderinin belirlenmesinde çok etkili olmuştur.³⁴⁵ Söz konusu savaş neticesinde, Antigonos ağır bir yenilgiye uğratılmış ve toprakları müttefikler arasında ganimet olarak paylaşılmıştır. Antigonos ise son nefesini verene kadar savaşmış ve hayatını kaybetmiştir.³⁴⁶ Babasını savaş meydanında bırakıp onu ölüme terk eden ve savaş meydanından kaçan Demetrios ise hayatta kalan küçük bir grupla birlikte Ephesos'a dönmüştür.³⁴⁷ Böylelikle Antigonos'un, Büyük İskender İmparatorluğunu yeniden kurma planları, bu savaşla birlikte tarihin sayfalarına gömülmüştür.

Antigonos ve oğlu Demetrios'un, Yunanistan ve Küçük Asya'daki güçlerini organize etme konusundaki muazzam çabalarına rağmen, M.Ö. 301 yılının yazında İpsos'ta koalisyon güçleri tarafından kapsamlı bir şekilde yenilgiye uğratılmışlardır.³⁴⁸ İpsos Savaşı'nın ardından Antigonos'un, Küçük Asya'daki egemenliği sona ermiş ve toprakları diğer krallar arasında paylaşılmıştır. Toros Dağları'nın batısındaki Küçük Asya topraklarının birçoğu Lysimakhos'un eline geçmiştir. Mezopotamya ve Kuzey Suriye, I. Seleukos'a verilirken Makedonya toprakları da Kassandros'un olmuştur.³⁴⁹ Bunun üzerine, Ptolemaios Krallığı, Trakya ve Küçük Asya'da Lysimakhos Krallığı, Mezopotamya ve Suriye merkezli Seleukos Krallığı ve Makedonya'da da Kassandros Krallığı olmak üzere dört Krallık ortaya çıkmıştır (Harita-2).³⁵⁰ Sınırlar dramatik bir

³⁴³ Bar Kochva 1976: 109–110

³⁴⁴ Bu taktiğin kullanıldığı diğer savaşlar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Macc. I, 9, 1–22; Plut. *Demetr.* 48–49; Pol. Hist. 5, 48; Bar Kochva 1976: 184–200.

³⁴⁵ Plut. *Demetr.* 29; Diod. 21, 1, 4; Sykes 1958, 1: 291; Grainger 2007: 130; Ferah 2002: 123–124.

³⁴⁶ Diod. 20, 106, 13; Iust. *Epit.* 15, 4, 22; Plut. *Demetr.* 30; Ferguson 2001: 95; Grant 1982: 7; Walbank 2009: 70; İsmail 2010: 152; Judullah 1999: 95; Daoud 2004, 2: 679; Mekkevi 1999: 56.

³⁴⁷ Plut. *Demetr.* 30; Decisive 1999: 38; Grainger 2007: 133.

³⁴⁸ Plut. *Demetr.* 28–29; Diod. 20, 106; Boehm 2018: 70.

³⁴⁹ Diod. 21, 1, 5; Iust. *Epit.* 15, 4; Plut. *Demetr.* 28–30; Bouche 1913: 24; Trever 1936 1: 473; Pfeiffer 1972: 94; Mekkevi 1999: 56; Ferah 2002: 50.

³⁵⁰ Wallbank 1981: 70–71; Rostovtzeff 1938, 1: 355; İsmail 2010: 153.

şekilde değiştikten sonra, bu bölgelerin yeni efendileri, Antigonos'a karşı ortak çabalarının meyvelerini toplamış ve yükselen krallıklarını sağlamlaştırmaya çalışmışlardır.³⁵¹

İpsos Savaşı'ndan en kârlı çıkanlar, Seleukos ve Lysimakhos olmuştur.³⁵² Lysimakhos, Hellespont'tan Toros Dağları'na kadarki bölgenin tamamını ele geçirmiştir.³⁵³ Kral Seleukos'un payına, Suriye, Armenia, Torosların güneyi (Kappadokia Bölgesi) ve Frigya'nın iç bölgeleri düşmüştür.³⁵⁴ Mısır Kralı Ptolemaios ise bir haber aldığından son anda Antigonos'a karşı yürütülen bu savaştan çekilmiştir.³⁵⁵ Ptolemaios aldığı yalan haber neticesinde Mısır'a dönmek zorunda kaldığı için paylaşılan ganimetten herhangi bir pay alamamıştır.³⁵⁶ İpsos Savaşı'nın ardından Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında uzun sürecek anlaşmazlıklar ortaya çıkmıştır.³⁵⁷ Ptolemaios ordusu 301 yılında İpsos Savaşı'na katılmamasına rağmen Mısır'a geri dönerken yolunun üzerinde yer alan ve Yahudilerin de yoğun yaşadığı Suriye'nin Akdeniz sahilindeki Fenike kentlerini ve Kıbrıs Yarımadası'nı işgal etmiştir.³⁵⁸ Kral Ptolemaios'a vefa borcu olan Seleukos ise onunla karşı karşıya gelmemek için bu duruma sessiz kalmayı seçmiştir.³⁵⁹ Ptolemaios'un büyük savaştan kaçınmasıyla ilgili birçok tartışma ortaya atılsa da, savaş sonrası Seleukos, Ptolemaios'un arkadaşı olduğunu, bu yüzden onunla savaşmamakta kararlı olduğunu her fırsatta dile getirmiştir.³⁶⁰ Böylelikle Seleukos, savaşmayı reddettiğini ilan ederek, Kral Ptolemaios'un Koele Syria bölgesindeki işgaline sessiz kalmış, ancak bu bölgenin kendisine ait olduğu fikrinden hiçbir zaman vazgeçmemiştir.³⁶¹

Seleukoslar açısından İpsos Savaşı'nı değerlendirilecek olursak şu sonuçlara ulaşabiliriz:

³⁵¹ Diod. 21, 2; Boehm 2018: 70.

³⁵² El-Hilu 1999: 238; Ferah 2002: 124.

³⁵³ Breasted 1938: 423; Grainger 2014: 98; Ferah 2002: 124; Daoud 2004, 2: 679; Mekkevi 1999: 56.

³⁵⁴ App. Syr. 55–56; Grainger 2014: 98.

³⁵⁵ Cary 1965: 40; El-Nasiri, 1992: 101.

³⁵⁶ Diod. 19, 1, 5; Ferah 2002: 125; El-Nasiri 1992: 217.

³⁵⁷ Holbl 2001: 23; Nushi 1966: 72; El-Ubadi 1988: 40.

³⁵⁸ Diod. 20, 113, 21, 1; *Kitab-ı Mukaddes*: 945; El-Zehrani 2003: 4; Mekkevi 1999: 57; Hasan 2000, 14: 188.

³⁵⁹ El-Nasiri 1992: 101–102; Al-Mola 2005: 17; Ferah 2002: 125.

³⁶⁰ Diod. 21, 1, 5; Grainger 2014: 103; El-Ubadi 1988: 40.

³⁶¹ Grainger 2014: 103; Ferah 2002: 125; El-Ubadi 1988: 40.

- İpsos Savaşı, Seleukos Devleti için bir dönüm noktası olmuş ve 20 yıl boyunca Seleukos'a tehdit oluşturan tehlike tamamen ortadan kalkmıştır.
- Seleukos, Antigonos'un topraklarından pay olarak aldığı yeni bölgelerle Akdeniz'e ulaşmış ve bu sayede de ticaret hızlanmıştır.
- Bu savaşla birlikte Seleukos bölgesel güçlere karşı siyasi ve askeri maharetlerini ispatlamayı başarmıştır.
- Bu savaşın ardından bölgedeki güç denklemlerini dengeleyen taraflardan biri haline gelmiştir. Son olarak bu savaş, Seleukos ve Ptolemaios krallıkları arasında yıllarca süren ve Suriye Savaşları olarak bilinen savaşları doğurmuştur.³⁶²

Seleukos daha sonra hükmettiği toprakları yetmiş iki büyük satraplığa bölerek başlarına Yunan ve Makedon asıllı satraplar atamıştır.³⁶³ Yani kısacası Seleukos, Suriye'nin kuzeyinde yeni bir Makedon İmparatorluğu kurmayı hedeflemiştir. Seleukos, Suriye ve Mezopotamya'da kurduğu yeni kolonilere Makedonca adlar vermiştir. Seleukos ayrıca; nehirleri, vadileri ve dağları da yeniden Makedonca isimlerle adlandırmıştır.³⁶⁴ M.Ö. 292'de geniş bir alana yayılan Seleukos devlet topraklarını tek başına idare edemeyeceğini anlayan Seleukos, krallık topraklarını doğu ve batı olmak üzere iki bölüme ayarmıştır (Harita-3).³⁶⁵ Doğu bölgelerinin yönetimini birinci eşi Apama'dan olan oğlu I. Antiochos'a devretmiştir.³⁶⁶ Bazı kaynaklara göre ise Seleukos, eşi Stratonike ve oğlu Antiochos arasında yaşanan yasak aşkı öğrendikten sonra onları büyük bir törenle evlendirmiş ve daha sonra onları krallığın doğudaki satraplıklarına kral ve kraliçe olarak görevlendirmiştir.³⁶⁷ III. yüzyılda Antiocheia'nın arka planında kalmasına neden olan en önemli hadiselerden birisi de, şehrin Mısır Kralı III. Ptolemaios ordusu tarafından kısa süreliğine işgal edilmesi olmuştur. Aradan çok geçmeden şehir II. Seleukos tarafından tekrar kurtarılmıştır.³⁶⁸

³⁶² Bu savaşlar detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

³⁶³ Coskun 2016: 69; Bouche 1913: 28; Abunнасır 1929: 29; Rawlinson 1899: 184.

³⁶⁴ Hadas 1959: 33.

³⁶⁵ App. Syr. 62: Tarn 1954: 93; Robinson 1955: 379.

³⁶⁶ Robinson 1955: 379; Tarn 1954: 93; El-Azzevi ved. 1984: 54.

³⁶⁷ Bu konu çalışmamızın ikinci bölümünde detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

³⁶⁸ Downey 1961: 89–90.

1.1.6. I. Seleukos- Demetrios Mücadelesi (M.Ö. 301-281)

M.Ö. 301 yılında Büyük İskender'in arkasında bıraktığı topraklarının bölünmesi sonucu yaşanan siyasi çöküşten sonra, Büyük İskender'in generalleri arasında yeni akrabalık bağları kurulmuştur. Lysimakhos'un ve oğlu Mısır Kralı Ptolemaios'un kızlarıyla evlenmişlerdir.³⁶⁹ İpsos Savaşı sonrası bölgedeki konumunu tekrar güçlendirmek isteyen Ptolemaios ise, kızının birini Kassandros'un oğlu Aleksander ile diğerini ise (Arsinoe) Lysimakhos ile evlendirmiştir.³⁷⁰

Bu gelişmeler karşısında İpsos Savaş'ından güçlü bir şekilde çıkan I. Seleukos ise kendine müttefik olarak eski hısımı olan Demetrios'u seçmiştir.³⁷¹ Demetrios savaş kaybettikten sonra Kıbrıs, Korint, Boiotia, Mora'nın bir bölümünün yanı sıra Tyre ve Sidon kentlerindeki deniz filosunu kontrol etmiştir.³⁷² Filosu olan bir kralın geniş bir alana yayılmış bölgeleri kontrol etmesi doğal olarak Seleukos'un ilgisini çekmiştir.³⁷³ Seleukos ilk eşi Apama'nın hayatını kaybetmesi üzerine, Demetrios'un kızı Stratonike ile üçüncü evliliğini gerçekleştirmek için Demetrios'u ve kızını Suriye'ye davet etmiştir.³⁷⁴ Bu ittifak, Demetrios açısından bir zafer niteliğinde olmuştur. Demetrios, Seleukos ile yaptığı kritik ittifakla diğer rakiplerine karşı yeniden güçlenme fırsatına erişmiştir.³⁷⁵ Ayrıca Seleukos, Demetrios'un Suriye'ye gelişi onuruna ona Kilikia bölgesini hediye etmiştir. Demetrios'un Kilikia bölgesini kontrol etmesi diğer krallar tarafından tehdit olarak algılanmıştır.³⁷⁶ Zira diğer kralların Demetrios'u tehdit olarak görmesi normaldir. Çünkü Demetrios doğası gereği hırslıydı, büyük askeri yeteneklere sahipti ve babasının intikamını almak için fırsat kolluyordu.³⁷⁷

Kısa bir süre sonra, Seleukos'un davetine icabet eden Demetrios, kızını ile birlikte Suriye Bölgesi'ne bir ziyaret gerçekleştirmiştir.³⁷⁸ Rhodos'ta (= Arsuz-Uluçınar) Seleukos tarafından karşılanan Demetrios, ziyaret boyunca Suriye'de çok iyi bir şekilde ağırlanmıştır. Daha sonra I. Seleukos, Demetrios'un kızı Stratonike'yi

³⁶⁹ Wright 2010: 23; Bouche 1913: 26.

³⁷⁰ Plut. *Demetr.* 31; Grainger 2014: 103; Cary 1965: 43; Tarn 1954: 77.

³⁷¹ Plut. *Demetr.* 31, 3; Grainger 2014: 104; Oros. 7, 3, 23; Rawlinson 1899: 185; Bouche 1913: 26.

³⁷² Plut. *Demetr.* 20, 2-4.

³⁷³ Grainger 2007: 133.

³⁷⁴ Plut. *Demetr.* 31; App. *Syr.* 59-61; Bevan 1902, 1: 62.

³⁷⁵ Plut. *Demetr.* 31; Bevan 1902, 1: 62; Bouche 1913: 26; Bouche 1913: 26.

³⁷⁶ Plut. *Demetr.* 31.

³⁷⁷ Grainger 2007: 137.

³⁷⁸ Plut. *Demetr.* 31; Bouche 1913: 26.

de yanına alarak Antiocheia'ya geri dönmüştür.³⁷⁹ Demetrios ise Ptolemaios kontrolündeki Kilikia'ya el koymuş³⁸⁰ ve bunun sonucunda da iki kral arasında savaş başlamıştır. Ancak Seleukos'un ara buluculuğuyla Demetrios, Ptolemaios'un kızı Ptolemaios ile evlenmiş ve böylelikle iki kral arasında aile bağları kurulmuştur.³⁸¹ İpsos Savaşı sonrası güçlenen ve Demetrios ile ittifak yapan I. Seleukos, eski müttefikleri Kassandros ve Lysimakhos tarafından tehdit olarak görülmeye başlamıştır.³⁸² Seleukos, M.Ö. 294 yılına kadar zamanının büyük bir bölümünü topraklarını organize etmek ve yeni şehirler kurmak için harcamıştır.³⁸³

I. Seleukos ile Demetrios arasındaki dostluk kısa sürmüş ve bir yıl geçmeden ittifak bozulmuştur.³⁸⁴ Fitili ateşleyen sebepse Seleukos'un daha önce Demetrios'a hediye ettiği Kilikia'yı bir miktar para karşılığında ondan geri almak istemesi olmuştur. Bu duruma çok kızan Demetrios, Seleukos'un teklifini geri çevirmiş ve bu da iki kral arasında karşılıklı restleşmelere yol açmıştır.³⁸⁵ M.Ö. 296 yılında Seleukos bu sefer de Demetrios'a tehdit göndererek Kilikia'nın yerine ondan İpsos'ta payına düşen Sidon ve Tyros kentlerini istemiştir.³⁸⁶ Ancak Demetrios onun bu talebini de geri çevirmiş ve ona İpsos Savaşı gibi on bin savaş kaybetse de para karşılığı ona bir şey vermeyeceğini belirtmiştir.³⁸⁷

M.Ö. 297 yılında Makedonya Kralı Kassandros hastalık sonucu hayatını kaybedince arkasında bıraktığı varisleri taht kavgasına düşmüş ve bu da pusuda bekleyen fırsatçıların işine yaramıştır.³⁸⁸ Makedonya'daki iktidar boşluğundan yararlanan Demetrios, çalışmalarını Yunanistan'ı ele geçirmek için yoğunlaştırmıştır. Demetrios yoğun çabaları sonucunda Euboia Adası'nı (= Eğriboz Adası) ele geçirmeyi başarmıştır. Daha sonra da M.Ö. 294 sonbaharında Kassandros'un küçük oğulları

³⁷⁹ Seleukos'un Demetrios'un kızı Stratonike ile yaptığı evlilik iki kral arasındaki kısa süreli ittifakının bir simgesiydi, ancak bu tür diplomatik evlilikler, gelecek için bağlayıcı değildi. Stratonike, Antigonos'un torunu ve Demetrios'un kızı olması, Seleukos açısından sembolik bir öneme sahipti. Grainger 2014: 118.

³⁸⁰ Demetrios ordusu Suriye ve Kilikia'daki Antigonos garnizonlarından gelen askerler tarafından desteklenmiştir. Diod. 19, 93, 1.

³⁸¹ Plut. *Demetr.* 32, 3; Jouguet 1928: 162; Coşkun 2016: 98.

³⁸² Bevan 1902, 1: 62.

³⁸³ Plut. *Demetr.* 35.

³⁸⁴ Plut. *Demetr.* 32; Grainger 2007: 140.

³⁸⁵ Plut. *Demetr.* 32; Sykes 1958, 1: 292; Grainger 2014: 106.

³⁸⁶ Plut. *Demetr.* 32; Tarn 1954: 78; Grainger 2014: 106; El-Ahmad ve Haşimi, t.y.: 391.

³⁸⁷ Plut. *Demetr.* 32; Eus. 2, 119; Grainger 2014: 106; Jouguet 1928: 161–162.

³⁸⁸ Plut. *Demetr.* 36; Diod. 21, 7; Iust. *Epit.* 16, 1; Paus. 9, 7, 3; Sykes 1958, 1: 292.

arasındaki hanedan mücadelesinden yararlanarak kendisini Makedonya kralı ilan ettirmek için kuzeye ilerlemiştir.³⁸⁹ Ertesi yıl ise M.Ö. 294/93 yılında kendini Makedonya topraklarının kralı ilan etmiştir.³⁹⁰ Böylelikle babası Antigonos'un gerçekleştiremediği hayalleri oğlu gerçekleştirmiş ve M.Ö. 294–288 yılları arasında Makedonya tahtını elinde tutmayı başarmıştır.³⁹¹

Akdeniz'deki askeri varlığını güçlendiren Demetrios, düşmanlarının tehditlerine karşı bir dizi yeni önlem almıştır.³⁹² Bazı antik kaynaklar, Demetrios'un 500 savaş gemisi ve 110.000 kişilik dev bir ordu kurduğundan bahsetmiştir.³⁹³ Bu durum karşısında tekrar birleşen Seleukos, Lysimakhos ve Ptolemaios, Demetrios'un Küçük Asya'daki faaliyetlerini önlemek için yeni bir ittifak kurmuşlardır.³⁹⁴ Gerçekleşen toplantıda liderler Demetrios'un Küçük Asya'daki topraklarını kendi aralarında paylaşma kararı almışlardır.³⁹⁵ Alınan kararlara göre, Seleukos'a Kilikia bölgesi, Lysimakhos'a Küçük Asya'nın batı kıyıları ve Ptolemaios'a ise Kıbrıs Adası düşmüştür.³⁹⁶ Daha sonra ittifaka Pyrrhus da dâhil edilmiş ve ondan Makedonya'ya saldırması istenmiştir.³⁹⁷ Bunun üzerine, M.Ö. 288'de Lysimakhos, Ptolemaios ve Pyrrhus, Makedonya'ya bir saldırı düzenlemişlerdir. Beklenmedik saldırı karşısında şaşkına dönen Demetrios, birliklerinin krallığın dört bir yanına dağılmış olması nedeniyle Makedonya'yı terk etmek zorunda kalmıştır.³⁹⁸ Demetrios'tan boşalan Makedonya tahtına Pyrrhus geçmiştir.³⁹⁹ İpsos Savaşı'ndan sonra en büyük yenilgisini alan Demetrios, Kassandreia'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Onun Makedonya'yı

³⁸⁹ Plut. *Demetr.* 36-37; Boehm 2018: 71.

³⁹⁰ Grainger 2014: 118; Shuckburgh 1911: 271; Rüstern 1969: 67; El-Ubadi 1988: 62.

³⁹¹ Plut. *Demetr.* 47–52; Plut *Mor.* 183; Polyainos 4, 9, 2.

³⁹² Plut. *Demetr.* 43; Rüstern 1969: 67.

³⁹³ Plut. *Demetr.* 43; Griffith 1935: 59.

³⁹⁴ Plut. *Demetr.* 44; Tran 1954: 85.

³⁹⁵ Plut. *Demetr.* 42–43; Bevan 1902, 1: 65.

³⁹⁶ Plut. *Demetr.* 44; Nushi 2004, 1: 87; Rüstern 1969: 67.

³⁹⁷ Plut. *Demetr.* 44; Diod. 20, 106: 3–5

³⁹⁸ Plut. *Demetr.* 44; Tarn 1954: 85.

³⁹⁹ Plut. *Demetr.* 44; Jawad 2008: 86.

kaybetmesinden etkilenen eşi Phila ise⁴⁰⁰ eşini bir kez daha sürgünde görmeye dayanamamış ve zehir içerek hayatına son vermiştir.⁴⁰¹

Demetrios ise Makedonya’da aldığı ağır yenilginin ardından intikam almak için Yunanistan’a giderek generallerini tekrar bir araya getirmek için uğraşmıştır.⁴⁰² Daha sonra Lysimakhos’un egemenliğindeki Karia ve Lydia’yı ele geçirmek için Küçük Asya’ya bir sefer gerçekleştirmiştir.⁴⁰³ Seleukos ve Ptolemaios’un, bu saldırılar karşısında sessiz kalması Demetrios’un işine gelmiştir.⁴⁰⁴ Daha sonra da bu avantajdan yararlanarak Küçük Asya’daki bazı bölgeleri kontrol etmeyi başarmıştır.⁴⁰⁵

M.Ö. 286 yılında Agathokles çok güçlü bir orduyla Demetrios’a karşı saldırıya geçmiştir. Karşı koyamayacağını anlayan Demetrios ise doğuda bulunan Frigya bölgesine çekilmek zorunda kalmıştır.⁴⁰⁶ Ancak ne var ki, talihsizlikler Demetrios’u bırakmamıştır, bu kez de ordusu açlık yüzünden kırılmanın eşiğine gelmiş ve 8.000 askeri açlıktan ölmüştür.⁴⁰⁷ Agathokles Boğa Dağı’nın bütün geçitlerini kapattığı için Demetrios geri kalan askerleriyle birlikte Seleukos’un egemenliğinde olan Tarsus kentine ulaşmıştır. Açlıktan ve susuzluktan kırılan ordusunun herhangi bir yağmalama yapmasını engelleyen Demetrios, son çare olarak Seleukos’tan yardım istemek için ona uzun bir mektup yazmıştır. Mektupta kendini Seleukos’a acındıran Demetrios, askerlerinin ihtiyaçlarının karşılanması için ondan merhamet ve yardım talebinde bulunmuştur. Mektubu alan Seleukos ise o bölgedeki yöneticilere haber göndererek Demetrios’a gerekli ilginin gösterilmesini istemiştir.⁴⁰⁸ Ancak Seleukos’un o bölgedeki güvendiği yöneticilerden biri olan Patrokles, Demetrios ve ordusunun bölgede kalmasının tehlikeli olacağı konusunda Seleukos’u uyarmıştır.⁴⁰⁹ Demetrios ordusunun yağmalama ve yıkım yapmasından korkan Seleukos, Patrokles’un uyarısını

⁴⁰⁰ I. Demetrios Poliorcetes’in eşi Phila’ya, ölümünden sonra “Phila Afrodit” olarak ibadet edilmeye başlanmıştır. M.Ö. 307’de onun onuruna bir tapınak kurulmuştur. Phila’dan sonra, Hellenistik kraliyet kadınlarının çoğunu Afrodit ile ilişkilendirmek yaygındı. II. Antiochos, Theos’un eşi Stratonike, “Stratonike Thea” onuruna da bir tapınak ve “Aphrodite Stratonike” kutsal alanı kurulmuştur. Carney 2010, 201; Austin 1981, 1. 5–15; Coşkun 2016: 30.

⁴⁰¹ Plut. *Demetr.* 45.

⁴⁰² Plut. *Demetr.* 45.

⁴⁰³ Plut. *Demetr.* 46; Tran 1954: 94.

⁴⁰⁴ Jouguet 1928: 166.

⁴⁰⁵ Plut. *Demetr.* 46; Cary 1965: 51.

⁴⁰⁶ Plut. *Demetr.* 46; Tran 1954: 88.

⁴⁰⁷ Plut. *Demetr.* 46–47; Griffith 1935: 59

⁴⁰⁸ Plut. *Demetr.* 47; Bevan 1902, 1: 66; Bouche 1913: 32.

⁴⁰⁹ Plut. *Demetr.* 47; Sykes 1958, 1: 293; Bouche 1913: 32.

göz önünde bulundurarak Demetrios ve beraberindeki az sayıda askeri ortadan kaldırmak için Kilikia'ya gitmiştir. Seleukos'un tutumundaki bu ani değişim Demetrios'u çok şaşırtmıştır.⁴¹⁰ Akşam vakti Demetrios'un kaldığı kampa varan Seleukos, paralı askerlerden kendi ordusuna geçmelerini istemiştir. Askerlerin çoğu Seleukos ordusuna katılmayı kabul etmiştir.⁴¹¹ Demetrios ise ona sadık kalan çok az sayıda askerle birlikte Amanos geçitlerine kaçmıştır. Daha sonra Amanos geçitlerini kullanarak denizdeki gemilere ulaşmaya çalışmış ancak bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bütün umutlarını kaybeden Demetrios, intihar girişiminde bulunmuş ancak yanındaki askerleri ona mâni olmuştur. Bir gün sonra ise askerleri onu ikna etmiş ve çaresiz bir şekilde Seleukos'a teslim olmayı kabul etmek zorunda kalmıştır.⁴¹² Seleukos ise teslim olan Demetrios'un canını bağışlamış ve onun krallar gibi ağırlanması için talimat vermiştir.⁴¹³

Demetrios'un esir alınmasının ardından oğlu II. Antigonos, Seleukos'a haber göndererek babasının serbest bırakılması karşılığında her şeyi yapmaya hazır olduğunu bildirmiş ancak Seleukos bu teklifi kabul etmemiştir.⁴¹⁴ Seleukos'un bu teklifi geri çevirmesinin nedeni, Demetrios gibi tehlikeli birinin onu tekrar yormasından korkuyor olmasıdır.⁴¹⁵ Ayrıca Demetrios'un ezeli düşmanlarından biri olan Lysimakhos da Seleukos'a haber göndererek ondan Demetrios'u istemiştir. Karşılığında ise Seleukos'a büyük bir servet teklif etmiş ancak Seleukos bunu da diğerleri gibi geri çevirmiştir.⁴¹⁶ Böylelikle Demetrios, ölmeden önceki son iki yılını Orontes Nehri etrafında yer alan Apameia kentinde güçsüz bir konuk olarak, ılımlı bir esaretle geçirmek zorunda bırakılmıştır.⁴¹⁷ Demetrios M.Ö. 282(3) yılında, 55 yaşında hayatını kaybetmiştir.⁴¹⁸ Antik yazarlardan Plutarchos, alaycı bir şekilde Demetrios'un

⁴¹⁰ Plut. *Demetr.* 47; Bevan 1902, 1: 67.

⁴¹¹ Plut. *Demetr.* 48; Tarn 1954: 88.

⁴¹² Plut. *Demetr.* 49; Bevan 1902, 1: 67–68; Bouche 1913: 30–31.

⁴¹³ Plut. *Demetr.* 50.

⁴¹⁴ Plut. *Demetr.* 51; Paus. 6, 16, 2; Tarn 1954: 93; Bouche 1913: 31.

⁴¹⁵ Cary 1965: 52.

⁴¹⁶ Plut. *Demetr.* 51, 3; Paus. 6, 16, 2; Tarn 1954: 93; Bouche 1913: 31; Grainger 2014: 156.

⁴¹⁷ Plut. *Demetr.* 50; Sykes 1958, 1: 293; Bevan 1902, 1: 68; Marin 1996: 337; Bouche 1913: 31; Mekkevi 1999: 61.

⁴¹⁸ Plut. *Demetr.* 52, 3; Bevan 1902, 1: 70; Tarn 1954: 93; Wright 2010: 23; Grianger 2014: 158; Bouche 1913: 32; Mekkevi 1999: 61.

ganimetler elde ederek tembellik ve lüks içinde yaşayabilmek için ordular kurduğu ve şehirler istila ettiğinden bahsetmiştir.⁴¹⁹

Sonuç olarak Seleukos'un Demetrios'a karşı yaptığı amansız mücadele onun Seleukos Devleti'ne tehdit oluşturan tehlikelere karşı başarılı bir kral olduğunu göstermektedir. Seleukos, Demetrios ile arasındaki sorunları çözmek için askeri gücünün yanında kıvrak zekâsını ve politik maharetlerini de kullanmıştır. Seleukos'un, Demetrios ve ordunsu karşı yapmış olduğu muamele onun ne denli ahlaklı bir insan olduğunu göstermektedir. Demetrios'un etkisizleştirilmesiyle birlikte, Seleukos, Ptolemaios ve Lysimakhos gibi üç büyük kral ortaya çıkmıştır. Hayatta kalan kralların üçü de en büyük oğullarının varisleri olarak yerlerine geçmeleri için eğitmiş ve organize etmişlerdir.⁴²⁰ Seleukos varisini eğitme konusunda diğer krallara nazaran daha hızlı davranmıştır.⁴²¹ Daha önceden oğlu I. Antiochos'u eş kral ilan ederek onu doğu satraplıklarının başına geçirmiş olması bunun en bariz kanıtıdır.

1.1.7. Kyrupedion Savaşı ve I. Seleukos'un Ölümü (M.Ö. 282)

Seleukos'un, Demetrios gibi güçlü bir kralı yenmesi ve onu esir olarak alması onun bölgedeki konumunu daha da güçlendirmiştir.⁴²² Seleukos'un, Demetrios ile meşgul olduğu esnada Lysimakhos krallığını genişleterek Makedonya, Küçük Asya ve Trakya gibi geniş bir bölgeyi hâkimiyetine katmıştır.⁴²³ Seleukos ise bu gelişmeler karşısında rahatsız olmasına rağmen, sessiz kalmayı seçmiştir.⁴²⁴

Seleukos ve Lysimakhos arasındaki anlaşmazlık, İpsos Savaşı sonrası yapılan paylaşımdan sonra başlamıştır. Paylaşım sonrası Lysimakhos'un, Küçük Asya'nın batısını işgal ederek Seleukos'un Ege Denizi'ne ulaşmasının önünü kesmesi, iki kral arasında soğuk savaşa neden olmuştur.⁴²⁵ Lysimakhos'un veliaht kavgası yüzünden maruz kaldığı iç karışıklık, II. Ptolemaios'un⁴²⁶ tedirginliği ve Mısır'da kendi

⁴¹⁹ Plut. *Demetr.* 52; Matyszak 2019: 82.

⁴²⁰ Grainger 2014: 156–157.

⁴²¹ Konu hakkında ikinci bölümde detaylı bilgi verilmiştir.

⁴²² Sykes 1958, 1: 293.

⁴²³ Grant 1982: 7; Mekkevi 1999: 61.

⁴²⁴ Jouguet 1928: 167; Mekkevi 1999: 62.

⁴²⁵ Cary 1965: 56; Rüstem 1969: 68.

⁴²⁶ II. Ptolemaios, I. Ptolemaios'un oğlu olup tahta 25 yaşında geçmiştir. Savaş deneyimi olmayan Ptolemaios, daha çok kültür ve bilimle ilgilenmiştir. Büyük İskender'in en önemli generallerinden biri olan Antipater'in kızı ile evlenmiştir. Bilime ve gelişime verdiği destek sonucu Mısır Krallığı

konumunu güçlendirmekle meşgul olması Kral Seleukos'a aradığı fırsatı sunmuştur. M.Ö. 282'de Seleukos ordusu Toros Dağları'nı aşarak Küçük Asya'ya ilerlemiş ve oradaki bazı yerel yönetimler Seleukos'un safına geçmiştir.⁴²⁷ Bunu duyan Lysimakhos ise güneye ilerlemiş ve iki ordu Sardeis yakınlarındaki Kyroupedion bölgesinde karşılaşmıştır.⁴²⁸ Kyroupedion Savaş olarak bilinen bu savaş, Lysimakhos'un ölümüyle sonuçlanmış ve Küçük Asya, Seleukos'un egemenliğine geçmiştir.⁴²⁹

Böylelikle Küçük Asya'da M.Ö. 301- 281 yılları arasında hüküm süren Lysimakhos hanedanlığı sona ermiştir. Lysimakhos eşi Arsinoe ve çocukları savaş yaşandığı esnada Ephesos'ta bulunmaktaydı. Kocasının savaşta öldüğünü duyun Arsinoe, oğlunu Makedonya kralığının başına geçirme umuduyla Kassandreia'ya gitmiştir.⁴³⁰

Kyroupedion Savaşı, doğunun en güçlü devleti olan Seleukos Devleti açısından çok önemli bir hadise olmuştur. Bu savaş Seleukosların batıyla münasebete girmesine olanak sağlaması açısından önemli bir başlangıç noktası olmuştur.⁴³¹ Zira bu savaş sonrası Seleukos'un Büyük İskender İmparatorluğu'nu kurmasının yolu açılmıştır. Ptolemaios Krallığı hariç⁴³² Makedonya topraklarının tümü Seleukos hâkimiyetine geçmiştir.⁴³³ Seleukos aradan çok geçmeden M.Ö. 281 yılında Makedonya tahtını ele geçirmek için harekete geçmiştir.⁴³⁴ Hırslı bir kişiliğe sahip olan Ptolemaios Keraunos, söz konusu seferde Seleukos'a eşlik etmiştir. Seleukos, Küçük Asya'daki yeni gelişmelerle ilgilenmek için Lysimacheia kentine geçmiştir.⁴³⁵ Ancak aradan çok geçmeden (M.Ö. 281) Seleukos, bilinmeyen bir sebepten dolayı Ptolemaios Keraunos

en parlak dönemlerinden birisini yaşamıştır. Onun döneminde ilk defa Tevrat 70 Yahudi tarafından başka dillere çevrilmiştir. Yaklaşık 40 yıl hüküm sürdükten sonra M.Ö. 246 yılında hayatını kaybetmiş ve yerine oğlu III. Ptolemaios geçmiştir. Rashed 2019: 438; Ferah2002: 52–53.

⁴²⁷ Iust. *Epit.* 17, 18, 2; Paus. 1, 10, 5; App. *Syr.* 62; Jouguet 1928: 168; Grainger 2014: 159; El-Hilu 2004: 869; İsmail 2010: 154.

⁴²⁸ Iust. *Epit.* 17, 18, 2; Grainger 2014: 159; Tarn 1954: 98; Cary 1965: 56; Mekkevi 1999: 64.

⁴²⁹ App. *Syr.* 62; Iust. *Epit.* 17, 18, 2; Paus. 1, 10, 5; Rüstem 1969: 69; El-Nasiri 1992: 216; Rawlinson 1899: 186.

⁴³⁰ Polyainos 8, 57; Grainger 2014: 160.

⁴³¹ Bevan 1902, 1: 121.

⁴³² Lysimakhos'un başına gelenleri duyan Ptolemaios Keraunos, önce sarayına kapanmış ve daha sonra da yerine oğlu I. Ptolemaios'u geçirerek Makedonya'ya kaçmıştır. Sykes 1958, 1: 29; Hasan 2000, 13: 356.

⁴³³ Bevan 1902, 1: 72.

⁴³⁴ Bevan 1902, 1: 73.

⁴³⁵ App. *Syr.* 62; Strab. 13, 4, 1; Paus. 1, 16, 1; Grainger 2014: 160.

tarafından suikasta uğrayarak hayatını kaybetmiştir.⁴³⁶ Seleukos'un cenazesi Orontes Nehri yakınlarındaki Seleukeia Pieria⁴³⁷ kentine defnedilmiştir.⁴³⁸ Seleukos'un öldürülmesinin ardından tahtına varisi olan oğlu I. Antiochos (= Antiochos Soter) geçmiştir.⁴³⁹ Kral I. Seleukos'un ölümü, haleflerin ilk neslinin sonunu işaret etmiştir. Hellenistik krallıklar bu tarihten sonra biraz daha istikrar kazanmaya başlamıştır. Ancak 279 yılındaki Galat istilas, Makedonya ve Yunanistan ile Küçük Asya'nın büyük bir kısmında kargaşaya yol açmıştır. Ptolemaios Keraunos ise⁴⁴⁰ çok geçmeden Makedonya ve Küçük Asya'ya saldıran Galatlar⁴⁴¹ tarafından yakalanarak öldürülmüştür.⁴⁴²

Büyük İskender'in son generali olan Kral I. Seleukos Nikator, hayatının çoğunu savaşlarla geçirmiş. Büyük imparatorluk kurma hedefleri onun hayatına mal olmuştur. I. Seleukos, Seleukos Devleti'ni kuran ve en geniş sınırlara ulaşmasını sağlayan enerjik bir hükümdar olarak tarihe geçmiştir. Seleukos, topraklarının yönetimine büyük ilgi göstermiş ve birçok yeni şehir kurmuştur. Diğer generallere nazaran daha az şanslı olmasına rağmen, Seleukos, uzun yaşamının sonunda, Büyük İskender'in imparatorluğunu yeniden birleştirmeye en çok yaklaşan general olmuştur. Seleukos'un hükmü sırasında krallığına dâhil ettiği topraklar (Türkiye, Suriye, Lübnan, Irak, Kuveyt, İran, Afganistan) ve eski Sovyet cumhuriyetleri (Ermenistan, Tacikistan, Özbekistan ve Türkmenistan) toprakları geniş bir coğrafyayı kapsamıştır (Harita-4).

⁴³⁶ App. Syr. 62; Pol. Hist. 2, 41; Iust. Epit. 18, 1, 2–7; Strab. 13, 4; Oros. 3, 23; El-Hilu 2004: 870; Rüstem 1969: 69; El-Hilu 1999: 238.

⁴³⁷ Seleukeia Pieria: muhtemelen M.Ö. 300 yılında Seleukos tarafından Orontes Nehri (= Asi Nehri) yakınlarına inşa edildi. Bu kentte Seleukos gemilerinin uğradığı bir liman yer almaktaydı. El-Hilu 2004: 885; Hitti 1958, 1: 261–262.

⁴³⁸ El-Hilu 2004: 885; Jawad 2008: 98.

⁴³⁹ Rawlinson 1899: 186; Mekkevi 1999: 66; Jawad 2008: 119.

⁴⁴⁰ Mısır Kralı Ptolemaios Keraunos, I. Seleukos'un ölüm haberinin hızla yayılması için elinden geleni yapmıştır. Bunun için her tarafa mektuplar göndererek kendini aklamaya çalışmıştır. Lysimachei'da, Lysimakhos yandaşı olan bir grup Makedon asker tarafından kral olarak selamlanmıştır. Daha sonra Kassandreia'da bulunan üvey kız kardeşi Arsinoe ile evlenmek için Makedonya'ya gitmiştir. Iust. Epit. 17, 2, 1; Grainger 2014: 162–163.

⁴⁴¹ Galat adı, Küçük Asya'da Galatlara ödenen ve "Galatika" denilen verginin adı olarak benimsenmiştir. Küçük Asya halkı Galatlardan; Pos bıyıklı, küt burunlu, fırça saçlı ve kalın kaşlı sarışın dev adamlar olarak bahsetmiştir. Bevan 1902, 1: 138; Kaya 2000: 80.

⁴⁴² Iust. Epit. 24–25; El-Ubadi 1988: 43; Mekkevi 1999: 66; Sachs ve Wiseman 1954: 209.

BÖLÜM II

I. SELEUKOS ÖLÜMÜNDEN, III. SELEUKOS DÖNEMİNE KADAR SURIYE’NİN DURUMU (M.Ö. 281–223)

2.1. I. Antiochos Soter Dönemi (M.Ö. 281–261)

2.1.1. I. Antiochos’un Kişiliği ve Doğu Satraplıklarındaki Politikası

I. Seleukos’un Mısır Kralı Ptolemaios Keraunos tarafından M.Ö. 281 yılında öldürülmesinin ardından tahta oğlu Antiochos Soter (= I. Antiochos) çıkmıştır.⁴⁴³ I. Seleukos’un doğulu eşi Apama’dan olan Antiochos,⁴⁴⁴ antik kaynaklara göre ilk olarak M.Ö. 301’de 22/23 yaşında babasıyla birlikte İpsos Savaşı’nda Seleukos ordusunun süvari birliklerinden sorumlu general olarak yer alması nedeniyle büyük bir deneyim kazanmıştır.⁴⁴⁵ Antiochos, annesi Apama’nın doğulu olması nedeniyle doğu satraplıklarına büyük önem vermiştir.⁴⁴⁶ Özellikle Babylonia onun hayatında büyük bir yere sahip olmuştur. Hem babasıyla birlikte yönettiği dönemde hem de tek kral olduktan sonra Babylonia ile güçlü ilişkilerini sürdürmüştür.⁴⁴⁷ Babylonia kentindeki Marduk ve Borsippa’daki Nabû tapınaklarının restorasyonunu gerçekleştirmiştir.⁴⁴⁸ Fırat’ın doğu kıyısında, Babylonia’nın yaklaşık on mil güneybatısındaki Borsippa kentinde bulunan Akkadi dilinde yazılmış bir silindirde, yer alan yazıtta I. Antiochos’un Babylonia ile ne denli ilgilendiğini dair ip uçları bulunmaktadır. Bu kalıntı I. Antiochos’un tanrı Nabû’nun Ezida tapınağını yeniden inşasını arkaik bir çivi yazısıyla kaydeden kil temelli bir metindir. Silindir, sırasıyla otuz ve yirmi dokuz satırlık iki sütun halinde yazılmıştır.⁴⁴⁹ Babil takvimine ve Seleukos Dönemi’ne göre

⁴⁴³ Rawlinson 1899: 186; Mekkevi 1999: 66; Jawad 2008: 119.

⁴⁴⁴ Frye 1963: 163; El-Nasiri 1992: 220.

⁴⁴⁵ Plut. *Demetr.* 29, 3; Bevan 1902, 1: 59; Sykes, 1958, I: 286.

⁴⁴⁶ Sherwin vd 1993: 20–21; El-Nasiri 1992: 220; Frye 1963: 163.

⁴⁴⁷ Oppenheim 1969: 317; Erickson 2009: 93.

⁴⁴⁸ Erickson 2009: 93; Kosmin 2014: 175-176.

⁴⁴⁹ Kosmin 2014: 176; Riva 2008: 80-83;

silindir, M.Ö. 268 tarihine aittir.⁴⁵⁰ Söz konusu silindir 1882 yılında tarihçi Asurolog Strassmaier tarafından yayınlanmıştır. O tarihten bu yana Babylonia'daki Seleukos imparatorluk politikası, geç Babylonia dini ve Hellenistik monarşik ideolojisi açısından istisnai bir kaynak olarak kabul edilmektedir.⁴⁵¹

I. Seleukos, ölmeden önce oğlu Antiochos'u gizemli bir neden dolayı kendi eşi Stratonike ile evlendirmiştir. Daha sonra da ona "kral" anlamına gelen "Basileus" unvanını vermiş ve onu eş kral olarak doğudaki satrapları yönetmesi için göndermiştir.⁴⁵² Antik kaynaklar ışığında Seleukos, eşi Stratonike ve oğlu Antiochos arasında ortaya çıkan gizemli aşk üçgeni, Seleukos tarihinin erken dönemlerinde belgelenmiş birkaç olaydan biridir. Plutarchos'un anlattıklarına göre Antiochos, babası Seleukos'un eşi Stratonike'ye âşık olmuş ve ondan uzaklaşmak için içine kapanmıştır. Büyük bir acı içinde kıvranan Antiochos aşkını hiç kimseye söylememiştir. Bir gün Antiochos'un doktoru Seleukos'a her şeyi anlatınca çok şaşırmıştır. Seleukos M.Ö. 294 yılında çaresiz bir şekilde eşi Stratonike'den boşanmış ve onu oğlu Antiochos ile evlendirmek zorunda kalmıştır. Bu duyurunun ardından da Antiochos "ortak kral" olarak doğu krallığın doğu bölgesine intikal etmiştir.⁴⁵³ Bu konulardaki Babylonia kanıtları net olmamasına rağmen gerçekleşen arkeolojik kazılarda M.Ö. 292 yılında her ikisinin de kral olarak adlandıran bir kil tablet ortaya çıkmıştır. Ancak Seleukos Astronomi Günlüğünde M.Ö. 291 yılında sadece I. Seleukos kral olarak zikredilmiştir.⁴⁵⁴ Seleukos'un Antiochos'u eş kral olarak atamasının ana amaçlarından biri de kendisi öldüğünde görevde deneyimli bir hükümdar olmasını istemesiydi. Ancak ne var ki Seleukos'un bu titiz planı suikasta kurban gittiği için yarım kalmıştır.⁴⁵⁵

Bazı modern kaynaklardaki analizlere göre I. Seleukos, Demetrios'a savaş açmadan önce Stratonike'yi Antiocheia'dan uzaklaştırmak istemiştir. Bunu gerçekleştirmek için onu romantik bir hikâyeye oğlu Antiochos ile evlendirmesi Seleukos'tan beklenebilecek kadar akıllıca bir hareketti. Zira Seleukos'un Demetrios

⁴⁵⁰ Kosmin 2014: 176

⁴⁵¹ Kosmin 2014: 176.

⁴⁵² Plut. *Demetr.* 32, 38; App. *Syr.* 59–61; Diod. 21,1, 21; 8 Kuhrt ved. 1991: 83–85. Matyszak 2019: 81.

⁴⁵³ Plut. *Demetr.* 38; App. *Syr.* 59–61; Malalas *Chron.* 24–5: Bevan 1902, 1: 64; Matyszak 2019: 81.

⁴⁵⁴ Olmstead 1932: 1–14; Grainger 2014: 133.

⁴⁵⁵ Grainger 2014: 161.

kontrolündeki Kilikia'nın ele geçirilmesi, Antiochos'un Stratonike ile yaptığı yeni evlilikle hemen hemen aynı zamanda gerçekleşmiştir. İki olayın tesadüfi olması şüphesiz konunun daha da karmaşık bir hal almasına yol açmıştır.⁴⁵⁶ Seleukos onları sadece evlendirmekle kalmamış daha sonra da doğudaki satraplıklarla ilgilenmeleri için onları doğuya göndermiştir. Doğu satraplıkları o dönem ilgiye muhtaç bir haldeydi, çünkü batılı komşularının tehditlerinden dolayı, Seleukos'un son on yılda doğu meseleleri ile şahsen ilgilenmesi mümkün olmamıştır. Seleukos'un oğlu Antiochos'u devralması için doğuya göndermesiyle, bu sorunu düzgün bir şekilde çözmüş ve Stratonike'nin Suriye'de oluşturduğu tehdidi doğuda bir avantaja çevirmiştir.⁴⁵⁷

Antiochos, Stratonike ile evlenmeden önce bile Babylonia'da tek başına faaliyet gösteriyordu. Çivi yazısı ile yazılmış olan bir yazıtta Antiochos'un veliaht olduğundan ve onun doğuda yürütmüş olduğu kalkınma faaliyetlerinden bahsedilmiştir.⁴⁵⁸ Babylonia'dan ayrılan Antiochos, yaklaşık on yılını Seleukos Krallığı'nın doğudaki ticari konularını yönetmekle geçirirken, babası I. Seleukos da krallık topraklarının batı bölümünü genişletmekle uğraşmıştır.⁴⁵⁹

M.Ö. 280 yılına gelindiğinde, Mısır'da Ptolemaioslar, Suriye'de Seleukoslar ve Makedonya'da Antigonoslar olmak üzere üç büyük Hellenistik krallık ortaya çıkmıştır.⁴⁶⁰ I. Antiochos, İpsos Savaşı sonrası babasının payına düşen Koele Syria bölgesinin Ptolemaioslar tarafından işgal edilmesini içine sindirememiştir. Nitekim söz konusu bölge, Akdeniz'de sahili olan ve Seleukos deniz filoları açısından stratejik öneme sahip olan bir noktada bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu topraklar Seleukoslar için büyük bir önem arz ediyordu.⁴⁶¹ Öte yandan, doğudaki şehirlerin birçoğu, Ptolemaiosların yaptığı her türlü kışkırtmaya karşın, Seleukos Kralı I. Antiochos'un

⁴⁵⁶ Kral Seleukos Antiochos ile Stratonike'yi evlendirmesinin nedenleri arasında muhtemelen Kilikia'da bulunan ve Seleukos Krallığı için tehdit teşkil eden kayın babası Demetrios'u küçük düşürmek ve onu zayıflatmak olması da mümkündür. Grainger 2014: 133.

⁴⁵⁷ Grainger 2014: 130–132.

⁴⁵⁸ Grayson 1975: Grainger 2014: 132.

⁴⁵⁹ Grainger 2014: 118.

⁴⁶⁰ Hitti 1961: 118.

⁴⁶¹ Mekkevi 1999: 84.

yanında savaşmaya hazırlardı.⁴⁶² Çünkü I. Antiochos doğudaki kentlerin kalkınması için büyük bir çaba göstermiş ve o şehirlerin güvenliğini kazanmayı başarmıştır.⁴⁶³

I. Seleukos, Mısır Kralı Ptolemaios Keraunos tarafından öldürüldüğünde, Seleukos Devleti çok zor bir durumdaydı. Çünkü Seleukos ordusu dağılmış, krallığa bağlı bazı satraplıklarda isyanlar baş göstermiş ve bazı bölgeler Ptolemaios ordusu tarafından işgal edilmişti.⁴⁶⁴ Aktif bir kral olan I. Antiochos tahta geçer geçmez babası I. Seleukos'un yaptığı gibi Suriye ve Küçük Asya'daki Seleukos kentlerinin gelişimine büyük katkı sağlamış, isyan çıkaran bölgelerde istikrarın sağlanması için askeri ve ekonomik yönden önlemler almıştır.⁴⁶⁵ Ancak bütün bunlara rağmen Babylonia ve diğer doğu satraplıkları ayaklanmalar karşısında I. Antiochos'a sadık kalarak ona vefa göstermişlerdir.⁴⁶⁶ Ancak Küçük Asya'da çıkan isyanlar sonucu yerel yöneticiler arasında Seleukos Devleti'ne karşı geniş katılımlı bir ittifak kurulmuştur. Bu istikrasızlıktan faydalanan Galat çeteleri Küçük Asya topraklarına saldırmıştır.

2.1.2. Kuzey İttifakı ve Galatlara Karşı Mücadelesi (M.Ö. 278-277)

I. Seleukos'un zamansız gelen ölümü, halefi Antiochos'u kraliyet mirasını geri almak için savaşmaya zorlamıştır. Seleukos cinayeti, Küçük Asya'daki yerel güçlerin, özellikle Pergamon ve Kuzey İttifakı olarak bilinen krallıkların bağımsızlıklarını ilan etmeleri için onlara bir fırsat sunmuştur.⁴⁶⁷ Antiochos tahta geçtikten sonra Seleukos Devleti'nin topraklarını genişletmiş, Mısır ve İndus Vadisi hariç Büyük İskender'in doğuda fethettiği bütün toprakları kontrol etmeyi başarmıştır.⁴⁶⁸ Avrupa ile Asya bölgelerini birbirine bağlayan ve önemli ticaret yollarına sahip olan Küçük Asya Antiochos'un önem verdiği bölgeler arasında yer almıştır.⁴⁶⁹ Pontos ve Bithynia gibi Küçük Asya'daki bazı krallıklar kendi aralarında birleşerek Seleukos Devleti'ne karşı

⁴⁶² El-Abid 1993:70.

⁴⁶³ Haleflerinin savaşları sırasında I. Seleukos, Mezopotamya tapınak topluluğuyla etkili bir bağ kurarak orada yaşayan yerel nüfusa kendisini sevindirmeyi başarmıştır. Seleukos'tan sonra oğlu I. Antiochos da babasının izinden devam etmiştir. Antiochos doğudaki restorasyon projeleriyle yerel inançlar açısından umut verici bir çalışmaya imza atmış ve geleneksel dini otoritelerle karşılıklı yarar sağlayan iş birliğini yeniden başlatmıştır. Tao 2021: 7.

⁴⁶⁴ El-Abid 1993:70; Erickson 2018: 101; Grainger 2014: 161–162.

⁴⁶⁵ Bevan 1902, 1: 169; Benek 2012: 11; Bouche 1913: 49.

⁴⁶⁶ Strooman 2012: 1.

⁴⁶⁷ Will 1979–1982: 135–142.

⁴⁶⁸ Robinson 1955: 379; Grainger 2014: 177.

⁴⁶⁹ Nushi 2004, 1: 99.

bir ittifak kurmuşlardır. Daha sonra II. Antigonos Gonatas ve I. Seleukos'un katili olan Ptolemaios Keraunos da söz konusu ittifaka dâhil olmuştur.⁴⁷⁰

Suriye ve diğer bölgelerde yaşanan ayaklanmalar, Antiochos'un babasının intikamını almasını geciktirmiştir.⁴⁷¹ Suriye'deki ayaklanmayı bastırmakla uğraşan I. Antiochos, konumunu tekrar güçlendirmek ve kuzey ittifakını zayıflatmak için M.Ö. 279 yılında II. Antigonos Gonatas ile barış antlaşması imzalamıştır.⁴⁷² Antlaşma şartlarına göre I. Antiochos Makedonya topraklarından elini çekecek, buna karşılık olarak Trakya bölgesi Seleukosların kontrolünde kalacak ve Gonatas Küçük Asya'dan çekilecekti. Aradan çok geçmeden II. Antigonos, I. Antiochos'un kız kardeşin ile evlenerek ikili arasındaki ittifak iyice güçlenmiştir.⁴⁷³ Ancak o esnada Avrupa, Makedonya ve Küçük Asya'yı istila eden Galatlar, I. Antiochos'un hedeflerinin bir kez daha ertelenmesine neden olmuştur. Antiochos artık birden fazla cephede savaşmak zorunda kalacaktı.

Galat tehlikesi M.Ö. 279'da Makedonya ve Küçük Asya'nın birçok bölgesinde aniden baş göstermeye başlamıştır.⁴⁷⁴ Makedonya'yı istila eden Galatların bir bölümü güneye doğru ilerleyerek Delphi'deki tapınağı yağmalamıştır. Ancak Galatlar, Aitolialıların önderliğindeki bir koalisyon tarafından yenilgiye uğratılmışlardır. Diğer gruplar ise doğuya doğru gitmiş ve orada Kuzey İttifakı ile savaşmışlardır.⁴⁷⁵ Daha sonra Kuzey İttifakı ile bir antlaşma yapan Galatların M.Ö. 278 yılında Batı Küçük Asya'daki kentlerde de kıyım yapmaları paniğe yol açmıştır.⁴⁷⁶ Sayılarının az olmasına rağmen geniş bir alana yayılmayı başaran Galatlar, Kuzey ittifakı üyesi bazı krallıkların desteğiyle Batı Küçük Asya'daki Seleukos varlığına ciddi anlamda zarar vermiştir.⁴⁷⁷ Galatlar ayrıca bölgede bulunan I. Seleukos'un katili Ptolemaios

⁴⁷⁰ Cary 1965: 99; Nushi 2004, 1: 100.

⁴⁷¹ Suriye'deki yaşanan ayaklanmalar ve sorunlarla ilgili çok az bilgi verilmektedir. İlion şehrinin Kral Antiochos'a sunulan onur kayıtlarını kaydeden bir yazıtta, Suriye'de yaşanan zorluklara dair atıfta bulunan bir yazıt bulunmaktadır. Tek kral olarak kabulünden kısa bir süre sonra, "Seleukosların şehirlerini barışa ve eski refahına geri getirmeye çalıştığı" ve "isyancılar nedeniyle zor zamanlar geçirdiğine dair bir açıklamayı içeriyor. OGIS 219; Austin 1981: 162; Grainger 2014: 163; Jouguet 1928: 180.

⁴⁷² Iust. *Epit.* 25, 1; El-Ubadi 1981: 43; Grainger 2014: 173.

⁴⁷³ Jouguet 1928: 180; Nushi 2004, 1: 100.

⁴⁷⁴ Bouche 1913: 57; Laistne 1929: 346; Ali 1981: 135.

⁴⁷⁵ Liv. 38, 16, 1–6; Grainger 2014: 173.

⁴⁷⁶ Liv. 38, 16, 11–12; Rostovtzeff 1938, 1: 358; Sykes 1958, 1: 295; Wells 1949, 1: 372; Grainger 2014: 173–14.

⁴⁷⁷ Liv. 38, 16, 6–9; Austin 1982: 240; Ahmet ve Haşimi 1990: 394.

Keraunos'u yakalayarak öldürmüşlerdir. Bir yanda Suriye'deki yaşanan ayaklanmalar, diğer yanda II. Ptolemaios'un Seleukos topraklarına yaptığı saldırılar, I. Antiochos'un Galatlara karşı yapacağı savaşın, üç yıl gecikmesine yol açmıştır.⁴⁷⁸

Yağmacı Galat çetelerinin Seleukos şehirlerindeki yarattığı istikrarsızlık, I. Antiochos'u onlara karşı harekete geçmeye zorlamıştır.⁴⁷⁹ M.Ö. 275 yılının baharında Suriye'de büyük bir hazırlık yapan I. Antiochos, daha sonra Toros Dağları'nı aşarak Galatlara karşı bir sefer düzenlemiştir.⁴⁸⁰ Antiochos, Babylonia ve Suriye bölgesinden topladığı ordusuyla Sardeis⁴⁸¹ yakınlarında Galat çeteleri ile karşılaşmıştır.⁴⁸² Galat çeteleri yaklaşık 40.000 atlı savaşçıdan ve onlarca savaş arabalarından oluşuyordu.⁴⁸³ Buna karşılık I. Antiochos'un elinde Galatlara karşı koyabilecek yeterli sayıda savaşçı ve silah bulunmuyordu. Bu nedenle I. Antiochos Galatların atlarını ürkütmek için en ön saflara eğitilmiş savaş fillerini yerleştirmiştir.⁴⁸⁴ Antiochos'un bu taktiği işe yaramış ve savaş bu taktik sayesinde rahat bir şekilde kazanılmıştır.⁴⁸⁵ M.Ö. 269 yılında yaşanan savaşın filler sayesinde kazanılması nedeniyle söz konusu savaş "Fillerin Zaferi"⁴⁸⁶ olarak adlandırılmıştır.⁴⁸⁷ Alınan zaferin ardından savaş alanındaki askerler Antiochos'un etrafına toplanarak ona "Kallinikos" diye bağırmaya başlamışlardır. Bu durum karşısında duygulanan I. Antiochos: *"bugünü ve bu utancı asla unutmayacağım, eğer bu 15 canavar (fil) olmasaydı kim bilir halimiz ne olacaktı"* ifadelerini kullanmıştır.⁴⁸⁸ Söz konusu galibiyet Küçük Asya kentlerinde büyük bir coşkuyla karşılanmıştır. Antiochos'un Galatlara karşı aldığı bu büyük zaferin ardından ona kurtarıcı anlamına gelen "Soter" unvanı verilmiştir.⁴⁸⁹ Bu unvan Kral I. Antiochos adına basılan sikkelerde de yer almıştır (Şekil-3).⁴⁹⁰

⁴⁷⁸ Jouguet 1928: 179.

⁴⁷⁹ Appian, *Syr.* 65; Arslan 2000: 72.

⁴⁸⁰ Tarn 1954, 7: 702; Rüstem 1969: 69; Nushi 2004, 1: 100.

⁴⁸¹ Sardeis, M.Ö. VII ve VI. yüzyıllarda Küçük Asya'da kurulmuş olan Lydia Krallığı'nın başkentidir. Seleukoslar döneminde Küçük Asya'daki, en önemli kolonilerden biriydi. Austin 1981: 241.

⁴⁸² Jouguet 1928: Jawad 2008: 125.

⁴⁸³ Sykes 1958, 1: 296.

⁴⁸⁴ Bevan 1902, 1: 143.

⁴⁸⁵ App. *Syr.* 65; Sykes 1958, 1: 296; Cary 1965: 84; Tarn 1954, 7: 702; Rüstem 1969: 69.

⁴⁸⁶ Fil Savaş ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. App. *Syr.* 65.

⁴⁸⁷ App. *Syr.* 65; Cary 1965: 84; Tarn 1954, 7: 702.

⁴⁸⁸ Bevan 1902, 1: 143

⁴⁸⁹ App. *Syr.* 65; Tarn 1954, 7: 702; Hasan 2000, 15: 363.

⁴⁹⁰ Rüstem 1969: 69; Rebeeka 2009: 186; Tokmak 2005: 72.

Antiochos elde ettiği zafere rağmen Galat tehlikesinin kökünü kazımayı başaramamıştır. Galat çeteleri, Küçük Asya'nın bazı bölgelerine yerleşmiş ve Seleukos varlığını tehdit etmeye devam etmiştir.⁴⁹¹ I. Antiochos'un bunlara göz yummasının sebepleri arasında Ptolemaioslar ile Koele Syria bölgesi için bitmek bilmeyen savaşlar bulunmaktadır.⁴⁹² Seleukos Devleti'nin zayıf olduğu dönemlerde (özellikle I. ve II. Antiochos dönemlerinde), Küçük Asya'da yağmalama ve yıkım yapmamaları karşılığında Galatlara vergi vermek zorunda dahi kalmıştır.⁴⁹³ Galatların Küçük Asya'daki istilasını fırsata çeviren bazı yerel yönetimler Seleukos Devleti'nden ayrılarak, bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.⁴⁹⁴ Bu bağımsızlık mücadeleleri, zaman içinde diğer bölgelere de hızla yayılmıştır. Seleukos Krallığı, Galatlara karşı alınan zafer sonrası Küçük Asya'da buna benzer tehlikelere karşı savunma kolonileri kurmuştur.⁴⁹⁵ I. Antiochos, hayatının geri kalanını Küçük Asya'da Galatlara karşı yaptığı savaşlarla geçirmiş ve M.Ö. 261 yılında Kentoarates adlı bir Galat savaşçısı tarafından öldürülmüştür. Öldükten sonra yerine oğlu II. Antiochos geçmiş ve Galatlarla karşı mücadeleyi devam ettirmiştir.⁴⁹⁶ I. Antiochos'un hayatını kaybetmesinden sonra Hellenistik coğrafyası; Seleukoslar, Ptolemaioslar ve Makedonya krallığı şeklinde üç farklı krallığa ayrılmıştır. Bu krallıklar bölgenin Romalılar tarafından istila edilmesine kadar hüküm sürmüştür.

2.1.3. I. Suriye Savaşı (M.Ö. 274–271)

İpsos Savaşı sonrası Antigonos'un hükmettiği topraklar Seleukos, Kassandros ve Lysimakhos arasında paylaşılmış, Mısır Kralı Ptolemaios ise savaşa katılamadığı bahanesiyle herhangi bir pay alamamıştır.⁴⁹⁷ Yapılan paylaşıma itiraz eden Ptolemaios I. Seleukos'un payına düşen Koele Syria⁴⁹⁸ bölgesi üzerinde hak iddia ederek bölgeyi işgal etmiştir.⁴⁹⁹ Koele Syria bölgesinde savaş gemisi yapımında kullanılan çok kaliteli

⁴⁹¹ Bevan 1902, 1: 144; Grainger 2014: 175.

⁴⁹² Grainger 2014: 176–77; Arslan 2000: 73.

⁴⁹³ Liv. 38, 16, 13–14; Jouguet 1928: 184; Botsford 1921: 300.

⁴⁹⁴ Rostovtzeff 1938, 1: 359; Grainger 2014: 177–178.

⁴⁹⁵ Arslan 2000: 76.

⁴⁹⁶ Arslan 2000: 77.

⁴⁹⁷ Diod. 21, 1, 5; Grainger 2010: 51; Ferah 2002: 125; El-Nasiri 1992: 217.

⁴⁹⁸ Bazı kaynaklarda, "Koele Syria" terimi sadece Suriye'nin iç bölgeleri için değil Güney Suriye bölgeleri için kullanılmıştır. Cary 1965: 82; Tarn 1954, 7: 700.

⁴⁹⁹ *Kitab-ı Mukaddes*: 945; Jones 1987: 239; El-Zehrani 2003: 4; Mekkevi 1999: 57; Jawher 2005:14.

ağaçlar yetiştirilmekteydi⁵⁰⁰ ve bu bölge Ptolemaiosların güvenliği açısından çok büyük önem arz etmekteydi.⁵⁰¹ Ayrıca söz konusu bölge Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan stratejik bir noktada olup, Babylonia, Damascus ve Petra güzergâhında bulunan ticaret yollarına da ev sahipliği yapmaktaydı.⁵⁰²

Aslında dönemin şartlarına bakıldığında M.Ö. 301'de ne Seleukos ne de Ptolemaios, Suriye için bir savaşa girecek durumda değildi. Bu tarihten I. Seleukos'un ölümüne kadarki dönemde Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasında Suriye ile ilgili herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Ancak I. Seleukos'un Ptolemaios Keraunos tarafından suikastla öldürmesiyle birlikte iki krallık arasında uzun yıllar süren savaşlar patlak vermiştir.⁵⁰³ Yer yer Nebatîler ve Sabaelerin⁵⁰⁴ de dâhil olduğu bu savaşlar, "Suriye Ardıl Savaşları" olarak bilinmektedir.⁵⁰⁵ Mısır Kralı II. Ptolemaios Philadelphos, eline geçen her fırsatta Suriye topraklarına saldırmıştır.⁵⁰⁶

I. Antiochos ile II. Ptolemaios arasında ilk savaş M.Ö. 280 yılında Ptolemaios'un Suriye'nin güney sınırındaki bölgelere saldırması sonucu Şam yakınlarında yaşanmıştır. Antiochos'un bulunduğu zor durum nedeniyle bu savaş Ptolemaios ordusu lehine sonuçlanmış ve I. Antiochos hezimete uğramıştır. Ancak Ptolemaios'un Suriye'nin güneyindeki Nebatîler ile meşgul olması ve I. Antiochos'un da Suriye'yi kaybetme korkusuyla iki kral arasında M.Ö. 279 yılında bir barış anlaşması imzalanmıştır.⁵⁰⁷ Antlaşma şartlarına göre Damascus ve Arados Adası Ptolemaios kontrolüne bırakılmıştır.⁵⁰⁸

I. Suriye Savaşı olarak bilinen savaşın tam olarak nasıl başladığı ile ilgili elimizde çok az bilgi bulunmaktadır.⁵⁰⁹ Koele Syria bölgesini işgal eden Mısır Kralı Ptolemaios, I. Seleukos'un bölgeden vazgeçmediğinin farkındaydı. Ptolemaios bu yüzden ileride Seleukos ile doğacak bir anlaşmazlığı karşı bölgedeki konumunu

⁵⁰⁰ Asfur 1979: 162; Robinson 1958: 382.

⁵⁰¹ Rostovtzeff 1938, 1: 356–357; Nushi 1959: 131.

⁵⁰² Cary 1965: 82; Smith 1894: 5–6.

⁵⁰³ Tarn 1954, 7: 701; Grainger 2014: 181–182.

⁵⁰⁴ Saba Krallığı, M.Ö. II. yüzyılda Arap Yarımadası'nın güneybatısında bugün Yemen Cumhuriyeti olarak bilinen topraklarda kurulmuş olan bir Arap krallıktır. Al-Farah 2004: 45-50.

⁵⁰⁵ El-Nasiri 1992: 217.

⁵⁰⁶ Cary 1965: 83; Tran 1954: 701.

⁵⁰⁷ Nushi 2004, 1: 103; Rüstem 1969: 73–74.

⁵⁰⁸ Rüstem 1969: 74.

⁵⁰⁹ Bazı kaynaklar söz konusu savaşın M.Ö. 275 yılının ilkbaharında başladığını savunsa da savaşın M.Ö. 276 yılında başladığını savunan kaynak sayısı sayıca daha fazladır. Nushi 1959: 132.

güçlendirmek için bazı ittifaklar kurmuştur.⁵¹⁰ Koele Syria bölgesi, Seleukoslar açısından da çok önemli ve stratejik bir yere sahipti.⁵¹¹ Zira daha önce de belirttiğimiz gibi o bölge dönemin ticaret yollarının bittiği noktalardan birisiydi.⁵¹² Ayrıca Suriye toprakları, Seleukosların Küçük Asya'ya açılan kapısı konumundaydı. Seleukoslar bu topraklar üzerinden Makedonya ve Yunanistan'dan paralı asker temin ediyorlardı. Bu nedenle Seleukoslar ve Ptolemaioslar arasında bölgeyi ele geçirmek için uzun yıllar süren mücadeleleri yaşanmıştır.⁵¹³ Bazı kaynaklara göre II. Ptolemaios'un M.Ö. 279 yılında Antiochos ile yapılan barış anlaşmasını bozarak Suriye'ye saldırmasının ardında I. Antiochos'un Mısır'ı işgal etme planları olması yatmaktadır.⁵¹⁴

Suriye topraklarında gözü olan Mısır Kralı II. Ptolemaios, Seleukos Kralı I. Antiochos'un Küçük Asya'daki Galatlar ile savaşmasını fırsat bilerek M.Ö. 276'da ikinci kez Suriye'ye saldırmıştır.⁵¹⁵ II. Ptolemaios, Nebatî Krallığı'na bağlı bölgeleri kendi hâkimiyeti altında tutabilmek için Suriye'nin güney bölgelerine askeri bir sefer düzenlemiştir.⁵¹⁶ Bunun haberini alan I. Antiochos, Küçük Asya'nın güvenliğini sağlaması için oğlu Seleukos'u görevlendirmiş, kendisi ise Toros Dağları'nı aşarak Ptolemaios ordusunu geri püskürtmeyi başarmış ve kaybedilen toprakları geri almıştır.⁵¹⁷ Yaklaşık dört yıl süren savaşın ardından iki kral arasında bir barış antlaşması imzalanmıştır.⁵¹⁸

M.Ö. 274 yılında Suriye'nin işgal altında bulunan bütün topraklarını Ptolemaios işgalinden kurtarmak için geniş çaplı bir savaş başlatılmıştır.⁵¹⁹ I. Antiochos, Kyrene (= Kayrevân) kentinin yöneticisi olan Magas⁵²⁰ ile birlikte ortak

⁵¹⁰ Rüstem 1969: 65-66; Ridha 2015: 109.

⁵¹¹ Nushi 1959: 131.

⁵¹² Cary 1965: 82; Smith 1894: 5-6.

⁵¹³ Rostovtzeff 1938, 1: 357; Robinson 1958: 382.

⁵¹⁴ El-Nasiri 1992: 143

⁵¹⁵ Cary 1965: 83-84; Tran 1954: 702; El-Nasiri 1992: 143; Rüstem 1969: 69; Hasan 2000, 15: 362; El-Ubadi 1988: 56.

⁵¹⁶ Jawad 2008: 131; El-Nasiri 1992: 221.

⁵¹⁷ Cary 1965: 84; Tran 1954: 702; Ferah 2002: 129; Grainger 2014: 181.

⁵¹⁸ Grainger 2014: 183.

⁵¹⁹ Cary 1965: 84.

⁵²⁰ Megas, I. Ptolemaios'un ilk eşi Berenike'den olan oğlu ve II. Ptolemaios'un üvey kardeşidir. Yaklaşık 30 yıl boyunca Libya ile Mısır arasındaki sahil bölgesinde bulunan Ptolemaios kolonilerinden olan Barca şehrinde görev almış ve halkın güvenini kazanmayı başarmıştır. Ancak ne var ki; ezeli düşmanları olan Antiochos'un kızı I. Apama ile evlenmesinin ardından halkın güvenini büyük ölçü kaybetmiştir. M.Ö. 274 yılında Mısır kralı olan kardeşi II. Ptolemaios'a karşı isyan ederek I. Antiochos ile bir ittifak kurmuştur. Daha sonra da Mısırın sahil kentlerinden olan İskenderiye'ye saldırmıştır. Cary 1965: 84; El-Nasiri 1992: 119.

hasımları olan II. Ptolemaios’a karşı bir ittifak yaparak gücüne güç katmıştır. Döneme ait çivi yazılı bir tablette M.Ö. 276–274 yılları arasında yaşanan savaşıardan ve II. Ptolemaios ile yaşanan I. Suriye Savaşı’nın sonuçlarından bahsedilmiştir. Buna göre savaşın halka büyük zararlar verdiğinden ve bunun sonucunda da açlık ve hastalıkların baş gösterdiğinden bahsedilmiştir.⁵²¹ İki Hellenistik güç arasında yapılan I. Suriye Savaşı, Suriye’nin stratejik önemini bir kez daha vurgulamıştır. Söz konusu savaşın ardından Koele Syria bölgesi, Ptolemaiosların kontrolünde kalmaya devam etmiştir.

2.1.4. I. Antiochos’un Ölümü

Kral I. Antiochos I. Suriye Savaşı sonrası II. Ptolemaios ile barış antlaşması imzaladıktan sonra Küçük Asya’daki Galat çeteleriyle savaşmaya devam etmiştir. Antiochos Küçük Asya’da bulunduğu esnada muhtemelen “Nysa” adında birisiyle ikinci evliliğini gerçekleştirmiştir.⁵²² I. Antiochos ömrünün son yıllarını Küçük Asya’daki savaşlarla geçirmiştir. Bu savaşların en önemlisi ise M.Ö. 267 yılında Philetairos’un ölümünün ardından Pergamon Krallığı’nın başına geçen Eumenes ile yaptığı savaştır. Eumenes tahta geçtikten sonra Seleukos egemenliğini kabul etmemiş ve bağımsızlık ilan etmiştir.⁵²³ Eumenes daha sonra kendi adına sikke bastırarak, bu sikkelerin üzerine I. Seleukos’un resmi yerine amcası Philetairos’un resmini koydurmuştur (Şekil-4).⁵²⁴ O sırada Mısır Kralı Ptolemaios da kendine yeni bir müttefik aradığından Eumenes’i, Seleukos Krallığı’na karşı kışkırtmıştır. Zira Ptolemaios’un Eumenes’i desteklemesinin ardında iki önemli neden yatmaktaydı. Bu nedenlerden birincisi, Antiochos’u Küçük Asya’daki savaşlarla meşgul ederek Koele Syria bölgesinden uzaklaştırmaktı. İkinci sebep ise, gemi yapmak için Pergamon Krallığı’ndan kereste ithal etmektir.⁵²⁵

I. Antiochos ise asi kral Eumenes’e haddini bildirmek için M.Ö. 262 yılında Pergamon Krallığı’na bir saldırı gerçekleştirmiştir. Ancak Sardeis yakınlarında gerçekleşen savaşı Eumenes kazanmıştır. Savaş sonrası Antiochos ile Eumenes arasında barış antlaşması imzalanmıştır.⁵²⁶ Bu antlaşma sonucunda Ephesos ve

⁵²¹ Austin 1981: 241; Erskine vd. 2017: 191-192.

⁵²² Ogden 1999: 124–125; Grainger 2014: 197.

⁵²³ Strab. 13, 4, 2; Robinson 1955: 383; Cook 1965: 163; Grainger 2010: 118.

⁵²⁴ Cary 1965: 108; Nushi 2004, 1: 111; Grainger 2010: 118; Chrubasik 2016: 30.

⁵²⁵ Rostovtzeff 1938, 1: 555; El-Ubadi 1988: 58.

⁵²⁶ Strab. 13, 4, 2; Tarn 1954, 7: 710; Grainger 2010: 118.

Miletos şehirleri Seleukosların egemenliğinden çıkmıştır.⁵²⁷ Antiochos, Eumenes tarafından uğradığı ağır yenilgiye ve Ptolemaios'un Ephesos'ta yürüttüğü gizli planlara, yaşı ve hastalığı nedeniyle cevap verememiştir. Antiochos bu olayın üzerinden çok zaman geçmeden, M.Ö. 261 yılının haziran ayında Babylonia'da bulunduğu esnada hayatını kaybetmiştir.⁵²⁸ 64 yaşında ölen I. Antiochos'un birinci eşi Stratonike'den Antiochos adında iki oğlu vardı. Ayrıca Antiochos'un Apama ve Stratonike adında da iki kızı da bulunuyordu.⁵²⁹ I. Antiochos'un ölümünün ardından tahta oğlu II. Antiochos Theos geçmiştir.

I. Antiochos döneminde yaşanan en esrarengiz olaylardan birisi de, Antiochos'un bilinmeyen bir sebepten dolayı büyük oğlu ve ortak kral Seleukos'u⁵³⁰ idam ettirmesi olmuştur.⁵³¹ Bazı kaynaklara göre kendisiyle aynı yetkilere sahip olan Seleukos, bağımsız bir krallık kurmak girişiminde bulunması nedeniyle ihanetle suçlanmış ve idam edilmiştir.⁵³²

Antiochos, I. Suriye Savaşı ile ölümü arasındaki zaman zarfında (M.Ö. 271–261) en az babası I. Seleukos'un yaptıklarına eşdeğer işler yapmıştır. Küçük Asya'da bazı yeni şehirler kurma ve bu şehirleri büyütme gibi işlerle uğraşmıştır. Seleukoslar tarafından Küçük Asya'da inşa edilen 18 yerleşim yerinden en az yarısı Antiochos dönemine aittir.⁵³³ Antiochos hükümdarlığının en az on yılını Küçük Asya'nın merkezi bölgelerindeki kontrolünü sağlamlaştırmak, kraliyet yolunun tam kontrolünü sağlamak ve gelecekteki Ptolemaios tehlikesini engellemek için iyi bir savunma sistemi hazırlamakla geçirmiştir.⁵³⁴

Kral I. Antiochos'un kişiliği ve izlediği politikadan birtakım sonuçlar çıkarılabilir. Bunlardan birisi, Antiochos'un temel amacı devlet ekonomisini güçlendirmek olan politik ve ekonomik bir zihniyete sahip olmasıdır. Antiochos'un

⁵²⁷ El-Ubadi 1988: 58.

⁵²⁸ Sykes 1958, 1: 297–298; Vuibert 1886: 308; Grainger 2010: 120.

⁵²⁹ Bevan 1902, 1: 169.

⁵³⁰ Seleukos, Antiochos'un Stratonike adındaki eşindendir. Babası tarafından öldürüldüğünde henüz 45 yaşlarındaydı. Ortak kral olarak babası Antiochos ile aynı yetkilere sahip olmasına rağmen onunla yaptıkları ile ilgili kayda değer bir bilgi bulunmaktadır. Seleukos, babasının Küçük Asya'daki Galatlarla ve Suriye'deki Ptolemaioslar ile yaptığı savaşlar nedeniyle Antiocheia'da otorite boşluğu oluşmaması için ortak kral olarak tayin edilmiştir. Grainger 2014: 198.

⁵³¹ Grainger 2014: 197.

⁵³² Tarn 1954, 7: 709-710; El-Nasiri 1992: 221, Ferah 2002: 130.

⁵³³ Grainger 2014: 199.

⁵³⁴ Grainger 2014: 210.

bir diğ er stratejisi ise krallığını tehdit eden tehlikelerle karşı yeni ittifaklar kurmak ve orduyu güçlendirmek olmuştur. Bunun en bariz örneğ i savaşlarda kullanmak üzere Hindistan'dan eğ itilmiş savaş filleri getirmesidir. Antiochos, yaşam ı boyunca Mezopotamya kentlerine özel bir ilgi duymaktaydı. Antiochos'un bu ilgisinin birtakım nedenleri bulunuyordu. Bu nedenlerin baş ında; söz konusu toprakların Mezopotamya'nın batısı ve uzak doğ usu arasında önemli bir yere sahip olması, Seleukos ordusunun uzak doğ u satraplıklarında meydana gelen onlarca ayaklanmayı bastırması ve bu toprakların ticaret kervanlarının güzergâhında bulunması nedeniyle Seleukos Devleti'ne büyük kazançlar sağlaması gibi faktörler gelmektedir.

2.2. II. Antiochos Theos Dönemi (M.Ö. 261–246)

2.2.1. II. Antiochos'un Kişiliğ i

Seleukos Krallığı'nın üçüncü hükümdarı olan II. Antiochos,⁵³⁵ I. Antiochos'un eşi Laodike'den olan oğ ludur. II. Antiochos, M.Ö. 261–266 yılları arasında hüküm sürmüştür. II. Antiochos, M.Ö. 267 yılında amcası Yaş lı Achaios'un kızı I. Laodike⁵³⁶ ile evlenmiş ve bu evlilikten beş çocuğ u olmuştur.⁵³⁷ II. Antiochos ikinci evliliğ ini ise "II. Suriye Savaşı" yaşanması sonucu bozulan ilişkileri tekrar düzeltmek için, II. Ptolemaios'un kızı Berenike ile yapmıştır (M.Ö. 253/2).⁵³⁸

M.S. 262 yılında Seleukos tahtına geç en II. Antiochos'un krallık dönemi Seleukos krallığ ının en gizemli dönemlerinden biri olmuştur.⁵³⁹ Zira kendisi 266 yılından beri babasının saltanatı ile ilişkilendirilmiş ve I. Seleukos tarafından oluşturulan yönetim modelini takip ederek doğ u satraplıklarını yönetmiştir.⁵⁴⁰ Kardeşi

⁵³⁵ I. Antiochos'un en büyük oğ lu Seleukos M.Ö. 267 yılında bilinmeyen bir ihlal nedeniyle babası tarafından idam edilmiştir. Grainger 2014: 197.

⁵³⁶ Yaş lı Achaios'un kızı olan Kraliçe I. Laodike, II. Antiochos Theos'un ilk eşi ve babası tarafından kuzeniydi. M.Ö. 267 yılında II. Antiochos ile evlenmiş ve beş çocuk dünyaya getirmiştir. Oğ ullarının adı II. Seleukos Kallinikos ve Antiochos Hierax kızlarının adıyla, Apama, Stratonike ve Laodike. Appianos'a göre Antiochos onunla aş k için evlenmiştir. Ancak daha sonra (M.Ö. 253) II. Suriye Savaşı'nın (259–252) bir parçası olarak II. Ptolemaios'un kızı, Berenike Syra ile de evlenmiştir. App. Syr. 65; Pol. Hist. 4, 43; Grainger 1997: 14–47; Grainger 2010: 135.

⁵³⁷ Pol. Hist. 4, 51, 4; Polyen. 8, 50; Grainger 2014: 210; Grainger 2010: 135.

⁵³⁸ App. Syr. 65; Grainger 1997, 14; Sykes 1958, 1: 298.

⁵³⁹ El-Nasiri 1992: 222.

⁵⁴⁰ Austin 2006: 143.

Seleukos'un, babası tarafından ihanet suçlamasıyla idam edilmesinin ardından II. Antiochos eş hükümdar olarak ilan edilmiştir.⁵⁴¹

Tahta geçtiğinde henüz 24⁵⁴² yaşında olan II. Antiochos'un eşcinsel, içki ve eğlenceye düşkün bir kral olduğundan bahsedilmiştir.⁵⁴³ Tarihi kaynaklarda II. Antiochos ile ilgili çelişkili bilgiler verilmiştir. Kimi kaynaklarda onun gündüzleri uyuyan, geceleriye sabahlara kadar içki içip eğlenen sorumsuz bir kral olduğu iddia ederken⁵⁴⁴ kimi kaynaklarda ise kararlı ve azimli bir hükümdar olduğu belirtilmiştir.⁵⁴⁵ Miletos kentini Timarachos'un zulmünden kurtardıktan sonra Miletos halkı tarafından ona tanrı anlamına gelen "Theos" unvanı verilmiştir.⁵⁴⁶ II. Antiochos'un dönemi, çoğunlukla Ptolemaios Krallığı ile yapılan II. Suriye Savaşı (M.Ö. 260–253) ve krallığın bazı bölgelerinde çıkan birkaç isyan ile ilişkilendirilmiştir.⁵⁴⁷

2.2.2. II. Suriye Savaşı (M.Ö. 260–255)

II. Suriye savaşı hakkında günümüze ulaşan çok az bilgi bulunmaktadır.⁵⁴⁸ Bu savaş, Ptolemaios ve Seleukos ordusunun doğrudan sürtüştüğü bölgelerde, yani Suriye ve Küçük Asya topraklarında gerçekleşmiştir. I. Suriye Savaşı'ndan daha fazla sürmüş (7 yıl) ve her iki krallığa da büyük etkileri olmuştur.⁵⁴⁹ II. Antiochos tahta geçtikten sonra Mısır Kralı II. Ptolemaios ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ancak aynı zamanda da intikam almak için uygun zamanı beklemiştir.⁵⁵⁰ Aradan çok geçmeden iki krallık arasındaki ilişkiler tekrar bozulmuş ve bunun sonucunda da II. Suriye Savaşı yaşanmıştır. Bu savaş, Küçük Asya topraklarında geçmesine rağmen Suriye'yi daha çok etkilemiş ve savaşın sonucunda Suriye sınırları genişlemiştir.⁵⁵¹ Savaşın en büyük nedeni II. Ptolemaios'un, I. Antiochos'un ölümünü fırsat bilerek Suriye'nin güney bölgesindeki saldırılarına devam etmesidir. Seleukos kontrolündeki Suriye'nin kıyı

⁵⁴¹ Trog. *Prol.* 26; Grainger 2014: 197.

⁵⁴² Bazı kaynaklarda, Antiochos'un tahta çıktığında 20 yaşında olabileceği belirtmiştir. Grainger 1997: 47; El-Abed 1980: 208.

⁵⁴³ Bevan 1902, 1: 171; Rawlinson 1875: 187; Bouche 1913: 68.

⁵⁴⁴ Bevan 1902, 1: 171; Rawlinson 1875: Bouche 1913: 68.

⁵⁴⁵ Hasan 2000, 14: 399; Jawad 2008: 140.

⁵⁴⁶ Sykes 1958, 1: 298; Freeman 1950: 172.

⁵⁴⁷ Bevan 1902, 1; 171; Hasan 2000, 15: 399.

⁵⁴⁸ Tarn 1954, 7: 711; Grainger 2010: 117.

⁵⁴⁹ Grainger 2010: 117.

⁵⁵⁰ Jawad 2008: 141.

⁵⁵¹ Cary 1965: 86.

kentlerini birer birer ele geçirmeye çalışan II. Ptolemaios, Küçük Asya'nın ticaret merkezi konumundaki Ephesos'u da ele geçirmesiyle gerilim daha da tırmanmıştır.⁵⁵² Ptolemaios ordusu Suriye'ye saldırdığında çok büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü saldırdığı Suriye bölgelerinde duvarlarla çevrilmiş ve garnizon haline getirilmiş birçok yerleşim yeri ile karşılaşmıştır.⁵⁵³

Aradan çok geçmeden II. Antiochos, Ptolemaiosların işgali altındaki Seleukos bölgelerini geri almak için Ptolemaioslara karşı büyük bir sefer düzenlemiştir.⁵⁵⁴ II. Antiochos, Makedonya Kralı Antigonos Gonatas ve Rhodos Adası⁵⁵⁵ ile bir ittifak yaparak Küçük Asya'daki Ptolemaios ordularına saldırmış ve Ptolemaios ordusu ağır bir yenilgi almıştır.⁵⁵⁶ Ayrıca II. Antiochos söz konusu ittifak sonucunda, Ege Denizi'ndeki yerini de iyice sağlamlaştırmıştır.⁵⁵⁷ Nitekim M.Ö. 258 yılında Ege Denizi'ndeki Ptolemaios varlığına karşı yapılan savaşı II. Antiochos ve müttefikleri kazanmıştır.⁵⁵⁸ Ptolemaioslar işgalindeki Ephesos'a saldıran II. Antiochos şehri tekrar ele geçirmiştir.⁵⁵⁹ Böylelikle Seleukos ordusu, I. Suriye Savaşı'nda kaybedilen bütün toprakları Ptolemaios Krallığı'ndan geri almayı başarmış ve Küçük Asya'daki Ptolemaios varlığına büyük bir darbe vurmuştur.⁵⁶⁰ II. Antiochos-Antigonos yardımlaşması, II. Ptolemaios'un Suriye ve Küçük Asya'da hâkimiyetinin son bulmasına yol açmıştır.⁵⁶¹

Arka arkaya aldığı hezimetler sonucu düşmüş olduğu çıkmaz durumu biraz da olsa düzeltmek isteyen II. Ptolemaios, M.Ö. 255 yılında II. Antiochos ile bir barış antlaşması yapmıştır.⁵⁶² Bu antlaşma şartları sonucu II. Ptolemaios, I. Suriye savaşı sırasında işgal ettiği Fenike kıyıları ve Küçük Asya'daki bölgelerden vazgeçmiştir.⁵⁶³

⁵⁵² Grainger 2010: 120; Grainger 2014: 211–212.

⁵⁵³ Grainger 2014: 213.

⁵⁵⁴ Bryce 2014: 173; Rüstem 1969: 77.

⁵⁵⁵ Rhodos Adası küçük olmasına rağmen Ege Denizi'nde çok sayıda savaş gemisine sahipti. Ptolemaioslar ile müttefik olmasına rağmen II. Suriye Savaşı'nda Seleukosların yanında yer almıştır. Berthold 1984: 89–91; Hasan 2000, 14, 392.

⁵⁵⁶ El-Nasiri 1992: 222; Grant 1982: 10; Jouguet 1928: 190.

⁵⁵⁷ Hasan 2000, 15, 392.

⁵⁵⁸ El-Ubadi 1988: 59.

⁵⁵⁹ App. *Syr.* 65; Plut. *Mor.* 45; Polyainos 5, 18; Strab. 13, 4, 2; Tran 1954: 711–712; Grainger 2010: 125; Grainger 2014: 215.

⁵⁶⁰ Kurtarılan Küçük Asya'daki şehirlerin arasında Miletos, Ephesos, Samos, Pamphylia ve Kilikia yer almaktaydı. Ma 2000: 40–42.

⁵⁶¹ Cary 1965: 105; Tran 1954: 712; Nushi 2004: 115.

⁵⁶² App. *Syr.* 65; Jouguet 1928:191; Grainger 2010: 132.

⁵⁶³ Ali 1981: 214; El-Nasiri 1992: 223.

II. Antiochos ise Antigonos Gonatas ile yaptığı ittifaktan kazançlı çıkmış ve bu sayede II. Suriye Savaşı'nı kazanmıştır. Söz konusu ittifak, M.Ö. 253 yılında II. Antiochos'un kız kardeşi kraliçe II. Stratonike ile Antigonos Gonatas'ın oğlu Demetrios'un evlenmesiyle daha da güçlenmiştir.⁵⁶⁴ Bu evliğin ardında politik nedenler yatmaktadır.⁵⁶⁵ Seleukoslar açısından ileride doğacak bir çocuğun Makedonya tahtına oturması hedeflenmiştir. Makedonya Kralı Antigonos Gonatas'ın amacı ise ileride güvenliğini tehdit edebilecek olası bir Ptolemaios tehlikesine karşı yanında duracak güçlü bir müttefik kazanmaktır.

2.2.3. II. Antiochos'un Berenike Syra ile Evliliği

Seleukos-Makedonya yardımlaşması sonucu II. Ptolemaios, Suriye ve Küçük Asya'daki topraklarını kaybetmiştir. Akabinde Stratonike ile Antigonos Gonatas oğlu Demetrios arasındaki gerçekleşen evlilik, Mısır Kralı II. Ptolemaios'u tedirgin etmiştir. II. Ptolemaios düşmüş olduğu durumu düzeltmek ve yeniden güçlenmek için kıvrak zekâsını kullanarak II. Antiochos'a reddetmeyeceği bir teklif sunmuştur. Buna göre II. Antiochos ile Mısır Kralı II. Ptolemaios'un kızı Berenike Syra evlenecek, buna karşılık II. Antiochos is Koele Syria bölgesini tekrar Ptolemaioslara teslim edecekti.⁵⁶⁶ II. Antiochos'un teklifi kabul etmesinin ardından Berenike'nin Kraliçe olarak Suriye'ye gelme yolculuğu, muazzam ve uluslararası bir olay olarak tarihte yerini almıştır. Mısır Kral II. Ptolemaios, evlilik yolculuğu sırasında kızına Mısır sınırı olan Pelusion'a (=AL-farma) kadar eşlik etmiştir.⁵⁶⁷ II. Ptolemaios, evlilik sonucu II. Antiochos'a bazı şartlar dayatılmıştır. Buna göre; II. Antiochos, Berenike Syra'dan doğacak çocuklarını kendisine halef yapmacak ve eski eşi Laodike ile olan evliliğini sonlandıracaktı.⁵⁶⁸ II. Antiochos, Berenike ile yapmış olduğu evlilikle barışı daha kalıcı yapmayı başarmış ancak Laodike'nin hırsını ve gücünü hiç hesaba katmamıştır.⁵⁶⁹ Bu nedenle Kraliçe Laodike'ye bir teselli olarak, Küçük Asya'daki ve

⁵⁶⁴ Iust. *Epit.* 28, 1, 2; Eus. 1, 40, 5; Tran 1954: 714; Grainger 2010: 132.

⁵⁶⁵ Bu evlilik şimdiye kadar bu iki kraliyet ailesini birbirine bağlayan üçüncü evlilikti. I. Seleukos Nikator, I. Demetrios'un kızı Stratonike ile evlendi, Antigonos Gonatas onların kızıyla evlendi ve son olarak II. Demetrios da I. Antiochos'un kızı II. Stratonike ile evlenmiştir. Grainger 2010: 133.

⁵⁶⁶ Grainger 1997, 14; Grainger 2010: 138; Downey 1968: 71; Ali 1981: 215; Jouguet 1928:191; Holbl 2001: 44.

⁵⁶⁷ Grainger 2010: 138.

⁵⁶⁸ App. *Syr.* 65; Ogden 1999: 128–129.

⁵⁶⁹ Grainger 2014: 225; Wright 2010:24.

Babylonia'daki topraklarını vermek zorunda kalmıştır.⁵⁷⁰ Mısır Kralı II. Ptolemaios'un Koele Syria bölgesini tekrar alabilmek için göstermiş olduğu büyü fedakârlık ve uzun vadeli plan, söz konusu bölgenin Ptolemaioslar açısından ne denli önemli olduğunun açık bir göstergesidir. Koele Syria bölgesi ile ilgili hedeflenen planlar en az yirmi yıl boyunca uygulanması mümkün olmayacaktı. Zira bu zamana kadar her iki kral da muhtemelen ölmüş olacaktı.

2.2.4. Doğu Satraplıklarındaki İsyanlar

II. Antiochos, Ege kıyısındaki iki şehri ele geçirmeye yoğunlaştığı için Doğu satraplarındaki sorunları ihmal etmiştir.⁵⁷¹ II. Suriye Savaşı'nın zor başlangıcı ve Antiochos'un Suriye ve Küçük Asya'daki ayaklanmalarla meşgul olması, doğudaki satrapların II. Antiochos'tan çok az ilgi görmesine neden olmuştur. Zira I. Antiochos, babasının yerine geçmesinden sonra doğuyu hiç ziyaret etmemiştir. II. Antiochos, muhtemelen Diodotos'u M.Ö. 250 yılında Baktria Satraplığına atamış ve bu görevi kralın hükümdarlığı boyunca sürdürmüştür.⁵⁷² II. Suriye Savaşı olaylarına olan uzaklıkları nedeniyle Parthia ve Baktria satraplıkları doğal olarak II. Antiochos'un otoritesinden uzaklaşmıştır. Bütün bunların bir sonucu olarak doğudaki bazı Seleukos satraplıklarında isyanlar çıkmış ve birçok bölge Seleukos krallığından ayrılmıştır.⁵⁷³

Doğuda Seleukos Krallığı'na karşı ayaklanan ilk bölge Baktria satraplığı olmuştur. Söz konusu satraplık, Hindistan ile Parthia topraklarını birbirine bağlayan ticari yolların kesiştiği stratejik bir noktada olması nedeniyle Seleukos Devleti tarafından büyük ilgi gösterilmiştir.⁵⁷⁴ Baktria Satrapı, Diodotos,⁵⁷⁵ II. Antiochos'un zayıflığından faydalanarak M.Ö. 255/56 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir ve kendi adını taşıyan sikkeler bastırmıştır (Şekil-5). Bu durum Seleukos Krallığı'nın Hindistan ile olan bağlarının kopmasına yol açmıştır.⁵⁷⁶ Doğu satraplıkları arasında

⁵⁷⁰ Austin 2006: 173; Sachs ve Hunger 1989: 245.

⁵⁷¹ Ogden 1999: 124–125; Grainger 2010: 135.

⁵⁷² Strab. 11, 9, 2–3; Iust. *Epit.* 41, 4, 6–7; Grainger 2014: 219.

⁵⁷³ Ali 1981: 215.

⁵⁷⁴ Rostovtzeff 1967, 1: 542.

⁵⁷⁵ Diodotos, M.Ö. 255–257 yılları arasında Baktria'daki Seleukos ordusunun baş generallik görevini yürütmüştür. Rüstem 1969:80; Rawlinson 1875: 252.

⁵⁷⁶ Grant 1982: 64; Grainger 2014: 219.

bağımsızlığını ilan eden ikinci satraplık ise Parthia Satraplığı olmuştur.⁵⁷⁷ Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasında yaşanan kanlı savaşın gölgesinde sessizce güçlenen Parthia Satraplığı, II. Antiochos döneminde bağımsızlık ayaklanması başlatmıştır. M.Ö. 250 yılında Arsak ve kardeşi Tiridates liderliğinde ayaklanmalar başlatılmıştır.⁵⁷⁸ M.Ö. 247'de iki kardeş Parthia'ya girerek satrapı öldürmüş ve Tiridates kendini Parthia hükümdarı ilan etmiştir.⁵⁷⁹ Arsak'ın Parthia satraplığında başlattığı bağımsızlık mücadelesi doğudaki diğer bölgelere de sıçramış ve doğudaki satraplıkları birer birer Seleukos Krallığı'ndan kopmuştur.⁵⁸⁰

Doğudaki Satraplıkların Seleukos Krallığı'ndan ayrılmak istemesinin ardında çeşitli nedenler yatmaktadır. Bu nedenler arasında: Seleukos Krallığı başkentinin, Mezopotamya'dan Antiocheia'ya taşınması sonucu doğu bölgesindeki yönetim sisteminin zayıflaması, Parth nüfuzunun doğu bölgelerinde yeniden güçlenmesi,⁵⁸¹ Seleukos ordusunun batıda, Ptolemaioslar ile savaşmakla meşgul olması, doğu satraplıklarını ihmal etmesi sonucu doğudaki yerel yönetimleri isyana sürüklemesi,⁵⁸² Doğuda görev yapan yerel yöneticilerin halkı ağır vergilere tabi tutması sonucu halkın Seleukos yöntemine karşı oluşan memnuniyetsizliği gibi nedenler bulunmaktadır.⁵⁸³ Doğudaki Seleukos satraplıklarının bağımsızlık talep etmesinin diğer bir nedeniyse yönetime gelen zayıf Seleukos yöneticilerinin doğu bölgelerinde izlediği yanlış politika ve halk üzerinde oluşturduğu olumsuz etkiler olabilir.

2.2.5. II. Antiochos'un Ölümü

II. Antiochos'un kalbini kazanmayı başaran Kraliçe Berenike Syra, evlilik sonrası ilk iş olarak diğer Kraliçe Laodike ile çocuklarını Başkent Antiocheia'dan uzaklaştırmıştır.⁵⁸⁴ Antiochos, eşi Laodike'nin Ephesos'a gitmesi karşılığında ona Küçük Asya'da geniş bir toprak parçası vermiştir.⁵⁸⁵ II. Antiochos, Mısır Kralı II.

⁵⁷⁷ Parth adı ilk defa Yunanlılar tarafından İran'ın Horasan bölgesinde yaşan halka verilmiştir. Forbis 1981: 27.

⁵⁷⁸ Vuibert 1886: 308; Forbis 1981: 27.

⁵⁷⁹ Bakır vd, 1979: 94; Ahmad ve Haşimi: 142; Abbudi 1991: 207.

⁵⁸⁰ El-Fityen 1979: 16.

⁵⁸¹ Breasted 1983: 437

⁵⁸² Rawlinson 1875: 252.

⁵⁸³ Rawlinson 1875: 252.

⁵⁸⁴ Ogden 1999: 21; El-Nasiri 1992: 224.

⁵⁸⁵ Cary 1965: 306; Serkisyan 1986: 495.

Ptolemaios'un M.Ö. 246 yılında ölmesinin ardından birinci eşi Laodike ile barışarak Küçük Asya'daki Ephesos kentine yerleşmiştir.⁵⁸⁶ II. Antiochos, M.Ö. 246 yılının yazında esrarengiz bir şekilde Ephesos'ta hayatını kaybetmiştir.⁵⁸⁷

Bazı antik kaynaklar, II. Seleukos'un eski eşi Laodike'ye dönüşü ile ölümü arasında bir bağlantı olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur. Dolayısıyla Kraliçe Laodike'nin, oğlu II. Seleukos'u tahta çıkarmak için Kral II. Antiochos'u zehirleyerek öldürmüş olabileceği vurgulanmıştır.⁵⁸⁸ Ancak bu vahim suçlama Babylonia kaynaklarında zikir edilmemiştir. Bunun nedeni Babylonia halkının Ptolemaios Krallığı'ndan çok Kraliçe Laodike ve çocuklarına olan sadakatlerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.⁵⁸⁹ Kraliçe Laodike, eşi II. Antiochos'u öldürmemiş olsa bile, çocuklarının mirasına ilişkin endişelerinde büyük olasılıkla haklıydı. Çünkü Kraliçe Berenike ve çocuğunun ölümünden sonra bile, III. Ptolemaios kardeşi ve yeğeninin hayatta olduğu söylemini yaymaya devam etmiş ve bu iddiaların Seleukos topraklarının dört bir yanında hızla yayılmasını sağlamıştır.⁵⁹⁰

2.3. II. Seleukos Kallinikos Dönemi

2.3.1. II. Seleukos'un Tahta Geçmesi

II. Antiochos'un oğlu II. Seleukos, M.Ö. 260 yılında doğmuştur.⁵⁹¹ Bu veliahdın adı ilk olarak annesinin Kral II. Antiochos'tan ayrıldıktan sonra tazminat olarak aldığı toprakları Babylonia halkına hibe ettiği bağışta geçmiştir. Bazı kaynaklara göre II. Seleukos, babası II. Antiochos ile birlikte M.Ö. 269 ile 265 yılları arasında ortak kral olarak doğu bölgelerinde görev almıştır. Kraliçe Laodike, II. Antiochos'u zehirleyerek öldürdükten sonra yerine ona benzeyen birisini geçirmiş ve devlet büyüklerinin huzurunda oğlu II. Seleukos'u tahtın varisi olarak ilan etmiştir. II. Antiochos'un öldüğü ve yerine oğlu II. Seleukos'un geçtiği haberi, krallığın dört bir yanına yayılmıştır.⁵⁹² Diğer kaynaklarda da II. Antiochos'un, II. Ptolemaios'un ölümü sonrası yaptığı hatadan geri döndüğünü ve yerine birinci eşi Laodike'den olan

⁵⁸⁶ Downey 1968: 71; Ogden 1999: 129; Rüstem 1969: 78.

⁵⁸⁷ App. Syr. 65; Iust. Epit. 27, 1, 1–8; Oppenheim 1969: 567.

⁵⁸⁸ App. Syr. 65; Jouguet 1928:193; Hasan 2000, XV: 129.

⁵⁸⁹ Sachs ve Hunger 1989: 245.

⁵⁹⁰ Iust. Epit. 27, 1, 6; 27, 2, 5.

⁵⁹¹ Grainger 1997: 60.

⁵⁹² Bevan 1902, 1: 181; Nushi 2004, 1: 140; Erickson 2018: 107–108.

oğlu II. Seleukos'a geçirme kararı aldığını savunmuştur.⁵⁹³ Görünüşe göre II. Antiochos büyük varisler durduğu halde ikinci eşinden olan bebeğinin tahta geçmesinin tehlikeli olduğu düşüncesine varmış ve onu varis yapmaktan vazgeçmiş olabilir.

II. Antiochos öldükten sonra yerine birinci eşinden olan 19 yaşındaki oğlu II. Seleukos⁵⁹⁴ geçmiştir.⁵⁹⁵ Kallinikos (Galip) olarak adlandırılan bu kral yaklaşık 20 yıl sürdüğü hüküm süresince Mısır Kralı III. Ptolemaios Euergetes⁵⁹⁶ ve üvey kardeş Antiochos Hierax ile savaşmıştır.⁵⁹⁷ II. Seleukos, babası döneminde kaybedilen Seleukos topraklarını geri almaya kalkışmış ancak başarısız olmuştur. Hatta bu dönemde Seleukos Krallığı iyice zayıflamış ve parçalanmanın eşiğine gelmiştir.⁵⁹⁸

2.3.2. III. Suriye Savaşı (M.Ö. 246–241)

II. Antiochos ölüm haberini alan ikinci eşi Berenike, daha önce Antiochos ile II. Ptolemaios arasında yapılan anlaşma şartları gereği oğlunun tahta geçmesi gerektiği konusunda Antiocheia halkını ikna etmeye çalışmıştır. Kraliçe Berenike'nin bu girişimi sonuç vermiş ve devlet kademesinde görev yapan önemli kişilerin güvenini kazanmayı başarmıştır.⁵⁹⁹ Başkent Antiocheia'da yeterli desteği sağlayan Kraliçe Berenike, Seleukeia Pieria kentinde bulunan küçük bir Seleukos deniz kuvvetini,

⁵⁹³ Tran 1954: 716; El-Nasiri 1992: 244.

⁵⁹⁴ Kral I. Antiochos'un oğlu olan II. Seleukos, on üç yıl kadar uzun bir saltanat süresine rağmen Hellenistik tarihte büyük ölçüde bilinmeyen bir şahsiyettir. Erickson 2018: 107.

⁵⁹⁵ Tran 1954: 716

⁵⁹⁶ III. Ptolemaios, Mısır'da yaşanan açlık nedeniyle bütün vergileri kaldırması sonucu ona "hayırlı" anlamına gelen "Euergetes" unvanı verilmiştir. III. Ptolemaios da babasının yolundan gitmiş ve bilim ve kültürel işlere odaklanmıştır. Savaş yerine diplomatik ilişkilerini güçlendirmeyi seçmiştir. Ancak buna rağmen döneminde Seleukos Krallığı ile yaşanan ve III. Suriye Savaşı olarak bilinen savaş yaşanmıştır. M.Ö. 221 yılında hayatını kaybetmiş ve yerine IV. Ptolemaios geçmiştir. Rashed 2019: 539; Abulali 2008: 66.

⁵⁹⁷ Antiochos Hierax, Seleukos Krallığı'nın ilk gaspçı kralıdır. II. Antiochos ve Laodike'nin küçük oğludur. Gençliğinde, Seleukos Krallığı'nın Suriye satraplıklarını yönetmiştir. Babası M.Ö. 246 yılında ölünce, Küçük Asya'da bağımsız bir krallık kurmak için, kardeşi II. Seleukos Kallinikos ile savaşmıştır. Laodike'nin ısrarı üzerine II. Seleukos onu Küçük Asya'nın başına getirmiştir. Küçük Asya'daki konumunu güçlendirmek için Pontuslu Mithridates ile ittifaklar yaparak Bithynialı bir kraliçe ile evlenmiştir. Hatta bunula da yetinmeyip kardeşi II. Seleukos'un baş düşmanı olan galatlarla da bir anlaşma yaparak kontrol ettiği bölgeleri genişletmiştir. M.Ö. 227 yılında nedeni bilinmeyen bir sebepten dolayı Galat çeteleri tarafından öldürülmüştür. Iust. *Epit.* 27, 2, 6; 32, 2, 7; 38, 5, 3; Pol. *Hist.* 5, 74, 4; Bevan 1902, 1, 193; Grainger 2010: 177; Rebecca 2009: 72.

⁵⁹⁸ Rawlinson 1875: 187; Shiple 2014: 290.

⁵⁹⁹ Sykes 1958, 1: 299; Grainger 2010: 156.

kardeşi III. Ptolemaios'tan⁶⁰⁰ yardım istemeleri için Mısır'a göndermiştir.⁶⁰¹ İsteğe karşılık veren III. Ptolemaios, Antiochos'un çok sayıdaki olası varislerinden ve eş yöneticisinin olmamasından kaynaklanan kargaşadan yararlanmış ve kız kardeşinin küçük oğlunun taht iddiasını desteklemek için Kıbrıs ve Fenike garnizonlarında bulunan savaş gemilerini Antiocheia açıklarına göndermiştir.⁶⁰² Buna müteakiben Seleukos liman kenti olan Seleukeia Pieria şehri Ptolemaioslara ait Kıbrıs garnizonu tarafından işgal edilmiştir.⁶⁰³ Şehirdeki halk kurtarıcı olarak gördükleri III. Ptolemaios ordusunu çok iyi bir şekilde karşılamıştır.⁶⁰⁴ Ancak buna rağmen Ptolemaios, Suriye'de dikkatli ve temkinli davranmıştır. Zira Suriye bölgesinin herhangi bir bölümünün Ptolemaios Krallığı'na dâhil edilmesi durumunda oradaki halkın tepkisinin ne olacağı hakkında bilgiye sahip değildir.⁶⁰⁵

Öte yandan Kraliçe Laodike ise Antiocheia'daki iş birlikçilerinin de yardımıyla halkı Ptolemaios'un Antiocheia'yı işgal etmek için geldiği söylentisiyle kışkırtmış ve isyan teşvik etmiştir.⁶⁰⁶ Berenike ve oğlu Antiocheia'daki kanlı isyan sırasında II. Seleukos yandaşları tarafından yakalanarak öldürülmüştür.⁶⁰⁷ Bunun üzerine III. Ptolemaios kalabalık bir orduyla Seleukeia Pieria'dan sonra başkente Antiocheia'yı da tamamen kuşatmış ve daha sonra ele geçirmiştir. Böylelikle Antiocheia kuruluşundan itibaren ilk defa yabancı bir güç tarafından işgal edilmiştir.⁶⁰⁸ III. Ptolemaios ordusu Antiocheia'daki halk ve devlet adamları tarafından çok iyi bir şekilde karşılanmıştır.⁶⁰⁹ Kız kardeşi ve yeğeninin ölmesi üzerine Ptolemaios, Suriye'deki varlığını haklı nedenlere dayandırmak için yeni bir bahane geliştirme ihtiyacıyla karşı karşıya kalmıştır. Çünkü artık yeğeninin haklarını savunduğunu bahane edememekteydi. Bahane üretemeyen Ptolemaios kız kardeşinin ve yeğeninin hayatta olduğunu iddia

⁶⁰⁰ Mısır Kralı II. Ptolemaios öldükten sonra (M.Ö. 246) yerine oğlu III. Ptolemaios Euergetes geçmiştir. Rashed 2019: 438; Hobl 2001: 46.

⁶⁰¹ Grainger 2010: 156.

⁶⁰² Iust. *Epit.* 27, 1, 5; Cary 1965: 87–88; Grainger 2010: 157.

⁶⁰³ Austin 1981, 220; Rüstern 1969: 78; Grainger 2010: 157.

⁶⁰⁴ Grainger 2010: 158.

⁶⁰⁵ Grainger 2010: 158.

⁶⁰⁶ Iust. *Epit.* 27, 1, 5; Grainger 2010: 159; Newell 1977: 164.

⁶⁰⁷ Polyæn. 8, 50; Iust. *Epit.* 27, 1.

⁶⁰⁸ Downey 1968: 73.

⁶⁰⁹ Austin 1981: 364; Grainger 2010: 160.

ederek Suriye'yi işgal etmiştir. Fırat Nehri'nin doğusuna kadar geçen III. Ptolemaios, Seleukos satraplıklarından kendisine itaat etmelerini istemiştir.⁶¹⁰

Ptolemaios, işgal ettiği topraklarla (Suriye, Kilikia ve Mezopotamya) ilgili ne yapacağına dair bir karar vermek zorunda kalmıştır. III. Ptolemaios'un iki seçenikle karşı karşıya kalmıştır. Ptolemaios ya bütün tehlikeleri göze alarak işgal etmiş olduğu bu toprakları Mısır'a ilhak edecekti, ya da vazgeçip Mısır'a geri çekilecekti. Bu bağlamda Ptolemaios, eğer Suriye gibi geniş bir toprağı işgal edecek olursa, Suriye halkının desteğini kazanan Kral II. Seleukos gibi güçlü birini karşısına alacaktı. Bu da iki krallık için uzun sürecek kanlı bir savaşa yol açacaktı. İşte tam da bu noktada Ptolemaios ani bir karar alarak Mısır'a geri çekilme seçeneğini uygun görmüştür.⁶¹¹ Ancak çekilirken Suriye'nin birçok kentini yağmalamış ve tahrip etmiştir. Ayrıca Seleukos için stratejik ve sembolik bir öneme sahip olan Orontes Nehri üzerindeki Seleukeia Pieria şehrini de kendi krallığına bağlamıştır. Bunlara ilaveten Ephesos ve Miletos da tekrar Ptolemaios hâkimiyetine geçmiştir.⁶¹² En nihayetinde Suriye ve Mısır kralları arasında on yıllık yeni bir barış antlaşması yapılmıştır.⁶¹³ Antlaşmanın şartları ilgili herhangi bir kaynakta bilgi bulunmasa da açıkça III. Suriye Savaşı'ndan kazançlı çıkan Mısır Kralı III. Ptolemaios olduğu görülmektedir. Suriye topraklarında gerçekleştirdiği sefer sonrası III. Ptolemaios'a, "Hayırsever" anlamına gelen "Euergetes" unvanı verilmiştir.⁶¹⁴

III. Ptolemaios'un en önemli Suriye şehirlerinden Seleukeia Pieria'yı elinde tutması, on yıllık antlaşmanın bitmesinden sonra (ya da krallar öldükten sonra) iki krallık arasında savaşların tekrar başlayacağını bir belirtisi olmuştur. Bu şehir Seleukos Devleti tarafından liman olarak kullanıldığından ezeli düşmanları Ptolemaiosların kontrolünde kalmasına izin vermeyeceklerdi.

⁶¹⁰ Iust. *Epit.* 27, 1; El-Ubadi 1988: 65.

⁶¹¹ Bazı kaynaklar, Kral III. Ptolemaios'un, geri dönüş nedeninin Mısır'daki açlık tehlikesi sonucu ortaya çıkan sorunlar olduğunu öne sürmüştür. Nil Nehri'ndeki suyun azalması sonucu mahsuller büyük bir zarar görmüş ve bunun sonucunda da Mısır'da açlık baş göstermeye başlamıştır. El-Ubadi 1988: 66.

⁶¹² Pol. *Hist.* 5, 58; Grainger 2010: 165–166.

⁶¹³ Iust. *Epit.* 27, 2, 9; Bevan 1902, 1, 191; Grainger 2010, 169.

⁶¹⁴ Grainger 2010, 169–170.

2.3.3. Kardeşler Savaşı (M.Ö. 240–237)

II. Seleukos Kallinikos, M.Ö. 245 yılında Ptolemaios ile savaşmak için Küçük Asya'dan Suriye'ye döndüğünde yerini annesi Laodike'nin de girişimleri sonucunda eş kral olarak kardeşi II. Antiochos Hierax'e bırakmıştır.⁶¹⁵ III. Suriye Savaşı esnasında Küçük Asya'daki Kardeş Antiochos'tan yardım talep etmiş ancak kardeşi kendisini Küçük Asya'nın bağımsız kralı olarak tanıması karşılığında ona yardım edeceği haberini yollamıştır.⁶¹⁶ M.Ö. 241 yılında Ptolemaios ordusu tarafından kuşatılan II. Seleukos kardeşinin bu teklifini çaresiz bir şekilde kabul etmek zorunda kalmıştır. Bu olaydan sonra Antiochos'a "Hieraks" yani fırsatçı lakabı verilmiştir.⁶¹⁷ Ama bu durum II. Seleukos Kallinikos için geçici bir durum olmuştur, nitekim Ptolemaios tehlikesinden kurtulduktan sonraki ilk işi Küçük Asya tahtına gasp eden kardeşi Antiochos'a savaş açmak olmuştur.⁶¹⁸

M.Ö. 237 yılında, II. Seleukos Kallinikos büyük bir orduyla Küçük Asya'ya vararak Lidya'daki Antiochos ordusunu bozguna uğratmıştır. Bu arada Antiochos ise Galatlar ve bazı yerel güçlerle bir ittifak kurarak II. Seleukos ordusunu beklemeye başlamıştır. Bazı kaynaklar Antiochos'un Seleukosların ezeli düşmanı olan Mısır Kralı III. Ptolemaios'un desteğini almış olabildiğini ihtimali üzerinde durmuştur.⁶¹⁹ M.Ö. 236 yılında II. Seleukos, Küçük Asya'nın iç bölgelerine kadar ilerlemeyi başarmış ancak Ankyra (= Ankara) yakınlarında Antiochos ordusunun büyük bir direniş göstermesi neticesinde geri çekilmek zorunda kalmıştır. II. Seleukos bu savaşta yaklaşık 20.000 askerini kaybetmiştir.⁶²⁰ Savaş sonrası II. Seleukos'un askerleri arasında Seleukos'un savaşta hayatını kaybettiği ve Antiochos'un Seleukos tahtına geçtiği şeklinde söylentiler yayılmaya başlamış, ancak daha sonra haberlerin asılsız olduğu ve II. Seleukos'un Toros Dağları'ndaki bir bölgede gizlendiği ortaya çıkmıştır.⁶²¹ Antiochos güçleriyle baş edemeyeceğini anlayan II. Seleukos, M.Ö. 236 yılında onunla bir barış anlaşması imzalamıştır. Anlaşma kararlarına göre II. Seleukos

⁶¹⁵ Iust. *Epit.* 27, 2, 6; Rebecca 2009: 73.

⁶¹⁶ Iust. *Epit.* 27, 2; Nushi 1960, 1: 125; El-Hilu 2004: 873; Rebecca 2009: 73.

⁶¹⁷ Iust. *Epit.* 27, 2; Ali 1981: 216.

⁶¹⁸ Tran 1954: 720.

⁶¹⁹ Iust. *Epit.* 27, 2; Tran 1954: 720.

⁶²⁰ Iust. *Epit.* 27, 2; Bevan 1902, 1, 193; Rüstem 1969: 81.

⁶²¹ Bevan 1902, 1: 194–195.

kardeşi Antiochos'un Küçük Asya toprakları üzerindeki egemenliğini tanımak zorunda kalmıştır.⁶²²

İki kardeş arasında geçen savaşlar Seleukos Devleti'ne büyük zararlar vermiş ve Küçük Asya'da yönetim zayıflığına yol açmıştır.⁶²³ Bunu fırsat bilen Galatlar, Küçük Asya'da tekrar sahneye çıkarak yağma olaylarına başlamış ve bölge halkını ağır vergilere tabi tutmuşlardır.⁶²⁴ Bu kadarıyla da kalmamış, II. Seleukos bazı Suriye şehirlerine siyasi ve ekonomik ayrıcalıklar tanımıştır. Örneğin Arados Adası'na Seleukos Krallığı sınırlarından sürülen veya kaçan politikacıları barındırabilme ve kendi sikkelerini basabilme ayrıcalığı verilmiştir.⁶²⁵ Sonuç olarak Antiochos'un II. Seleukos'a karşı yaptığı mücadelede Küçük Asya'daki Galat çeteleriyle iş birliği yapması onun bölgedeki itibarını iyice zedelemiş ve adı hain olarak anılmaya başlanmıştır.⁶²⁶

Diğer yandan Pergamon Kralı I. Attalos, M.Ö. 230 yılında, Torosların batısındaki Seleukos topraklarının büyük bir bölümünü ele geçirmiştir. Bu gelişmeler sonrası Achaios, kaybedilen toprakları geri almak için Seleukoslar tarafından Küçük Asya'ya atanmıştır. Başlangıçta Küçük Asya'nın büyük bir bölümünü Seleukos krallığı egemenliğine katmayı başarsa da daha Kral Attalos ve müttefikleri tarafından durdurulmuştur.⁶²⁷

2.3.4. II. Seleukos'un Parth Mücadelesi ve Ölümü

II. Seleukos'un, kardeşi Antiochos Hierax ile imzaladığı barış antlaşmasının sebeplerinden biri de doğu sınırlarındaki Parthia ayaklanması olmuştur. Bu nedenle antlaşma sonrası II. Seleukos doğuda bulunan Parthia'ya bir sefer düzenleyerek doğudaki kontrolü tekrar ele almayı başarmıştır.⁶²⁸ M.Ö. 227 yılında II. Seleukos'un doğuda bulunduğu esnada Başkent Antiocheia'da ayaklanma meydana gelmiştir. Kardeşi Antiochos Hierax Seleukos'un yokluğunu fırsat bilmiş ve halası Stratonike⁶²⁹

⁶²² Iust. *Epit.* 27, 3; Cary 1965: 110; Downey 1968: 75.

⁶²³ Cary 1965: 110.

⁶²⁴ Rüstem 1969: 82.

⁶²⁵ Jones 1987: 30; Austin 1982: 244; Hitti 1959: 208.

⁶²⁶ Tran 1954: 721.

⁶²⁷ Erskine 2001: 173-175; Kosmetatou 2001: 107-132.

⁶²⁸ Iust. *Epit.* 41, 4, 4-10; Ghirshman 1954: 244; El-Ahmad ve Haşimi, t.y.: 143.

⁶²⁹ I. Antiochos'un kızı ve II. Antiochos'un kız kardeşidir. Makedonya Kralı II. Demetrios'tan ayrıldıktan sonra Antiocheia'daki ağabeyinin yanında yaşamıştır. Downey 1968: 75.

ile birleşerek II. Seleukos'u devirme ve yerine geçme planları kurmaya başlamıştır.⁶³⁰ Stratonike Antiocheia'daki ayaklanmayı desteklemiştir. Daha sonra da Antiochos Hierax, Suriye'yi işgal ederek krallığına yeni bir yer edinmeye çalışmıştır.⁶³¹ Gelişmelerden haberdar olan II. Seleukos ise doğudaki hamlesini yarıda bırakarak tekrar Suriye'ye dönmüştür. Başkent Antiocheia'daki ayaklanmaları bastırmayı başaran II. Seleukos kendisine ihanet eden halasını öldürmüştür.⁶³² Aradan çok geçmeden Antiochos Hierax, Mısır'a sığınmış, ancak Ptolemaios onu tutsak alarak almış ve hapsetmiştir. Ancak daha sonra hapisten kaçarak Küçük Asya'ya geri dönmüştür.⁶³³

Başkent Antiocheia'da yaşanan kargaşayı fırsat bilen Parthlar doğudaki Parthia ve Hazar Denizi kıyasındaki "Hyrkania" kentine saldırmış ve ele geçirmiştir.⁶³⁴ Kardeşi Antiochos'un ölümünden bir yıl sonra (M.Ö. 225) II. Seleukos attan düşmesi sonucu hayatını kaybetmiştir.⁶³⁵ Bazı kaynaklara göre II. Seleukos, Parthlar ile yaptığı bir savaşta esir düşmüş ve beş yıllık bir esaretin ardından zindanda hayatını kaybetmiştir.⁶³⁶ II. Seleukos öldükten sonra Seleukos tahta Antiochos Hierax geçmiştir. Aradan çok geçmeden Galat çeteleri tarafından öldürülmüştür.⁶³⁷

II. Seleukos'un döneminde Seleukos Devleti açısından yaşanan en önemli hadise, doğu sınırlarında bulunan Parthia ve Baktria satarplıklarının kaybedilmesi olmuştur. Tahta geçmek için iki kardeş arasında yaşanan savaşlar, devletin zayıflamasına yol açmış ve Küçük Asya topraklarında kargaşa ve huzursuzluğun baş göstermesine neden olmuştur.

2.4. III. Seleukos Keraunos Soter Dönemi (M.Ö. 225–223)

II. Seleukos hayatını kaybettikten bir süre sonra (M.Ö. 226 yılında) krallık tahtına "Keraunos Soter"⁶³⁸ lakaplı oğlu III. Seleukos geçmiştir.⁶³⁹ III. Seleukos

⁶³⁰ Tran 1954: 722.

⁶³¹ Grainger 1997: 35; Polyainos 34, 17.

⁶³² Downey 1968: 76.

⁶³³ Iust. *Epit.* 27, 3; Grainger 2015: 12; Hasan 2000, 15: 149; Rebcca 2009: 73.

⁶³⁴ Ghirshman 1954: 244.

⁶³⁵ Iust. *Epit.* 27, 3; Sykes 1958: 300; El-Nasiri 1992: 228.

⁶³⁶ El-Dibis t.y., 3: 122.

⁶³⁷ Iust. *Epit.* 27.3, 9–10; 29, 1.

⁶³⁸ Ceraunos = Şimşek. Bevan 1902, 1: 204; Rüstern 1969: 83; El-Dibs, t.y., 3: 124.

⁶³⁹ Tran 1954: 723; Shiple 2014: 290; Abbudi 1991: 481.

kendisinden önceki krallar gibi kaybedilen Seleukos topraklarını tekrar kazanmak için mücadele vermiştir.⁶⁴⁰ Tahta çıktıktan sonra ilk işi Küçük Asya'daki Seleukos topraklarını işgal eden Pergamon Kralı Attalos'a savaş açmak olmuştur. Ancak düzenlemiş olduğu bütün askeri hamleler başarısızlıkla sonuçlanınca bu kez kendisi bizzat ordunun başına geçmiş ve Toros Dağları'nı geçerek Küçük Asya'ya ulaşmıştır.⁶⁴¹ Ancak Pergamon'a varamadan M.Ö. 223 yılının yazında, ordusu içinde çıkan karışıklık sonucu generalleri Nikanor ve Apaturius tarafından zehirlenerek öldürülmüştür.⁶⁴²

Seleukos topraklarında yaşanan siyasi ve askeri gelişmeler devleti iyice zayıflatmış ve dağılmanın eşiğine getirmiştir. Diğer yandan bu durumdan istifade eden Mısır Kralı Ptolemaios, krallığı iyice güçlendirmiş ve Seleukos Krallığı'nın düşmanları ile ittifaklar kurmuştur. Ancak bundan sonraki süreçte krallığa altın çağını tekrar yaşatacak olan III. Antiochos Megas tahta geçecek, Seleukos Devlet sınırlarını yeniden genişletecek ve Doğu Akdeniz bölgesinde süper güç olarak ortaya çıkan Roma ile savaşacaktır.⁶⁴³

⁶⁴⁰ Sykes 1958: 301.

⁶⁴¹ Pol. Hist. 4, 48, 7; Jouguet 1928: 202; Abbudi 1991: 481.

⁶⁴² Pol. Hist. 4, 48, 8; App. Syr. 66; Iust. Epit. 29, 1,3; Trogus, Prol. 27; Bevan 1902, 1: 205; Arslan 2000: 84.

⁶⁴³ Jouguet 1928: 202.

BÖLÜM III

III. ANTİOCHOS MEGAS DÖNEMİ, SELEUKOS DEVLETİ'NİN TEKRAR GENİŞLEMESİ VE ROMA İLE İLİŞKİLERİ (M.Ö. 223–187)

3.1. III. Antiochos'un Kişiliği

III. Antiochos büyük kardeşi III. Seleukos, Phrygia'daki bir isyanda öldürülmesinden sonra M.Ö. 223(2) yılında tahta geçmiştir.⁶⁴⁴ Seleukos Krallığı'nın altıncı hükümdarı olan III. Antiochos, ilk evliliğini M.Ö. 221 yılında Pontus Kralı II. Mithradates'in kızı III. Laodike⁶⁴⁵ ile yapmıştır.⁶⁴⁶ III. Antiochos, kardeşi Küçük Asya'da öldüğü esnada Babylonia kentinde bulunmaktaydı. O dönem Achaios'un da yardımlarıyla III. Antiochos, ordu tarafından kral ilan edilmiştir.⁶⁴⁷ III. Antiochos tahta geçtiğinde (M.Ö. 223) Seleukos Devleti, Suriye topraklarının birçoğunu önceki dönemlerde kaybetmişti.⁶⁴⁸ I. Seleukos Nikator sonrası, Ptolemaiosların ve Parthların saldırıları neticesinde Seleukos sınırları büyük ölçüde küçülmüş ve çökmenin eşiğine gelmiştir.⁶⁴⁹ Bu zor durum, Seleukosların imparatorluk kurma emellerini çıkmaza sokmuştur.⁶⁵⁰ Kral III. Seleukos'un Küçük Asya'da öldürülmesi ve onun küçük kardeşi III. Antiochos'un tahta geçmesi hem doğuda hem de batıda büyük bir etki yaratmıştır. Babasının ölümünün ardından Seleukos tahtına ağabeyi III. Seleukos

⁶⁴⁴ Iust. *Epit.* 27, 3; App. *Syr.* 68; Austin 1981: 236; Grainger 2015: 12.

⁶⁴⁵ Kraliçe III. Laodike, antik kaynaklarda büyük ölçüde göz ardı edildi, ancak geniş epigrafik kaynak varlığı, devlet işlerinde biraz güç ve özerkliğe sahip olduğunu, III. Antiochos saltanatında meşru bir faktör olduğunu ve önemli ve saygın bir kraliçe olduğunu göstermektedir. Antiochos ile Laodike, Fırat Nehri üzerindeki Seleukeia-Zeugma kentinde bir araya gelmiş ve oradan da başkent Antiocheia'ya geçmiştir. Pol. *His.* 5, 43; Grainger 2015: 20.

⁶⁴⁶ Pol. *His.* 5, 43, 1–4; Grainger 2015: 16.

⁶⁴⁷ Eusebius, *Chron.* 1, 40, 12.

⁶⁴⁸ Hitti 1958, 1: 262; Campbell 2014: 2.

⁶⁴⁹ Eyüp 1996: 143.

⁶⁵⁰ Auboyer ve Aymar 1956: 471.

çıkınca, III. Antiochos, Seleukos Krallığı'na bağlı olan Babylonia Satraplığının idaresiyle görevlendirilmiştir.

III. Antiochos, tahta geçtiğinde 19 yaşında, zeki ve aktif bir kişiliğe sahipti. Seleukos'un yardımcısı olan Hermeias, III. Antiochos'u da yalnız bırakmamış ve bu önemli görevde ona vasilik görevinde bulunmuştur.⁶⁵¹ III. Antiochos hem Hermeias'ın tavsiyeleri hem de bir jest olarak Küçük Asya'nın yönetimini Achaios'a bırakmıştır.⁶⁵² Grainger'e göre Achaios hırslı bir kişiliğe sahipti ve ona sunulan bu teklifle ilgili önünde birkaç seçeneği vardı. Achaios, ya Hermeias'ın teklifini kabul edip Küçük Asya'yı yönetecekti, ya da bütün tehlikeleri göze alarak bu teklifi reddedecekti. Achaios için bir diğer olasılık ise Küçük Asya'daki kraliyet ordusunun etkin komutasında olduğu yerde kalacak ve III. Seleukos tarafından başlatılan sefere devam edecekti. Achaios en son olasılığı seçmiş ve Pergamon'a karşı savaşmıştır.⁶⁵³ III. Antiochos, doğudaki Seleukos satraplıklarının yönetimini ise Molon ve Aleksandros'a (Molon Kardeşler)⁶⁵⁴ bırakmıştır.⁶⁵⁵ Doğuda Seleukos topraklarının büyük bir kısmını komuta eden Molon Kardeşlerin varlığı, III. Antiochos gibi genç bir kral açısından büyük bir tehlike teşkil ediyordu.⁶⁵⁶ Nitekim öyle olmuş ve III. Antiochos tarafından yapılan atamaların sağladığı istikrar kısa sürmüştür. Çünkü Molon kardeşler ilk fırsatta Babylonia'yı işgal etmiş ve Seleukos varlığına karşı isyan başlatmışlardır. Bu esnada Achaios da boş durmamış ve Küçük Asya'nın bazı kısımlarını Attalos'tan geri aldıktan sonra bağımsızlığını ilan etmiştir.⁶⁵⁷

III. Antiochos tahta çıktığında Seleukos Krallığı topraklarının büyük bir kısmı kaybedilmiş ve Seleukosların Küçük Asya'daki hâkimiyeti sona ermişti. Çünkü Pergamon kralı Küçük Asya'daki bütün Seleukos kentlerini ele geçirmiş ve Toros Dağları'nın eteklerine kadar ilerlemeyi başarmıştır. Doğu satraplıkları ise

⁶⁵¹ Pol. His. 5, 41, 2; Grainger 2015: 12–13.

⁶⁵² Achaios, ya da Genç Achaios, I. Achaios'un torunudur. Dedesi, I. Seleukos'un tarafından Küçük Asya'da görevlendirilmiş bir yöneticiydi. Achaios kızlarından birini Kral II. Antiochos ile evlendirmiştir. Torunu Laodike ise (III. Antiochos'un annesi) II. Seleukos ile evlendirmiştir. Achaios, III. Seleukos'un Küçük Asya seferi sırasında suikasta kurban gittiği esnada onun yanındaydı. Onun katillerini yakalayarak öldürmüştür. III. Antiochos'un tahta geçmesinde büyük bir rol oynamıştır. Pol. Hist. 4, 48; Erickson 2018: 37–40; Grainger 2015: 13–14.

⁶⁵³ Pol. Hist. 5, 40, 7; Grainger 2015: 15.

⁶⁵⁴ Molon Kardeşler Seleukos Kralı III. Antiochos'a karşı Suriye'de isyan çıkaran Molon ve Aleksandros kardeşlere verilen bir lakaptır. Austin 1981: 247–249.

⁶⁵⁵ Pol. Hist. 5, 40, 6.

⁶⁵⁶ Pol. Hist. 4, 48; Grainger 2015: 14.

⁶⁵⁷ Pol. His. 5, 50.

Antiocheia'ya bağlı olmalarına rağmen çok zayıf düşmüş ve bağımsız hareket etmeye başlamışlardır.⁶⁵⁸

Sancılı bir dönemde tahta geçen III. Antiochos başlarda birçok sorunla karşılaşmıştır. Doğuda ve Batıdaki bağımsızlık hareketleri Seleukos Krallığı'nı ciddi şekilde tehdit etmeye başlamıştır. Bunların en tehlikelisi ise doğu satraplıklarında patlak veren Molon kardeşler isyanı olmuştur. III. Antiochos M.Ö. 220 yılında, Seleukos Krallığı'nın doğusundaki satraplıklarındaki asayişin sağlamak için birkaç sefer düzenlemiştir.

3.2. III. Antiochos'un Birinci Doğu Seferi ve Molonlarla Savaşı (M.Ö. 220)

Molon isyanı, Hellenistik dünyanın ve özellikle de Seleukos krallığının siyasetiyle ilgili önemli olaylardan birisidir. Bu isyan Antiochos Hierax isyanından sonra Seleukos Krallığı'nda meydana gelen ikinci büyük isyandır.⁶⁵⁹ Molon isyanından sonra Seleukos Devleti'nde birçok gaspçı general ve satrap ortaya çıkmıştır.⁶⁶⁰ Molon hayatını kaybettikten sonra Küçük Asya'da Achaios isyanı ortaya çıkmış ve bunu II. yüzyılda Timarchos, Aleksander Balas, Tryphon ve Aleksander Zabinas isyanları izlemiştir.⁶⁶¹

Molon ve Aleksandros kardeşler III. Antiochos'un Babylonia'dan Antiocheia'ya gitmesini fırsat bilerek M.Ö. 222 yılında bir isyan hareketi başlatmışlardır. Molon kardeşler, idaresini ellerinde bulundurdıkları Media ve Parthia kentlerinde isyan çıkarmaya girişmişler ve ayaklanmayı Küçük Asya'ya yaymak için Achaios'u bu isyanlara dâhil etmek istemişlerdir. Ancak Achaios Küçük Asya'daki savaşlarla meşgul olduğundan bu isteği yanıtızsız bırakmıştır.⁶⁶² Molon Kardeşlerin

⁶⁵⁸ Jouguet 1928: 207; El-Hilu 2004: 870–871.

⁶⁵⁹ Seleukos Devleti tarihinde ilk büyük isyan Kral II. Seleukos'un kardeşi Antiochos Hierax tarafından Küçük Asya'ya gerçekleşmiştir. *Iust. Epit.* 27, 2; Nushi 1960, 1: 125.

⁶⁶⁰ Seleukos Krallığı genişledikçe hükmettikleri bölgelerdeki sorunlar da artmış ve zaman zaman Seleukos Devleti'ne büyük zararlar vermişlerdir. Gaspçıların sıklıkla Seleukos kraliyet ailesinin bir parçası olduklarını iddia etmediklerini akılda tutmak önemlidir. İster kralın yakın akrabaları ister atanmış satraplar ister haydut askeri generaller olsun, söz konusu gaspçıların hepsinin en azından bir miktar meşru siyasi güce sahip olmayı başarmış ve bunu Seleukos Devleti'ne karşı kullanmışlardır. Bir gaspçı, paralı askerlere ödeme yapmak için kendi mali kaynaklarının büyük bir kısmına da ihtiyaç duyuyordu. Nitekim paralı askerler, her kral için Seleukos ordusunun ayrılmaz bir parçasıydı ve bir gaspçı onlara meşru kraldan daha fazla ödemesi gerekmekteydi. Rebecca 2009: 67-68.

⁶⁶¹ Chrubasik 2016: 3.

⁶⁶² Pol, *Hist.* 5, 40, 7; 5, 41, 1; Grainger 2015: 18.

ayaklandığı haberini alan III. Antiochos hemen kraliyet konseyi toplamıştır. Söz konusu toplantıda konsey üyelerinden Epigenes III. Antiochos'a; Molonlara bir an önce müdahale etmesini ve orduların başında kralın bizzat bulunmasını istemiştir.⁶⁶³ Hermeias ise bunun tehlikeli olduğunu öne sürerek söz konusu teklife karşı çıkmıştır. Bazı kaynaklara göre Epigenes Antiochos'un bizzat sefere katılmasını ve o esnada suikasta kurban gitmesini planlıyordu. Ancak Hermeias onun bu gayesini sezmiş ve kralını doğrudan tehlikeye sokmadan, söz konusu isyanı bastırmak istemiştir.⁶⁶⁴ Kraliyet konseyi Hermeias'ın kaygılarını haklı bulmuş ve III. Antiochos olmadan bir ordu gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁶⁶⁵ Ardından Koele Syria bölgesine ve Fırat'ın doğusunu kapsayan iki askeri sefer düzenlenmiştir.⁶⁶⁶

Seleukos ordusunun doğuya düzenlediği ilk askeri hamle başarısızlıkla sonuçlanmış ve Molon Kardeşlerle savaşmak için gönderilen üç general de yenilmiştir. Üstelik Molon Kardeşler Apollonia bölgesini el geçirmeyi başarmışlardır.⁶⁶⁷ Zira Molon kardeşlerin asıl büyük hedefi Seleukosların doğudaki başkent Seleukeia Tigris'i ele geçirmektir.⁶⁶⁸ Doğuda bütün bu gelişmeler yaşanırken III. Antiochos ise Pontus kralının kızı Laodike ile yaptığı evliliği kutluyordu.⁶⁶⁹ Ordusunun hezimete uğradığı haberini alan kral yaptığı hatayı anlamış ve ordusunun bir bölümünü Koele Syria bölgesine kaydırma kararı almıştır. General Hermeias, buna karşı çıkmış ve Antiochos'u bu konuda ikinci kez ikna etmiştir.⁶⁷⁰ Ancak ne var ki Seleukos ordusu bir kez daha ağır yenilgi almış ve Seleukos Krallığı'nın doğudaki başkenti Seleukeia Tigris kenti Molon kardeşlerin kontrolüne geçmiştir.⁶⁷¹ Seleukeia Tigris alanında yapılan bazı arkeolojik kazılarda Molon Kardeşler dönemine ait madeni paralar çıkarılmıştır (Şekil-6).⁶⁷²

Ordusunun ikinci kez hezimete uğradığı haberini alan Antiochos acil askeri istişare heyetini toplamıştır. Antiochos bu kez Hermeias'e kulak vermemiş ve onun

⁶⁶³ Austin 1981: 247; Grainger 2015: 18.

⁶⁶⁴ Bevan 1902, 1: 302.

⁶⁶⁵ Bevan 1902, 1: 302; Grainger 2015: 18.

⁶⁶⁶ Tarn 1954: 724.

⁶⁶⁷ Pol. Hist. 5, 43, 7; 45, 1, 2; Jouguet 1928: 211; Austin 1981: 248.

⁶⁶⁸ Pol. Hist. 5, 3, 8; 45, 3; Grainger 2015: 21; Hasan 2000, 15: 151.

⁶⁶⁹ Pol. Hist. 5, 43; Ogden 1999: 133.

⁶⁷⁰ Jouguet 1928: 211; Sanford 1991: 313.

⁶⁷¹ Jouguet 1928: 211.

⁶⁷² Chrubasik 2016: 110.

yerine General Zeuxis'in tavsiyelerini dinlemiştir.⁶⁷³ Toplantıdan III. Antiochos'un Molon kardeşlere karşı bizzat savaşması gerektiği sonucu çıkmıştır.⁶⁷⁴ III. Antiochos durumun ne kadar vahim olduğunu anlamış ve Ptolemaios ile yaptığı savaşa bir süreliğine ara vermiştir. Daha sonra Seleukos birliklerine, Suriye'nin Orontes Nehri üzerinde yer alan Apama kentinde toplanması emrini vermiştir. Ancak uzun süredir maaşlarını alamayan askerler arasında ayaklanma başlamıştır.⁶⁷⁵ Bunu fırsat bilen Hermeias III. Antiochos'a askerlerin maaşlarını kendisinin karşılayabileceğini ancak karşılığında Epigenes'i bu seferden uzaklaştırmasını istemiştir. Önünde başka seçenek olmadığını anlayan III. Antiochos bu çıkmaz durumdan kurtulmak için, Hermeias'ın teklifini kabul etmek zorunda kalmıştır. Aradan çok geçmeden Hermeias,⁶⁷⁶ Epigenes'in Molon kardeşlerle çalıştığını öne sürerek onu ihanetle suçlayıp idam ettirmiştir.⁶⁷⁷

M.Ö. 221 yılının kışında planlanan sefer başlamış ve III. Antiochos "Antiocheia Mygdonia"⁶⁷⁸ kentine ulaşmıştır. M.Ö. 220'de ise Dicle Nehri'ni geçerek Molon kardeşlerin Media Satraplığına giden yolunu kesmiştir.⁶⁷⁹ Seleukos ordusu ve Molon çeteleri "Apollonia" bölgesinde karşılaşmıştır. Molon kardeşlerin safında savaşan bazı askerler III. Antiochos'u görünce ona karşı savaşmayı reddetmiş ve Seleukos ordusuna katılmışlardır.⁶⁸⁰ Bunun sonucunda da Molon kardeşler savaşarak hayatlarını kaybetmişlerdir.⁶⁸¹ Bu savaş sonrası III. Antiochos ün kazanmaya başlamıştır. Molonlara yardım eden Artabazane, III. Antiochos ile barış anlaşması imzalamıştır.⁶⁸² Antiochos fırsat olmasına rağmen doğuda daha fazla ilerlemek istememiştir, çünkü Suriye'deki bazı bölgeleri işgal eden ezeli düşman Ptolemaios'un

⁶⁷³ Pol. Hist. 5, 51–52.

⁶⁷⁴ Bevan 1902, 1:305–306.

⁶⁷⁵ Hasan 2000, 15: 152.

⁶⁷⁶ Hermeias, eşi ve çocukları da doğu seferinden sonra III. Antiochos tarafından öldürülmüştür. Bevan 1902, 1: 310–311.

⁶⁷⁷ Pol. Hist. 5, 50; Bevan 1902, 1: 306; Hasan 2000, 15: 153.

⁶⁷⁸ Şimdiki adı Nusaybin, Kral I. Seleukos tarafından inşa edilmiştir. M.Ö. 67 yılında, Roma'nın Ermenistan ile ilk savaşı sırasında, Romalı General Lucullus, Nisibis'i Tigranes'in kardeşinden geri almıştır. Abbud 1991: 849–850.

⁶⁷⁹ Pol. Hist. 5, 51; Tran 1954: 725; Cary 1965: 70.

⁶⁸⁰ Grainger 2010: 198.

⁶⁸¹ Pol. Hist. 5, 52–54; Jouguet 1928: 212.

⁶⁸² Pol. Hist. 5, 56; Tran 1954: 725; Sykes 1958, 1: 311.

yeni bölgeleri işgal etmesinden korkmuştur. Bu nedenle ilk önce Ptolemaios ve destekçisi Achaios'u ortadan kaldırmayı tercih etmiştir.⁶⁸³

M.Ö. 220 yılında III. Antiochos isyan tehlikesini ortadan kaldırdıktan sonra tekrar Suriye'ye dönmüştür.⁶⁸⁴ Ancak Artabazane bu kez de Achaios'un küçük Asya'daki Seleukos topraklarını ele geçirdiği haberi ulaşmıştır. Antiochos arkasında bu tehlike varken Suriye'deki Ptolemaios ordusuna karşı savaşmayacağı kanısına varmıştır. Zira Achaios o esnada boyunu aşan işlere kalkışmış, Başkent Antiocheia'ya saldırarak tahtı ele geçirme girişiminde bulunmuştur.⁶⁸⁵ Ancak askeri hamlesi başlamadan askerleri arasında isyan çıkmış ve söz konusu hamlesi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁶⁸⁶

3.3. IV. Suriye Savaşı (M.Ö. 219)

IV. Suriye Savaşı, Polybios tarafından detayları ayrıntılı olarak verilen nadir savaşlardan birisidir. Bu savaşın detayları sayesinde ilk kez günümüze bir savaşta rakip stratejiler hakkında bilgilere ulaşılmıştır. Bu kaynağın yegâne dezavantajı tek kaynak olması.⁶⁸⁷ Doğudaki Molonlara karşı yapılan çatışmalarda büyük kayıplar verilmesi ve Küçük Asya'daki insan gücüne erişilememesi nedeniyle Antiochos ordusu zayıflamıştır. Bunlara ilaveten Antiochos, daha önce Hermeias'ın teşvikiyle Bekâ Vadisi'ni bilinçsizce işgal etmesi sonucu ağır zayıf vermiştir. Bu nedenle Antiochos'un daha hazırlıklı ve planlı hareket etmesi gerekliydi.⁶⁸⁸ Bunun üzerine Koele Syria bölgesinden olası bir saldırıyı önlemek için bir koruma gücü kurulmuştur.⁶⁸⁹ Bu plan, herhangi bir Ptolemaios kuvvetlerinin kuzeye daha fazla ilerlemesini önlemek veya en azından saldırdıkları zaman kısa sürede haberdar olmak için yapılmıştır. III. Antiochos, planına ilk önce Seleukeia Pieria şehrini ele geçirmekle başlamıştır,⁶⁹⁰ çünkü Ptolemaios ordusunun kontrolündeki bu stratejik şehrin Başkent

⁶⁸³ Bevan 1902, 1: 310–311.

⁶⁸⁴ Grainger 2010: 198.

⁶⁸⁵ Pol. Hist. 5, 66; Tran 1954: 725–726; Erickson 2018: 68, Ma 2000: 56–57.

⁶⁸⁶ Bevan 1902, 1: 311.

⁶⁸⁷ Grainger 2010: 195.

⁶⁸⁸ Pol. Hist. 5, 60, 9; 5, 61, 3; Grainger 2010: 196.

⁶⁸⁹ Pol. Hist. 5, 59, 2.

⁶⁹⁰ Orontes Nehri kıyısında bulunan Seleukeia Pieria şehri, stratejik bir öneme sahipti. Şehirde büyük bir liman bulunuyordu. Ayrıca nehir yoluyla Antiocheia ulaşım bu nehirden sağlanıyordu. Detaylı bilgi için Bkz. Downey 1968.

Antiocheia'ya sadece yirmi kilometre uzaklıkta olması, Seleukos Devleti'nin güvenliğini tehdit ediyordu. Seleukos ordusu saldırı sırasında şehre yapılacak olası bir deniz müdahalesini engellemek için nehre bir filo yerleştirmiştir. M.Ö. 220 yılında doğudaki seferden zaferle dönen III. Antiochos, Koele Syria bölgesini Ptolemaios işgalinden kurtarmak için Antiocheia'da savaş planları yapmaya başlamıştır.⁶⁹¹ Daha sonra M.Ö. 220 yılının kışında Apameia kentinde istişare meclisini toplayan Antiochos, "IV. Suriye savaşı" olarak da bilinen savaşın kararını almıştır.⁶⁹²

Alınan bütün tedbirlerin ardından III. Antiochos, ana ordusunu Seleukeia Pieria şehrinin güneyindeki at yarışlarının yapıldığı özel alana (hippodrom) getirip orada kamp kurmuştur. Seleukeia Pieria şehri, güçlü duvarları ve muhtemel bir saldırıyı karşılamaya yeterli olduğu düşünülen bir garnizon ile zamanın modern tarzında iyi tahkim edilmişti. Genellikle bu tür iyi bir savunma sistemine sahip yerlerin ele geçirilmesi zor oluyordu. Ordular bu tür iyi donatılmış yerlerle karşılaşınca ya hemen teslim oluyordu ya da uzun süre kuşatma altına alıyordu. Dolayısıyla bu tür yerleri ele geçirmenin en iyi yolu içsel bir yıkımdı. Antiochos şehri ele geçirebilmek için bütün yolları denemekte kararlıydı.⁶⁹³

Nihayetinde uzun uğraşlar sonucunda M.Ö. 219 yılında Seleukos ordusu Seleukeia Pieria şehrini ele geçirmeyi başarmıştır. O sırada Ptolemaios'un Koele Syria yöneticilerinden olan Theodotos, Antiochos ile anlaşmak için ona bir mektup göndermiştir.⁶⁹⁴ Theodotos mektubunda Tyros ve Ptolemaios-Ake şehirlerini Antiochos birliklerine teslim etmeye hazır olduğunu ve Seleukos ordusuna katılarak onun yanında yer almak istediğini belirtmiştir.⁶⁹⁵ Antiochos, Ptolemaiosları içten vurmak için Theodotos'un teklifini tereddütsüz kabul etmiştir. Antiochos, zaman kaybetmeden bazı Seleukos birliklerini güneydeki Bekâ Vadisi'ne göndermiştir.⁶⁹⁶ Seleukos birliklerinin ana unsurları, Theodotos'un kontrol edemediği ve Antiochos'un tehditten fazlasını yapmadığı Gerrha (= Aanjar) ve Brochoi'deki hatlara ulaşmıştır. Theodotos'un Antiochos ile iş birliği yaptığı haberini alan Ptolemaios General

⁶⁹¹ Rüstem 1969: 86.

⁶⁹² Sykes 1958, 1: 312; Rüstem 1969: 86; Eyüp 1996: 142; Rüstem 1969: 86.

⁶⁹³ Pol. Hist. 5, 59, 1; Pol. Hist. 5, 60, 2–10; Grainger 2010: 197; Sykes 1958, 1: 311.

⁶⁹⁴ Pol. Hist. 5, 61, 3–5.

⁶⁹⁵ Pol. Hist. 5, 61, 5; Jouguet 1928: 213.

⁶⁹⁶ Pol. Hist. 5, 61, 6–7; Grainger 2010: 200.

Nikolaos, Tyros ve Ptolemaios-Ake kentini kontrol etmesi için göndermiştir. O dönem Nikolaos, zorunlu olarak iki kuşatmayla meşguldü ve bu yüzden diğer bölgelere ayıracak çok fazla askeri gücü yoktu. Bu nedenle Nikolas, Giritli General Lagoras tarafından komuta edilen bir kuvveti ve Dorymenes'i Beyrut'un güneyindeki geçidi tutması için görevlendirmiştir. Ancak III. Antiochos zorlanmadan onları bozguna uğratmış ve yoluna devam etmiştir.⁶⁹⁷ Seleukos ordusu daha sonra Tyros ve Ptolemaios-Ake ele geçirmek için güneye doğru yürümeye devam etmiştir. Theodotos ve Antiochos kuvvetleri arasında ezilmek istemeyen Nikolaos geri çekilme kararı almıştır. Tyros ve Ptolemaios-Ake bölgeleri ele geçirmeyi başaran III. Antiochos, kendisiyle iş birliği yapan Theodotos ve Panaitolos'u Seleukos ordusuna dahil etmiştir.⁶⁹⁸ Antiochos daha sonra yoluna devam ederek Judea'ya kadar ulaşmıştır. Judea'ya girdikten sonra Ptolemaios ordusuna ait savaş gemilerinin yanı sıra üç büyük liman kentini ele geçirerek denizdeki gücünü iyice artırmıştır. Ptolemaios güçleri ise olası bir saldırıyı önlemek amacıyla Sina Çölü'nden Mısır'a giden yolu tamamen kapatan sınır kalesi Pelusion'da toplanmıştır.⁶⁹⁹

Antiochos'un bütün bu zaferlerine rağmen Judea (= Yahudiye)⁷⁰⁰ yakınlarında Nikolaos'a ait kalabalık bir ordu vardı. Bu ordu hala büyük ölçüde sağlamdı ve savunmaya yardım edebiliyordu. Tam olarak nasıl olduğu hakkında bilgi olmasa da Nikolaos'ın birlikleri Dor şehri yakınlarında muazzam bir direniş göstermiş ve Seleukos ordusunun Mısır'a doğru ilerleyişini durdurmuşlardır.⁷⁰¹ .M.Ö. 219 yılında IV. Ptolemaios⁷⁰² yönetimi hazırlıklarına devam etmek ve zaman kazanmak için Antiochos'a dört aylık geçici bir ateşkes önermiştir.⁷⁰³ III. Antiochos, ele geçirdiği

⁶⁹⁷ Pol. Hist. 5, 61, 10; Pol. Hist. 5, 62, 1.

⁶⁹⁸ Pol. Hist. 5, 62, 2; Grainger 2010: 201; Tarn 1954, 7: 728.

⁶⁹⁹ Pol. Hist. 5, 66, 1; Grainger 2010: 2; Tarn 1954, 7: 728.

⁷⁰⁰ Şimdiki Yahudilerin ve Filistinlilerin yaşadıkları topraklar tarihi boyunca değişik terimlerle anılmıştır. Bu terimler arasında "Judea" ve "Filistin" sözcükleri de yer almaktadır. Arrianus *Anabasis* adlı eserinde "Palestine" olarak zikretmiştir. Judea terimi ise M.Ö. 934–586 yılları arasında hüküm süren Judea Krallığı'ndan gelmektedir. Judea Ölü Denizi ile Akdeniz arasındaki bölgeyi kapsamaktaydı. Bölgenin adı, Parth, Hellenistik ve Roma dönemlerinde Yehud, Hasmonean ve Judea gibi değişik isimlerle anılmıştır. Judea bölgesi, Fenike'deki Ptolemaios gibi liman şehirleri de dahil olmak üzere sahile kadar uzanıyordu. M.S. 135 yılında "Barkhoba İsyanı" sonrası bölge Roma tarafından yeniden Palestine olarak adlandırılmıştır. Ios. *Bell. Iud.* 3, 3, 5; Arr. *Anab.* 7, 9, 8; Brian 2017: 25; Ferah 2002: 366; El-Nasiri: 254; Abbudi 1991: 924.

⁷⁰¹ Pol. Hist. 5, 63, 4–6; Pol. Hist. 5, 66, 2–4; Grainger 2010: 204; Bevan 1902, 1: 314.

⁷⁰² Mısır IV. Ptolemaios döneminde en zor dönemlerinden birini yaşamıştır. Gücün zirvesinde olan Seleukos Kralı III. Antiochos'un Mısır'a sık sık saldırması IV. Ptolemaios'u zayıflatıyordu. Ferah 2002: 62.

⁷⁰³ Pol. Hist. 5, 67, 3; Pol. Hist. 5, 68, 1; Grainger 2010: 204.

bölgelerdeki konumunu pekiştirmek, ordusunu dinlendirmek ve Seleukeia Pieria'ya geri dönüp şehirde ortaya çıkan sorunları çözmek için Ptolemaios'un teklifini kabul etmiştir.⁷⁰⁴ Kış boyunca süren barış görüşmeleri samimiyetten uzak ve ilgisiz bir şekilde yürütülmüştür. Ptolemaios elçilerinin Achaios anlaşmaya dâhil etme istemesi, antlaşmayı tıkanma noktasına getirmiştir. III. Antiochos'un bu küçük düşürücü teklifi kabul etmemiş ve bu da görüşmeleri bitirmesi için iyi bir bahane olmuştur.⁷⁰⁵ Artık bu noktadan sonra Antiochos planına sadık kalarak güneye doğru ilerlemeye devam edecekti.

3.3.1. Raphia (Refah) Savaşı (M.Ö. 217)

M.Ö. 218 yılının baharında iki taraf arasında yapılan geçici antlaşmanın sona ermesiyle birlikte III. Antiochos yaklaşık 30.000 kişilik ordusuyla Akdeniz kıyısından boyunca güneye ilerlemiş ve Gaza şehrini ele geçirmiştir.⁷⁰⁶ Gaza Antiochos'un eline geçtiğinde, Ptolemaios ordusunun yapacağı bir şey yoktu. Fenike ve Jerusalem bölgelerindeki diğer kentlerin de Antiochos'un kontrolüne geçmesi an meselesiydi.⁷⁰⁷ Mısır Kralı IV. Ptolemaios ise kız kardeşi Arsinoe'nin de da desteğiyle 73. 000 kişilik ordu ve 73 savaş filiyle Raphia'ya doğru yola çıkmıştır. Dolayısıyla sayı olarak Ptolemaios ordusu, Seleukos ordusundan çok üstündü.⁷⁰⁸ Ptolemaios'un ordusunun gücü: Mısır ve Libya'dan temin edilen 3700 süvari ve 9000 Piyade 25,000 Greko-Makedon, 3000 Giritli, 2000 Trakyalı ve Galatlara ait paralı askerlerden oluşmaktaydı.⁷⁰⁹

Antiochos ise o esnada Gaza kampından ayrılarak 30 km uzaktaki Raphia şehrine ilerlemiş ve şehre yakın bir noktaya kamp kurmuştur. Raphia Kasabasına yaklaşık 180 km uzaklıkta olan Ptolemaios ordusu ise beş günlük yorucu bir yolculuğun ardından Raphia yakınlarındaki askeri kampa varmıştır.⁷¹⁰ Antiochos, Raphia'yı işgal edip batısına kamp kurarak, bölgedeki Ptolemaios ordusunun suya erişimini engellemiştir. Böylelikle Ptolemaios'un savaşmak ya da geri çekilmek

⁷⁰⁴ Grainger 2010; 202; Bevan 1902, 1: 314; Tarn 1954, 7: 728.

⁷⁰⁵ Grainger 2010; 203.

⁷⁰⁶ Pol. Hist. 5, 79; 5, 80, 1–4; Grainger 2010; 202.

⁷⁰⁷ Grainger 2010; 212; Tarn 1954, 7: 729.

⁷⁰⁸ Pol. Hist. 5, 65, 8-9.

⁷⁰⁹ Pol. Hist. 5, 63, 6-7.

⁷¹⁰ Pol. Hist. 5, 80, 5–6.

konusunda erken bir karar vermesini zorunlu kılmıştır.⁷¹¹ Antiochos'un Raphia şehrinin batısını güçlendirmesi, onun düşman kuvvetlerinin hareketi hakkında bilgi sahibi olduğu anlamına geliyordu.⁷¹² Başlangıçta iki ordu birbirine yaklaşık 500 metre uzaklıkta kamp kurmuştu, ancak Antiochos birkaç gün sonra kampını daha da yakınlaştırmıştır.⁷¹³ Antiochos'a yaranmak isteyen Theodotos, Kral Ptolemaios'a suikast yapmak için ciddi bir girişimde bulunmuş, ancak başarısız olmuştur.⁷¹⁴ Bu hadiseden sonra Makedon tarzında silahlanmış Seleukos ordusu ile Ptolemaios ordusu karşı karşıya gelmiştir. Antiochos bu savaşta yaklaşık 60 savaş filini üvey kardeşi Philip'in komutasında sağ kanadın önüne yerleştirmiştir. Bunların arkasına, Antipater komutasında 2.000 süvari yerleştirmiştir. Antiochos, süvarilere paralel olarak Giritlileri ve yanlarına Yunan paralı askerlerini yerleştirmiştir. Bu paralı askerler Makedon Byttakos komutası altında Makedon tarzında silahlanmış 2.000 asker ile karıştırılmıştır. Antiochos, sol kanadın en uç noktasına Themison komutası altında 2.000 süvari ve bu süvarilerin yanına Lidyalı mızraklı askerlerle yerleştirmiştir. Bu askerlerin yanlarına ise Menedemus'un komuta ettiği üç adet 1.000 kişilik hafif silahlı tümen ve bu tümenin arkasına Kissianlar, Medler ve Karmanyalılar yerleştirilmiştir. Bu üç ordunun yanına ise Arap askerler yerleştirilmiştir. Son olarak Antiochos, fillerin geri kalanını, Myiskos'un komutası altında sol kanadının önüne koymuştur.⁷¹⁵

İki ordu arasında geçen kanlı savaşı, Ptolemaios ordusu kazanmıştır, savaşı kaybeden Seleukos ordusu 10.000 kayıp vermiş ve 4.000 asker de esir düşmüştür. Ptolemaios ordusu ise 1500 kayıp vermiştir.⁷¹⁶ Antiochos kaçan askerlerini bir araya getirmeye çalışmış ancak başarılı olamayınca hezimetini kabul etmiş ve ölen askerlerini gömmek için Kral Ptolemaios ile bir yıllık (M.Ö. 219–218) ateşkes antlaşması yapmıştır.⁷¹⁷ Savaşı kaybeden Antiochos çaresiz bir şekilde kademeli olarak geri çekilmiş ve toparlayabildiği kadar ordusuyla Antiocheia'ya geri dönmüştür.⁷¹⁸

⁷¹¹ Grainger 2010; 213.

⁷¹² Kral III. Antiochos muhtemelen Mısır Kralı Ptolemaios ordusunun hareketi hakkında haberleri yerel Araplardan alıyordu. Ayrıca Ptolemaios ordusunun durumu hakkında da gerekli bilgiye sahipti. Grainger 2010; 213.

⁷¹³ *Pol. Hist.* 5, 80, 7.

⁷¹⁴ *Pol. Hist.* 5, 82, 1; *Pol. Hist.* 5, 85, 13; Jouguet 1928: 215.

⁷¹⁵ *Pol. Hist.* 5, 82; Houle 2015: 36.

⁷¹⁶ *Pol. Hist.* 5, 86, 2–4; Jouguet 1928: 216.

⁷¹⁷ *Pol. Hist.* 5, 86, 7; *Pol. Hist.* 5, 87, 1; Bevan 1902, 1: 320.

⁷¹⁸ *Pol. Hist.* 76, 11; Grainger 2010: 216.

Daha sonra taraflar arasında Seleukeia Pieria kentinde yapılan antlaşma sonucu Ptolemaios, Seleukeia Pieria üzerindeki Seleukos hâkimiyetini kabul etmiş ve Achaios'u desteklemekten vazgeçmiştir.⁷¹⁹ Öyle görünüyor ki Ptolemaios savaşta elde ettiği zaferi antlaşma masasında kaybetmiştir. Bu durum Antiochos'un Raphia'daki savaşta yenilmişti, ancak bu yenilgi taktik bir yenilgiden başka bir şey değildir. Daha açık anlamda söylenecek olunursa, Antiochos savaşı meydana kaybetmiş ama masada kazanmıştır.

III. Antiochos'un Ptolemaioslar karşısında M.Ö. 217 yılında Raphia Savaşı'nda aldığı hezimet, onu yıldırnamıştır. Seleukos Devleti sınırlarını genişletmek ve eski durumuna getirmek için M.Ö. 216 yılında Toros Dağları'nı geçerek ilk önce Sardeis şehrini kuşatmış ve daha sonra Küçük Asya'da terör estiren Achaios'u ortadan kaldırmıştır.⁷²⁰ Achaios'un sonu Molon kardeşlerden farklı olmamıştır. III. Antiochos ona ihanet eden diğer hainlere uyguladığı yöntemi Achaios'a da uygulamıştır. Onun cesedinin parçalanıp tekrar dikilerek çarmıha gerilmesi emrini vermiştir.⁷²¹ Bu zaferden sonra III. Antiochos Küçük Asya'daki Seleukos topraklarının çoğunu geri almayı başarmıştır.⁷²² Küçük Asya'daki Seleukos topraklarını güvenceye alan III. Antiochos M.Ö. 212–205 yılları arasında, Seleukos Devleti'ni tekrar eski durumuna getirebilmek için Hindistan sınırına kadar uzanan bir sefer tertip etmiştir.⁷²³

3.4. III. Antiochos'un İkinci Doğu Seferi (M.Ö. 212–205)

Seleukos Krallığı'nın batı bölgelerindeki sorunların çözülmesiyle birlikte Seleukos kralı doğuya ikinci bir sefer gerçekleştirmiştir.⁷²⁴ Kral bu hamlesiyle ilk önce Seleukos Devleti'ne isyan edip vergi vermeyi reddeden Armenia Satraplığı ile başlamıştır.⁷²⁵ III. Antiochos'a karşı duramayacağını bilen Armenia Satrapı Xerxes teslim olmuştur. Buradan yüklü bir ganimet elde eden Antiochos Suriye'ye geri

⁷¹⁹ Pol. Hist. 5, 67, 11–67; Erickson 2018: 68–69.

⁷²⁰ Pol. Hist. 7, 15–18; Sykes 1958, 1: 312; Erickson 2018: 69.

⁷²¹ Rebecca 2009: 83; El-Abid 1993: 104; Erickson 2018: 69.

⁷²² El-Abid 1993: 104.

⁷²³ El-Abid 1993: 105; El-Hilu 1999: 243.

⁷²⁴ Pol. Hist. 8, 23.

⁷²⁵ Pol. Hist. 8, 23; Ogden 1999: 139; El-Abid 1993: 105.

dönerek doğuya yapacağı sefer için daha büyük bir hazırlık yapmaya başlamıştır.⁷²⁶ Daha sonra yoluna devam ederek Parthların ilk başkenti olan “Hekatompylos”u (= Kumis) ele geçirmiştir. Buradan sonra Baktria şehrine yürüyen III. Antiochos orada çok güçlü bir direnişle karşılaşmıştır.⁷²⁷ Yaklaşık iki yıl boyunca Baktria’yı kuşatan Antiochos kentin yöneticisiyle bir barış antlaşması yapmıştır, bu antlaşmaya göre; Baktria hükümdarı bağımsız bir şekilde şehri yönetmeye devam edecek, karşılığında ise doğudan Seleukos topraklarına yapılacak olası saldırıları önleyecekti. Ayrıca Baktria hükümdarı, bu antlaşma dahilinde Seleukos Krallığı vasiyetine girmeyi kabul etmiştir.⁷²⁸ III. Antiochos daha sonra Büyük İskender’in doğu seferi esnasında izlediği yolundan devam ederek Hindukuş Dağları’nı aşarak Hindistan’a doğru yol almış ve İndus Nehri’ne kadarki geniş bir alanı ele geçirmeyi başarmıştır.⁷²⁹

III. Antiochos Hindistan’a vardığı esnada oradaki siyasi durumu çok karışık, çünkü Kral Chandragupta Maurya’nın ölmesinin ardından varisleri arasında uzun yıllar süren taht savaşları başlamıştır. III. Antiochos bu karmaşadan istifade ederek Hindistan’daki konumunu güçlendirmeyi amaçlamıştır.⁷³⁰ HSeleukos egemenliğini kabul etmesi, vergi ödemesi ve Seleukos ordusu için eğitimli savaş filleri vermesi karşılığında, güçlü varislerden biri olan Sophagasenos ile anlaşmış ve diğer rakiplere karşı onu desteklemeye başlamıştır.⁷³¹ III. Antiochos daha sonra Seleukos Krallığı’nın doğudaki başkenti olan Seleukeia Tigris şehrine dönmüştür. İkinci doğu seferinde elde ettiği askeri zaferler ve kazanımlar sonrası ona “Büyük Antiochos” anlamına gelen “Antiochos Megas”⁷³² unvanı verilmiştir.⁷³³ Antik yazarlardan Polybios, III. Antiochos’un doğuya yaptığı ikinci seferi Büyük İskender’in gerçekleştirdiği sefere benzetmiştir.⁷³⁴

Sonuç olarak III. Antiochos’un doğuya gerçekleştirdiği sefer sonrası Seleukos Devleti uzun bir süre sonra yeniden canlanmış ve sınırlarının tekrar genişlemeye

⁷²⁶ Pol. *Hist.* 8, 23; Ghirshman 1954: 223.

⁷²⁷ Pol. *Hist.* 11, 39; El-Abid 1993: 106; Holleaux 1954, 8: 140.

⁷²⁸ Pol. *Hist.* 11, 39; Holleaux 1954, 8: 140–141.

⁷²⁹ Sykes 1958, 1: 313.

⁷³⁰ El-Abid 1993: 106.

⁷³¹ Rüstem 1969: 106.

⁷³² Parthia ve Media satraplıklarındaki isyanları bastırıp Seleukos Devleti’nin birliğini yeniden sağlayan III. Antiochos, seferden döndükten sonra “Büyük” anlamına gelen “Megas” unvanı almıştır. Eyüp 1996: 143.

⁷³³ App, *Syr.* 1; Diod. 29, 32–34; Holleaux 1954, 8: 142.

⁷³⁴ Pol. *Hist.* 11, 39.

başlamıştır. III. Antiochos, hükümdarlığının ilk on yılını, Büyük İskender İmparatorluğu'nu yeniden kurma hedefini gerçekleştirmek için İndus vadisine kadar doğu satraplıklarında yaşanan savaşlarla geçirmiştir. M.Ö. 212 ile 205 yılları arasında, kendisini ‘büyük’ anlamına gelen “Megas” olarak adlandırmış ve doğuda muhteşem bir askeri sefer gerçekleştirmiştir. III. Antiochos’un Seleukos Krallığı’nı yeniden canlandırmak ve genişletmek için doğuya yaptığı seferden bazı sonuçlar elde edilebilir. Bu seferler, doğuda yaşanan isyanlar ve savaşlar sonucu zayıflayan Seleukos Krallığı’nın antik dünyadaki prestijini geri kazandırmıştır. Seleukos, kaybedilen toprakları geri almış ve Seleukos Devleti’ni en geniş sınırlarına ulaştırmıştır. III. Antiochos ikinci doğu seferden elde ettiği altın ve vergilerle devletin hazinesini geri doldurmuştur. Hindistan kralı ile yapılan anlaşma ile Seleukos ordusuna eğitilmiş savaş filleri kazandırmıştır. Doğudaki güvenliğin ve istikrarın sağlanması sonucunda Seleukos topraklarında ticareti hareketlilik yaşanmıştır.

3.5. V. Suriye Savaşı (M.Ö. 201)

Doğu ve batı bölgelerinde yaşanan isyanları bastırıp sorunları ortadan kaldıran III. Antiochos, bütün planlarını Koele Syria bölgesini Ptolemaios işgalinden kurtarmaya yoğunlaştırmıştır.⁷³⁵ M.Ö. 204 yılında, Mısır Kralı IV. Ptolemaios’un ölümünü üzerine Mısır’da iç karışıklıklar başlamıştır.⁷³⁶ Mısır’daki karışıklıktan faydalanan III. Antiochos, Makedon Kral V. Philip ile gizli bir anlaşma yaparak Ptolemaios egemenliğindeki Koele Syria bölgesi ile Ege Denizi’ndeki Attalos ve Rhodos’u bölüşme planları yapmıştır.⁷³⁷ Daha sonra bu iki Kral, Ptolemaiosların kontrolündeki Koele Syria ve Ege Denizi’ndeki bölgelerine bir saldırı gerçekleştirmişlerdir.⁷³⁸ V. Suriye Savaşı olarak adlandırılan bu savaş, M.Ö. 202 yılının baharında Antiochos’un Koele Syria bölgesine saldırmasıyla başlamıştır. Zira Antiochos, Ptolemaios ordusu kontrolündeki o bölgeye daha önce üç kez sefer yaptığından oranın askeri coğrafyasına yeterince hâkimdi. Dolayısıyla yeni seferinde farklı bir yol izlemeyi seçmiştir. Seleukosların Suriye’deki ana askeri üssü, I. Seleukos

⁷³⁵ Pol. *Hist.* 15, 20.

⁷³⁶ Kral IV. Ptolemaios ölünce yerine küçük yaştaki oğlu V. Ptolemaios geçmiştir. Pol. *Hist.* 15, 25.

⁷³⁷ Pol. *Hist.* 3, 2, 8; Liv. 31, 14, 5; Diod. 28, 2; Iust. *Epit.* 30, 2; Austin 1982: 254; Nushi 1987, 1: 301; Beyyumi 1999: 18.

⁷³⁸ Pol. *Hist.* 15, 20; Nushi 1987, 1: 301; Kaya 1996: 213.

tarafından kurulan Apameia kentidir. Bu kent, Eleutheros Nehri⁷³⁹ yakınlarındaki Mısır sınırının kuzeyindeki Koele Syria bölgesini kontrol etme amacıyla kurulmuştur.⁷⁴⁰ Antiochos her zamanki gibi askeri hamlesine Judea bölgesini kontrol etmenin anahtarı olan Gaza'yı ele geçirerek başlamıştır. Şehirdeki Ptolemaios garnizonu direnmeye çalışmış, ancak Seleukos ordusu daha güçlü olduğu için şehir çok geçmeden Antiochos'un kontrolüne geçmiştir.⁷⁴¹ Antiochos Gaza'yı ele geçirdikten sonra diğer şehirleri de teker teker ele geçirmeyi başarmıştır. Ancak gariptir ki Antiochos odak noktası olan Koele Syria bölgesindeki seferini bilinmeyen bir sebepten dolayı sonlandırarak Kilikia ve Pamphylia'yı saldırma kararı almıştır. Seleukosların Küçük Asya'daki tehlikeli ilerleyişi Rhodos ve Attalos krallıklarının endişelerini artırmıştır ve söz konusu devletlerin Roma desteğini kazanma çabalarını iki katına çıkarmasına yol açmıştır. Bunun sonucunda da söz konusu krallıklar Roma'dan yardım istemiş ve Roma da bu teklifi kabul etmiştir.⁷⁴²

III. Antiochos'un Küçük Asya'daki savaşlarla meşgul olmasını fırsat bilen Mısır Kralı V. Ptolemaios Epiphanes, Antiochos'un Koele Syria bölgesinde ele geçirdiği şehirlere bir sefer düzenlemiştir.⁷⁴³ Saldırı haberini alan Antiochos Küçük Asya'daki hamlesine son vermiş ve Antiocheia'ya dönerek tekrar savaş hazırlıkları yapmaya başlamıştır.⁷⁴⁴ M.Ö. 198 yılında III. Antiochos ve V. Ptolemaios orduları arasında "Panium Savaşı" yaşanmıştır.⁷⁴⁵ III. Antiochos ordusu, işgal altındaki Koele Syria bölgesine saldırarak Ptolemaiosların işgal ettikleri bütün Suriye topraklarını geri almış ve Judea üzerindeki Ptolemaios hâkimiyetine son vermiştir.⁷⁴⁶ Böylelikle Kral III. Antiochos bölgenin hâkimi olmayı başarmıştır. Doğuda yaşanan bu gelişmeler Roma'nın ilgisini çekmiş ve III. Antiochos'un bu denli güçlenmesi Roma açısından bir tehdit olarak algılanmıştır. Roma artık doğuyu fethetmek için doğru zamanı beklemeye başlamıştır. Rhodos, Pergamon ve Yunanistan'ın Roma Senatosundan

⁷³⁹ Günümüzde Nehru'l-Kebir olarak bilinen Eleutheros Nehri, Suriye'nin Akdeniz kıyısında yer almaktadır. Hellenistik Dönem'de uzun bir süre Seleukos Krallığı ile Ptolemaios Krallığı arasında sınır olarak kalmıştır. Cohen 2006: 24–25.

⁷⁴⁰ Grainger 2010: 245–246.

⁷⁴¹ Pol. Hist. 16, 18; 16, 22; Cary 1965: 93; Errington 1989, 251.

⁷⁴² Pol. Hist. 16, 24; Liv. 31, 2; Rosenstein 2012: 183.

⁷⁴³ El-Hilu 2004: 876.

⁷⁴⁴ El-Abid 1993: 109.

⁷⁴⁵ Jones 1987: 27.

⁷⁴⁶ Pol. Hist. 18, 2–19; Ios. ant. Iud. 12, 3; Nushi 1987, 1: 301; Rüstem 1969: 96; Abdullah ve Halaf 2018: 88.

yardım istemesiyle birlikte Roma beklediği fırsatı yakalamıştır. Aradan çok geçmeden III. Antiochos ile baş edemeyeceğini anlayan Mısır Kralı V. Ptolemaios⁷⁴⁷ da Roma'ya bir elçi göndererek yardım talebinde bulunmuştur.⁷⁴⁸

Bundan sonraki dönem Seleukos Krallığı ile Roma arasındaki çatışmalara tanık olacaktı. Antiochos'un bir yandan Küçük Asya'da istilacı politikası ve Mısır'a gerçekleştirdiği seferler, onu Roma ile amansız bir savaşa sürükleyecekti. III. Antiochos konumunu güçlendirmek için M.Ö. 202 yılında Makedonya Kralı V. Philip ile bir ittifak anlaşması yapması hem Ptolemaios Krallığı'nın hem de bölgedeki diğer devletleri endişelendirmiştir. Nitekim bu endişenin arkasında haklı nedenler yatmaktaydı. III. Antiochos, Seleukos Devleti'nin sınırlarını genişletmek için her türlü adımı atmaya hazırdı. Doğu bölgelerine gerçekleştirdiği başarılı seferden sonra artık sıra batı sınırlarını genişletmeye gelmişti. III. Antiochos'un V. Philip ile yaptığı ittifak sadece çıkar üzerine kurulu geçici bir durumdan ibaretti. Onun asıl gayesi V. Philip üzerinden bölgedeki diğer kent devletlerine baskı uygulamaktı. M.Ö. 198 yılında Koele Syria bölgesini kontrol altına alan III. Antiochos, Küçük Asya ve Trakya bölgelerinde Ptolemaios Krallığı'nın işgali altındaki Seleukos topraklarını geri almak için hazırlıklar yapmaya başlamıştır.

3.6. III. Antiochos- Roma İlişkileri

II. Kartaca Savaşı sonrası batı Akdeniz bölgesinde çok güçlenmiş olan Roma, Hellenistik devletlerin iç işlerine müdahale etmeye başlamıştır. Polybios, Romalıların Kartacalı General Hannibâl'a karşı yaptığı savaşı dönüm noktası olarak nitelemiştir. Zira bu savaş ile beraber Roma evrensel bir imparatorluk olmak yönünde önemli bir adım atarak Yunanistan ve Küçük Asya'ya nüfuz etmiştir.⁷⁴⁹ Roma'nın Kartaca ile savaşlarını fırsat bilen III. Antiochos ise Küçük Asya ve Avrupa'da ilerlemeye devam etmiştir. Antiochos'un hızlı ilerleyişi onu Roma'nın yükselen hırsıyla karşı karşıya koymuştur. İki güç arasındaki temasın ilk birkaç yılı genel olarak dostça geçse de daha

⁷⁴⁷ Mısır Kralı IV. Ptolemaios'un ölümü üzerine yerine tahtın varisi olan oğlu çocuk Kral V. Ptolemaios Epiphanes geçmiştir. Hiçbir yönetim deneyimine sahip olmayan V. Ptolemaios, Makedonya Kralı Philip ile ittifak kuran III. Antiochos'un Mısır'ı işgal etmesinden endişe duyuyordu. Böyle bir savaşa henüz hazır olmadığından III. Antiochos'un olası hamlesini önlemek için Roma'dan yardım istemek zorunda kalmıştır. Rosenstein 2012: 182-183.

⁷⁴⁸ Pol. His. 15, 20.

⁷⁴⁹ Pol. Hist. 1, 3, 6; Rosenstein 2012: 119.

sonra Yunan krallıklarının kontrolü konusundaki endişelendiğinden gerginlik giderek artmıştır. Aradan çok geçmeden Küçük Asya'daki krallıklar, III. Antiochos'un Hellen şehirlerini işgal etme emellerini anlamışlar ve Roma'dan yardım istemişlerdir. Roma, kendi çıkarları için bu teklifi kabul etmiştir. Böylelikle doğu Akdeniz bölgesinde Roma-Antiochos rekabeti başlamıştır.⁷⁵⁰

Roma'nın doğuya yönelmesinin en önemli sebeplerinden birisi de Makedonya Kralı V. Philip'in M.Ö. II. yüzyılda, İtalya'yı işgal edip, talan eden ve Roma'nın en büyük kâbusu haline gelen Kartacalı General Hannibâl ile anlaşma yapması olmuştur. V. Philip'in İkinci Pön Savaşı'nda Hannibâl'i müttefiki olarak seçme konusundaki aceleci kararı, onu Roma ile doğrudan bir çatışmaya sokmuştur. V. Philip, Roma ile ilk karşılaşmasından itibaren, çok fazla kayıp vermeden kendini kurtarmayı başarmıştır. Ancak kısa bir süre sonra M.Ö. 197 yılında V. Philip, Titus Quinctius Flaminius tarafından komuta edilen bir Roma ordusu tarafından tam anlamıyla yenilgiye uğratılmıştır.⁷⁵¹ Ardından III. Antiochos'un da katılımıyla Roma ile V. Philip arasında bir antlaşma yapılmıştır.⁷⁵² Söz konusu antlaşmanın toplantısında Roma elçisi Lucius Cornelius, III. Antiochos'tan batı Küçük Asya bölgesinde istila ettiği topraklardan çekilmesi istemiştir. Antiochos ise elçiye "*Trakya toprakları bizimdir; çünkü Lysimakhos'un bütün toprakları savaş ganimetimizdir*" diyerek açık bir şekilde meydan okumuş ve Roma'ya karşı art niyetini belli etmiştir.⁷⁵³

Büyük bir hazırlık yapan III. Antiochos, M.Ö. 197 yılının kışında deniz yoluyla Küçük Asya kıyılarına doğru yola çıkmıştır. Diğer bir Seleukos ordusu ise Toros Dağları'nı aşarak karadan Küçük Asya'ya yürümüştür.⁷⁵⁴ V. Philip ile savaş halinde olan Roma, III. Antiochos'un Philip'e yardım amaçlı geldiğini düşünerek gerçekleştirdiği bu askeri hamleye tepki göstermiştir. Bunun üzerine Roma ile Antiochos arasında Küçük Asya'daki bölgelerle ilgili anlaşmazlıklar baş göstermeye başlamıştır. Ancak III. Antiochos, Roma'nın bütün uyarılarına rağmen ilerlemeye devam etmiş, M.Ö. 247 yılında Ptolemaioslar tarafından işgal edilen Ephesos'u ele

⁷⁵⁰ Demircioğlu 2015: 322–325.

⁷⁵¹ Pol. Hist. 18, 50; Evans 2011: 24.

⁷⁵² Pol. Hist. 18, 50; Iust. Epit. 30, 3–4; Wallbank 1981: 145; Eyüp 1996: 149; Walsh 1996: 345.

⁷⁵³ Pol. Hist. 18, 50–51; Ferah 2002: 173; Umran 2010: 164.

⁷⁵⁴ Bevan 1902, 2: 39.

geçirmiş ve sonra da sırasıyla “Smyrne” ve “Lampsacus” kentlerini kuşatmıştır.⁷⁵⁵ III. Antiochos, M.Ö. 196 yılında Avrupa topraklarına giriş yapmış ve Lysimakheia kentini ele geçirmiştir.⁷⁵⁶ Antiochos gerçekleştirdiği hamleyle Ptolemaiosların kontrolündeki Küçük Asya’nın güney ve batı kıyılarının tamamını kontrol altına almıştır. Bir süre Lysimakheia’da kalan Antiochos, Trakyalılar tarafından tahrip edilen kenti yeniden inşa etmeye başlamıştır.⁷⁵⁷ Kentin surlarını ve yerleşim yerlerini restore ettikten sonra yerli halkın kente tekrar yerleşmesini sağlamıştır.⁷⁵⁸ III. Antiochos’un Lysimakheia ile bu denli ilgilenmesinin nedeni muhtemelen yerel halkın güvenini kazanarak kendisine katılmalarını sağlamaktır. Bu sayede III. Antiochos’un, Trakya bölgesini ele geçirmesi daha kolay olacaktı.

M.Ö. 196 yılında Roma, III. Antiochos’a Mısır kontrolündeki Küçük Asya’daki bölgelere saldırılarını durdurması için bir elçi heyeti göndermiştir.⁷⁵⁹ Başlangıçta dostluk havasında geçen toplantılar, Roma elçilerinin Senato taleplerini Antiochos’a ilemesiyle yerini huzursuzluğa bırakmıştır.⁷⁶⁰ Antiochos, Romalıların dostluğunu şiddetle arzularken Roma Senatosundan şaşırtıcı bir cevap gelmiştir. Buna göre Roma Senatosu, Antiochos’tan İyonya şehirlerinden vazgeçmesini, bazı devletlere savaş vergisi ödemesini, Küçük Asya’daki krallıkların iç işlerine müdahale etmemesini ve Trakya topraklarından çekilmesi istemiştir.⁷⁶¹ III. Antiochos, Roma’nın bu taleplerini haksız bulmuş ve onları Küçük Asya’nın içişlerine müdahale etmekle suçlamıştır. Mısır Kralı V. Ptolemaios’un öldüğü yönünde duyumlar alan III. Antiochos bu durumdan faydalanmak için ordusuyla deniz üzerinden Alexandria kentine doğru yelken açmıştır. Kent limanına varmadan kendisine gelen duyumun yalan olduğunu anlamış ve Ptolemaios kontrolünde bulunan Kıbrıs’a saldırmıştır. Ancak kötü hava şartlarından dolayı bu girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.⁷⁶²

Seleukos ordularının Küçük Asya’daki ilerleyişi, Roma ve bölge krallıkları tarafından endişeyle takip edilmiştir. Bu ilerleyiştten rahatsız olan Pergamon Kralı II.

⁷⁵⁵ Nushi1973, 1, 250; Jouguet 1928: 228.

⁷⁵⁶ Sykes 1958,1: 317.

⁷⁵⁷ Bevan 1902, 2: 49.

⁷⁵⁸ Austin 1981: 256.

⁷⁵⁹ Pol. Hist. 16, 27, 5; Ferah 2002: 326; Nushi1973, 1, 312; Umran 2010: 164.

⁷⁶⁰ Austin 1981: 257.

⁷⁶¹ App. Syr. 6; Iust. Epit. 30, 4.

⁷⁶² Nushi 2004, I:169; Jouguet 1928: 229.

Eumenes, Roma'dan yardım istemiştir.⁷⁶³ Roma, kendi çıkarları doğrultusunda doğudaki krallıkların bağımsızlık hareketlerini destekliyordu; nitekim bu Seleukos varlığının zayıflaması ve Roma'nın tek büyük güç olarak kalması anlamına geliyordu.⁷⁶⁴ Doğudaki yönetimlerin bölgedeki Seleukos varlığına karşı ayaklanması, Roma'nın işine gelecekti. Bu da bölge halkının güvenini kazanmak ve istila etmek için zemin oluşturunca.

Bütün bu gelişmeler yaşanırken, M.Ö. 195 yılında Roma'nın baş düşmanı olan Kartacalı General Hannibâl'in Roma karşısında hezimete uğramasıyla Kartaca'yı⁷⁶⁵ terk ederek önce Makedonya Kralı V. Philip'e daha sonra da III. Antiochos'a sığınmıştır.⁷⁶⁶ Bu esnada Roma Devleti, Doğu Akdeniz'de Seleukos Kralı III. Antiochos'a karşı savaş hazırlıkları yapıyordu. Roma Senatosuna, Hannibâl'in kendilerine komplo kurduğunu ve Seleukos hükümdarıyla gizli temas halinde olduğunu iddia eden birtakım mektuplar gönderilmiştir.⁷⁶⁷ Roma Senatosu, "Antiochos ile savaş planlamak" suçundan Hannibâl'in cezalandırılmasını istemek için Kartaca'ya bir elçi göndermiştir. Hannibâl, Kartaca'da Roma ile anlaşmayı bozmakla suçlanarak devletin düşmanı ilan edilmiştir. Daha sonra da Hannibâl'in Kartaca'ya geri dönmesi yasaklanmış ve evi Roma yanlısı gruplar tarafından tahrip edilmiştir.⁷⁶⁸

Roma, Hannibâl'in Kartaca'daki konumunu zayıflatmış ve ona muhalif olan grupların üstünlüğü ele geçirmesine izin vermiştir. Bu noktada Hannibâl, "yargılanmak" veya "kaçmak" şeklinde iki seçenek arasında seçim yapmak zorunda kalmıştır. Hannibâl, ikinci seçeneği tercih ederek, M.Ö. 195 yılında Kartaca'yı terk etmiştir.⁷⁶⁹ Kartaca'dan kaçmak zorunda kalan Hannibâl, Hellenistik siyasetin karanlık dünyasına girmiştir.⁷⁷⁰ Böylece Hannibâl, ilk olarak Fenike bölgesine giden bir gemiye binerek Seleukos Krallığı'na bağlı olan Tyros kentine gelmiştir.⁷⁷¹ Oradan

⁷⁶³ Pol. *Hist.* 18, 47, 1–5; Jawad 2008: 211; Eyüp 1996: 148; Ferah 2002: 327; Umran 2010: 16.

⁷⁶⁴ Rostovtzeff 1957: 23; Tozan 2012: 25.

⁷⁶⁵ Kartaca, M.Ö. VIII. yüzyılda Fenikeliler tarafından Tunus yarımadasın kurulmuştur. Antik çağda, Akdeniz ticaretinin en uğrak noktalarında biriydi. Roma ile Hannibâl arasında yapılan savaşlar sonucu şehir büyük bir tahribata uğramış. Abbudi 1991: 675-676.

⁷⁶⁶ App. *Syr.* 4; Cary 1965: 214.

⁷⁶⁷ Liv. 33, 44, 4; Bevan 1902, 2: 53.

⁷⁶⁸ Liv. 33, 47-49; Iust. *Epit.* 31, 1-2.

⁷⁶⁹ Liv. 33, 44; Umran 2010: 165–166.

⁷⁷⁰ Plut. *Flam.* 20.2.

⁷⁷¹ Eve 2015: 383.

Seleukos Devleti'nin başkenti Antiocheia'ya geçmiştir. Hannibâl, Antiocheia halkı tarafından sevinçle karşılanmıştır.⁷⁷² Onun başkente gelmesi şerefine tanrılara sunaklar adanmış ve sokaklarda müzikler çalınmıştır.⁷⁷³ Ardından, III. Antiochos, Roma'nın baş düşmanı olan Hannibâl'i Ephesos'taki sarayında çok iyi şekilde ağırlamış ve Seleukos ordularını eğitmesi için onunla anlaşmıştır.⁷⁷⁴

III. Antiochos, Roma'nın askeri taktiklerini elde etmek için Hannibâl'in topraklarına sığınmasına izin vermiştir. Muhtemelen Antiochos bu hamlesiyle, Roma'yı daha önce yenilgiye uğratan Hannibâl'in tecrübelerinden istifade ederek Roma'ya karşı güç kazanmayı hedeflemiştir. Bazı kaynaklar ise, Antiochos'un Hannibâl'in statüsünü ve ününü kıskandığını ve herkesin tüm umutlarını Hannibâl'a bağlamış olmasının Antiochos'u rahatsız ettiğini belirtmiştir.⁷⁷⁵ Bu nedenle Antiochos, Hannibâl'i kendi yakın danışman çemberine hiçbir zaman dahil etmemiştir. Öyle ki Antiochos, Hannibâl'i birçok savaş konseyinden sadece birkaçına davet etmiştir.⁷⁷⁶ Diğer yandan Hannibâl, Roma'nın en büyük düşmanı olmasına rağmen Romalılara karşı düşmanlığının gerçek olduğunu krala kanıtlaması gerektiğini hissetmiştir. Hannibâl, Antiochos'a olan sadakati ve Romalılara olan düşmanlığı konusunda Antiochos'u ikna etmek zorunda kaldığı için rahatsızlık duymuştur.⁷⁷⁷

Roma'ya karşı aldığı yenilgiyi bir türlü hazmedemeyen Hannibâl, Kartaca'ya tekrar dönüp Roma ile savaşmak için III. Antiochos'tan ona 100 savaş gemisi, 10.000 asker ve 1000 atlı piyade temin etmesini istemiştir. Ancak III. Antiochos, aceleci davranarak Roma'yı tamamen karşısına almak istememiştir. Bu nedenle de Hannibâl'in bu teklifini kabul etmemiştir.⁷⁷⁸ III. Antiochos'un, Roma'nın düşmanlarıyla münasebet kurması, Roma açısından bardağı taşıran son damla olmuştur.⁷⁷⁹ Nitekim böylece Roma, savaş sahasını genişletme sebebini bulmuştur. Roma orduları artık Akdeniz bölgesini ele geçirmek için seferler düzenleyecek ve Hannibâl ile ittifak yapan III. Antiochos'a savaş açacaktır.

⁷⁷² App. Syr. 4; Downey 1968: 76.

⁷⁷³ Lamp 1960: 233.

⁷⁷⁴ Iust. Epit. 31; 3; El-Nasiri 1992: 223–224; Seleme 1959: 240.

⁷⁷⁵ Cass. Dio, Frag. 19.

⁷⁷⁶ Iust. Epit. 31, 5, 1-9.

⁷⁷⁷ Liv. 35, 19.

⁷⁷⁸ Iust. Epit. 31; 3; El-Nasiri 1992: 224.

⁷⁷⁹ Liv. 35, 23; Iust. Epit. 31; 3; Ferah 2002: 327; Demircioğlu 2015: 327.

Muhtemelen III. Antiochos'un daha sonraki yıllarda Roma karşısında hezimete uğramasının en büyük nedeni Hannibâl'in ona yaptığı teklifi kabul etmemiş olabilir. Zira zeki bir general olan Hannibâl, Roma'nın askeri kapasitesini çok iyi biliyordu ve onların savaş taktiklerine hâkimdi. Ne var ki Hannibâl bütün ısrarlarına rağmen III. Antiochos'u ikna edememiştir. III. Antiochos, Roma'nın sadece Küçük Asya'daki bazı bölgelerle sınırlı kalacağı düşüncesindeydi. Dolayısıyla planları arasında Roma'ya karşı askeri güç kullanma seçeneği yoktu. Oysa Roma'yı bu kadar hafife alması ve tutarsızlığı Antiochos'a çok pahalıya patlayacaktı.

III. Antiochos ile Roma arasında sekteye uğrayan barış görüşmeleri M.Ö. 194(3) yılında tekrar başlamıştır. III. Antiochos, Roma Senatosu'na dostluk anlaşması kapsamında iki devlet arasında karşılıklı elçilerin atanması teklifinde bulunmuştur. Toplantıda Roma, daha önceki taleplerini tekrarlamış ve bu taleplerin uygulanması konusunda ısrarcı olmuştur. Buna göre Roma Senatosu, III. Antiochos'un Trakya ve Küçük Asya bölgesinden çekilmesi gerektiğini bir kez daha vurgulamıştır. Roma tarafının ısrarcı talepleri sonucu bu görüşmeler de başarısız olmuştur.⁷⁸⁰ Muhtemel bir savaşta Hannibâl'in Roma'ya karşı III. Antiochos'un yanında savaşmasından endişe duyan Roma, görüşmeler için bir kez daha elçilerini göndermiştir.⁷⁸¹ Roma elçileri, Hannibâl ile iletişim kurarak Roma ile III. Antiochos arasında yaşanacak olası bir savaşta tarafsız kalması için onu uyarmakla görevlendirilmiştir.⁷⁸² Elçiler ilk önce Pergamon Krallığına uğramış ve oradan da Phrygia'daki Apameia kentine geçmişlerdir.⁷⁸³ Daha sonra M.Ö. 193 yılının yazında Roma elçileri Ephesos kentine ulaşmışlardır. O esnada III. Antiochos ise oğlunun aniden sebebi belirsiz bir nedenden hayatını kaybetmesi üzerine yasını tutmak için Suriye'ye dönmüştür. III. Antiochos'un hazır olmadığı görüşmeler daha öncekilerde olduğu gibi işe yaramamıştır.⁷⁸⁴ Bunun üzerine Roma heyeti Ephesos'ta bulunan Kartacalı General Hannibâl ile gizli bir görüşme gerçekleştirmiştir.⁷⁸⁵ Elçiler, Hannibâl'dan III. Antiochos'tan uzak durması karşılığında ona bir şey gelmeyeceği güvencesi vermişlerdir. Ancak Hannibâl bu

⁷⁸⁰ Holleaux 1954, 8: 200.

⁷⁸¹ Bevan 1902, 2: 59; Seleme 1959: 241-242.

⁷⁸² El-Abid 1993: 113.

⁷⁸³ Bevan 1902, 2: 62.

⁷⁸⁴ Cary 1965: 215.

⁷⁸⁵ Bazı kaynaklara göre Roma elçileri Ephesos'ta Hannibâl ile görüşme yaptığı esnada, III. Antiochos Küçük Asya'nın başka bir bölgesinde savaşmakla meşguldü. Bevan 1902: 61-62

teklifi geri çevirmiştir. Bunun üzerine Roma elçileri bu görüşmeyi sızdırarak III. Antiochos ile Hannibâl'in arasını açmaya çalışmışlardır. Roma amacına ulaşmış ve III. Antiochos ile Hannibâl arasına şüphe tohumları ekmiştir. Böylece III. Antiochos Ephesos'a döndükten sonra Hannibâl'a karşı mesafeli durmaya başlamış ve onu askeri toplantılara çağdırmamaya başlamıştır.⁷⁸⁶

Sonuç olarak Philip'in M.Ö. 197 yılında Roma karşısındaki yenilgisi, Roma hegemonyasının başlangıcı olmuştur. II. Makedon Savaşı'ndan sonra, iki büyük güç olan Roma ve Seleukoslar arasında istikrarsız bir dönem başlamıştır. M.Ö. 196 yılından itibaren Roma ile III. Antiochos arasında soğuk savaş dönemi başlamıştır. Bu durum M.Ö. 192 yılında hegemonik bir savaşa dönüşmüştür. M.Ö. 189 yılında Seleukosların Magnesia Savaşı'ndaki yenilgisinin ardından Roma, Akdeniz bölgesinde tek süper gücü haline gelecekti. Söz konusu savaş, Seleukos Krallığı'na ağır sonuçlar doğuracaktı. III. Antiochos ile yeniden genişleyen Seleukos toprakları Apameia Barış Antlaşması sonrası tekrar küçülecekti. Öte yandan söz konusu savaş Roma açısından bir dönüm noktası olacak ve Roma bölgedeki konumunu güçlendirecekti.

Akdeniz bölgesine ayağını atan Roma'nın Yunanistan'ın doğusuna doğru ilerlemesinin nedeni; Hannibâl'in Roma'ya karşı savaşı kazanacakmış imajını vermesi sonucu Makedonya Kralı V. Philip'in zafer havasına girerek Roma'ya savaş açmasıydı. Kartaca ile yaptığı savaşı kazanan Roma, artık baş düşmanı Hannibâl ve III. Antiochos'un müttefiklerine odaklanlabiliirdi. Bu gelişmelerden sonra bölgede ortaya çıkan siyasi ve askeri gelişmeler Roma için çok elverişliydi. Çünkü Yunanistan, kavgacı yöneticilerin kontrol ettiği, parçalanmış şehir devletlerinden oluşuyordu.

3.6.1. III. Antiochos'un Yunanistan Seferi (M.Ö. 192)

Roma ordusunun M.Ö. 194 yılında Yunanistan bölgesinden çekildiğini ilan etmesi, III. Antiochos'un istilasına zemin hazırlamıştır. Çünkü Roma'nın gitmesiyle birlikte bölgeye kaos hâkim olmuş ve Yunan devletleri birbirine düşmüştür.⁷⁸⁷ Roma ile III. Antiochos arasında devam eden barış görüşmelerinin başarısız olduğu duyumunu alan Aetolia Birliği, Roma'ya karşı güçlü bir ittifak kurma girişiminde

⁷⁸⁶ Seleme 1959: 241; El-Dibs t.y. 3: 144.

⁷⁸⁷ El-Nasiri 1992: 179.

bulunmuştur.⁷⁸⁸ Bu ittifakta III. Antiochos, V. Philip ve Nabis yer alması planlanmıştır. Ancak zayıf bir konumda olan V. Philip, Roma'yı karşısına almaktan korkmuş ve bu teklifi geri çevirmiştir. III. Antiochos ise ittifaka katılıp katılmamak konusunda bir süre tereddüt yaşamıştır. M.Ö. 192 yılında Yunanistan'a sefer düzenlemeye karar veren III. Antiochos, Aetolia Birliği ile Roma varlığına karşı ortak hareket etmeyi kabul etmiştir.⁷⁸⁹

III. Antiochos, Aetolia Birliği'ni desteklemesine rağmen Roma ile doğrudan karşı karşıya gelmekten çekiniyordu. Dolayısıyla Yunan devletlerine saldırma konusunda aceleci davranmaktan kaçınıyordu. Muhtemelen Antiochos, Roma'ya göz dağı vermek için Yunanistan topraklarını ele geçirmek istiyordu. Ancak Roma'nın bunu daha sonra güvenlik meselesi haline getireceğini bilmiyordu.⁷⁹⁰ III. Antiochos yeni askeri hamleler planlıyorken, ordu içerisindeki bazı generaller, Hannibâl'i bu planın dışında tutma gayreti içerisinde girmişlerdir. Aksi yönde düşünen diğer generallerse yapılacak hamlelerde Hannibâl'in deneyimlerinden istifade edilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Ordu generalleri arasında Hannibâl ile ilgili yaşanan fikir ayrılıkları Yunanistan'a yapılacak askeri hamlenin gecikmesine neden açmıştır.⁷⁹¹ Hannibâl, Seleukos ordusunun Yunanistan'a girmesi halinde bunun olumsuz sonuçlar doğuracağı konusunda Antiochos'u uyarırken, Aetolia Birliği ise bir an önce saldırıya geçilmesi gerektiğini konusunda ısrar etmiştir. Antiochos Hannibâl'in bütün uyarılarına rağmen Yunanistan'a saldırma karar almıştır.⁷⁹² III. Antiochos'un Yunanistan'a sefer düzenleyeceği haberinden cesaret alan Aetolia Birliği, M.Ö. 192 yılında Roma yanlısı bazı Yunan şehirlerine saldırı düzenlemiş ve Demetrias Kalesi'ni ele geçirmiştir. Ancak yaşanan aksilikler sonucu sefer hazırlıklarını bir türlü bitiremeyen Seleukos ordusu yola çıkmakta geç kalmıştır.⁷⁹³

⁷⁸⁸ Aslında Aetolia Birliği ile Roma arasındaki düşmanlık, M.Ö. 196 yılında Roma ile V. Philip arasında imzalanan barış anlaşmasına dayanmaktadır. II. Makedon Savaşı'nda Roma saflarında savaşan Aetolia Birliği, adil olmadığı gerekçesiyle yapılan anlaşmaya karşı çıkmışlardır. Gerçekleşen anlaşmada Roma kendi fikirlerini dayatmış ve müttefiklerinin söz hakkını göz ardı etmiştir. Rostovtzeff 1938,2: 75; Cary 1965: 194; El-Nushi 2004, 1: 251.

⁷⁸⁹ El-Nushi 2004, 1: 251; Holleaux 1954: 203.

⁷⁹⁰ Cary 1965: 215; Holleaux 1954, 8: 206.

⁷⁹¹ El-Abid 1993: 115; Seleme 1959: 242.

⁷⁹² Bevan 1902: 68; El-Abid 1993: 115.

⁷⁹³ Holleaux 1954, 8: 207.

3.6.2. Termopylai Savaşı (M.Ö. 191)

Hazırlıklarını tamamlayan III. Antiochos, M.Ö. 192 yılında 10.000 piyade, 500 süvari, 6 savaş fili ve 300 savaş gemisiyle Batı Trakya sahilinden Yunanistan'a doğru yola çıkmıştır. Apollonia'da kamp kuran Roma birliklerinin sayısı ise 25.000 askerden oluşuyordu.⁷⁹⁴ Antiochos önderliğindeki Seleukos ordusu Roma ordusundan önce Yunanistan'a ulaşmış ve bazı kentleri kendi safına çekmeyi başarmıştır. Kartacalı Hannibâl, III. Antiochos'a danışmanlık yapmak üzere sefere katılmıştır.⁷⁹⁵ Daha sonra Antiochos, Aetolia Birliği'nin daveti üzerine Lamia kentine geçmiştir. Halk tarafından sevinçle ve coşkuyla karşılanan Antiochos en iyi şekilde ağırlanmıştır. Ayrıca Roma'ya karşı yürütülecek savaşta orduya yardım ve istişarede bulunması için 30 kişiden oluşan bir savaş komitesi kurulmuştur.⁷⁹⁶

Tecrübeli General Hannibâl, Roma'nın Philip'i kendi safında savaşması için ikna edeceğini öngörüyordu. Bu nedenle III. Antiochos'tan savaşta kendisine fırsat vermesini istemiştir.⁷⁹⁷ Hannibâl, Antiochos'tan Philip ile ittifak kurmasını veya Lysimacheia'daki güçlerini Philip'in kontrol altında tutmasını önermiştir. Ayrıca Hannibal savaşın İtalya'ya taşınması tavsiyesinde bulunmuştur. Ancak ne var ki; Antiochos bu önemli tavsiyeye uymayı reddetmiştir.⁷⁹⁸ Hannibâl'in tahminleri doğru çıkmış ve V. Philip, kendisine verilen bazı sözler karşılığında Roma ordusunu desteklemeyi kabul etmiştir.⁷⁹⁹

III. Antiochos Yunanistan'da bulunduğu esnada yorgun düşmüş ve savaşa ara vererek M.Ö. 191 yılında "Halkis" kentinde bir süre dinlenmeye karar vermiştir. Ayrıca Halkis'te bulunduğu esnada Yunan asıllı bir kızla evlenmiş ve bütün zamanını kutlamalarla geçirmiştir. Ayrıca ordusunun da şehrin zevklerine alışmasına izin vermiştir. Bu da onun bölgedeki itibarını zedelemiş ve ordusunda hayal kırıklığı yaratmıştır.⁸⁰⁰ Roma ordusu, 20.000 piyade, 2.000 süvari ve 15 filden oluşan dev bir orduyla ilerlemeye devam ederken, III. Antiochos ise Aetolia Birliği'nden destek güç alabilmek için Halkis'ten ayrılmış ve Lamia'ya doğru yola çıkmıştır. Ancak Aetolia

⁷⁹⁴ Holleaux 1954, 8: 208.

⁷⁹⁵ Cary 1965: 195.

⁷⁹⁶ Bevan 1902: 70-71.

⁷⁹⁷ Bevan 1902: 77; Seleme 1959: 241.

⁷⁹⁸ App. Syr. 14; Vaidyanathan 2018: 21.

⁷⁹⁹ Cary 1965: 195; El-Nasiri 1993: 244.

⁸⁰⁰ Bevan 1902, 2: 80; Holleaux 1954, 8: 212.

Birliği ona sadece 4.000 asker temin edince, Antiochos tam bir hayal kırıklığı yaşamıştır.⁸⁰¹ Asya'dan gelecek olan asker desteği de gecikince III. Antiochos zaman kazanmak için ordusuyla Termopylai Kalesi'ne sığınmak zorunda kalmıştır.⁸⁰² Aitolialıların sözlerine güvenen III. Antiochos büyük bir hata yapmış ve yanında sadece 10.000 asker getirmiştir. Bu orduyla Antiochos'un hem Yunan direniş i hem de Roma saldırısıyla mücadele etmesi imkânsızdı.⁸⁰³ III. Antiochos'un birlikleri sığındıkları kalenin doğ usunu korurken, Aetolia Birliği askerleri de batı tarafında konuşlanmıştır. Roma ordusu kaleye saldırdığında ok yağmuruna tutulmuş ve bu nedenle geri çekilmek zorunda kalmıştır. Ancak ikinci denemede Roma askerleri kalenin arkasından dolaş arak Seleukos ordusunun kampına sızmayı baş arınca, Seleukos savunmasında büyük boşluklar oluşmuş ve savaş Roma lehine sonuçlanmıştır. III. Antiochos ise 500 kadar askerle birlikte Halkis'e çekilmiştir.⁸⁰⁴ Magnesia Savaşı'nın belirleyici olan bu savaşı, Pergamon Kralı Eumenes'in, Seleukos sol kanadına karşı Yunan süvari hücumuna bizzat önderlik ederek günü kazananı olmuştur.⁸⁰⁵ Seleukos ordusu bu yenilgiyle büyük ölçüde zayıflamıştır. Ayrıca bu savaş sonucunda Antiochos'un M.Ö. 202 yılından beri elde ettiği büyük kazanımların tamamı Roma'ya teslim edilmiş ve bölge Roma yanlısı Yunan kentler arasında bölüş türülmüştür.⁸⁰⁶

Roma ordusu sadece karadan değil, denizden de Seleukos ordusunu zayıflatmak istemiştir. Romalılar, Küçük Asya'ya tahıl taşıyan Seleukos ordusuna ait bir gemiye el koymuş ve daha sonra ürünleri Atina halkına dağıtmıştır. III. Antiochos ise Yunan asıllı eş iyle birlikte Halkis'ten ayrılarak Ephesos'a dönmüştür. III. Antiochos'un Yunanistan bölgesindeki yenilgisinin ardından kendisine yakın müttefikleri Roma'ya yaranmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Antiochos'un Yunanistan'dan çekilmesi sonrası Aetolia Birliği hariç diğer bütün müttefik Yunan kentleri birer birer Roma ile barış yapmıştır. Mısır Kralı V. Ptolemaios, Roma'ya elçiler aracılığıyla hediyeler göndermiş ve Roma'yı tebrik etmişlerdir. Hatta Mısır

⁸⁰¹ Holleaux 1954, 8: 213-214.

⁸⁰² Sykes 1958, 1: 318.

⁸⁰³ Liv. 36, 44; App. Syr. 14; Pietrykowski 2012: 244; Bouche 1913: 149.

⁸⁰⁴ Holleaux 1954, 8: 214.

⁸⁰⁵ Vaidyanathan 2018: 71.

⁸⁰⁶ Eckstein 2008: 333.

Kralı, bununla da yetinmeyip Roma Senatosuna her türlü yardımlaşmaya hazır olduğunu bildirmiştir.⁸⁰⁷

III. Antiochos'u Yunanistan'dan çıkarmayı başaran Roma, bu kez de gözünü Ege bölgesine dikmiştir. Antiochos ise Roma'nın Ege'ye inmesini engellemek için Ege Denizi'nde Polyksinidas komutasında 70 savaş gemisinden oluşan bir deniz gücü kurmuş ve ayrıca Suriye, Fenike ve Lisia bölgelerinde deniz filoları oluşturmuştur.⁸⁰⁸ Polyksinidas komutasındaki Seleukos deniz gücü, Korykos'taki Roma ordusuna saldırmış ancak büyük bir hezimete uğramıştır. Antiochos bu savaşta deniz gücünün üçte birini kaybetmiştir.⁸⁰⁹ Savaş sonrası Roma ordusu ve müttefikleri Küçük Asya kıyılarının büyük bir çoğunluğunu kontrol altına almıştır.⁸¹⁰

III. Antiochos'un Yunanistan bölgesine düzenlediği seferin başarısızlıkla sonuçlanmasında birçok faktör rol oynamıştır. Bu faktörlerden en önemlisi sefere yeterli sayıda askeri götürmemiş olmasıdır. Antiochos'un az sayıda askerle bölgeye gitmesi ve düşmanın gücünü küçümsemesi ağır sonuçlar doğurmuştur. Yenilginin bir diğer neden ise Antiochos'un, Hannibâl gibi tecrübeli bir generalin nasihatlarını göz ardı etmesidir. Hannibâl ona Roma'dan önce davranarak V. Philip ile savaş ittifakı kurması önerisini sunmuş, ancak o bu teklifi kabul etmemiştir. Bunlara ilaveten Halkis'i ele geçirdikten sonra evlenmesi ve eğlenceye kapılması, ordusunun formunu kaybetmesine neden olmuştur. Son olarak III. Antiochos'un Roma karşısında deniz savaşlarını da kaybetmesi, Roma'nın ilerleme arzusunu artırmıştır.

3.6.3. Magnesia Savaşı (M.Ö. 189)

Bu savaşın ana aktörler; Roma Devleti, III. Antiochos yönetimindeki Seleukoslar, Philip'in yönetimindeki Makedonya⁸¹¹, Aetolia Birliği⁸¹², Seleukosların Yunanistan'daki düşmanı Akha Birliği, Seleukosların Küçük Asya'daki düşmanı olan Pergamon Krallığı ve yine Seleukosların düşmanı olan Rhodos deniz gücüdür. Buna

⁸⁰⁷ Bevan 1902, 2: 86-87; Sanford 1991: 355; Hasan 2000, 16: 88-89.

⁸⁰⁸ Cary 1965: 209; Jawad 2008: 234.

⁸⁰⁹ Cary 1965: 210.

⁸¹⁰ Holleaux 1954, 8: 220.

⁸¹¹ Daha önce Antiochos'un Ptolemaioslara karşı yaptığı savaşlarda müttefikiydi, ancak M.Ö.196 yılından sonra Roma'nın müttefiki olmuştur.

⁸¹² Yunanistan'da, eskiden Romalıların müttefiki, ancak Magnesia Savaşı esnasında Seleukosların yanında yer almıştır.

ek olarak bu savaşta yer alan diğer oyuncuların çoğu, küçük Yunan şehir devletleriydi. Epeirotlar (= Arnavutlar), Ptolemaioslar ve Kartaca, kesinlikle Roma yanlısı ve Seleukos karşıtı devletlerdi. Seleukosların doğudaki muazzam gücüne rağmen, dengeler Roma lehineydi. Roma ile Seleukoslar arasındaki çarpışmaya neden olan uzun vadeli iki tarihsel olay bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi, Büyük İskender'in halef devletleri ile yakın komşuları (Yunanlılar, Trakyalılar, Galatlar, Göçebeler, Baktrialılar...) arasındaki fırsatçı savaş durumudur. Ayrıca bu savaşa yol açan diğer bir olay ise; Roma Devleti'nin Doğu Akdeniz ile temasa geçmesini sağlaya sürekli savaş yoluyla yağmacı genişlemesi de bu savaşa yol açan sonuçlardan birisidir. Söz konusu uzun vadeli gelişmeler savaşta taraf olan devletleri karşı karşıya getirmiştir. Bu devletlerin çarpışmasının en temel sebebi ise, V. Philip, III. Antiochos ve Roma Senatosunun fırsatçı politikaları olmuştur.

Roma, neredeyse Makedon savaşının başlangıcından bu yana, zaten Yunanistan ve Küçük Asya'ya yönelik daha fazla saldırı gerçekleştirmek için zemin hazırlıyordu. Bu bağlamda, savaş sırasında, Yunanistan ve Küçük Asya'nın tüm şehirlerini özgür kentler olarak ilan etmişlerdir. Ayrıca bununla yetinmeyip Ptolemaiosların ve ardından Makedonların imdadına da yetişerek Antiochos'un söz konusu krallıklardan aldığı tüm topraklardan çekilmesini ve ayrıca Chersonesos'u tahliye etmesini istemişlerdir.⁸¹³ Öte yandan Roma'nın müttefiki olan Rhodoslular ve Pergamonlar, Antiochos ile Romalılar arasında bir savaş çıkarmak için ellerinden geleni yapıyorlardı. Antiochos, Roma'nın taleplerine oldukça kızmış olsa da Romalılara savaş açmak istemiyordu. Sonuç olarak, her iki taraf da zamana göre oynamaya karar vermiştir. Roma elçiliği ve Antiochos talepleri tartışırken, Mısır Kralı Ptolemaios'un öldüğü söylentisi yayılmıştır. Tarihçi Livius'a göre, her iki taraf da haberleri diğerinden gizlemeye çalışmıştır. Ancak bazı kaynaklar söz konusu söylentinin Romalılar tarafından kışın hızla yaklaştığı bir dönemde Seleukos filosunu Yunanistan'dan uzaklaştırmak için kasıtlı olarak yayıldığını öne sürmüştür. Sonuç olarak Roma'nın hilesi başarılı olmuştur. Antiochos, Mısır'ı ele geçirme beklentisiyle 300 gemilik filosunu Mısır'a göndermiştir. Söylentinin yanlış olduğunu öğrendiğinde, Kıbrıs'a saldırmak istemiş, ancak daha sonra Eurymedon nehri yakınlarındaki mürettebatın isyanı ve ardından denizdeki korkunç bir fırtına bunu engellemiştir. Söz

⁸¹³ App. Syr. 6.

konusu fırtına Seleukos ordusuna büyük bir zarar vermiştir. Sonuç olarak, durum önemli ölçüde Romalıların lehine dönmüştür.⁸¹⁴

Kral Philip'i mağlup eden Roma, Antiochos'un ilerlemesini engellemek için Yunanistan'da mı kalmaları gerektiğini yoksa geri çekilip Antiochos'un ilerlemesi için Yunanistan'da bir güç boşluğu mu bırakmaları gerektiğini tartışmışlardır.⁸¹⁵ Sonunda günün kazananı Titus Quinctius Flamininus olmuş ve Roma Yunanistan'ı III. Antiochos'a karşı korumaya karar vermiştir. Dahası, Roma kuvvetlerini Yunanistan'dan tahliye etmeden önce Flamininus, Yunanlıların bölünmesini ve şehir devletlerinin hepsinin Roma'ya tek başına direnecek kadar güçlü olmalarını engellemiştir. Flamininus ayrıca muhtemelen kasıtlı olarak, daha önce Roma'nın başlıca ve en sadık müttefikleri olan Aitolialılara, bölgedeki savaş ganimetlerinden onlara adil bir şekilde pay vermemiştir. Bunu Aitolialıların aldatıldığını sezmelerine neden olacak şekilde planlamıştır. Bunun sonucunda, Aitolialıların yemi yutması ve Antiochos'tan Yunanistan'a gelip yardım etmesini istemesi uzun sürmemiştir. Aitolialılar, Antiochos'un Yunanistan'a gelişini hızlandırmak için, gelmesi halinde bütün Yunanistan'ın ona yardım edeceği yalanını söylemişlerdir.⁸¹⁶ Fırsatçılığı seven Antiochos yemi yutmuş ve Yunanlıların Romalılara karşı desteğini artıracığı yönündeki yanlış beklentiyle Küçük Asya'daki savaşı bırakarak ordularını Yunanistan'a kaydırmıştır.⁸¹⁷

M.Ö. 192 yılından itibaren Yunan kentleri, Roma'nın III. Antiochos karşısında elde ettiği zaferlerde büyük bir rol oynamıştır. Yunan müttefikleri, özellikle Rhodos ve Pergamon donanmaları, bölgedeki Seleukos birliklerini büyük yenilgilere uğratmıştır.⁸¹⁸ M.Ö. 191 yılının ilkbaharında, Marcus Acilius Glabrio komutasındaki Roma ordusu Adriyatik Deniz'ini geçmiş ve Philip'in komutasındaki Makedon ordusunun da onlara katılmasıyla Tesalya'ya doğru yürümüşlerdir. Ayrıca Roma, ordularını desteklemek için harekât sahasına ek olarak bir filo daha göndermiştir.⁸¹⁹ Aitolialılar ise Antiochos'a sadece 4000 askerlik bir destek vermiştir. Bu askerlerden

⁸¹⁴ Syvanne 2013: 16.

⁸¹⁵ Vaidyanathan 2018: 70-71.

⁸¹⁶ Pol. *Hist.* 18, 44; Liv. 35, 12; App. *Syr.* 12; Iust. *Epit.* 30, 4; Pietrykowski 2012: 243-244.

⁸¹⁷ Liv. 35, 42.

⁸¹⁸ Eckstein 2008: 330-333.

⁸¹⁹ Liv. 36, 44; Pol. *Hist.* 39; App. *Syr.* 15; Iust. *Epit.* 30, 6; Bouche 1913: 148.

sadece 2000'i Antiochos'un komutasına verilmiştir. Diğer Yunan krallıkları ise destek vermemiş ve sadece izlemekle yetinmişlerdir.⁸²⁰

M.Ö. 190 yılı, Antiochos'un yeni savunma stratejisinin yıkılışına tanık olmuştur. Ege kıyılarını ele geçiren Roma, M.Ö. 190 yılında V. Philip'in yardımıyla Hellespont Boğazı'ndan (= Çanakkale Boğazı) Küçük Asya'ya geçmek için hazırlıklar yapmaya başlamıştır.⁸²¹ Roma, Antiochos'a karşı savaşı yürütmesi için Lucius Cornelius Scipio Africanus'u atamıştır.⁸²² Makedonya Kralı V. Philip, rehin olarak tutulan oğlunun serbest bırakılması karşılığında Romalıların Trakya'ya ilerlemeleri için onlara lojistik destek sunmuştur.⁸²³ Scipio Africanus, savaşı hızlandırmak için, Aitolialıların senato önünde sorunlarını sunmaları için bir ateşkes sözü vermiştir. Bu da Scipio komutasındaki Roma ordusunun daha esnek devam etmesini sağlamıştır. Roma filosu, Pergamon ve Rhodos kuvvetleri ile birlikte M.Ö. 190 yılında Myonnesos yakınlarındaki Seleukos donanmasını mağlup etmeyi başarmıştır.⁸²⁴ Hellespont Boğazı'ndan geçen Roma güçleri Lysimacheia kentini ele geçirmiştir. Bu durum karşısında ne yapacağını şaşırان Antiochos ise bütün birliklerini Sardeis'e yığmıştır.⁸²⁵ Artık Antiochos'un stratejisi ya taviz vererek Roma ile bir barış yapacaktı, ya da sonuna kadar mücadele verecekti. III. Antiochos, Roma generali Scipio Africanus'a elçi göndererek bazı şartları karşılığında barış teklifinde bulunmuştur. III. Antiochos'un sunduğu teklife göre Roma tarafında savaş masraflarının yarısını ödeyecek, Avrupa'daki genişleme planlarından vazgeçecek ve Yunan şehirlerinden elini tamamen geri çekecekti. Ancak Romalı general daha avantajlı konumda olması nedeniyle bu anlaşmayı reddetmiştir.⁸²⁶

Barış girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Roma ve Seleukos ordusu M.Ö. 190 yılının sonlarında veya 189 yılın başlarında, Hermos Irmağı (= Gediz Çayı) ve Phrygios Irmağı'nın (= Demirci Çayı) birleştiği Magnesia

⁸²⁰ Liv. 36, 44; Pietrykowski 2012: 244.

⁸²¹ Cary 1967: 216; Holleaux 1954, 8:219; Sanford 1991: 178.

⁸²² Scipio Africanus, M.Ö. 235-185 yılları arasında yaşamış olan Romalı generaldir. M.Ö. 211 yılında yardımcı konsül olarak İspanya'ya atanmıştır. M.Ö. 202 yılında 202 II. Pön Savaşı'nın sonucunu belirleyen Zama Muharebesi'nde general olarak görev yapmış ve Hannibâl komutasındaki Kartaca ordusunu yenmiştir. App. *Pun.* 10; Abbudi 1991: 477.

⁸²³ Cary 1967: 216; Syvanne 2013: 18.

⁸²⁴ Liv. 36, 44-45; Syvanne 2013: 18.

⁸²⁵ Vaidyanathan 2018: 22; Syvanne 2013: 18.

⁸²⁶ Sykes 1958,1: 320-321; Holleaux 1954, 8:222.

bölgesinde karşı karşıya gelmişlerdir. Çoğu kaynağa göre, savaş sırasında Roma ordusu yaklaşık 30.000 kişiden oluşuyordu.⁸²⁷ Bunlara bölgedeki müttefiklerden yaklaşık 7000 asker destek vermiştir.⁸²⁸ III. Antiochos birlikleriyse, Krallığın değişik bölgelerinden gelen birçok etnik guruba mensup melez bir ordudan oluşuyordu.⁸²⁹ Ordusunda yaklaşık 54 savaş fili ve birçok savaş arabası bulunuyordu.⁸³⁰

M.Ö. 189 senesinin kışında yağmurlu bir günde III. Antiochos ordusu ile Roma ordusu, Magnesia bölgesinde savaş pozisyonu almıştır. Kral Antiochos süvari birlikleri, oğlu IV. Seleukos ise sol kanattaki birlikleri yönetiyordu.⁸³¹ III. Antiochos bu savaşta çok eski taktik olan Büyük İskender'in kullandığı savunma taktiği kullanmıştır. Daha önce Makedonya Kralı V. Philip de Roma karşısında aynı taktiği kullanmış ancak başarısız olmuştur. Buna rağmen III. Antiochos bundan ders çıkartmamış ve büyük bir risk almıştır. Süvari birlikleriyle Roma ordusunun sol kanadına saldıran III. Antiochos direnişi kırmayı başarmış ancak Roma birliklerinin de Seleukos sol kanadına saldırması sonucu büyük bir kaos yaşanmıştır. III. Antiochos ordusunu kontrol etmeyi başaramamış ve geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁸³² Roma ve III. Antiochos'un orduları arasında Manisa mevkiinde geçen ve "Magnesia Savaşı"⁸³³ olarak da bilinen savaşı Roma ordusu kazanmıştır.⁸³⁴ Seleukos ordusuna ait savaş arabalarının kötü performansı Antiochos'un savaşı kaybetmesinde büyük bir rol oynamıştır.⁸³⁵ Livius'a göre, Roma ordusu savaşta Seleukos ordusundan 50.000 asker ve 3.000 süvari öldürmüştür.⁸³⁶ Roma ordusu ise sadece 350 askerini kaybetmiştir.⁸³⁷ Büyük bir hezimete uğrayan Kral III. Antiochos, savaşta hayatta kalan askerlerini de yanına alarak ilk önce Sardis kentine oradan da Suriye'ye dönmek zorunda

⁸²⁷ Syvanne 2013: 22.

⁸²⁸ Holleaux 1954, 8:222; Jawad 2008: 241.

⁸²⁹ Austin 1981: 264-265.

⁸³⁰ Holleaux 1954, 8:222.

⁸³¹ Austin 1981: 265.

⁸³² Cary 1965: 211.

⁸³³ Magnesia savaşıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Syvanne 2013: 1-52.

⁸³⁴ Liv. 37, 37-44; Pol. Hist. 21, 42; Vaidyanathan 2018: 22; Kaya 1992: 6-9; El-Hilu 1999: 248.

⁸³⁵ Syvanne 2013: 29.

⁸³⁶ Syvanne 2013:33.

⁸³⁷ Liv. 37, 44; App. Syr. 11, 33-36; Pietrykowski 2012: 256; Ferah 2002: 146; Syvanne 2013:33; Kaya 1992: 7.

kalmıştır.⁸³⁸ Seleukos ordusunun savaşı kaybetmesinin ardından Küçük Asya kentleri birer birer düşmüş ve Roma itaatine girmişlerdir.

3.6.4. Apameia Barış Antlaşması (M.Ö. 188)

Magnesia Savaşı'ndan çok kısa bir süre sonra, M.Ö. 188 yılında, III. Antiochos, elçisi Musaios'u, Roma Generali Scipio Africanos'a göndererek Roma ile barış yapmak istediğini bildirmiştir. III. Antiochos'un isteği üzerine Roma ile Apameia⁸³⁹ Barış Antlaşması imzalanmıştır.⁸⁴⁰ Söz konusu antlaşmanın şartlarına göre antlaşmanın şartlarını yerine getirmesi halinde Antiochos ile Romalılar arasında her zaman dostluk olacak, Seleukos ordusu, Roma ve müttefiklerine karşı yürüyen herhangi bir düşmanın kendi topraklarından geçişine izin vermeyecek veya böyle bir düşmana herhangi bir erzak sağlamayacak, Antiochos, adalarda veya Avrupa'da yaşayanlara savaş açmayacak, Toros Dağları'nın ve Halys Nehri'nin (= Kızılırmak) ötesine çekilecek ve oradaki tüm şehirleri, toprakları, köyleri ve kaleleri tahliye edecek; Seleukos ordusu tarafından alınan silahlar ve eğer herhangi bir şey götürülmüşse, aynı şehre iade edilecek, Eumenes krallığından asker talebinde bulunmayacak, Antiochos ordusunda Romalıların kontrolündeki bölgelerden gelen esirler varsa serbest bırakılacak, Antiochos ve tebaası, aldıkları Roma ve müttefiklerinin savaş esirlerini serbest bırakacak, Roma'nın baş düşmanı Kartacalı General Hannibâl Roma'ya teslim edilecek;⁸⁴¹ Seleukos ordusuna ait savaş gemileri ve teçhizatları Roma ordusuna teslim edilecek ve gemi sayısı ona adede düşürülecek. Ayrıca Savaş filleri Roma ordusuna teslim edilecek ⁸⁴², haraç, elçi veya rehine taşımadıkça Seleukos gemileri Kalycadnos ve Sarpedonia burnunun ötesine geçmeyecek, Antiochos'un Romalıların egemenliği altındaki topraklardan paralı asker

⁸³⁸ App. *Syr.* 36; Holleaux 1954, 8:224

⁸³⁹ Apameia: Orontes Nehri'nin (Asi Nehri) kıyısına kurulmuş eski antik Suriye şehirlerinden birisidir. Kral I.Seleukos bu şehri eşi Apama anısına kurmuştur. Şimdiki adı Süveyda olan bu şehrin Seleukos Ordusunun askeri kışlağı olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir. Rüstem 1969: 103; El-Abid 1971: 327; El-Nasiri: 1992: 289; Ferah 2002: 200; Judullah 1999: 96.

⁸⁴⁰ Pol. *Hist.* 21, 16; Liv. 37, 45; El-Nasiri 1992: 327; Nushi 1987: 317; Holleaux 1954, 8: 225.

⁸⁴¹ Roma'ya teslim edileceğini anlayan Hannibâl, Suriye topraklarını terk ederek Girit Adası'na sığınmıştır. Daha sonra Girit Kralı Prousius, Hannibâl'ı Bithynia donanmasının başına getirmiştir. M.Ö. 182 yılında Bitinyalı yetkililer tarafından Roma ordusuna teslim edileceğini anlayan Hannibâl, zehir içerek intihar etmiştir. Sykes 1958, 1: 321; Turad 1997: 156; Demircioğlu 2015: 356.

⁸⁴² Roma söz konusu filleri aldıktan sonra III. Antiochos'un düşmanlarından olan Pergamon Krallı II. Eumenes'e hibe etmiştir. El-Ubadi 1981: 78.

kiralamasına veya söz konusu topraklardan gelen kaçakları kabul etmesine izin verilmeyecek, Antiochos'un egemenliğindeki Rhodoslulara ve müttefiklerine ait tüm evler, onlarla savaşımadan önce olduğu gibi mülklerinde kalacak, Rhodos için kastedilen mallar, savaştan önceki gibi vergilerden muaf tutulacak, Antiochos'un vazgeçmesi gereken şehirlerden herhangi biri kendisi tarafından başkalarına verilmişse, bunlardan garnizonları ve bunlara sahip adamları geri çekecek, Eğer söz konusu şehirlerden herhangi birisi daha sonra ona katılmak isterse kabul edilmeyecek, Antiochos, Romalılara on iki yıl boyunca yılda 1000 talent ve 540.000 modii tahıl ödeyecek, antlaşma sonrası beş yıl içinde Kral Eumenes'e 350 talent ödeyecek, Roma'ya üç yılda bir 18-40 yaş arasında toplam 20 rehine verilecek;⁸⁴³ Antiochos'un bu antlaşmayla kendisine karşı savaş açmasının yasaklandığı şehir veya halklardan herhangi birinin kendisine savaş açmaya başlaması halinde, bunlardan herhangi birine egemen olmamak veya onları ittifakına almamak kaydıyla, bunlara karşı savaşılabilecek; Her iki taraf da ortak bir kararnâmeyle bu anlaşmaya herhangi bir madde eklemek veya çıkarma özgürlüğüne sahip olacak.⁸⁴⁴

Apameia Antlaşması sonrası Batıdaki toprak kayıplarına ek olarak, doğudaki pek çok kent, Seleukos Krallığı'ndan bağımsızlık kazanmak için isyan başlatmıştır.⁸⁴⁵ Magnesia Savaşı'nda III. Antiochos'a yardım eden veya asker gönderen müttefikleri de doğal olarak Roma tarafından cezalandırılmıştır. Kappadokia Kralı Ariarathes, Roma'ya savaş tazminatı ödemeye mahkûm edilmiştir.⁸⁴⁶ Avrupa ve Küçük Asya'daki Seleukos topraklarının çoğu Pergamon Kralı II. Eumenes'e verilmiştir. Ancak bütün bunlara rağmen Roma Senatosu bu şartlardan memnun kalmamıştır. Zira onlara göre III. Antiochos ile imzalanan antlaşma söz konusu şartlar çok ılımlı ve caydırıcı değildi.

Önce Magnesia Savaşı ve daha sonra dayatılan Apameia Antlaşması, III. Antiochos'un kolunu kanadını kırmıştır.⁸⁴⁷ Bu antlaşma sonuçları çok kapsamlı ve vahim sonuçlar doğurmuştur. Antiochos'un o şartlarda Roma'ya karşı gelecek yeterli

⁸⁴³ Antlaşma sonucu Roma'ya verilen ilk 20 rehine arasında III. Antiochos'un oğlu IV. Antiochos da yer almıştır. Diod. 28, 3; 29, 15; Iust. *Epit.* 32, 2; Campbell 2014: 3.

⁸⁴⁴ Apameia Antlaşması'nın maddeleri ile ilgili bkz. Pol. *Hist.* 21, 42; Liv. 38, 38; App. *Syr.* 38–39; Iust. *Epit.* 31, 8,8; Bevan 1902, 2: 111–112; Grainger 2015: 201–203; Nushi 1987: 317; Holleaux 1954, 8: 229; Kagan, 137–138; Demircioğlu 2015: 343; Arslan 2010, 290.

⁸⁴⁵ Pol. *Hist.* 21: 2; Habicht 2009: 202; Campbell 2014: 3.

⁸⁴⁶ Cary 1965: 218.

⁸⁴⁷ Demircioğlu 2015: 353; Tozan 2012: 35.

gücü olmadığından kabul etmekten başka çaresi kalmamıştır. Seleukos Krallığı artık topraklarının yarısından fazlasını kaybetmiş ve küçük bir devlet haline gelmişti.⁸⁴⁸ Bu antlaşmaya göre Seleukos Devleti'nin sınırı Toros Dağları olurken, batı Kilikia Seleukosların hâkimiyetinden tamamen çıkmıştır. Kısacası, Apameia Antlaşması, Seleukos Krallığı'na büyük bir darbe vurmuştur. Çünkü Küçük Asya'yı kaybetmesiyle birlikte stratejik ticari yolları da kaybetmiştir.⁸⁴⁹ Bu antlaşmadan bir yıl sonra, Seleukos Kralı Antiochos, tapınaklardan birisini yağmalaması sonucu bir hastalığa yakalanmıştır.⁸⁵⁰ Aradan çok geçmeden III. Antiochos, 35(6)⁸⁵¹ yıllık Seleukos hükümdarlığının ardından M.Ö. 187 yılında hazin bir şekilde hayatını kaybetmiştir.⁸⁵², III. Antiochos'un yerine tahtın varisi olan oğlu IV. Seleukos (Philopator)⁸⁵³ çıkmıştır.⁸⁵⁴

Seleukos Krallığı'na, güç ve itibar kazandıran III. Antiochos Megas gibi bir liderin kaybı, Seleukos Krallığı'nı bir bütün olarak anlamak için önemli bir dönüm noktasıydı. III. Antiochos'un ölümünden sonra fethedilen topraklardan birçoğunun tekrar kaybedilmiştir. III. Antiochos, Seleukos Devleti'ni yöneten en başarılı krallardan biriydi. Bu nedenle ölümü, Seleukoslar açısından vahim sonuçlar doğurmuştur. Seleukos Merkezi yönetiminin zayıflaması doğal olarak Ege ve Doğu Akdeniz ticaretinin de zayıflamasına ve Doğu Akdeniz kıyılarının korsanlar için güvenli bir sığınak haline dönüşmesine yol açmıştır.⁸⁵⁵ III. Antiochos'un ölümü sonrası Seleukos hükümdarları arsında taht kavgaları başlamış ve gaspçı generaller ortaya çıkmıştır. Roma tarafından ağır vergiye mahkûm edilen Seleukos Devleti çökmenin eşiğine gelmiştir.⁸⁵⁶

III. Antiochos'un aktif ve deneyimli askeri geçmişine ve Seleukos yönetimi meselelerindeki reformlarına rağmen, döneminden basılan sikke türleri oldukça muhafazakârdır. Tetradrakhmaların ön yüzleri, kendisinden önceki Seleukos krallarında

⁸⁴⁸ Sykes 1958, 1: 321.

⁸⁴⁹ Jones 1987: 45; Holleaux 1954, 8: 229; Downey 1961: 76–77.

⁸⁵⁰ Tarihçi Diodoros'a göre Kral Antiochos tapınağı yağmalaması sonucu Tanrılar ona çok kızmış ve onu hasatlıkla cezalandırmış ardından da hayatını kaybetmiştir. Diod. 28, 31; 31, 15.

⁸⁵¹ Tarihçi Appianos'a göre 37 yıl hüküm sürmüştür. App. *Syr.* 66.

⁸⁵² Diod. 28, 3; Iust. *Epit.* 32,2; Ferah 2002: 147; El-Abid 1993: 118; Demircioğlu 2015: 353.

⁸⁵³ Philopator, babasını seven anlamına gelmektedir. Oppenheim 1969: 567.

⁸⁵⁴ Diod. 28, 3; Mørkholm 1966: 37.

⁸⁵⁵ El-Nasiri 1992: 251; Robinson: 2013; 91.

⁸⁵⁶ Jones 1987: 45; Robinson: 2013; 92.

olduğu gibi onun portresini içermektedir. Bununla birlikte, III. Antiochos'un portresi, kendinden öncekilerden daha büyük bir değişim geçirmiştir. Bu portreler, kralın hayatının farklı aşamalarında nasıl tasvir edilmek istediğine dair oldukça açık ve genelleştirilmiş bir model sunmaktadır. Tanımlanabilir desenler, değişikliklerin çoğunun kasıtlı olduğunu ve seleflerinden daha uzun süre kral olduğu gerçeğiyle basitçe açıklanamayacağını göstermektedir. Dahası, belki de III. Antiochos bunları kullanarak kendini tanrılaştırmak istemiştir (Şekil-7).⁸⁵⁷

Sonuç olarak Seleukos Krallığı, III. Antiochos döneminde, I. Seleukos'tan sonraki en güçlü dönemini yaşamıştır. I. Seleukos sonrası taht savaşları ve iç çekişimler sonucu zayıflayan Seleukos Devleti, III. Antiochos'un tahta çıkmasıyla tekrar güçlenmiş ve krallık toprakları tekrar genişlemiştir (Harita-5). III. Antiochos'un Küçük Asya ve Avrupa'daki hızlı ilerleyişi ve yeni bölgeler ele geçirmesi bölgedeki yere krallıkların tepkisini çekmiştir. Küçük Asya ve Yunan krallılar dönemin en güçlü devletlerinden olan Roma'dan yardım istemiş ve böylece Roma bölgeye gelme bahanesini bulmuştur. III. Antiochos ve Roma arasında soğuk savaşla başlayan çekişmeler iki ordu arasında geçen Magnesia Savaşı'nda Roma'nın ezici galibiyetiyle son bulmuştur. Söz konusu savaş sonrası yapılan Apameia Antlaşması maddelerindeki şartlar Seleukos Devleti'ni tekrar III. Antiochos dönemi öncesine geri çevirmiştir. III. Antiochos, elde ettiği bütün kazanımlar bu savaş sonrası kaybetmiştir.

Apameia Antlaşması'nın uzak gelecekte Seleukos Devleti'ne çok büyük etkileri olmuştur. Bu anlaşmayla birlikte Seleukoslar bölgede Süper güç olan Roma'ya boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Topraklarının yarısından fazlasını kaybeden Seleukoslar, küçük bir bölgeye sıkışmış kalmıştır. Roma'nın bölgedeki en güçlü müttefiki olan Pergamon Krallığı, bölgedeki gücünü kaybeden Seleukos Devleti'ne rakip olacak kadar güçlenmiştir. Roma Devleti, Magnesia Savaşı'nın ardından Seleukosları tarih sahnesinden tamamen silecek kadar güçlüydü, ancak bunu istemiyordu. Roma bölgede kendisi dışında güçlü bir devlet istemiyordu, dolayısıyla Seleukos Devleti'ni zayıflatmak için çaba gösteriyordu. Nitekim bu hedefini M.Ö. 188 yılında Apameia Barış Antlaşması'nda gerçekleştirmeyi başarmıştır. Bu antlaşma sonrası Roma'ya karşı savaşan kent devletlerini de terbiye etmiştir.

⁸⁵⁷ Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Erickson 2009: 206-211; Ma 2000: 26-33.

Seleukos varlığının Ege ve doğu Akdeniz bölgelerinden yok olması, dünya deniz ticareti trafiğini de etkilemiştir. Bir zamanlar ticaretin merkezi olan Doğu Akdeniz bölgesi Seleukosların bölgeden çekilmesi sonucu korsanların yuvası haline gelmiştir. Ticaret gemilerini yağmalayan korsanlar, uzun yıllar boyunca bölgede terör estirmiş ve bazı dönemler Roma'ya kafa tutacak kadar güçlü hale gelmişlerdir. Önce Yunanistan seferi yorgunluğu, daha sonra da Magnesia Savaşı'ndaki aldığı yenilgi III. Antiochos'u iyice yormuş ve Roma'dan merhamet dilenecek kadar zayıf duruma düşmüştür. Apameia Antlaşması maddelerinin de dayatılmasıyla III. Antiochos daha fazla dayanamamış ve kısa bir süre sonra hayatını kaybetmiştir.

BÖLÜM IV

TAHT SAVAŞLARI VE SELEUKOS DEVLETİ'NİN ÇÖKÜŞÜ (M.Ö. 187–64)

4.1. IV. Seleukos Dönemi (M.Ö. 187–175)

M.Ö. 187 yılında, III. Antiochos'un ölümünden sonra yerine tahtın varisi olan büyük oğlu IV. Seleukos Philopator⁸⁵⁸ geçmiştir.⁸⁵⁹ IV Seleukos, M.Ö. 193 yılında ölen ağabeyi Genç Antiochos'un (Genç Kral) eski karısı olan kız kardeşi Laodike ile evlenmiştir. Seleukos'un eşi Laodike'den üç çocuğu olmuştur, bunların en büyüğü olan Demetrios M.Ö. 187 yılında Roma ile III. Antiochos arasında yapılan Apameia Antlaşması şartları gereğince rehine olarak Roma'ya götürülmüştür.⁸⁶⁰

IV. Seleukos, babası III. Antiochos'un hükümdarlığı sırasında ortak kral olarak başarılı işlere imza atmış ancak buna rağmen tahta çıktığında birçok sorunla karşılaşmıştır.⁸⁶¹ Çünkü babası tarafından imzalanan Apameia Antlaşması sonucu uzun süre Roma'ya savaş vergisi ödemek zorunda kalmıştır.⁸⁶² Çoğunlukla, geleneksel bir tarzda hüküm sürmüş IV. Seleukos, Seleukos Devleti'nin yeniden inşasında ve iyileştirilmesinde gereken başarıyı yakalayamamıştır.⁸⁶³ Tarihçi Appianos IV. Seleukos'un hasta olduğunu ve ordunun ona itaat göstermediğini yazmıştır.⁸⁶⁴ Bunun Kaynaklara göre IV. Seleukos, reformcuydu ve bir savaş adamı değildi, Apameia Antlaşması'nın koşullarını harfiyen uyguluyor ve Roma ile karşı karşıya gelmekten kaçınıyordu. IV. Seleukos, Küçük Asya'daki zengin bölgelerinin yanı sıra güçlü kara ve deniz ticaret yolları üzerindeki kontrolünü kaybettikten sonra maruz kaldığı

⁸⁵⁸ Philopator, "babasını seven" anlamına gelmektedir. Oppenheim 1969: 567; Jawad 2008: 252.

⁸⁵⁹ Diod. 28, 3; App. Syr. 66; Zon. Epit. Hist. 9, 21; Mørholm 1966: 37.

⁸⁶⁰ App. Syr. 45; Bevan 1902, 2: 124–125; Grainger 2015: 24–25.

⁸⁶¹ Grainger 2015: 16.

⁸⁶² Bevan 1902, 1: 188.

⁸⁶³ Mørholm 1966: 37; Campbell 2014: 3.

⁸⁶⁴ App. Syr. 66.

ekonomik kayıplar ışığında devleti yeniden canlandırmak için büyük çaba sarf etmiştir. Suriye limanlarını yenilemiş, Uzak Doğu ile ticareti teşvik etmek için ticari kervan yollarını döşemiş ve Yemen’den tütsü yolunun sonunu kontrol eden Arap Nebatî Krallığı ile ilişkisini güçlendirmiştir.⁸⁶⁵

IV. Seleukos, hükümdarlığı süresince “Antiocheialı Heliodoros” adlı bir vezirin etkisi altında kalmış ve onun nasihatleri doğrultusunda hareket etmiştir. M.Ö. 175 yılında kendi Veziri Heliodoros tarafından öldürülmüştür. Bazı tarihçiler, Suriye tahtına oturan Heliodoros’un Roma tarafından bir Truva atı olarak iktidara getirildiğini iddia etmişlerdir.⁸⁶⁶ Muhtemelen o esnada Roma’da esir olarak tutulan IV. Antiochos, bu durumdan haberdar olur olmaz acil bir şekilde Roma’dan ayrılarak tahtı teslim almak amacıyla Seleukos Devleti’nin başkenti Antiocheia’ya doğru yola çıkmıştır.⁸⁶⁷

III. Antiochos sonrası tahta çıkan oğlu IV. Seleukos’un Heliodoros karşısındaki zayıflığı onun sonunu getirmiş ve Seleukos Devleti’ni siyasi istikrarsızlığa sürüklemiştir. Yaşanan bu gelişmeler Roma’da esir olarak tutulan IV. Antiochos’a taht yolunu açmıştır.

4.2. IV. Antiochos Epiphanes Dönemi (M.Ö. 175–163)

4.2.1. Kişiliği ve Tahta Geçmesi (M.Ö. 175)

III. Antiochos’un ölümünden sonra Seleukos Krallığı en güçlü dönemini IV. Antiochos Epiphanes⁸⁶⁸ ile yaşamıştır.⁸⁶⁹ Antik kaynaklarda IV. Antiochos’un adı ilk olarak M.Ö. 188 yılında Roma ile III. Antiochos arasında yapılan Magnesia Savaşı sonrası imzalanan Apameia Anlaşması’nın maddeleri arasında geçmiştir. Söz konusu antlaşmaya göre IV. Antiochos Roma tarafından alınan rehineler arasında yer almış ve daha sonra esir olarak Roma şehrine götürülmüştür.⁸⁷⁰ IV. Antiochos, Roma’da kaldığı 12 yıl boyunca çok saygı görmüş ve büyük deneyimler elde etmiştir.⁸⁷¹ Roma

⁸⁶⁵ El-Nasiri 1992: 254.

⁸⁶⁶ App. Syr. 45; OGIS, 248; Grainger 2015: 28; Habicht 2009: 191.

⁸⁶⁷ Mørholm 1966: 37

⁸⁶⁸ Epiphanes Yunancada “Belirgin Tanrı” anlamına gelmektedir. Ona muhalif olan bazı kesimler tarafından “Epimanes” yani deli olarak adlandırılmıştır. Austin 1981: 269; El-Abid 1993: 120; Rüstem 1969: 10.

⁸⁶⁹ App. Syr. 45.

⁸⁷⁰ App. Syr. 38–39; Pol. Hist.16, 18–19

⁸⁷¹ Liv. 41, 9–13; Hasan 2000, 16: 217.

medeniyet ve yaşam biçimi onu çok etkilemiştir.⁸⁷² Nitekim Seleukos tahtına geçtikten sonra oradaki yaşam tarzını ve Roma kültürünü Suriye’de yaymış ve uygulamıştır.⁸⁷³ Roma’daki bazı asil kişilerin yaşam tarzlarından çok etkilenen Antiochos, diğer Seleukos hükümdarlarından farklı bir yaşam sürmüştür. Kaynaklarda bazı geceler herkesten habersiz yanına güvenilir iki kişi alarak giydiği uzun bir Roma abasıyla (Toga) Antiocheia sokaklarında dolaştığından, bazen şehirdeki Pazar meydanlarına gidip halkın sıkıntılarına kulak verdiğinden ve bazen de Antiocheia’daki halk düğünlerine katıldığından bahsedilmiştir.⁸⁷⁴ Kimi tarihçiler IV. Antiochos’un, garip ve tartışmalı bir karaktere sahip bir kral olduğunu iddia etmiştir. Onunla ilgili kısıtlamalardan ve kurallardan nefret eden tuhaf biri olarak tanımlamıştır.⁸⁷⁵ Tarihçi Appianos onunla ilgili “*Aktif ve yaratıcıydı, makamına layık bir kraldı*” ifadesini kullanmıştır.⁸⁷⁶ Yahudi kaynakları arasında yer alan I ve II. Makkabi kitapları, Yahudi tarihçi Josephus ve Daniel Seferi’nde IV. Antiochos’un acımasız, zalim ve tanrı düşmanı bir politikacı olduğunu yazılmıştır.⁸⁷⁷

IV. Antiochos Roma’da olduğu esnada Suriye’yi büyük kardeşi IV. Seleukos yönetiyordu.⁸⁷⁸ IV. Seleukos’un M.Ö. 175 yılında kendi veziri Heliodoros tarafından öldürülmesi, IV. Antiochos’a Suriye’de krallık yolunu açmıştır. IV. Antiochos Heliodoros’un darbesini bitirmek ve krallığın başına geçmek için Antiocheia’ya geri dönmüştür.⁸⁷⁹ IV. Seleukos’tan sonra tahtına geçen IV. Antiochos, Suriye’yi isyancı vezir Heliodoros’tan kurtardıktan sonra Suriye halkı tarafından ona Epiphanes (= Ἐπιφανής kendini gösteren tanrı) unvanı verilmiştir.⁸⁸⁰ Ancak o dönem Antiocheia’da büyük bir siyasi karışıklık hâkim olmuştur. Bazı muhalif kesimler IV. Antiochos’un Suriye’nin başına geçmesinden rahatsızlık duyuyordu. IV. Antiochos Antiocheia’ya gelmesinin ardından IV. Seleukos’un eşiyle evlenmiştir. Ayrıca konumunu daha da

⁸⁷² IV. Antiochos Antiocheia şehrinde Roma mimarisine uygun yapılar inşa ettirmiştir. Buna en büyük örnek Jüpiter adına inşa ettiği mabettir. El-Nasiri 1992: 255.

⁸⁷³ Pol. Hist. 25, 3–5; Diod. 29, 32.

⁸⁷⁴ Pol. Hist. 26, 1; Liv. 41, 20; Diod. 29, 32.

⁸⁷⁵ Mørkholm 1966: 40; Meadows 2002: 59–61.

⁸⁷⁶ Pol. Hist. 29, 26.

⁸⁷⁷ Mørkholm 1966: 181. Konuyla ilgili daha detaylı bilgi verilecektir.

⁸⁷⁸ IV. Antiochos’un tahta çıkmasıyla ilgili bazı tartışmaları vardı. Ona muhalif olan bazı kesimler Seleukos tahtının meşru varisinin Demetrios olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak Demetrios o sırada Roma’da tutsak olduğundan muhaliflerin yapacak bir şeyi yoktu. Mørkholm 1966: 10.

⁸⁷⁹ Patiel 1979: 43.

⁸⁸⁰ App. Syr. 45; Austin 1981: 269; El-Abid 1993: 120.

güçlendirmek için madeni sikkelerin üzerine kendi resmini bastırmıştır.⁸⁸¹ Bu durum IV. Antiochos'un saltanatını meşrulaştırmaya ve kendisine muhalif olan kitleleri kontrol altına almasına yardımcı olmuştur.⁸⁸²

IV. Antiochos'un Yunan dünyasıyla olan ilişkileri, hükümdarlığı sırasında onun gücünü ve kontrolünü güçlendirmiş ve Apameia Antlaşması'nın bir sonucu olarak düşüşten sonra Seleukos Krallığı istikrara kavuşturmasına yardımcı olmuştur.⁸⁸³ İlişkilerini güçlendirmek için aralarında Rhodos'un da bulunduğu Yunan krallıklara hediyeler göndermiştir.⁸⁸⁴ IV. Antiochos tahta geçtikten sonra (M.Ö. 174) Roma Senatosu Antiocheia'ya bir elçi heyeti atamıştır. Aradan bir yıl geçmeden IV. Antiochos tarafından da Roma'ya bir elçi heyeti gönderilmiştir. Bu elçi beraberinde Apameia Antlaşması'na göre Roma'ya ödenen tazminatın son taksitini Roma'ya götürmüştür.⁸⁸⁵ Bu da Seleukos ekonomisinin ne denli güçlü olduğunun bir göstergesiydi.⁸⁸⁶ O esnada Roma'nın Makedonya ile savaşın eşiğinde olması nedeniyle Seleukos Devleti ile uğraşmak istememiştir. Dolayısıyla IV. Antiochos'a karşı geçici olarak ılımlı bir politika izlemiş ve onun bazı yaptıklarına göz yummuştur.

IV. Antiochos'un nasıl tahta çıktığı ve kullandığı yöntemler doğrudan bilinmemektedir. Ancak muhtemelen genel olarak kralların başvurduğu rüşvet, terfi, infaz ve sürgün gibi yöntemlere başvurmuş olabilir. IV. Antiochos'un izlediği politika hakkında ipucu veren tek kaynak, kendisine muhalif olan *Daniel Seferi*'dir. Söz konusu eserde IV. Antiochos'u "aşağılık", yönetim şeklini ise "yağmacı" olarak tanımlanmıştır.⁸⁸⁷ Saltanatının erken dönemlerinde başvurduğu önlemlerden biri de muhalifleri ortadan kaldırmak ya da kendisine karşı oluşabilecek olası komploları bozmak için satraplıklara gidip halk arasında dolaşmaktır.⁸⁸⁸ Yöntemleri ne şekilde olursa olsun IV. Antiochos krallığı süresince başarılı olduğu açıktır.⁸⁸⁹

⁸⁸¹ Mørkholm 1966: 49; Campbell 2014: 8; Dodd 2009: 189.

⁸⁸² Mørkholm 1966: 49.

⁸⁸³ Pol. Hist. 29, 24.

⁸⁸⁴ Liv. 42, 20.

⁸⁸⁵ Liv. 43, 6; Mørkholm 1966: 65.

⁸⁸⁶ Liv. 43, 29.

⁸⁸⁷ Daniel 11, 40–45; Grainger 2015: 31.

⁸⁸⁸ Liv. 42, 6, 12; Grainger 2015: 32.

⁸⁸⁹ App. Syr. 45.

Diğer Hellenistik kralların yaptığı gibi IV. Antiochos'u da en çok dış meseleler meşgul etmiştir. Seleukos Krallığı'nı genişletmek ve kaybedilen toprakları tekrar kazanmak için hükümdarlığı boyunca güneyde Ptolemaios Krallığı, batıda Roma ve uzak doğuda Parth ve Baktria ile mücadele etmek zorunda kalmıştır.⁸⁹⁰ Antiochos'un Roma'daki yaşama deneyimi onun Roma Senatosu'na karşı abartılı bir saygı duymasına yol açmıştır. Ancak unutulmamalı ki o esnada Roma ile erkek kardeşi Seleukos arasındaki ilişkilerin gergin olduğunun açıkça farkındaydı.⁸⁹¹ Nitekim IV. Antiochos tahta çıktıktan sonra Roma'nın güvenini kazanmak için bazı kararlar almıştır. Bu kararlardan birisi de M.Ö. 173 yılında saray mensuplarından Apollonios'u, Apameia Anlaşması'nın bir parçası olan tazminatın bir kısmıyla birlikte Roma'ya göndermesi olmuştur. Apollonios aracılığıyla Roma Senato'suna III. Antiochos'un ölümü üzerine M.Ö. 187 yılında sona ermiş ve feshedilmiş olan Apameia Antlaşması'nı yenilemek istediğini bildirmiştir.⁸⁹² Antiochos'un iyi niyetini gören Roma Senatosu, gönderilen hediyeleri kabul ederek ittifak antlaşmasını yenilemeyi kabul etmiştir.⁸⁹³ IV. Antiochos ile Roma arasında yapılan bu antlaşma gereği ödenecek tazminat ilgili elimizdeki tek kaynak II. Makkabi Kitabı'dır. Kitapta IV. Antiochos'un Yahudi esirlerin satılmasından elde edilen 2.000 talenti Roma'ya gönderdiğinden bahsedilmiştir⁸⁹⁴ Ancak IV. Antiochos ve Roma ile ilgili konularda Makkabi Kitabı'nın güvenilir bir kaynak olmadığı da unutulmamalıdır.

Sonuç olarak IV. Antiochos'un izlemiş olduğu ılımlı politika onun lehine gelişmiştir. Antiochos'un hükümdar aile içindeki politik uyumu ve taht için meşruiyet kazanma çabaları, onun kitlesel karışıklık ve sivil huzursuzluğa neden olmadan iktidar konumuna nasıl geçileceğini bilecek kadar zeki ve politik olarak ileri görüşlü olduğunu göstermektedir. Bu da Seleukos Krallığı'nı hem içeride hem de dışarıda yeniden inşa etmek ve genişletmek için gereken bir özellikti. Öte yandan IV. Antiochos'un Yunan dünyası ile güçlü bağlantısı, konumunu güçlendirme açısından önemli bir faktör olmuştur. Aynı zamanda kendisi ve hükümdarlığının saygınlık kazanmasını sağlamıştır.

⁸⁹⁰ Grainger 2015: 32.

⁸⁹¹ Liv. 42, 6, 12.

⁸⁹² Pol. Hist. 31, 13, 2-3; Macc. II, 3.5.

⁸⁹³ Grainger 2015: 32-33.

⁸⁹⁴ Macc. II, 8, 10-11.

4.2.2. VI. Suriye Savaşı (M.Ö. 168)

Seleukos ve Ptolemaioslar arasında Koele Syria egemenliği için yaşanan savaşlar, Mısır Kralı V. Ptolemaios'un ezeli düşmanı III. Antiochos'un kızı Kleopatra ile evlenmesiyle son bulmuştur.⁸⁹⁵ V. Ptolemaios M.Ö. 180 yılında öldürüldükten sonra, Kleopatra, oğlu VI. Ptolemaios'un naibi olmuştur.⁸⁹⁶ Ancak M.Ö. 176 yılında Kraliçe I. Kleopatra hayatını kaybedince oğlu VI. Ptolemaios kral ilan edilmiştir. VI. Ptolemaios'un henüz çok küçük olması nedeniyle kraliyet hizmetkârlarından Eulaeos ve Lenaeos ona naiplik yapmışlardır. Antik yazarlardan Polybios'a göre, adı geçen naipler, Koele Syria topraklarının V. Ptolemaios ile Kleopatra arasındaki evlilik çeyizinin bir parçası olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iki fırsatçı Seleukos Devleti'ne karşı düşmanlık ve kin besliyorlardı. Aradan çok geçmeden Koele Syria bölgesini yeniden Mısır hâkimiyetine almak için Seleukoslara karşı savaş hazırlıklarına başlamıştır.⁸⁹⁷ Ptolemaiosların Koele Syria bölgesini geçirmek isteme sebeplerinden birisi de bölgede yaşayan Yahudi toplumu tarafından destekleniyor olmasıydı. Bu durum Seleukosları içeriden vurmak için büyük bir fırsattı. Ptolemaiosların Suriye'ye saldıracağı haberini alan IV. Antiochos, onun için stratejik bir öneme sahip olan Koele Syria bölgesinde yaşayan Yahudilerin nabzını yoklamak için Jerusalem'e sürpriz bir ziyaret düzenlemiştir.⁸⁹⁸ Oraya vardığında onu Yahudilerin o dönemki başrahibi olan Jason⁸⁹⁹ adında bir din adamı karşılamış⁹⁰⁰ ve kralı memnun etmek için büyük bir çaba göstermiştir.⁹⁰¹ IV. Antiochos daha sonra (M.Ö. 170) Suriye'nin idaresini Andronikos adlı generaline bırakarak Kilikia'daki sorunları çözmek için yola çıkmıştır.⁹⁰² O esnada VI. Ptolemaios'un naipleri; Eulaeos ve Lenaeos bir Mısır ordusuyla Suriye topraklarına doğru yola çıkmıştır. Söz konusu generaller, IV. Antiochos'un

⁸⁹⁵ Liv. 35, 13.

⁸⁹⁶ Mørholm 1966: 67.

⁸⁹⁷ Pol. Hist. 28, 20; Bevan 1954, 8: 503; Ferah 2002: 73

⁸⁹⁸ Macc. II, 4, 20; Grainger 2010; 290; Bevan 1954, 8: 502.

⁸⁹⁹ Jason, M.Ö. 175-172 yılları arasında IV. Antiochos tarafından Judea bölgesine başrahiplik olarak görevlendirilmiştir. Abbudi 1991: 905.

⁹⁰⁰ Başrahibin bu davranışından rahatsız olan dindar Yahudiler onu başrahiplik görevinden almış ve yerine Menelaus adına başka bir din adamı getirilmiştir. Bevan 1954, 8: 503.

⁹⁰¹ Macc. II, 4, 21-22; Bevan 1954, 8: 503.

⁹⁰² IV. Antiochos Kilikia'da olduğu esnada IV. Seleukos'un oğlu generali Andronicus tarafından öldürülmüştür. Bunun olay Başkent Antiocheia'da büyük bir karışıklık yaratmıştır. IV. Antiochos Kilikia'dan döndükten sonra general hakkında ölüm emri vermiş ve ibret olması için cesedini Antiocheia sokaklarında dolaştırmıştır. Cary 1965: 503-504; Rüstem 1969: 108.

generallerine şehirlerini teslim etmeleri karşılığında rüşvet teklif etmek için yanlarına yüklü sayıda hazine almışlardır.⁹⁰³

Ptolemaiosların Suriye'ye doğru yola çıktığı haberini alan IV. Antiochos, Roma'nın da onayını almak için M.Ö. 169 yılında, Roma Senato'suna bir heyet göndermiştir.⁹⁰⁴ Heyet aracılığıyla Roma Senatosuna Ptolemaios ordusunun Suriye topraklarını işgal etmek için hazırlık yaptığını iletmıştır. O dönem Makedonya Krallığı ile savaş halinde olan Roma, IV. Antiochos'un Mısır'a saldırmasına göz yummuştur. Roma'nın onayını alan IV. Antiochos hiç beklemeden kalabalık bir orduyla Mısır'a doğru yola çıkmıştır.⁹⁰⁵ Mısır sınırındaki Pelusion yakınlarında Ptolemaios ordusunu bozguna uğratan IV. Antiochos, daha sonra Memphis kentine ele geçirmiştir. Seleukos ordusunun Başkent Aleksandreia'ya doğru ilerlediği haberini alan VI. Ptolemaios Deniz üzerinden kaçma girişiminde bulunmuş ama başaramamıştır. Seleukos ordusu daha sonra Aleksandreia'yı da ele geçirmiştir. Ancak ne var ki aradan çok geçmeden Seleukos ordusu esrarengiz bir şekilden Mısır'dan çekilmiştir.⁹⁰⁶ IV. Antiochos'un Mısır'dan çekilmesi ile ilgili birçok görüş ortaya atılmıştır. Bazı tarihçilere göre IV. Antiochos, Mısır'ı işgal etmek için değil yeğeni VI. Ptolemaios'u tahta geçirmek için bu saldırıyı gerçekleştirmiştir.⁹⁰⁷ Diğer bir görüş ise sefer sırasında Suriye'de IV. Antiochos'un öldüğüne dair yayılan söylentiler sonucu Yahudiler isyan çıkarmış ve bunun üzerine Seleukos ordusu Mısır'dan çekilmek zorunda kalmıştır.⁹⁰⁸ Öte yandan bazı kaynaklarda ise ikinci görüşün zayıf olduğu ve IV. Antiochos'un küçük bir isyan için bu denli önemli bir hadiseden vazgeçmeyeceğini iddia etmiştir.⁹⁰⁹

Seleukos ordusunun Mısır'dan çekilmesinden kısa bir süre sonra VI. Ptolemaios ve kardeşi VIII. Ptolemaios anlaşarak krallığı ortak yönetme kararı almışlardır. Bunu olayı ihanet olarak algılayan IV. Antiochos M.Ö. 168 yılında Mısır'a ikinci bir sefer düzenlemiştir.⁹¹⁰ Roma'nın Makedonya ile sürdürdüğü savaşı da fırsat bilen Antiochos, bu kez bütün Mısır'ı işgal edip kendi krallığına ilhak etmeyi

⁹⁰³ Diod. 30, 18.

⁹⁰⁴ Pol. Hist. 28, 19; Mørkholm 1966: 71.

⁹⁰⁵ Pol. Hist. 28, 17; Cary 1965: 218; Ali 1981: 219; Bouche 1913: 189.

⁹⁰⁶ Diod. 30, 14; Bevan 1954, 8: 505–506; Bouche 1913: 189–190; Mørkholm 1966: 73.

⁹⁰⁷ Austin 1981: 271; Ali 1981: 7.

⁹⁰⁸ Bouche 1913: 190; Ferah 2002: 74; Ali 1981: 7; Nushi 1959: 140.

⁹⁰⁹ Tarin ve Girffith 1974: 215; Nushi 1960, 1: 188; El-Abid 1993: 123.

⁹¹⁰ Ios. ant. Iud. 12, 5, 3; Macc. II, 10, 12–13; Cary 1965: 218.

planlamıştır.⁹¹¹ Bundan haberdar olan Ptolemaios kardeşler, dayıları IV. Antiochos'a bir heyet göndererek Mısır seferinden vazgeçmesini talep etmişlerdir.⁹¹² Ancak ne var ki IV. Antiochos, Mısır'ı ele geçirme konusunda kararlıydı. Aradan çok geçmeden Seleukos ordusu ikinci kez Mısır sınırını aşarak Aleksandreia'yı kuşatmıştır.⁹¹³ Ptolemaioslar bu durumu çözmek için son bir umutla Roma'dan yardım istemişlerdir.⁹¹⁴

Mısır'da bütün bunlar yaşanırken M.Ö. 168'de, Roma ile Pergamonlar arasında Güney Makedonya'da yapılan Pydna Savaşı'nı⁹¹⁵ Roma Ordusu kazanmış ve söz konusu savaş Roma için bir dönüm noktası olmuştur. Zira bu savaş sonrası Roma'nın doğudaki varlığı daha da güçlü hale gelmiştir. Antigonos'un kurduğu Makedonya krallığını ortadan kaldıran Roma, bölgedeki gücünü yeniden teyit etmesi gerekiyordu, bu nedenle o anki çıkarları arasında, tehlikeli ve güçlü Seleukos Krallığı'na karşı kuvvetli bir Mısır rejimi kurmak istiyordu.⁹¹⁶ Roma Senatosu, Antiochos'un Mısır politikasından çok rahatsız olmuş ve Aleksandreia kuşatmasını sona erdirmesi ve Mısır topraklarından çekilmesi için ona Popillius Laenas'ı elçi olarak göndermiştir. Antiochos, Roma elçisi geldiğinde onu ağırlamak için bir kamp kurdu muştur. Antik kaynaklarda Laenas ile IV. Antiochos'un Aleksandreia surları yakınlarında bir araya gelip görüştüklerinden bahsedilmiştir. Antiochos elçi Laenas'ı selamlamak için elini uzattığında, elçi ona, Mısır'a yaptığı hamlesini derhâl durdurmasını ve edinilen tüm toprakları Ptolemaioslara geri verip Suriye'ye dönmesini emretmiştir.⁹¹⁷ Laenas, bu davranışıyla Antiochos'un elini sıkmadan önce onun dostça mı yoksa düşmanca mı bir tavır sergileyeceğini öğrenmek istiyordu.⁹¹⁸ Kral Antiochos danışmak için zamana ihtiyacı olduğunu söylediğinde, Laenas, elindeki sopayla onun çevresindeki kuma bir daire çizerek ondan daireden çıkmadan Roma Senatosu'na cevap vermesini

⁹¹¹ Austin 1981: 271; Al-Ahmad vd, 1988: 177.

⁹¹² Ptolemaios kardeşler, IV. Antiochos'u ikna etmesi için yunon dünyasından birçok ara bulucu göndermişlerdir. Ancak bütün çabalara rağmen Antiochos Mısır'ı işgal etmekte kararlıydı. Pol. Hist. 28, 16–20.

⁹¹³ Bouche 1913: 193; Bevan 1954, 8: 505; Al-Ahmad vd, 1988: 177.

⁹¹⁴ Liv. 44, 19.

⁹¹⁵ Pydna Savaşı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Demircioğlu 2015: 378–395.

⁹¹⁶ Liv. 44, 19; Ferah 2002: 74; Bouche 1913: 193; Demircioğlu 2015: 379–380.

⁹¹⁷ Liv. 45, 11–12.

⁹¹⁸ Diod. 30, 2, 1.

istemiştir.⁹¹⁹ Bu duruma şaşırان ve bir an tereddütte düşen Antiochos, sonunda “Senatonun doğru düşündüğünü yapacağım” diyerek boyun eğmek zorunda kalmıştır. Antiochos Roma tarafından aşağılandıktan sonra M.Ö. 168 yılında Mısır’dan çekilerek Suriye’ye geri dönmüştür.⁹²⁰

4.2.3. Daphne Kutlamaları (M.Ö. 167)

IV. Antiochos, bir yandan Roma tarafından küçük düşürölerek Mısır’dan çekilmek zorunda bırakılırken diğer yandan da doğu bölgelerinde toprak kaybetmeye devam ediyordu. Seleukos Krallığı’nın gücünü içten ve dıştan yansıtmak isteyen Antiochos, gücünü isabet etmek için olumlu bir şeye ihtiyaç duyuyordu. Antiochos, Mısır’da yediğı darbeden sonra Roma’ya ve Hellenistik dünyaya askeri ve ekonomi açısından hâlâ iyi bir durumda olduğunu kanıtlamak istemiştir. Mısır tapınaklarından getirdiğı ganimetlerin onun bu festivali gerçekleştirmesinde büyük bir katkısı olmuştur.⁹²¹

M.Ö. 167’de bir güç gösterisi yapmak için Antiocheia yakınlarında yer alan Daphne⁹²² kentinde bir ay süren gösterişli bir festival düzenlemiştir. Antik yazarlardan Polybios, Daphne’deki heybetli festivalle ilgili “*bu cömert ve muazzam oyunları gerçekleştirerek tüm rakiplerini geride bıraktı*” ifadesini kullanmıştır.⁹²³ Festivale katılan Parthları etkilemek ve Roma hegemonyasına meydan okumak için açılışında Seleukos ordusundan on binlerce askerin katıldığı,⁹²⁴ savaş arabaları ve savaş fillerinin de yer aldığı muazzam bir askerî geçit töreni düzenlemiştir.⁹²⁵ Festivale Hellenistik

⁹¹⁹ Pol. Hist. 28, 17; Liv. 14, 12; Cary 1965: 218–219; Yahya 1977: 223; Jawher 2005: 39; Bouche 1913: 193.

⁹²⁰ Diod. 31, 2,2; Pol. Hist. 29, 27; Liv. 45, 11–12; Austin 1981: 271; Bouche 1913: 194; Mørholm 1966: 86–87.

⁹²¹ Pol. Hist. 30, 25–26; Rostovtzeff 1938, 2: 699–703; Downey 1968: 80–81.

⁹²² Daphne, orta büyüklükte bir yerleşim yeri olan kırk stadium ile Antiocheia yukarısında yer alır, ancak aynı zamanda pınarların suyuyla beslenen büyük bir bahçe vardır, ortada ise Apollon ve Artemis tapınağı yer alır. Strab. 16, 2, 8.

⁹²³ Pol. Hist. 30, 25–26.

⁹²⁴ Polybios söz konusu törenle ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir. Buna göre yaklaşık 40.000 piyade ve 10.000 süvariden oluşan görkemli bir şekilde donatılmış bir askerî geçit töreniydi. Ayrıca törende at sırtında, altın işlemeli mor cübbeler giyen 1000 philoi (Danışman) izledi. Philoi’nin arkasında da 1000 seçilmiş atlı vardı. Pol. Hist. 30, 25–26.

⁹²⁵ Pol. Hist. 30, 25–26; Rostovtzeff 1938, 2: 699; El-Hilu 2004: 902; Ali 1981: 230.

kentlerden gelen 300 diplomatik heyet katılmıştır. Ayrıca festivalde spor oyunları, profesyonel güreş müsabakaları ve vahşi hayvan dövüşlerine de yer verilmiştir.⁹²⁶

Sonuç olarak IV. Antiochos, M.Ö. 168 yılında Mısır'a gerçekleştirdiği askeri hamlede başarılı olmuş ve Aleksanderia zaferinin zirvesindeyken, Roma büyükelçisi tarafından aşağılanıp geri çekilmeye zorlanmıştır. Roma baskıları sonucu Mısır'dan çekildikten sonra kendini ispatlamak için bir şeyler yapma gereksinimi hissetmiştir. Bu nedenle de Roma ve diğer bölgesel güçler karşısında Daphne bölgesinde askeri geçidinde de yapıldığı görkemli bir kutlama düzenlemiştir. Kral IV. Antiochos tarafından düzenlenen bu büyük kutlamalar, hem Seleukos Krallığı'nın itibarının ve gücünün hem de kısa bir süre sonra doğu satraplıklarına yapacağı seferi için onun propaganda becerilerinin harika bir örneğidir.⁹²⁷ Bu kutlamalarda dikkat çeken en önemli şeylerden birisi kutlamalar esnasında sergilenen oyunların Roma'ya özgü olmasıdır. Daphne'deki Roma tarzı oyunlar Roma'nın Seleukos Krallığı üzerindeki etkisinin de bir kantıdır. Öte yandan Daphne'deki askerî geçit törenine katılan birlikler, Roma tarzı zırhla donatılmışlardır. Ayrıca yaklaşık bir ay süren etkinlikte Gladyatör dövüş oyunları yer almıştır.⁹²⁸

4.2.4. IV. Antiochos'un Yahudi Politikası ve Makkabi İsyanı (M.Ö. 175–164)

Makkabi İsyanına değinmeden önce bu isyanları ele alan Makkabi kitaplarından bahsetmemek olmaz. Yahudiler tarafından yazılan I ve II. Makkabi metinleri milliyetçi Yahudi bir ayaklanmadan bahsetmektedir. “Birinci Makkabi Kitabı”, Makkabi önderliğindeki bazı Yahudi gurupların Jerusalem’de Haşmonaim hanedanını kuran Seleukos varlığına karşı nasıl isyan başlattığını aktarmaktadır; “İkinci Makkabi Kitabı” ise isyanın ilk on beş yılını ele almaktadır. Bu kitaplarda, M.Ö. II. yüzyıl Seleukos coğrafyasında meydana gelen olaylarla ilgili çok önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak söz konusu kitaplar yaşanan olayları sadece Yahudilerin perspektifinden gözlemlemiştir. Metinlerde Seleukos Devleti ile ilgili anlatılan hikayelerde tek taraflı görüşler olması nedeniyle sağlıklı bilgiler elde edebilmek çok zordur. Dolayısıyla bu iki kitaptan faydalanırken dönemi anlatan başka kaynaklara da

⁹²⁶ El-Abid 1993: 124–125.

⁹²⁷ Diod. 16, 1; Pol. Hist. 30, 25–26.

⁹²⁸ Pol. Hist. 30, 25–26.

değinilmesi büyük önem arz etmektedir. Bunlara ilaveten, Birinci ve İkinci Makkabi Kitapları ile ilgili tartışmalarda Musevilik ile Hellenizm arasında geçen dini çatışmalara da yer almaktadır. Hellenizm kültürünün zaman içinde Yahudiler üzerinde sosyo-kültürel etkileri ortaya çıkmıştır. Yani başka bir deyişle Hellenizm, bir Yahudi fraksiyonunun değişim aramasını mümkün kılan siyasi bir araç olmaktan çıkmıştır.

Seleukos Krallığı kontrolündeki topraklar, Akdeniz'den uzak doğuya kadar geniş bir coğrafyaya yayılıyordu ve içerisinde değişik kültür ve inançlara sahip topluluklar yaşıyordu. Bu topluluklar razı ve idare etmek kolay değildi, bu nedenle değişik bölgelerde belli aralıklarla dini ve ideolojik nedenlere dayanan isyan olayları yaşanıyor. Hellenistik Dönem'deki en büyük dini çatışmalar Hellenizm ve Musevilik arasındaki geçmiştir. IV. Antiochos tahta çıktıktan sonra Judea'da yaşayan Yahudilerin dini işlerine müdahale etmeye başlaması, Jerusalem'deki, Yahudi tapınağın rahipler hiyerarşisine ve finansmanına müdahalesi, hizipler arası rekabeti ve ihtilafı teşvik etmiştir.⁹²⁹

Antiochos'un dikkatini dağıtmasına rağmen Mısır'a gerçekleştirdiği askeri sefer, krallığı meşgul eden tek sorun değildi. Krallığın güney bölgesinde de birçok sorun ortaya çıkmıştı. M.Ö. 175 yılında Yahudiler tarafından yapılan başrahip seçimlerinde Jason adlı bir Yahudi din adamını başrahip yapmıştır. Bunun karşılığında ise Judea bölgesinden alınan vergileri artırmıştır. Jason başrahiplik görevine başlar başlamaz daha öncekilerinden farklı bir politika izleyerek Yahudiler arasında Yunan kültürünü yaymaya başlamıştır. Jason, Tyros kentindeki Herakles tapınağına hediyeler ve kurbanlar yollamaya başlamıştır.⁹³⁰ Yahudiler arasında da Hellen kültürü iyice pekişmiş ve halk Yunanlılara özgü elbiseler giymeye başlamıştır.⁹³¹ Diğer yandan Jerusalem kenti, Antiocheia tarzında yeniden düzenlenmiş ve Seleukos kentlerinden bir farkı kalmamıştır.⁹³² Ayrıca Antiochos din dışında başka aktivitelerle de meşgul olmaları için Başrahip Jason ve partisinin isteği üzerine, Judea'da bir jimnastik salonu inşa etmiştir.⁹³³ Yahudilerin o dönemki kalesi olan Judea'nın Hellenize edilmesi, Antiochos'un Yunan olmayan toplulukları daha sonraki isyanları önlemeye yardımcı

⁹²⁹ Andrade 2013: 56.

⁹³⁰ Bu bütün bu gelişmeler gösteriyor ki Yahudiler kendi rızalarıyla Yunan kültürünü benimsemiş ve IV. Antiochos da bu durumu fırsata çevirmiştir. Bevan 1954, 8: 505; Raşit 1995, 115.

⁹³¹ Macc. II, 4, 7-20; Dubnov 1967, 1: 481; Necip 1984: 110.

⁹³² Bevan 1954, 8: 502; Abdullah ve Khalaf 2018: 88.

⁹³³ Macc. I, 1, 16; Bouche 1913: 187; Gilbert 1909: 524.

olmak için onları daha entegre etme çabalarının bir parçasıydı. Bu süreç Seleukos Devleti'ne bağlı bazı bölgelerde oldukça başarılıydı; ancak Judea'daki durum tamamen farklıydı ve Hellen kültürü yanlısı olmayan ve daha köktenci bir Yahudi toplum vardı.

IV. Antiochos, VI. Suriye savaşı öncesi Jerusalem'e bir ziyaret düzenlemiştir. Onu Yahudi başrahip Jason karşılamış ve kralı memnun etmek için büyük bir çaba göstermiştir.⁹³⁴ Ancak Jason'un bütün bu çabalarına rağmen, üç yıllık başrahiplik süresini doldurduğu için Antiochos onu görevden alarak yerine Menelaos adında yeni bir din adamı atamıştır.⁹³⁵ Zira Antiochos'un yaptığı bu değişikliğin asıl nedeni Menelaos'un ona yaptığı teklif olmuştur. Buna göre başrahip olması karşılığında Yunan kültürünü daha çok benimseye ve Jason tarafından verilen vergi miktarını 1800 talente çıkaracaktı.⁹³⁶ IV. Antiochos, Jerusalem'de olduğu esnada Menelaos'u⁹³⁷ istemeyen muhaliflerinin çoğunu öldürtmüştür.⁹³⁸ Menelaos başrahip olunca sözünde durarak Antiochos'a yaranabilmek için Judea'yı Yahudi kültüründen tamamen uzaklaştırma yönünde bir politika izlemiştir.⁹³⁹ Antiochos, VI. Suriye Savaşı sırasında Mısır'dayken Antiochos'un Mısır'da öldüğüne dair söylentiler çıkmış ve bu haberi duyan Jason yanlıları bir isyan başlatmıştır. İsyanın bir çığ gibi büyüdüğünü gören Menelaos Jerusalem'i terk etmek zorunda kalmıştır.⁹⁴⁰ Bunun üzerine Seleukos ordusu Mısır'dan çekildiği esnada Jerusalem'e uğrayarak kenti yağmalayıp tahrip etmiş ve Jason yanlılarını öldürmüştür. Makkabi Kitabı'na göre Seleukos ordusu üç günde yaklaşık 80.000 Yahudi'yi kılıçtan geçirilmiş ve geri kalanları da savaş esiri olarak almıştır.⁹⁴¹ IV. Antiochos bölgeden ayrılır ayrılmaz halk yeniden ayaklanmış ve yeni isyan yerel General Apollonias tarafından bastırılmıştır. Bu ikinci isyandan sonra Jerusalem, kent statüsünü kaybetmiş, yerine şehir içinde bir kale içine kurulmuş

⁹³⁴ Macc. II, 4, 21–22; Macc. IV, 4; Bevan 1954, 8: 503.

⁹³⁵ Ios. ant. Iud. 12, 5, 21; Perdue 2015: 59.

⁹³⁶ Macc. II, 4, 23–25; Bevan 1954, 8: 503; Dubnov 1967, 1: 482; Mørholm 1966: 142.

⁹³⁷ Menelaos, IV. Antiochos tarafından Hellen kültürünü yayması için görevlendirilen Yahudi başrahiptir. Yahudi halkına karşı uyguladığı politika yüzünden suikasta kurban gitmiştir. Abbudi 1991: 829–830.

⁹³⁸ Ios. ant. Iud. 12, 5, 1.

⁹³⁹ Macc. I, 14.

⁹⁴⁰ Macc. II, 5, 24; Szabo 1997: 11.

⁹⁴¹ Ios. Bell. Iud., 1, 1; Ios. ant. Iud. 12, 5, 4; Macc. II, 5, 24 ;Ziyade 2016: 151; Jawher 2005: 39–40.

ve Seleukos ordusunun yer aldığı bir garnizon şehri haline gelmiştir.⁹⁴² Bu da Yahudilerin şehri terk ederek başka bölgelere göç etmesine neden olmuştur.

Bütün bu gelişmeler üzerine Kral IV. Antiochos M.Ö. 168 yılında bir kararnâme ile Yahudi dinini tamamen yasaklanmış ve yerine çok tanrılı Antik Yunan dinini dayatmıştır. Bu kararnâmeyle Yahudiler için kutsal gün olan “Cumartesi Günleri”ni (Şabat) ve sünnet etkinlikleri iptal edilmiş ve Tevrat yasaklanmıştır. Ayrıca Yahudi dini geleneklerini kısıtlanmış ve Yahudilerin en büyük mabetlerinden olan Jehovah Tapınağı’nın adı Zeus Tapınağı olarak değiştirilmiştir. Antiochos, Tevrat yerine çıkardığı kararnâmelere uyulmasını sağlamak için görevliler göndermiştir. Bunlara uymayanlar çarmıha gerilerek veya asılarak cezalandırılmıştır. Makkabi Kitabı’na göre Judea bölgesinde yaşayan Yahudilerin bariz bir kısmı yeni kanunları memnuniyetle karşılamış ve uygulamıştır. Yahudi Hellenize etme planlarını ilerletmek isteyen IV. Antiochos, daha sonra tüm Yahudilerin Yunan tanrılarına ibadet etmesini ve onlardan tanrılara adak adamalarını emretmiştir. Kurbanlar Antiochos’un her doğum gününde yılda bir kez gerçekleşmiştir. Ancak gariptir ki, Antiocheia’da yaşayan Yahudiler Judea’daki durumun tam tersine, ibadetleri serbestçe gerçekleştirebiliyorlardı ve birçok ayrıcalığa sahiptiler. Seleukos Devleti’nin Judea bölgesiyle bu denli ilgilenmesinin altında birçok neden yatmaktadır. Bu nedenler arasında; Judea’nın Seleukoslar açısından stratejik öneme sahip olması, o bölgede yaşayan bazı Yahudi kesimlerin VI. Suriye savaşında Ptolemaiosları desteklemesi ve Judea’nın sahip olduğu zengin tapınaklar yer almaktadır. Sonuç olarak IV. Antiochos dönemi Yahudiler için çok sancılı geçmiştir. Seleukos ordusu on binlerce Yahudi’yi katletmiş, Yahudi dini yasaklanmış ve kent tahrip edilerek yağmalanmıştır. Bütün bunların sonucunda da Seleukos hâkimiyetine karşı tarihte “Makkabi İsyanı”⁹⁴³ olarak bilinen Yahudi ayaklanması başlamıştır.⁹⁴⁴

Bazı Yahudi guruplar, IV. Antiochos’un sert kararlarını kabul etmek zorunda kalmış olabilir, kralın taleplerine karşı gelen ve direnen Yahudi toplulukları da vardı.⁹⁴⁵ M.Ö. 166 yılında, Jerusalem’deki Jehovah Tapınağı’nı Zeus Tapınağı olarak

⁹⁴² Szabo 1997: 12.

⁹⁴³ Makkabi, M.Ö. 167 yılında Seleukos Devleti’ne karşı Yahudi ayaklanmasını başlatan dindar önderin lakabıdır. Abbudi 1991: 805.

⁹⁴⁴ Ios. *Bell. Iud.* 1, 1; Abdullah ve Khakaf 2018: 89.

⁹⁴⁵ Macc. I, 2, 7.

değiştirmesi üzerine, Makkabi isyanı çıkmıştır. Başlangıçta basit bir alt sınıf eylemi gibi görülen bu isyan, daha sonraları bir milli devrime dönüşmüştür.⁹⁴⁶ Makkabi Ayaklanması, Makkabi Kitabı'nda anlatıldığına göre, Seleukos Kralı Antiochos Yahudilerin dini ibadetlerini yasaklayınca, kırsal kesimden bir rahip olan Hashomonayim ailesinden olan Mattathias,⁹⁴⁷ Yunan tanrılarına ibadet etmeyi kabul etmemiş ve Seleukoslara karşı bir isyan başlatmıştır. Mattathias, Yunan bir tanrıya kurban sunmak isteyen bir Yahudi'yi öldürmüş ve yanına beş oğlunu da alarak dağlık bölgelere kaçmıştır.⁹⁴⁸ Mattathias, Seleukos ordusuna karşı amansız bir mücadele vermiş, Seleukos askerlerine suikastlar düzenlemiş ve ayaklanmayı desteklemeyen Yahudileri öldürmüştür.⁹⁴⁹ Kısa bir süre sonra şehirlerden kaçan ve mağaralarda saklanan erkek, kadın ve çocuk grupları Seleukos birlikleri tarafından bulunmuşlardır.⁹⁵⁰ Seleukos ordusu dağlardaki Yahudi isyancılarla savaşmış ve bazılarını öldürdükten sonra Jerusalem'e çekilmiştir.⁹⁵¹ Mattathias M.Ö. 166 yılının sonlarında hayatını kaybetmiş ve isyanın kontrolünü beş oğlundan biri olan Judas'a bırakmıştır.⁹⁵² Judas liderliğindeki Makkabi İsyanı, Seleukos ordusuna karşı birkaç yıl boyunca gerilla tarzı savaşlarla devam etmiştir.⁹⁵³ Makkabi İsyanı, Seleukos Krallığı açısından küçük bir bölgesinde sadece küçük bir isyandı; bu nedenle, küçük isyanlar zaman zaman kendi başlarına yükselip düşeceği için IV. Antiochos tarafından ciddiye alınmamıştır. Ancak sayıları çoğalıp köylere baskın yapınca dikkat çekmeye başlamışlardır. Judea'daki yerel yönetim ne kadar isyanı bastırmak istese de isyancılar saldırılarına hız kesmeden devam etmişlerdir.⁹⁵⁴

M.Ö. 165 yılına gelindiğinde, Judas'a bağlı isyancılar en sonunda Kral IV. Antiochos'un dikkatini çekecek kadar yıkıma neden olmuş, Jerusalem ve Yafa arasındaki yolu tamamen ele geçirmişlerdir.⁹⁵⁵ O esnada IV. Antiochos doğuda seferde

⁹⁴⁶ Hitti 1958, 1: 268; Demircioğlu 2015: 405.

⁹⁴⁷ Mattathias, Yahudi Hashomonayim ailesinden olan bir başrahiptir. M.Ö. 150 yılında Seleukos Kralı Aleksander Balas tarafından Yahudi Kralı olarak tanınmıştır. General Tryphon tarafından suikasta uğraması sonucu hayatını kaybetmiştir. Abbudi 1991: 805.

⁹⁴⁸ *Ios. ant. Iud.* 12, 6, 2; *Ios. Bell. Iud.*, 1, 3 ; Macc. I, 2, 15-25; El-Nasiri 1993: 262.

⁹⁴⁹ *Ios. Bell. Iud.*, 1, 3 ; Macc. I, 2, 45-46.

⁹⁵⁰ *Ios. ant. Iud.* 12, 6, 2.

⁹⁵¹ *Ios. Bell. Iud.*, 1, 5-6.

⁹⁵² *Ios. ant. Iud.* 12, 6, 1,1; Macc. I, 3,1.

⁹⁵³ *Ios. ant. Iud.* 12, 7, 1.

⁹⁵⁴ Macc. I, 3, 22; Bickerman 1947: 37-38.

⁹⁵⁵ Bickerman 1947: 39.

iken, Lysias adındaki general ise Judea sorunuyla ilgileniyordu.⁹⁵⁶ Antiochos sefere çıkmadan önce Judea’da Seleukos merkezi hükümetini rahatsız edecek çok az olay meydana gelmiş ancak doğuya gitmesinin ardından sorunlar tekrar ortaya çıkmıştır. Jerusalem’deki Yahudi Sinagog’un Zeus Olympios tapınağına dönüştürülmesiyle, bir dizi kraliyet yetkilisi, yeni tanrıya tapınmayı güçlendirmek ve hatta belki de nasıl yapılacağını göstermek için Judea kırsalına yayılmıştır. Bu misyonerler, her yerleşim yerindeki önde gelen Yahudi liderlerinden Yunan tarzında adak yapmaları istemişlerdir.⁹⁵⁷ Yahudilerin büyük bir çoğunluğu bu yeni ibadet sistemine uyum sağlamıştır.⁹⁵⁸ Ancak yine de bazı inatçı Yahudi gruplar bu yeni dini gelenekleri reddederek dağlara ve çöllere çekilmişlerdir.⁹⁵⁹

Makkabi kitabında anlatılanlara göre, Lysias liderliğindeki Seleukos ordusu isyancılara bir saldırı gerçekleştirmiş ancak isyancılar Seleukos birliklerini geri püskürtmeyi başarmışlardır.⁹⁶⁰ Daha sonra Judas ve çeteleri Judea’daki Seleukos garnizonuna bir saldırı gerçekleştirmişlerdir. Jerusalem’in kontrolünü ele geçirmeyi başaran Judas, ilk iş olarak Yahudi tapınaklarını “Yunan putlardan” arındırmıştır.⁹⁶¹ M.Ö. 164 yılında IV. Antiochos, Doğu’daki seferi sırasında hayatını kaybetmiş ve bu noktadan sonra Seleukos ile Yahudi ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır.⁹⁶² Aradan çok geçmeden Yahudiler Jerusalem’i tamamen ele geçirmiş, bugünü “Hanuka Bayramı”⁹⁶³ olarak ilan etmiş ve sekiz gün boyunca kutlamışlardır.⁹⁶⁴ M.Ö. 163 yılında tahta çıkan Kral V. Antiochos, Yahudilere uygulanan bütün kararları iptal etmiş ve IV. Antiochos yönetimi öncesinde sahip oldukları kanuni hakları tekrar geri getirme sözü vermiştir.⁹⁶⁵

⁹⁵⁶ Ios. *ant. Iud.* 12, 7, 2; Macc. I, 3, 39.

⁹⁵⁷ Macc. I, 1, 42–56; Macc. II, 6, 1–2.

⁹⁵⁸ Macc. I, 1, 52.

⁹⁵⁹ Macc. I, 2, 15–25.

⁹⁶⁰ Macc. I, 4, 20–40.

⁹⁶¹ Ios. *ant. Iud.* 12, 7, 6.

⁹⁶² Ios. *ant. Iud.* 12, 7, 2; App. *Syr.* 11; Bickerman 1947: 48.

⁹⁶³ Bazı kaynaklara göre bu “Hanuka Kutlaması”, Kral Hezekiel’in tapınağı yenileyip arındırmasından sonra ortaya çıkmıştır. Diğer yandan bu bayramı Babil, Yunanistan ve Romalılar gibi bazı eski halkların ışık festivali ile ilişkilendirenler de var. Ayrıca sekiz gün boyunca bu bayramın kutlanma sebebi hakkında, tapınağın arınma sürecinde ve mumları yakmak için yağ şişelerinin aranması sırasında, birgün yakmaya yetecek kadar sadece bir şişe bulunmuş ancak bu şişe sekiz günü aydınlatmaya yetmiştir. Jawaher 2005: 56.

⁹⁶⁴ Jawaher 2005: 55.

⁹⁶⁵ Ios. *ant. Iud.* 12, 9, 7; Bickerman 1947: 4

Sonuç olarak IV. Antiochos'un, Yahudi nüfusunu kasten kışkırtmasının nedeni oldukça tartışmalı bir konu olmuştur. Bununla birlikte, bölgedeki kralların otoritesine meydan okuyan isyan noktasına kadar bu konuyu ele alma şekli, Seleukos Krallığı'nın önderliği altındaki istikrarını ve işlevselliğini anlamak için gayet önemlidir. Antiochos, yönetimi için gerekli olan kontrolü ve itaati sürdürmek için Jerusalem şehrine girmeyi uygun görmüş, Jason'un kaçmasına neden olmuş ve Menelaus'u Başrahip olarak atamıştır. Mısır'da Romalı elçi tarafından aşılana Kral IV. Antiochos hiç beklenmedik şekilde çok sert bir tepki vererek hırsını Judea'daki isyancılardan çıkarmıştır. Ayrıca Seleukos Krallığı ile Yahudiler arasındaki çatışma ve ardından M.Ö. 166 yılındaki Jerusalem'deki Jehovah Tapınağı'nın Zeus Tapınağı'na dönüştürülmesi ve adak sunulması olayı, bugün hem Hristiyanlar hem de Yahudiler üzerinde önemli etkileri olan olaylardır. Bu etkiler, Hristiyanlığın şehitlik teolojisinde ve Yahudilerin Hanuka kutlamalarında gözlemlenebilir. Her iki din de Makkabi İsyanı olarak bilinen çatışmayı tarihlerinde kara bir leke olarak kabul etse de modern literatür ve araştırmalar, kendi kendini yönetmek için savaşan Yahudilerin lehindedir.

4.2.5. IV. Antiochos'un Doğu Seferi ve Ölümü (M.Ö. 166–163)

III. Antiochos ile Roma arasında M.Ö. 188 yılında imzalanan Apameia Antlaşması sonrası Seleukos Krallığı'na bağlı Baktria, Parthia ve Armenia gibi Doğu satraplıkları bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Söz konusu satraplıklar, vergi göndermeyi de durdurmuş ve Seleukos otoritesini tanımadıklarını ilan etmişlerdir.⁹⁶⁶ Ancak IV. Antiochos döneminde tekrar güçlenen Seleukos Devleti, M.Ö. 169 yılında söz konusu satraplıkları tekrar ele geçirmek için General Eukratides⁹⁶⁷ önderliğinde bir sefer düzenlemiştir.⁹⁶⁸ M.Ö. 166 yılında ise IV. Antiochos bizzat kendisi de Fırat Nehri'ni geçerek doğuyu yönetmiştir. İlk önce kuzey satraplıklarına yönelerek Armenia Satraplığına uğramıştır. İktidarda kalmak isteyen Armenia Kralı Artaxias, Seleukos'un otoritesini tekrar tanımak zorunda kalmış ve kenti tekrar vergiye tabi olmuştur.⁹⁶⁹ Antiochos ordusu daha sonra Basra Körfezine kadar ulaşmıştır. Antiochos

⁹⁶⁶ Cary 1965: 72.

⁹⁶⁷ Genral Eukratides, Kral IV. Antiochos'un kuzenidir. Robinson 1955: 412.

⁹⁶⁸ Mørholm 1966: 166; Robinson 1955: 411–412.

⁹⁶⁹ Pol. Hist. 21, 9; Macc. I, 3, 37; Diod. 31, 17; Mørholm 1966: 166–167; Sykes 1958, 1: 326; Robinson 1955: 412.

sefer esnasında geçtiği şehirlerin birçoğunun adını Antiocheia veya Seleukeia olarak değiştirmiştir.⁹⁷⁰

IV. Antiochos M.Ö. 163 yılının baharında doğu seferinde olduğu esnada Media kenti yakınlarında bulunan Tabae'de hastalık sonucu hayatını kaybetmiştir.⁹⁷¹ Suriye, IV. Antiochos'un ölümünden sonra, sonuçları vahim olan birçok siyasi sorunla karşılaşmıştır. Söz konusu sorunlar üç faktörle özetlenebilir: birinci faktör IV. Antiochos'un ölümüyle birlikte Seleukos ailesi arasında yaşanan taht savaşları, otoritenin zayıflamasına neden olmuştur. Kral IV. Antiochos, oğlu V. Antiochos'u varis olarak belirlemesine rağmen, o esnada Roma'da esir tutulan I. Demetrios, kendisinin haklı varis olduğunu iddia etmesi sonucu Seleukos ailesi arasında bölünmeye yol açmıştır.⁹⁷² İkinci faktör Suriye'nin iç ve kıyı kentlerinde bazı şehirler ve yerel kabileler arasında artan isyanlar ve bağımsızlık girişimleri Seleukos Krallığı'na büyük bir zarar vermiştir. Üçüncüsü ise dış baskılar, artan müdahale ve Mısır Kralı VI. Ptolemaios'un yaşanan taht savaşlarını kasıtlı olarak körüklemesi. Bunu da genellikle prenseslerin Seleukos veliahtları ile evlendirerek yapmıştır.

Çok zor bir dönemde tahta geçen IV. Antiochos, Krallığı'nın istikrara kavuşturulmasına ve Apameia Antlaşması'ndan kaynaklanan gerilemeden kurtulmasına yardımcı olmuştur. Daha sonra Seleukos Devleti'nin Hellenistik dünyadaki konumunu ve itibarını yeniden kurmaya başlamıştır. Antiochos M.Ö. 175 yılında tahtına çıktığında, Seleukos Krallığı'nın çeşitli bölgeleri isyan etmiş ve bağımsız bir yönetim kurmuştu. Güney ve doğudaki bölgelerindeki askeri ve siyasi gelişmeler, Antiochos'un devlet istikrarına yardımcı olmak için sınırlarını korumanın önemini bildiğini gösteriyor. Buna ek olarak, IV. Antiochos, Seleukos toplumu içinde devletin istikrarına yardımcı olan birçok karar ve değişikliğe imza atmıştır. Ancak doğuda olduğu esnada hayatını kaybetmesi Seleukos Krallığı için çok kritik bir sürecinde başlangıcı olmuştur. Yakın Doğu'daki Roma müdahalesinin öncesindeki Seleukos Devleti'nin düşüşe geçtiği yüzyılı zarfında, güç, kaynaklar ve meşruiyet için yarışan çok sayıda yerel veya bölgesel yönetimlerin yükselişine tanık olmuştur.

⁹⁷⁰ Diod. 31, 17; App. Syr. 45-46; Dubnov 1967, 1: 496; Cary 1965: 76.

⁹⁷¹ Ios. ant. Iud. 9, 1; App. Syr. 46; Pol. Hist. 31, 9; Bevan 1954, 8: 514; Macc. I, 13, 7.

⁹⁷² App. Syr. 47; Pol. Hist. 31, 12.

4.3. V. Antiochos Dönemi (M.Ö. 163–162)

Kral IV. Antiochos'un M.Ö. 163 yılında hayatını kaybetmesinin ardından yerine henüz 9 yaşında olan oğlu V. Antiochos geçmiştir. V. Antiochos henüz 8 yaşındayken babası IV. Antiochos tarafından ortak kral olarak ilan edilmiştir.⁹⁷³ IV. Antiochos'un ölümünden sonra Seleukos Devleti uluslararası güç dengesini kaybetmiş ve küçük bir bölge içerisinde sıkışıp kalmıştır. IV. Antiochos'un ölümünden sonra Seleukos veliahtları arasında ortaya çıkan iç çekişmeler Seleukos Devleti'ni istikrarsızlaştırarak merkezi otoriteyi zayıflatmıştır. Antiocheia ise, bu süreçte iç savaşlara ve anlaşmazlıklara sahne olmuştur.⁹⁷⁴

IV. Antiochos'un ölümü Judea'daki Yahudi isyancıları cesaretlendirmiş ve karışıklıklardan istifade ederek Jerusalem'deki Seleukos garnizonunu kuşatmışlardır. Ne var ki isyancıların bazıları ihanet ederek Seleukos birlikleriyle birlikte Antiocheia'ya dönmüştür. Judea'daki vahim gelişmeler genç Kral V. Antiochos'u öfkelenmiştir.⁹⁷⁵ Kral, gerekli öğüt aldıktan sonra, diğer krallıklardan ve deniz adalarından (Ege) paralı askerler getirerek, Lysias ile birlikte 120.000 asker ve 32 savaş fili ile birlikte Judea'ya yürümüştür.⁹⁷⁶ Seleukos ordusu bu kez Idumea'yı ele geçirmiş ve Bethzacharia'ya kadar ilerlemiştir.⁹⁷⁷ Ancak o esnada Philip doğudan dönerek Antiocheia'ya yerleşmiş ve IV. Antiochos'un ölmeden önce vasiyetinde kendisini V. Antiochos'un naibi olarak görevlendirdiğini iddia etmiştir.⁹⁷⁸ Bundan haberdar olan V. Antiochos, Judea'daki Yahudiler ile antlaşma imzalayarak acil bir şekilde başkent Antiocheia'ya dönmüştür. V. Antiochos ve naibi Lysias Antiocheia'ya vardıklarında, başkenti, artık kendisini kral ve naip olarak ilan eden Philip tarafından işgal edildiğini görmüşlerdir. Krala sadık kalan ordu hemen Philip'i yakalayıp idam etmiştir.⁹⁷⁹

⁹⁷³ Macc. I, 3, 32-35; Grainger 2012: 37.

⁹⁷⁴ Macc. I, 6, 14-17; Pol. Hist. 27, 10; Ios. ant. Iud. 1, 1-2; Downey 1963: 85-86; Avery 1962: 114; Bryce 2014: 207.

⁹⁷⁵ Macc. II, 10, 12-13; Bouche 1913: 224.

⁹⁷⁶ Macc. I, 6, 29-30.

⁹⁷⁷ Macc. I, 6, 43-44.

⁹⁷⁸ Macc. I, 6, 62-63; Ios. ant. Iud. 12, 9, 7.

⁹⁷⁹ Macc. II, 9, 29; Bouche 1913: 226.

V. Antiochos döneminde yaşanan en önemli hadiselerden birisi de Roma Senatosunun, Seleukos Devleti'ne, Apameia Antlaşması'nın bazı maddelerinin uygulanması için üç kişiden oluşan bir heyet göndermesi olmuştur. Söz konusu heyet, bütün halkın önünde Seleukos ordusuna ait savaş gemilerini yakmış ve savaşmasını diye filleri sakatlamıştır.⁹⁸⁰ Bu manzaraya dayanamayan seyircilerden birisi, Roma heyetinin baş elçisi olan Oktavius'a saldırarak onu öldürmüştür. Bu olayın ardından Roma ile Seleukos Devleti arasında ipler yeniden gerilmiştir.⁹⁸¹ Roma, her bahaneden nasıl yararlanılacağını biliyordu, bu nedenle Suriye'de iç savaş başlatmak için on üç yıldır rehin tuttuğu I. Demetrios'u serbest bırakması yeterliydi.⁹⁸² Demetrios daha önce kendi özgürlüğünü Roma Senatosu önünde savunmuş ve kendisinin Suriye tahtına geçmesi gerektiği konusunda Senatoyu ikna etmeyi başarmıştı.⁹⁸³ Ancak buna rağmen Roma Demetrios'un hırsından korkmuş ve onun Suriye'ye dönmesine izin vermemiştir. Bunun üzerine Demetrios Roma'dan kaçmış ve Fenike kentlerinden biri olan Tripolis'e inmiştir. İlk iş olarak da Lysias ve destekçilerine karşı Suriye halkını kışkırtmaya başlamıştır. Daha sonra yanına birkaç paralı asker alarak Tripolis'i terk eden Demetrios, Antiocheia'ya geçmiş ve orada kurtarıcı olarak karşılanmıştır.⁹⁸⁴

Bütün bu gelişmelerin gölgesinde V. Antiochos henüz ne olup bittiğini anlayamadan M.Ö. 162 yılında kuzeni I. Demetrios tarafından öldürülmüştür. O öldükten sonra Seleukos tahtına asıl sahibi olan I. Demetrios geçmiştir.⁹⁸⁵ Roma Senatosu, Apameia maddelerini neden IV. Antiochos döneminde değil de oğlu V. Antiochos döneminde uygulamıştır? Belki de Roma V. Antiochos'un yaşının küçüklüğü ve tecrübesizinden yararlanmak istiyordu.

⁹⁸⁰ Tarihçi Appianos, ender ve evcil hayvanların katledildiğini ve gemilerin ateşe verildiğini ve bu manzaranın yürek parçalayıcı olduğundan bahsetmiştir. App. Syr. 46.

⁹⁸¹ Pol. Hist. 31, 12; App. Syr. 46; Austin 1981: 281; Cary 1965: 72; Bevan 1954, 8; 518; Cary 1967: 222.

⁹⁸² Pol. Hist. 31, 19.

⁹⁸³ Pol. Hist. 31, 12.

⁹⁸⁴ Macc. 7, 1-4; Ios. ant. Iud. 12, 10.

⁹⁸⁵ Macc. 7, 1-4; Ios. ant. Iud. 12, 10; Avery 1962; 114.

4.4. I. Demetrios Soter Dönemi (M.Ö. 162–150)

M.Ö. 162 yılında IV. Antiochos öldüğünde, yerine kardeşi VI. Seleukos Philopator'un IV. Laodike⁹⁸⁶ adındaki eşinden olan oğlu I. Demetrios'un geçmesi gerekiyordu. Ancak bu gerçekleşmemiş ve I. Demetrios, III. Antiochos ile Roma arasında yapılan Apameia Antlaşması'nın kurbanlarından olmuştur. Söz konusu Antlaşma uyarınca M.Ö. 178'de henüz 13 yaşındayken rehin olarak Roma'ya gönderilmiştir.⁹⁸⁷ Amcası IV. Antiochos öldüğünde yerine geçmek için Roma yönetiminden kendisini Antiocheia'ya geri göndermelerini istemiştir. Ne var ki Roma Senato'su bu isteğini yerine getirmemiş⁹⁸⁸ ve onun yerine 9 yaşındaki kuzeni V. Antiochos'un tahta çıkmasını desteklemiştir.⁹⁸⁹ Bunun üzerine Demetrios, arkadaşının desteğiyle M.Ö. 162 yılında Roma'dan kaçmıştır.⁹⁹⁰ I. Demetrios, Suriye'ye vardığında ordu ve halk tarafından çok iyi karşılanmıştır.⁹⁹¹ Roma ise, I. Demetrios'un Roma Senatosu'nun onayı olmadan tahta geçmesinden çok rahatsız olmuş ve ona karşı yerel isyanları desteklemiştir.⁹⁹² Daha sonra Roma Senatosu Sempronius Grachus önderliğinde Antiocheia'ya bir elçi heyeti göndermiştir. Birkaç yıl önce IV. Antiochos Epiphanes hakkında olumlu bir rapor vermiş olan Grachus, I. Demetrios'a karşı da iyi niyetini göstermiş ve sonunda da Roma Senatosu, Demetrios'u tanımıştır. Buna karşılık Demetrios Roma'da kaldığı zaman için Roma'ya 10.000 altından oluşan bir çelenk göndererek minnettarlığını göstermiştir.⁹⁹³ Ancak buna rağmen Roma artık Demetrios'a güvenmiyordu, bu nedenle iç savaş çıkarmak için doğudaki satraplıkları kışkırtacak ve bağımsızlıklarını destekleyecekti.

⁹⁸⁶ IV. Laodike, III. Antiochos'un ilk eşi olan III. Laodike'in kızıdır. İlk evliliğini büyük erkek kardeşi genç Antiochos ile yapmıştır. İkinci evliliğini ise IV. Seleukos ile yapmış ve ondan üç çocuk dünyaya getirmiştir. IV. Laodike, daha Pergamon'un yardımıyla, Rom Senatosu tarafından krallığı reddedilen I. Demetrios'un yerine geçen üçüncü erkek kardeşi Kral IV. Antiochos ile evlenmiştir. Evlendikten kısa bir süre sonra, IV. Laodike ve IV. Antiochos'un bronz madeni paraları, Tripolis'te (Trablus) basılmıştır. App. Syr. 45; Pol. Hist. 31, 2; Reda 2014: 22-25.

⁹⁸⁷ App. Syr. 45; Austin 1981: 280-281.

⁹⁸⁸ Roma Senatosu'nun, I. Demetrios talebini geri çevirmesinin altında çok önemli bir neden yatıyordu. IV. Antiochos'un oğlu V. Antiochos, Seleukos tahtına geçtiğinde küçük bir çocuktü. Romalılar, tahta geçen bu çocuğu daha kolay manipüle edebileceklerine inanmıyorlardı bu yüzden de yirmi üç yaşındaki I. Demetrios kral olmasını istemediler. Macc. I, 7,1.

⁹⁸⁹ Pol. Hist. 31, 12; Ferah 2007: 18.

⁹⁹⁰ Diod. 31, 27 a; Cary 1965: 220- 222; Austin 1981: 280–281; Bryce 2014: 207; Demircioğlu 2015: 406.

⁹⁹¹ Macc. 7, 1-4; Ios. ant. lud. 12, 10; Diod. 31, 27 a.

⁹⁹² Diod. 31, 27a; Ferah 2002: 156–157; El-Abid 1993: 129.

⁹⁹³ Pol. Hist. 32, 3-6; Diod. 31, 28-30; App. Syr. 48.

Roma'nın I. Demetrios ile anlaşmazlığa düştüğünü haber alan Timarchos, cesaretlenerek Media'da hatırı sayılır bir ordu toplamış ve Demetrios'a karşı Armenia Kralı Artaxias ile ittifak yapmıştır.⁹⁹⁴ Daha sonra Fırat'ın batısına doğru ilerlemiş Zeugma geçiş noktasını ele geçirmiştir.⁹⁹⁵ Romalıların Demetrios ile anlaşmazlığa düştüğü öğrenilir öğrenilmez, komşu krallıklar Demetrios ile iş birliği yapmaktan kaçınmışlardır. Krallığının doğal savunmasına güvenerek uzun süredir bağımsız bir görünümde olan Kommagene ise Demetrios aleyhine kararlar almıştır.⁹⁹⁶

Kral I. Demetrios bu durum karşısında ilk iş olarak doğudaki Media Satraplığının asi yöneticisi Timarchos tarafından çıkarılan ayaklanmayı bastırmak için doğuya bir sefer düzenleme hazırlıkları yapmaya başlamıştır. Önce Media daha sonra da Babylonia'yı ele geçirdikten sonra doğuda bir süre kalmıştır.⁹⁹⁷ Demetrios, Timarchos öldürüp Babylonia'yı kurtardıktan sonra Babylonia halkı tarafından, ona kurtarıcı anlamına gelen "Soter" unvanı verilmiştir (Şekil-8).⁹⁹⁸

I. Demetrios, tahtını garantiye aldıktan sonra bölge krallıklarıyla ilişkilerini düzeltmek ve güvenlerini kazanmak için bu krallıklardan bazılarına teklifler sunmuştur. Bu nedenle Kappadokia Kralı V. Ariarathes bir haber göndererek kız kardeşiyle evlenme teklifinde bulunmuştur. Ancak Kral Ariarathes, Roma'nın öfkesinden çekindiği için bu teklifi reddetmiştir. Buna çok sinirlenen Demetrios, Seleukos ordusunu Kappadokia'ya göndererek V. Ariarathes'i tahtan indirmiş yerine onun kardeşini geçirmiştir.⁹⁹⁹ IV. Antiochos en önemli müttefiklerinden olan Pergamon Kralı II. Attalos, I. Demetrios'un, Kappadokia krallığının iç işlerine karışmasından çok rahatsız olmuştur. Seleukosların yeniden Küçük Asya'da hâkimiyet kurmasından korkan II. Attalos, M.Ö. 156 yılında V. Ariarathes'e yardım ederek onun tekrar tahta geçmesini sağlamıştır.¹⁰⁰⁰

Diğer yandan Roma tarafından Suriye kralı olarak tanınan Aleksander Balas ile de uğraşmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁰¹ Bütün gelişmeler I. Demetrios'un aleyhine

⁹⁹⁴ Diod. 31, 27.

⁹⁹⁵ Bouche 1913: 231.

⁹⁹⁶ Diod. 31, 19.

⁹⁹⁷ Cary 1965: 220; Ferah 2002: 159.

⁹⁹⁸ Diod. 31, 19; Sykes 1958: 327–328; Grainger 1997: 39.

⁹⁹⁹ Diod. 31, 28; Rawlinson 1899: 186–190; El-Abid 1993: 130.

¹⁰⁰⁰ Pol. Hist. 30, 1-3; Bevan 1954, 8: 521–522; Cary 1965: 221; Rüstem 1969: 114–115.

¹⁰⁰¹ Bryce 2014: 208–209.

gelişmiş ve en sonunda tahtan indirilmiş ve başkent Antiocheia yakınlarındaki sarayına çekilerek zamanını içki içmekle geçirmiştir.¹⁰⁰² M.Ö. 150 yılında Suriye'nin güneyinde Aleksander Balas ile yaşanan bir savaşta hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁰³

4.5. Aleksander Balas Dönemi (M.Ö. 150–145)

Aleksander Balas, Roma Senatosu'nun onu Seleukos tahta geçmeden önce¹⁰⁰⁴ tahtının meşru kralı olarak tanınması için Roma'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Roma Senatosu tarafından sıcak bir şekilde karşılanan Balas, istediği şeyi almış ve Roma'nın onu desteklemesini sağlamıştır.¹⁰⁰⁵ Aleksander Balas, Roma'dan döndükten sonra M.Ö. 153 yılında Ephesos kentine yerleşmiştir. Aleksander, Mısır, Pergamon ve Kappadokia'nın desteğini de alarak Kral I. Demetrios'a savaş açmış ve ortadan kaldırıncaya kadar onunla savaşmıştır.¹⁰⁰⁶

Aleksander Balas tahta geçtikten sonra (M.Ö. 149 yılında) Mısır Kralı VI. Ptolemaios'un kızı Kleopatra Thea¹⁰⁰⁷ ile Ptolemaios-Ake'de (= Akke) evlenmiştir.¹⁰⁰⁸ Evlilik törenine Yahudi Başrahip Jonathan da davet edilmiş ve ona gösterişli hediyeler getirdiği için neredeyse bir kral gibi muamele görmüştür.¹⁰⁰⁹ Aleksander Balas, evlendikten sonraki hayatını zevk ve eğlenceyle geçirmiş ve krallığın sorunları ile ilgilenmemiştir.¹⁰¹⁰ Mısır Kralı VI. Ptolemaios'un desteğiyle tahtını güvence altına almıştır.¹⁰¹¹ Ayrıca daha gösterişli görünebilmek için kendine “Theopator”, “Evergetos”, “Epiphanes”, “Nikephoros” gibi heybetli unvanlar

¹⁰⁰² Bevan 1954, 8: 522.

¹⁰⁰³ Bryce 2014: 209; Yıldırım ve Temizkan 2017: 127.

¹⁰⁰⁴ Balas Aramicede “Bâl” yani efendi anlamına gelmektedir. Fenike bölgesinde yerel fırtına tanrısıdır. Abbudi 1991: 120.

¹⁰⁰⁵ Bevan 1954, 8: 523; Bryce 2014: 209.

¹⁰⁰⁶ Bryce 2014: 209; El-Abid 1993: 131.

¹⁰⁰⁷ Kleopatra Thea, M.Ö. 165 dolaylarında doğmuştur. Mısır Kralı VI. Ptolemaios Philometor ve II. Kleopatra'nın kızıdır. Seleukos hanedanı içinde üç kez evlendi ve oldukça verimli olduğunu Kanıtladı. İlk evliliğini babasının isteği üzerine Aleksander Balas ile yapmıştır. İkinci evliliğini ise II. Demetrios ile yapmıştır. II. Demetrios, Parthlar tarafından esir alınca üçüncü evliliğini Demetrios'un erkek kardeşi VII. Antiochos ile yapmıştır. Tarihçi Appianos, yeniden evlenme kararının II. Demetrios'un Rhodogune ile olan evliliğiyle ilgili kıskançlığının bir sonucu olarak olduğunu iddia etmiştir. SEG. 19, 904; SEG. 18, 577; Reda 2014: 25–29.

¹⁰⁰⁸ Aleksander Balas tahta geçtikten sonra Yahudiler ile iyi ilişkilerini sürdürerek için onlara dini ve idari yönden geniş imtiyazlar vermiştir. Aleksander Balas'ın düğününe Yahudi başrahibi Jonathan da katılmıştır. Ios. ant. Iud. 13, 2, 2; Macc. I, 10, 54; Rüstem 1969: 122; Nushi 1959: 202–204; Bryce 2014: 209.

¹⁰⁰⁹ Macc. I, 10, 63; Ios. ant. Iud. 13, 4, 2.

¹⁰¹⁰ Diod. 32, 29, 9c; Iust. Epit. 35, 2, 2; Ferah 2007: 26.

¹⁰¹¹ Iust. Epit. 35, 2, 2; Rawlinson 1899: 190; Nushi 1959: 142.

vermiştir. Adına basılan sikkelerin üzerinde resimleri Büyük İskender'e benzetilmiştir (Şekil-9).¹⁰¹² Bazı kaynaklara göre Aleksander Balas, Demetrios'a sadık olan Ammonios adındaki zalim ve vahşi general elinde oyuncak haline gelmiştir.¹⁰¹³

Aleksander Balas, Suriye'de Mısır politikasını reddeden bütün muhalifleri ortadan kaldırmıştır. Bunların arasında I. Demetrios'un akrabaları ve destekçileri de yer almıştır.¹⁰¹⁴ Bazı kaynaklara göre kayınpederi VI. Ptolemaios'un ısrarla Koele Syria bölgesini almak istemesinden kaygı duyan Aleksander, ona bir suikast düzenletmiş ancak başarılı olamamıştır. Bu hadiseden sonra Mısır ile olan ilişkiler bozulmuş ve IV. Ptolemaios onu tahttan indirmek için elinden geleni yapmıştır.

M.Ö. 147 yılında VI. Ptolemaios ve II. Demetrios Suriye'ye saldırıp Antiocheia'yı ele geçirince Toros Dağları'nı geçerek Kilikia'ya sığınmıştır. Aleksander tekrar bir ordu oluşturup tekrar II. Demetrios'a saldırmış ancak büyük bir hezimete uğramış ve bu kez de Nebatî Krallığı'ndaki bir kabileye sığınmıştır. Her ne kadar II. Demetrios ve Ptolemaioslar galip gelse de VI. Ptolemaios savaş sırasında ağır bir yara almıştır. Ancak IV. Ptolemaios'u sevindiren haber Nebatî Krallığından gelmiştir. Nebatî Kralı Zabdiel, Aleksander Balas'ı öldürerek kafasını ölüm döşegindeki IV. Ptolemaios'a göndermiştir.¹⁰¹⁵ Böylelikle Aleksander Balas, Seleukos tahtında çok kısa bir süre kaldıktan sonra hükümdarlığının beşinci yılında hayatını kaybetmiştir.

4.6. II. Demetrios Nikator Dönemi (M.Ö. 129-126)

I. Demetrios'un elinden kurtulan II. Demetrios, M.Ö. 147 yılında VI. Ptolemaios'un da yardımıyla Girit'ten getirdiği paralı askerlerden oluşan bir ordu kurarak Suriye tahtını geri almaya çalışmıştır.¹⁰¹⁶ İlk önce Suriye'nin kıyı şehirlerini kontrol eden Demetrios daha sonra başkenti almak için yola çıkmıştır.¹⁰¹⁷ Antiocheia halkı, II. Demetrios'un geleceğini duyduğunda, korkudan, Suriye'nin değişik

¹⁰¹² Bouche 1913: 244.

¹⁰¹³ Ferah 2007: 26.

¹⁰¹⁴ El-Abid 1993: 131-132; Ferah 2002: 160; Rüstem 1969: 116.

¹⁰¹⁵ Macc. I, 11; Ios. *ant. Iud.* 13, 4, 8; Diod. 32, 9-10; Bryce 2014: 210; El-Abid 1993: 133; Bevan 1954: 525; Rawlinson 1899: 190.

¹⁰¹⁶ Ios. *ant. Iud.* 13, 4,3; Grainger 2015: 94; Avery 1962: 385; Cary 1965: 221; Ferah 2002: 161; Rüstem 1969: 116.

¹⁰¹⁷ Grainger 2015: 94.

bölgelerine kaçırmıştır.¹⁰¹⁸ II. Demetrios, Antiocheia'yı ele geçirdikten sonra ona "Muzaffer" anlamına gelen "Nikator" unvanı verilmiştir. VI. Ptolemaios ise Demetrios'a verdiği desteğin karşılığını alarak Koele Syria bölgesini tekrar Mısır Krallığı'na bağlamıştır.¹⁰¹⁹

II. Demetrios'a Nikator unvanını kazandıran Enoparas Savaşı, onu hem rakibinden hem de koruyucusundan kurtarmıştır. Mısır Kralı Ptolemaios Philometor'un ölümü, onu Koele Syria bölgesi ile ilgili anlaşmanın hükümlerini uygulamaktan muaf tutmuştur. Ptolemaiosların söz konusu bölgeden çekilmeleri için elinden gelen çabayı göstermiş ve bunu başarmıştır. Koele Syria bölgesinin tekrar Seleukos egemenliğine geçmiş olması, Yahudi Kral Jonathan'ı rahatsız etmiş ve hatta bu nedenle Seleukoslar ve Yahudiler arasında savaş nerdeyse yeniden alevlenmiştir.¹⁰²⁰ Ancak daha sonra taraflar arasında antlaşma yapılmış ve Jonathan Selukos Devleti'ne 300 talent ödemeye mahkûm edilmiştir.¹⁰²¹

Demetrios, savaş sırasında kendisine karşı çıkan ve komplo kurmaya hazır olduğunu sandığı kişilere zulmetmeye başlamıştır. Bu özellikle başkent Antiocheia sakinleri için geçerliydi. Söz konusu misillemeler Antiocheia'yı karıştırmış ve ona muhalif olan kesimleri rahatsız etmiştir. Zira en baştan beri Antiocheia'daki nüfusun büyük bir kısmı II. Demetrios'un politikalarından rahatsızdı ve onu sevmiyorlardı. Bunun nedenlerinden biri de babası Aleksander Balas'ın oğlu olmasıydı. II. Demetrios, Lasthenes ve paralı askerlerine halktan vergi toplama yetkisi verince bu durum daha da kötüleşmiştir.¹⁰²² Demetrios, bazı çevrelerin kendisine karşı bir ayaklanma yapmasından korkarak şehri terk ederek Laodikeia'ya taşınmıştır. Orada asker topladıktan sonra Antiocheia'ya geri dönmüştür. Şehri paralı askerleri tarafından işgal ettirmiş ve halkın silahsızlandırılmasını emretmiştir. Paralı askerler şehirdeki bütün evlerde aramalar yapması yüzünden birçok olay ortaya çıkmış ve kanın aktığı kavgalarla sonuçlanmıştır.¹⁰²³

¹⁰¹⁸ Diod. 33, 4; Ferah 2002: 162.

¹⁰¹⁹ Bryce 2014: 211; Nushi 1959: 143–144.

¹⁰²⁰ Ios. *ant. Iud.* 13, 4, 9.

¹⁰²¹ Macc. I, 11, 20–37; Ios. *ant. Iud.* 13, 4, 9.

¹⁰²² Macc. I, 11, 38, 44–50; Diod. 33, 4; Grainger 2015: 94.

¹⁰²³ Macc. I, 10, 69–89; Ios. *ant. Iud.* 13, 4, 3; Diod. 33, 4, 9; Bouche 1913: 251.

Ancak şehirdeki huzursuzluğun devam etmesi sonucu bazı Seleukos birlikleri ordudan ayrılarak başka bölgelere iltica edince, II. Demetrios bu kez Jonathan'dan askeri yardım istemiştir. İç savaş Jonathan'a bir kez daha Suriye'nin içişlerine müdahale etme ve yardımına bir ödül koyma fırsatı vermiştir.¹⁰²⁴ Bu nedenle Jonathan, vakit kaybetmeden bu söz konusu yardım talebine yanıt vermiş ve Antiocheia'daki halk ayaklanmasını bastırmak için 3000 Yahudi asker göndermiştir. Bunu duyan Antiocheia halkı silahlanarak II. Demetrios'un kaldığı sarayı kuşatmış ancak ağır silahları olmadığı için saraya girememişlerdir. II. Demetrios'un emriyle Yahudi askerler kenti yağmalamaya başlamışlardır.¹⁰²⁵ Yahudi yardımcılara yapılan çağrı, Antiocheia halkı tarafından hakaret olarak algılanmış ve başkent sakinlerinin öfkesini daha da artırmıştır. Judea'dan talep edilen askerler şehre ulaşmadan başkentin tamamı isyan etmiş ve II. Demetrios'un kaldığı sarayı kuşatmışlardır. Kısa süre sonra başkente ulaşan paralı Yahudi askerler çatılara tırmanarak sokaklardaki isyancıları ok yağmuruna tutmuşlardır. Kalabalık Demetrios'un bulunduğu sarayın çevresinden uzaklaşınca Yahudi askerler o bölgedeki evleri ateşe vermişlerdir. Şehir neredeyse tamamen ahşaptan yapıldığı için yangın ürkütücü bir hızla yayılmıştır. Yahudi askerler şehirdeki evleri yağmalamış ve acımasız bir şekilde insanları katletmişlerdir. Böylelikle II. Demetrios tahtı tekrar güvence altına almayı başarmıştır.¹⁰²⁶

4.7. VI. Antiochos Dionysos Dönemi (M.Ö. 143)

II. Demetrios, tahta geçer geçmez Suriye halkına her türlü zulmü uygulamıştır. Kendisine direnenleri ise ya katletmiş ya da sürgün ederek mallarına el koymuştur.¹⁰²⁷ II. Demetrios'un Antiocheia halkına karşı izlediği sert politika sonucu muhalif generallerden biri olan Diodotus,¹⁰²⁸ Aleksander Balas'ın Kleopatra Thea'dan olan

¹⁰²⁴ Macc. I, 10, 69–89; Ios. *ant. Iud.* 13, 4, 3.

¹⁰²⁵ Macc. I, 11, 38, 44–50; Diod. 33, 4; Downey 1968: 86; El-Sawwah 2003: 356; Rawlinson 1899: 190.

¹⁰²⁶ Macc. I, 11, 41–52; Ios. *ant. Iud.* 13, 5, 3.

¹⁰²⁷ Diod. 33, 4, 2–4.

¹⁰²⁸ Diodotus, II. Demetrios Nikator ile savaştığı iç savaş sırasında Aleksander Balas'a general olarak hizmet etmiştir. II. Demetrios'un Yahudi askerler getirmesine karşı çıkmış ve daha sonra VI. Antiochosu desteklemiştir. Antiochos tahta geçtikten sonra ona Tryphon unvanını vermiştir. Diodotos, hanedanlık dışından Seleukos tahtını yaklaşık yedi yılı boyunca işgal eden tek isyancı olarak Seleukos Krallığı tarihinde bir ilktir. Diğer isyancılar, Molon Kardeşler ve Timarchus gibi tahtta hak iddia etmişler, ancak hiçbir zaman tahtı kontrol altına almayı başaramamışlardır. Onların her ikisi de krallarını ilan ettikleri bir yıl içinde hezimete uğramışlardır. Buna karşılık, Diodotos

oğlu IV. Antiochos'un tahta geçmesi için uğraşmıştır.¹⁰²⁹ Diodotus ilk önce IV. Antiochos'un güvenini kazanan Nebatî Kralı Emalchuel'i¹⁰³⁰ bulmaya gitmiştir.¹⁰³¹ Nebatî kralından VI. Antiochos'u kendisine emanet etmesi konusunda ısrar etmiştir. Ayrıca ona II. Demetrios'un yaptıklarını anlatmış ve ordunun ona karşı savaşılmaya hazır olduğunu bildirmiştir.¹⁰³² Diodotus'un Arap liderini ikna etmesi uzun sürse de nihayetinde onu ikna etmeyi başarmıştır. Çocuk kralı yanına alan Diodotus, ilk önce kendisine sadık olan Apameia şehrine geçmiş ve daha sonra da Antiocheia'ya saldırmak için gerekli hazırlıkları yapmaya başlamıştır. M.Ö. 143 yılında Antiocheia'ya gelerek Seleukos tahtına geçince, II. Demetrios ise Seleukeia Pieria kentine kaçmıştır.¹⁰³³ Tahta geçtikten sonra halk tarafından ona "Dionysos" unvanı verilmiştir.¹⁰³⁴ Ancak VI. Antiochos'un tahta geçmesiyle Suriye'deki iç savaş bitmemiştir. Diodotus tarafından tahta çıkarılan çocuk kral sadece Ürdün vadisi ve kuzey Suriye bölgelerinde hüküm sürmüştür. Krallığın geri kalan topraklarıysa, Akdeniz kıyısı ve doğu satraplıkları Demetrios'a itaat etmiş veya bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.¹⁰³⁵

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, M.Ö. 142 yılından itibaren Seleukos devleti ikiye ayrılmıştır. VI. Antiochos, başkenti Antiocheia olan Fırat'ın batısını yönetirken (Şekil-10),¹⁰³⁶ II. Demetrios ise Seleukeia Pieria kentinden Fırat'ın doğu bölgelerini yönetmiştir.¹⁰³⁷ M.Ö. 142 yılının sonunda veya M.Ö. 141 başında, VI. Antiochos Dionysos, geçirdiği bir ameliyat sırasında hayatını kaybetmiştir. Antik kaynakların çoğu Tryphon'u genç kralı öldürmekle itham etmiştir. Zira Diodotus'un Antiochos öldükten sonra Seleukos tahtına talip olması söz konusu cinayet iddialarını kanıtlamaktadır. Antiochos öldükten sonra Diodotos, tahta geçmek için Seleukos ordusunu ikna etmiş ve kendi adına para bastırmıştır (Şekil-11).¹⁰³⁸ Roma'yı da ikna

Tryphon ise M.Ö. 144 yılındaki isyanından M.Ö. 138 yılındaki ölümüne kadar iktidarda kalmayı başarmıştır. Bevan, 1902, 2: 302; Bevan 1954: 526.

¹⁰²⁹ Macc. I, 11, 39; Rawlinson 1899: 190.

¹⁰³⁰ Ya da Malchos veya Iamblichos. Bouche 1913: 252.

¹⁰³¹ Diod. 33, 4.

¹⁰³² Macc. I, 11, 39-40.

¹⁰³³ Liv. 52; Ferah 2002: 162; Bouche 1913: 253.

¹⁰³⁴ Bouche 1913: 253.

¹⁰³⁵ Ferah 2007: 31; Bouche 1913: 254.

¹⁰³⁶ Chrubasik 2016: 155.

¹⁰³⁷ Ios. ant. Iud. 13, 45; Bevan 1954, 8: 526; Ferah 2007:31.

¹⁰³⁸ Ios. ant. Iud. 13, 128; Macc. I, 13, 31; Diod. 33, 28; Liv. 55, 11; App. Syr. 68; El-Abid 1993: 137 138; Ferah 2007: 34; Chrubasik 2016: 158.

etmek ve kendisini kral olarak tanıması için tanrıça Nike'nin altın heykelini Roma'ya göndermiştir. Ancak Roma Senatosu hediyeleri hayatını kaybeden VI. Antiochos adına kabul ederek gaspçı General Tryphon'u kral olarak tanımayı kabul etmediğini açıkça belli etmiştir. Ayrıca komşu krallardan herhangi birinin Tryphon'un krallığını tanıdığına dair bir kanıt bulunmamıştır.¹⁰³⁹

Diğer yandan Yahudiler de isyancı Tryphon'un Suriye tahtına oturmasından rahatsızlık duymuşlardır. Zira Tryphon daha önce Yahudi lideri Jonathan'ı öldürmüştü. Bu nedenle aradan çok geçmeden Yahudiler, Seleukeia Pieria'da bulunan II. Demetrios'u desteklemiş ve Tryphon'a karşı ayaklanmışlardır.¹⁰⁴⁰ II. Demetrios'un başkenti ele geçirmesinde askeri yardım yapma karşılığında ondan Yahudileri vergilerden muaf tutmasını istemişlerdir. Önünde başka seçenek olmağı için Demetrios teklifi kabul etmek zorunda kalmıştır.¹⁰⁴¹

Seleukos krallığındaki taht kavgalarından faydalanan tek Yahudiler olmamıştır. Parth Kralı I. Mithradates Suriye'deki iç karışıklıkları fırsat bilerek doğudaki satraplıklara saldırmış ve Seleukosların doğudaki en önemli iki şehri olan Babylonia ve Seleukeia Tigris kentlerini ele geçirmiştir.¹⁰⁴² Bunun üzerine II. Demetrios M.Ö. 139 yılında bir önceki yıl Mezopotamya'nın kontrolünü ele geçiren Parthlar ile savaşmak için doğuya bir sefer düzenlemiştir. Başlangıçta Parth ordusuna karşı bazı zaferler kazansa da M.Ö. 138 yılının yazında Parthlara yenilmiş ve esir düşmüştür.¹⁰⁴³ Onun maruz kaldığı bu talihsiz durum, Diodotus Tryphon'u geri kalan Seleukos bölgelerinin tartışmasız hükümdarı yapmıştır.¹⁰⁴⁴ Ancak aradan çok geçmeden II. Demetrios'un yerine kardeşi VII. Antiochos geçmiş ve Tryphon'a savaş açmıştır.¹⁰⁴⁵ Tryphon'u yenmeyi başaran Antiochos, M.Ö. 138 yılında Antiocheia'ya varmış ve Seleukos tahtının başına geçmiştir.¹⁰⁴⁶

¹⁰³⁹ Diod. 33, 28; El-Abid 1993: 137.

¹⁰⁴⁰ Macc. I, 13, 34; Ferah 2007: 35.

¹⁰⁴¹ Bevan 1902, 2: 232; Ferah 2007: 35.

¹⁰⁴² Bevan 1902, 2: 234; Ferah 2007: 39; Abbudi 1991: 825.

¹⁰⁴³ Bevan 1902, 2: 234; Demetrios Parthlar tarafından esir alındıktan sonra Parth Kral Mithridates burada Demetrios'a iyi muamele yapmış ve daha sonra onu kızı Rhodogune ile evlendirmiştir. App. Syr. 68; Rea 2013: 103; Rowilson 1873, 6, 5.

¹⁰⁴⁴ Sykes 1958, 1: 329–330; Cary 1965: 77; Rawlinson 1899: 191;

¹⁰⁴⁵ Ios. ant. Iud. 13, 222.

¹⁰⁴⁶ Macc. I, 15, 10–38.

4.8. VII. Antiochos Sidetes Dönemi (M.Ö. 139–129)

M.Ö. 159 yılında doğmuş olan VII. Antiochos,¹⁰⁴⁷ I. Demetrios'un ikinci oğlu olup, II. Demetrios'un kardeşidir. Çocukluk yıllarını Küçük Asya'da bulunan ve korsanlıkla bilinen Pamphylia'da geçirmiştir.¹⁰⁴⁸ Suriye'deki iç savaş sırasında ise Rhodos adasında bulunuyordu. Henüz çok genç olmasına rağmen, yaklaşık yirmi iki yaşında, babasının niteliklerini belirli bir politik duyguyla birleştiren enerjik bir kişiliğe sahipti. Otoritesini güçlendirmenin tek yolunun dışarıdaki düşmanlara askeri açıdan göz dağı vermek olduğunu anlamıştır.¹⁰⁴⁹

Kardeşi II. Demetrios'un Parthlar tarafından esir alındığını duyan VII. Antiochos onun yerine geçmek için harekete geçmiştir.¹⁰⁵⁰ Rhodos Adası'nda paralı askerlerden oluşan bir ordu kurduktan sonra Suriye'ye geçmiştir.¹⁰⁵¹ Daha sonra Tryphon'a karşı yürüteceği savaşta destek olmaları için bazı yerel yöneticilere mektup göndermiştir. Judea da bu bölgeler arasındaydı.¹⁰⁵² Ancak Tryphon hâkimiyetindeki Koele Syria bölgesindeki kentlerden destek görmemiştir.¹⁰⁵³ O esnada Seleukeia Pieria'da ikamet eden II. Demetrios'un eşi Kleopatra Thea VII. Antiochos'a haber göndererek onunla evlenmek ve Tryphon karşı onunla birlikte hareket etmeye hazır olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁵⁴ Bu teklifi hemen kabul eden Antiochos M.Ö. 138 yılında Seleukeia Pieria kentine giderek kardeşinin eşi Kleopatra Thea ile evlenmiş ve krallık tacını giyerek tahta geçmiştir.¹⁰⁵⁵ Bu gelişmelerden haberdar olan Tryphon, yakalanma korkusuyla başkent Antiocheia'yı terk ederek doğup büyüdüğü Apameia kentine sığınmıştır.¹⁰⁵⁶ Antiochos tahta geçer geçmez Tryphon'un peşine düşmüştür. Onu

¹⁰⁴⁷ Bevan, 1902, 2: 236.

¹⁰⁴⁸ Bevan, 1902, 2: 236; Ferah 2007: 39.

¹⁰⁴⁹ Bouche 1913: 262.

¹⁰⁵⁰ App. *Syr.* 68; Sykes 1958, 1: 330.

¹⁰⁵¹ Macc. I, 15, 1–2; Ferah 2007: 39–40.

¹⁰⁵² Macc. I, 15, 2–9.

¹⁰⁵³ Bevan, 1902, 2: 237.

¹⁰⁵⁴ Ios. *ant. Iud.* 13, 224; Rawlinson 1899: 191; Ferah 2007: 40.

¹⁰⁵⁵ Ios. *ant. Iud.* 13, 224; Bevan, 1902, 2: 237; Wright 2008: 39–41.

¹⁰⁵⁶ Ios. *ant. Iud.* 13, 224; El-Abid 1993: 139; Ferah 2007: 40.

“Dura Europos”¹⁰⁵⁷ kenti yakınlarında yenmiştir.¹⁰⁵⁸ Savaşı kaybeden Tryphon, Apameia şehrine kaçarken yakalanmış ve iki ay sonra da intihar etmiştir.¹⁰⁵⁹

VII. Antiochos, Tryphon’dan kurtulduktan sonra Seleukos tahtının tek hâkimi olmuştur. Başkenti adaletle yönetme konusuna özen göstermiş ve şehirdeki demagojik faaliyetlere karşı yumuşak bir politika izlemiştir. Buna karşın kamu düzenini ve ahlakını bozanlara ve sokak filozoflarına karşı sert müdahalelerde bulunmuştur. Hatta bir kararnâme ile ülkedeki tüm filozofları sınır dışı etmiş ve felsefe ile uğraşan gençleri idam cezasıyla tehdit etmiştir.¹⁰⁶⁰

Kendisine yardım etmeleri karşılığında Yahudilere vergiden muaf tutma ve kendi adlarına para basma gibi birçok vaatte bulunan VII. Antiochos Suriye’de sükûneti sağladıktan sonra söz konusu vaatleri göz ardı etmiştir. Bununla da yetinmeyip Judea’ya bir elçi göndererek Yahudi lider Shimon’dan (= Şimon) Jerusalem kalesini teslim etmesini ve 500 talent vergi ödemesini istemiştir.¹⁰⁶¹ Shimon, söz konusu toprakların kendilerine ecdatlarından kaldığını belirterek VII. Antiochos’un isteklerini kabul etmemiştir.¹⁰⁶² Shimon’un bu tavrına öfkelenen Antiochos Candebaeus komutasında Judea’ya bir ordu göndermiş ancak Yahudiler Seleukos ordusunun saldırısını geri püskürtmeyi başarmışlardır.¹⁰⁶³

Kral VII. Antiochos, doğudaki Parth saldırıları nedeniyle bir daha Judea’ya savaş açmamıştır.¹⁰⁶⁴ Hayatının geri kalan yıllarını, Parthia Kralı I. Mithridates¹⁰⁶⁵ tarafından istila edilen doğu bölgelerindeki, Seleukos topraklarını geri almaya çalışarak geçirmiştir (Şekil-12).¹⁰⁶⁶ M.Ö. 130 yılında, 80.000 askerden oluşan büyük

¹⁰⁵⁷ Dura Europos kenti, M.Ö. 300 yılında I. Seleukos Nikator’un emriyle kurulmuştur. M.Ö. 113 yılında Parthların eline geçmiş ve yaklaşık 300 yıl onların tarafından yönetilmiştir. M.S. 165 yılında Roma hâkimiyetine geçmiştir. Klaver 2019: 10–11.

¹⁰⁵⁸ Ios. *Bell. Iud.*, 2, 2 ; Grainger 2015 : 105

¹⁰⁵⁹ Macc. 11, 37; Ios. *ant. Iud.* 13, 224; Bevan 1954, 8: 529; Ferah 2007: 40.

¹⁰⁶⁰ Bouche 1913: 266.

¹⁰⁶¹ Macc. I, 15, 28-31; Abdullah ve Halaf 2018: 90.

¹⁰⁶² Macc. I, 15, 33-344.

¹⁰⁶³ Macc. I, 16, 1-16.

¹⁰⁶⁴ El-Abid 1993: 139-140; Abdullah ve Halaf 2018: 90.

¹⁰⁶⁵ I. Mithridates, M.Ö. 171 yılında hayatını kaybeden kardeşi Büyük Phraates yerine tahta geçmiştir. M.Ö. 166 yılında Seleukos Krallığı topraklarına saldırarak hükmettiği bölgeleri genişletmeyi başarmıştır. Ancak Seleukos Kralı IV. Antiochos’un dikkatini üzerine çekmekten korkan Mithridates Antiochos ölünceye kadar herhangi bir hamle girişiminde bulunmamıştır. Debevoise 1938: 9; Habich 2009: 225; Tarn 1984: 184.

¹⁰⁶⁶ Chrubasik 2016: 149.

bir orduyla doğuya bir sefer düzenlemiştir.¹⁰⁶⁷ Doğu satraplıklarına ulaştığında halk tarafından iyi karşılanmış ve onunla birlikte savaşmak için ordusuna katılmışlardır. Aradan çok geçmeden I. Mithridates hayatını kaybetmiş ve yerine II. Phraates geçmiştir. Appianos'a göre II. Phraates, VII. Antiochos'tan korkmuş ve onun Parthia'dan uzaklaştırmak umuduyla bir barış elçileri göndermiştir. Ancak VII. Antiochos, II. Demetrios'un teslim edilmesi ve Seleukos Devleti'ne vergi ödenmesi karşılığında barış teklifini kabul edeceğini belirtmiştir.¹⁰⁶⁸ II. Phraates, söz konusu şartları kabul etmeyince tekrar savaş başlamıştır. II. Phraates, VII. Antiochos'u zayıflatmak ve taht kavgasını yeniden büyütmek için II. Demetrios'u silahlandırarak emrine bir ordu vermiş ve onu Başkent Antiocheia'ya göndermiştir.¹⁰⁶⁹

VII. Antiochos Media Satraplığını ele geçirmeyi başardıktan sonra oradaki halk tarafından bir kurtarıcı olarak memnuniyetle karşılanmıştır.¹⁰⁷⁰ Daha sonra Ekbatana yakınlarında 120.000 savaşçıdan oluşan Parth ordusuyla karşılaşmıştır. Arkadaşları ondan savaşa girmemesini istemiş ve kaçınmasını tavsiye etmiştir. Ama VII. Antiochos onların konuşmalarına kulak vermemiş ve onlara galiplerin mağlup olanların cüretinden korkmasının utanç verici olacağını göstermiştir. Savaş alanında askerlerinin geri çekilmesine aldırmayarak Antiochos daha sonra savaş meydanında deli gibi savaşmıştır. Ne var ki, aradan çok geçmeden Media Satraplığına bağlı Ekbatana kenti yakınlarında II. Phraates ordusuyla yapılan bir savaşta ağır yaralanmış ve hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁷¹ Tarihçi Appianos'a göre VII. Antiochos savaşı kaybedince esir düşmemek için intihar etmiştir.¹⁰⁷² Seleukos ordusu ise büyük bir yenilgi almış ve birçoğu esir düşmüştür.¹⁰⁷³ II. Phraates, VII. Antiochos'un cenazesinin defnedilmesi için başkent Antiocheia'ya götürülmesine izin vermiştir.¹⁰⁷⁴

VII. Antiochos'un savaş meydanında hayatını kaybetme felaketinin haberi Antiocheia'ya ulaştığında, şehre tarif edilemez bir ıssızlık çökmüştür.¹⁰⁷⁵ Yas tutmayan ev kalmamış ve şehir inlemelerle yankılanmıştır. Suriye artık savunmasız bir

¹⁰⁶⁷ Ant. Iud. 13, 7, 26; Bevan, 1902, 2: 242–243; Downey 1968: 87.

¹⁰⁶⁸ App. Syr. 68; Gharishman 1964: 248.

¹⁰⁶⁹ Bevan, 1902, 2: 244.

¹⁰⁷⁰ Bouche 1913: 268.

¹⁰⁷¹ Diod. 35, 15–17; Iust. Epit. 38, 10; Ios. ant. Iud. 13, 8, 4; App. Syr. 68; Sykes 1958, 1: 331.

¹⁰⁷² App. Syr. 68.

¹⁰⁷³ Cary 1965: 78.

¹⁰⁷⁴ Iust. Epit. 39, 1; El-Nasiri 1992: 268.

¹⁰⁷⁵ Judea'da ise bu haber Yahudiler tarafından büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Ferah 2007: 47.

hale gelmiş ve Parthların saldırması kaçınılmaz olmuştur. II. Phraates, VII. Antiochos'tan kurtulduktan sonara, II. Demetrios'u tekrar yakalamak için Suriye'ye bir birlik göndermiş ancak bu amacına ulaşamamıştır.¹⁰⁷⁶ Diodoros ve Justinus'a göre, bu mevcut durumda, Suriye'yi kolay bir av olacağından Parthlar, gerçekten de Suriye'yi işgal etmeyi planlamışlardır. Neyse ki Parthlarla İskitler arasında bir anlaşmazlık çıkması yüzünden savaş çıkmış ve Parthlar Suriye planlarını ertelemek zorunda kalmıştır.¹⁰⁷⁷

II. Demetrios Antiocheia'ya varır varmaz VII. Antiochos'tan boşalan tahta geçme mücadelesi vermiştir.¹⁰⁷⁸ Ancak Antiocheia halkı tarafından hoş karşılanmamıştır.¹⁰⁷⁹ Çünkü şehirde Parth kültürünü yaymaya çalışmıştır. Parthlar gibi sakalını uzatmış ve Parthia krallarına özgü kıyafetler giymiştir. O dönem II. Demetrios adına bastırılan bazı sikkelerde sakallı olarak çıkmıştır. Bunlara ilaveten eski eşi ve Kleopatra Thea ona geri dönmeyi reddetmiştir.¹⁰⁸⁰ Bu arada II. Demetrios'un krallığı esnasında Mısır'da çok önemli bir hadise meydana gelmiştir. M.Ö. 132 yılında, Kleopatra Thea'nın annesi Mısırlı II. Kleopatra, kardeşi VIII. Ptolemaios Euergetes'e isyan etmiştir. M.Ö. 127'de II. Kleopatra, Mısırdan kaçarak Suriye'deki damadı II. Demetrios'a sığınmıştır. II. Kleopatra, Demetrios ile bir antlaşma yaparak ondan Mısır'a saldırmasını istemiştir. Mısır kraliçesi II. Kleopatra, ordu kurması için Demetrios'a yardım etmiştir. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Demetrios, III. Antiochos ve IV. Antiochos'un hayalini gerçekleştirme umuduyla Mısır'ı işgal etmek için bir ordu göndermiş ancak birliklerin çoğunun firar etmesi sonucu kayda değer bir ilerleme sağlayamamıştır.¹⁰⁸¹ Bu esnada VIII. Ptolemaios ise Antiocheia ve Apameia'de yaşayan halkı II. Demetrios'a karşı kışkırtması sonucu isyan çıkmış ve bunun sonucunda da Seleukos ordusu isyanı bastırmak için Mısır hamlesini yarıda bırakmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁸²

Daha sonraki yıllarda II. Demetrios halkın desteğini alamadığı için birçok sorunla karşılaşmıştır. M.Ö. 125 yılında Damascus yakınlarında VIII. Ptolemaios

¹⁰⁷⁶ Bevan, 1902, 2: 247.

¹⁰⁷⁷ Iust. *Epit.* 42, 1–2.

¹⁰⁷⁸ Iust. *Epit.* 39, 1; Cary 1965: 78

¹⁰⁷⁹ Ferah 2007: 46.

¹⁰⁸⁰ Bevan, 1902, 2: 247; Hasan 2000, 16: 428.

¹⁰⁸¹ Iust. *Epit.* 39, 1; Nushi 1960: 219–220; Ferah 2007: 46.

¹⁰⁸² Iust. *Epit.* 39, 1; Bevan 1902, 2: 243; El-Abid 1993: 142.

destekli II. Aleksander Zabinas ile yapılan savaşı kaybetmiştir. M.Ö. 125 yılında eşi Kleopatra Thea'nın kontrolünde olan Akke kentine kaçmış (Şekil-13),¹⁰⁸³ ancak eşi ona kapıları tamamen kapatmıştır. II. Demetrios daha sonra Fenike kıyılarında yer alan Tyros kentine sığınmıştır (Şekil-14).¹⁰⁸⁴ II. Demetrios, oradaki bir tapınağın mabedine sığındığı esnada, şehir yöneticisinin emriyle gemiden ayrılırken öldürülmüştür.¹⁰⁸⁵ Onun ölümü, çöküşün eşiğine gelen Seleukos Devleti'ni daha fazla parçalanmasına yol açmıştır.¹⁰⁸⁶

Sonuç olarak II. Demetrios, Seleukos Krallığı'na yönelik gelişen tehditlerle başa çıkmaktan acizdi. Ancak kendi halkına karşı ettiği zulüm konusundaki ünü muhtemelen hak edilmişti. Zira Seleukos tahtına geçtiğinde henüz sadece on dört yaşlarındaydı ve gerçek yetki başkalarının ellerindeydi. II. Demetrios'un ölümü, krallıktan geriye kalanların giderek daha fazla parçalandığı bir anarşi dönemini başlatmıştır.

4.9. II. Aleksander Zabinas Dönemi (M.Ö. 135–123)

II. Aleksander'in Seleukos ailesinden olup olmadığı ile ilgili birçok iddia ortaya atılmıştır. Bazı tarihçiler onun kendini Seleukos ailesinin bir mensubu olduğunu iddia eden bir sahtekâr olduğunu öne sürmüştür (Şekil-15).¹⁰⁸⁷ Ancak, ona verilen lakabın Zabinas yani "Satın Alınmış Köle"¹⁰⁸⁸ anlamına da gelebileceği için, onun I. Aleksander'in öz oğlu olması da mümkündür.¹⁰⁸⁹ Justinus'a göre II. Aleksander Protarchos adlı Mısırlı bir tüccarın oğluydu. Justinus ayrıca II. Aleksander'in VII. Antiochos'un evlatlık oğlu olduğunu iddia eden uydurma bir hikâye ürettiğini belirtmiştir.¹⁰⁹⁰

II. Demetrios'u ortadan kaldırdıktan sonra Suriye tahtını güvence altına alan II. Aleksander Zabinas, küstah bir kibirle onu tahta geçiren Mısır Kralı Ptolemaios'a bile saygısızlık göstermeye başlamıştır. Bu gelişen olaylar karşısında VIII. Ptolemaios, kız

¹⁰⁸³ Houghton 1983: 803.

¹⁰⁸⁴ Houghton 1983: 767

¹⁰⁸⁵ Iust. *Epit.* 39, 1, 2; Bevan, 1927: 314.

¹⁰⁸⁶ Bouche 1913: 283.

¹⁰⁸⁷ Chrubasik 2016: 169; Zeyno 2011: 397.

¹⁰⁸⁸ Zabinas kelimesinin aslı Aramiceden gelmektedir. Abbudi 1991: 120.

¹⁰⁸⁹ Grainger 2015: 141; El-Abid 1993: 143; Ferah 2007: 46.

¹⁰⁹⁰ Iust. *Epit.* 39, 1, 4–5.

kardeşiyle bir antlaşma yaparak, daha önce Demetrios'u devirmesi için II. Aleksander'e tedarik ettiği orduyu dağıtmak için elinden gelen çabayı göstermiştir. Aradan çok geçmeden Ptolemaios ve Aleksander birlikleri arasında M.Ö. 123 yılında bir savaş yaşanmış ve savaşı kaybeden Aleksander Antiocheia'ya kaçmıştır. Parasız kalan Aleksander, askerlerine ödeme yapmak için şehirdeki Jüpiter tapınağını yağmalayınca Antiocheia'daki halk ayaklanmış ve bunu üzerine kaçmak zorunda kalmıştır. Paralı askerleri tarafından terk edilen II. Aleksander, kendisini Antiochos Grypos'a teslim eden düzensiz haydutların eline düşmüş ve VIII. Antiochos Grypos (Grypos: kanca burunlu) emriyle M.Ö. 121/20 yılında idam edilmiştir.¹⁰⁹¹ Bir diğer iddiaya göre ise zehir içerek intihar etmiştir.¹⁰⁹²

4.10. VIII. Antiochos Grypos Dönemi (M.Ö. 125–96)

M.Ö. 123 yılında Seleukos kraliçesi I. Kleopatra, Mısır Kralı V. Ptolemaios ile evlenmiştir. Ptolemaios hanedanı torunlarından olan Kleopatra Thea ise Seleukos Kralı Aleksander Balas ile evlenmiştir. II. Demetrios Parthlar tarafından esir alınınca VIII. Antiochos'un amcası VII. Antiochos tahta geçmiş ve Kleopatra Thea ile evlenmiştir. Ancak çok geçmeden Parthlarla savaştığı esnada hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁹³ Parthlar tarafından serbest bırakılan II. Demetrios ise Antiocheia'ya giderek Seleukos tahtına geçmiştir. II. Demetrios, M.Ö. 125 yılında Suriye tahtı için II. Aleksander ile yaptığı bir savaşta hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁹⁴

Kral II. Demetrios'un ölümünden sonra yerine en büyük oğlu V. Seleukos geçmiştir. Ancak kısa süre sonra annesi Kleopatra Thea tarafından öldürülünce yerine henüz 15 yaşında olan VIII. Antiochos kral olarak geçmiş ve Thea da onun vasisi olmuştur (Şekil-16).¹⁰⁹⁵ Babasının tahtını yeniden geçen ve tehlikelerden kurtulan Grypos, kendi annesi tarafından bir komploya kurban gitmekten korkuyordu. Çünkü Grypos'un II. Aleksander'a karşı aldığı büyük zafer Kleopatra'nın ikinci planda kalmasına yol açmıştır. Kleopatra hırsının kurbanı olmuş ve oğlu Grypos'un avdan döndüğü birgün ona bir bardak zehirli şarap sunmuştur. Ancak, annesinin hain

¹⁰⁹¹ Bevan 1902, 2: 252; Rawlinson 1899: 191–192; Downey 1968: 88; Ferah 2007: 49.

¹⁰⁹² Bouche 1913: 284.

¹⁰⁹³ App. *Syr.* 68; Bevan, 1902, 2: 237; Wright 2008: 39–40; Rea 2013: 103.

¹⁰⁹⁴ Iust. *Epit.* 39, 1, 2; Bevan, 1927: 314; Wright 2008: 41; Bouche 1913: 284.

¹⁰⁹⁵ Rawlinson 1899: 191–192; Wright 2008: 40; Bouche 1913: 283; Hasan 2000, 16: 433; Houghton 1983: 27.

niyetinin farkına varan Grypos, önce kendisinin içmesini istemiştir. Zehirli şarabı için Kleopatra hayatını kaybetmiştir.¹⁰⁹⁶

Sonuç olarak M.Ö. 121 yılında Kleopatra Thea'nın ölümünden sonra yedi yıl boyunca Suriye'de iç çatışma yaşanmamıştır. Ancak yine de bu VIII. Antiochos'un krallık görevi süresince sorunlardan uzak olduğu anlamına gelmez. VIII. Antiochos'un hareketsizliği ve bağımsızlık hareketlerine karşı verilen imtiyazlar sonucu biraz da olsa sükûnet sağlanmıştır. Bununla birlikte, VIII. Antiochos'un erken saltanatına ilişkin elimizde yok denilecek kadar az kaynak bulunmaktadır.¹⁰⁹⁷

4.11. IX. Antiochos Kyzikenos Dönemi (M.Ö. 111–96)

Seleukos tahtını güvence altına alan Grypos, yedi yıl boyunca krallığı güvenli ve huzur içinde yönetmiştir.¹⁰⁹⁸ Ancak bu sürenin sonunda, aynı anneden bir erkek kardeşi ve amcası VII. Antiochos'un oğlu (IX. Antiochos) ona rakip olarak ortaya çıkmış ve uzun süre onunla uğraşmak zorunda kalmıştır.¹⁰⁹⁹ M.Ö. 116 yılında üvey kardeşi ve kuzeni IX. Antiochos Kyzikenos sürgünden dönmüş ve böylelikle Suriye'deki kanlı iç savaş yeniden başlamıştır. İki kral arasında geçen iç savaş felaketle sonuçlanmış ve birçok Seleukos kenti bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu kentler arasında, Kommagene, Osrhoene, Arados, Judaea ve Tyros gibi önemli bölgeler de yer almıştır.¹¹⁰⁰ Suriye'nin güney bölgeleri ise Arap kabilelerin istilasına uğramıştır.¹¹⁰¹ İsyankâr korsanların en uğrak yerlerinden biri olan Kilikia bölgesi ise Romalıların yakında silah zoruyla düzeni yeniden sağlayacağı bir anarşi yatağı haline gelmiştir.¹¹⁰²

Diğer yandan VIII. Antiochos ve IX. Antiochos arasında yaşanan iç savaşı su istimal eden Yahudi Kral John Hyrcanus (Yohanan Hyrkanos veya Johannes Hyrkanos), Roma'nın da desteğini alarak, etki alanını genişletmek için kraliyet otoritesinin gerilemesini fırsata çevirmiştir. İlk iş olarak da Samaria kentini kuşatmıştır.¹¹⁰³ Kuşatma sonucu açlığa maruz kalan kent IX. Antiochos'tan yardım

¹⁰⁹⁶ Iust. *Epit.* 39, 2; Rüstem 1969: 122;

¹⁰⁹⁷ Grianger 2015: 155-156.

¹⁰⁹⁸ Bouche 1913: 285.

¹⁰⁹⁹ Iust. *Epit.* 39, 2, 7–8; Rawlinson 1899: 192; Ferah 2007: 50.

¹¹⁰⁰ Jones 1987: 56–57; Bouche 1913: 288.

¹¹⁰¹ Iust. *Epit.* 39, 3–6.

¹¹⁰² Bouche 1913: 288.

¹¹⁰³ Ios. *ant. Iud.* 13, 10, 2–3; Ios. *Bell. Iud.* 1, 2, 1.

istemiştir. IX. Antiochos, Mısır Krallığı'ndan gelen 6000 askerle birlikte kuşatmayı kaldırmaya çalışmış ancak başarısız olmuştur. Bir yıllık kuşatmanın ardından kenti ele geçiren Yahudiler şehri yağmalamış ve halkını köle olarak satmıştır.¹¹⁰⁴

M.Ö. 112 yılında IX. Antiochos'un eşi IV. Kleopatra, VIII. Antiochos'un eşi olan Tryphaena'nın¹¹⁰⁵ emriyle Antiocheia dışındaki Daphne tapınağında dramatik bir şekilde öldürülmüştür.¹¹⁰⁶ Bu hadiseden sonra iki kral arasındaki iç savaş daha fazla körüklenmiştir.¹¹⁰⁷ Ordusu yok olan VIII. Antiochos Küçük Asya'ya kaçmış ve iki yıl boyunca orada kalmıştır.¹¹⁰⁸ Başkent Antiocheia halkının büyük bir bölümü VIII. Antiochos'u desteklemeye devam etmiştir. M.Ö. 111 yılında IX. Antiochos, Antiocheia tekrar dönmüş ve Grypos'un ordusunu dağıtmayı başarmış ve eşi Kleopatra'nın intikamını almıştır. Bu tarihten sonra Seleukos Devleti iki kardeş arasında ikiye bölünmüş, Grypos, başkent olarak Antiocheia'yı seçerken, Kyzikenos ise başkenti Damascus olan Suriye'nin güney ve sahil bölgelerini almıştır.¹¹⁰⁹ M.Ö. 105–96 yılları arasında Suriye, hanedan kavgaları yüzünden harabeye dönmüş ve VIII. Antiochos, Herakleon¹¹¹⁰ adındaki generali tarafından öldürülmüştür. Ondan boşalan tahta büyük oğlu VI. Seleukos geçmiştir.¹¹¹¹ Kardeşinin öldürülmesini fırsat bilen IX. Antiochos, Antiocheia'ya saldırarak başkenti ele geçirmeye ve VI. Seleukos'u saf dışı bırakmaya çalışmıştır. Buna karşın VI. Seleukos'a bağlı birlikler, IX. Antiochos güçlerini geri püskürtmeyi başarmış ve IX. Antiochos'u esir olarak ele geçirmişlerdir. Bir süre sonra M.Ö. 96 yılında öldürülmüştür.¹¹¹² Böylece Seleukos Devleti, VI. Seleukos hâkimiyeti altında kısa bir süre de olsa birleşmiştir.¹¹¹³

¹¹⁰⁴ Bevan 1902, 2: 256; Abdullah ve Halaf 2018: 91.

¹¹⁰⁵ Tryphaena, VIII. Antiochos Grypos'un eşi ve IV. Kleopatra'nın kız kardeşidir.

¹¹⁰⁶ Mısır kralından zorla boşandıktan sonra Mısır'dan kaçan IV. Kleopatra, Kıbrıs'a gitmiş ve orada IX. Antiochos Kyzikenos ile evlenmiştir. Grypos, Kyzikenos ile savaşarak sonunda onu Başkent Antiocheia'ya kadar kovalamıştır. Daha sonra Kyzikenos birlikleri Grypos ordusunu hezimete uğrayarak Antiocheia'yı terk etmiş ve kralın eşi IV. Kleopatra'yı Daphne tapınağında bırakmıştır. Kardeşi Kleopatra'nın savunmasız kaldığını öğrenen Tryphaena, onu öldürmesi için bir grup asker göndermiştir. Askerler, Daphne tapınağı içinde IV. Kleopatra'nın ellerini kesmiş ve onu idam etmişlerdir. *Iust. Epit.* 39, 3; Ferah 2002: 167.

¹¹⁰⁷ *Iust. Epit.* 39, 3.

¹¹⁰⁸ El-Abid 1993: 144; Ferah 2007: 50.

¹¹⁰⁹ El-Abid 1993: 146; Ferah 2007: 51.

¹¹¹⁰ Herakleon, VIII. Antiochos'a bağlı Seleukos ordusundan sorumlu generaldir. Kral Antiochos'u öldürüp yerine geçmeye çalışmış ancak bu emeline ulaşamamıştır. Bevan 1902, 2: 258.

¹¹¹¹ Rawlinson 1899: 193.

¹¹¹² *App. Syr.* 69; *Ios. ant. Iud.* 13, 4.

¹¹¹³ El-Dibs, t.y. 3: 251–252.

IX. Antiochos, kısa hanedanlığı döneminde sorumsuz ve devlet işlerinden uzak bir hayat sürmüştür. Bütün zamanını eğlence ve diğer aktivitelere ayırdığı için Seleukos Devleti'ne bağlı şehirlerin sorunlarından bihaber yaşamıştır. Diodoros IX. Antiochos ile ilgili sarhoş, tembel, gösteri ve eğlenceyi seven biri olduğundan bahsetmiştir. Ayrıca avlanmayı da çok seviyordu, çoğu zaman, geceleri ve arkadaşlarının haberi olmadan, aslanları, panterleri ve yaban domuzlarını avlamak için iki veya üç hizmetkârı ile birlikte kırsal bölgelere iniyordu.¹¹¹⁴

Seleukos tarihinin geri kalanı, istikrarsızlığın hâkim olduğu değişimler dizisinden başka bir şey değildir. Bir yıl arayla ortadan kaybolan iki Seleukos kralı kavgalarını kendilerinden sonraki çocuklarına miras bırakmışlardır. VIII. Antiochos arkasında, en büyükleri VI. Seleukos olmak üzere beş varis bırakmıştır. IX. Antiochos ilk karısı IV. Kleopatra'dan dindar olarak bilinen X. Antiochos'u varis olarak bırakmıştır. Bu iki kral arasında Suriye'deki taht savaşları devam etmiştir.

4.12. VI. Seleukos, X. Antiochos ve XI. Antiochos Dönemleri (M.Ö. 96-92)

VIII. Antiochos ve Mısırlı eşi Tryphaena'nın oğlu olan VI. Seleukos, babası ve amcası IX. Antiochos arasındaki iç savaşa şahit olmuş ve M.Ö. 96 yılında babasının suikasta kurban gitmesinin ardından tahta geçmiştir. Amcası IX. Antiochos'un Antiocheia'ya saldırmasının ardından büyük bir ordu kurarak onu hezimete uğratmış, amcasını esir olarak almış ve daha sonra onu öldürmüştür. Ancak aradan çok geçmeden M.Ö. 95 yılında amcası IX. Antiochos'un oğlu X. Antiochos babasının yerine geçmiş ve onun intikamını almak için Antiocheia'ya saldırmıştır. X. Antiochos ordusu Antiocheia'yı ele geçirince, VI. Seleukos ve kardeşleri Kilikia'ya kaçarak orada bağımsız bir krallık kurmuşlardır.¹¹¹⁵ Ancak Kilikia halkı VI. Seleukos tarafından tahsis edilen vergilerden bıkmış ve ona ve kardeşlerine karşı büyük bir ayaklanma başlamıştır. İsyancılar, M.Ö. 95 yılında, VI. Seleukos'u yakalayarak yakınca, kardeşi XI. Antiochos ve I. Philip, her yeri yakıp yıkarak Kral VI. Seleukos'un intikamını almıştır.¹¹¹⁶ Daha sonra bu iki kardeş kendilerini ortak kral olarak ilan etmişlerdir. Ancak XI. Antiochos ve I. Philip kardeşler, Antiocheia'yı ele

¹¹¹⁴ Diod. 34, 34; Bouche 1913: 289.

¹¹¹⁵ Ios. *ant. Iud.* 13, 13, 4; App. *Syr.* 69; El-Abid 1993: 148.

¹¹¹⁶ Ios. *ant. Iud.* 13, 13, 4; Bevan 1902, 2: 260.

geçirmek için saldırmış ve başarısız olmuşlardır. X. Antiochos birlikleri bu saldırıyı geri püskürtmeyi başarmıştır XI. Antiochos, muhtemelen Damascus'a gittiği esnada Orontes Nehri'ni geçmeye çalışırken boğularak hayatını kaybetmiştir. Savaşı kaybeden I. Philip ise tekrar Kilikia'ya kaçmak zorunda kalmıştır.¹¹¹⁷

Böylelikle VIII. Antiochos'un beş oğlundan ikisi bir yıl içinde ortadan kaybolmuştur. Philip ise, ordusunun kayıplarını telafi etmek ve X. Antiochos ise savaşıma devam etmek için paralı askerler toplamış ve Suriye'nin belirli bir bölümünü kontrol etmiştir. Suriye, Seleukos hanedanının iki kolu arasında bölünmüştür. X. Antiochos'un oğulları ise Koele Syria bölgesini kontrol etmişlerdir. Süresiz olarak uzayan bu durum, Parth Kralı II. Mithridates'i Suriye'yi ele geçirmek için harekete geçirmiştir.

4.13. X. Antiochos, I. Philip ve III. Demetrios Dönemleri (M.Ö. 88-83)

X. Antiochos ve kuzeni I. Philip arasında iç savaş sürerken, M.Ö. 95 yılında, VIII. Antiochos'un bir diğer oğlu olan III. Demetrios ortaya çıkmış ve o da taht savaşlarına dâhil olmuştur. Kıbrıs Adası Kralı IX. Ptolemaios tarafından desteklenen ve emrine ordu verilen III. Demetrios gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra Suriye'nin güneyini ele geçirmiş ve başkenti Damascus olan bir krallık kurmuştur.¹¹¹⁸ Elde ettiği bu başarıların ardından Damascus halkı ona "şanslı" anlamına gelen "Eukaerus" unvanı vermiştir.¹¹¹⁹ Daha sonra şehri Yunan Hippodamos Miletli mimarisine göre¹¹²⁰ yeniden inşa etmiş ve adını "Demetrias" olarak değiştirmiştir.¹¹²¹

Antiocheia halkıyla bir tür uzlaşmaya varmış gibi görünen III. Demetrios, Judea'daki Seleukos yönetimini yeniden kurmaya çalışmak için yeterince boş zamana sahip olmuştur. III. Demetrios Judea Kralı Aleksander Jannaeus'un (= Aleksander

¹¹¹⁷ El-Abid 1993: 149; Bouche 1913: 297.

¹¹¹⁸ Bevan 1902, 2: 260.

¹¹¹⁹ IX. Antiochos, kardeşi VIII. Antiochos'un ölümünden sonra Damascus'u almadı; muhtemelen VI. Seleukos tehdidine odaklanmış ve kaynaklarını Dmascus için kullanmak istememişti. Bu da III. Demetrios'un M.Ö. 96(95) yılında şehri ele geçirerek tahta çıkışını kolaylaştırmıştı. Houghton ve Müseler 1990: 40.).

¹¹²⁰ Hippodamik Plan, M.Ö. V. yüzyılda Yunan dünyasında ortaya çıkmıştır. Bu plan esas olarak, bir ızgara gibi görünen bir şehir planıdır. İonia'da Miletos, Makedonya'da Pella ve Olynthus, Karya'da Halikarnas, Mısır'da İskenderiye, Suriye'de Apamea ve Dura Europos, Babil'de Seleukeia, Sicilya'da Akragas, İonia'da Priene, Frigya'da Laodikeia, gibi şehirler bu plana göre inşa edilmişlerdir. Battini 2018: 94-101.

¹¹²¹ Cohen 2006: 137; El-Abid 1993: 149; Rüstem1969: 126;

Yanay)¹¹²² politikasına muhalif olan bir grup Yahudi'nin isteği üzerine Judea'ya bir sefer düzenlemiştir. Yahudi isyancılar, Jannaeus'a karşı savaşmak için III. Demetrios birlikleriyle güçlerini birleştirmişlerdir. Jannaeus ise, Demetrios'un 40.000 askeri ve 3.000 atlısı olduğunu haber alınca, savaş için 6200 paralı asker ve 20.000 de gönüllü Yahudi toplamıştır. Hem Jannaeus hem de Demetrios, birbirlerinin birliklerini kendi ordularına katılmaları için ikna etme girişimlerinde bulunmuş ancak başarısız olmuşlardır. Seleukos kuvvetleri "Shekhem" şehri yakınlarında Jannaeus ordusuna yenilmiş ve tüm paralı askerleri savaşta öldürülmüştür. Bu yenilgi Jannaeus'u dağlara sığınmaya zorlamış ve onu destekleyen 6.000 Yahudi asker onun safına geçmiştir. Bu haberden korkan III. Demetrios ise Suriye'ye geri dönmek zorunda kalmıştır.¹¹²³

M.Ö. 88 yılında, III. Demetrios Suriye topraklarını birleştirme umuduyla kardeşi I. Philip kontrolündeki Beroia şehrini ele geçirmek için şehri kuşatmıştır. Bunun üzerine Philip, Arap kabile şeyhlerinden Zizon'dan (Aziz) ve Parthia Kralı Mithridates Sinax'tan yardım istemiştir. Çok sayıda askerle gelen ve Beroia yakınlarındaki Demetrios güçlerini kuşatma altına alan Mithridates ve Zizon, susuzluktan kırılan Demetrios ordusunu yenerek Demetrios'u esir almış ve hastalık sonucu hayatını kaybetmiştir.¹¹²⁴ III. Demetrios'tan boşalan Damascus yönetiminin başına kardeşi XII. Antiochos¹¹²⁵ geçmiştir. XII. Antiochos tahta geçtikten sonra Suriye tahtının tamamını ele geçirme hazırlıkları yapmaya başlamıştır. I. Philip ise XII. Antiochos'u ortadan kaldırmak için doğru fırsatın gelmesini beklemiştir.¹¹²⁶ XII. Antiochos, Nebatî krallığı ile savaşa girince I. Philip'in beklediği fırsat eline geçmiş ve Damascus'u kuşatmış ancak şehri ele geçiremeyince tekrar Antiocheia'ya dönmek zorunda kalmıştır.¹¹²⁷ Diğer yandan XII. Antiochos ise Nebatî Krallığı'na karşı yürüttüğü savaşta başarısız olmuş ve ordusunu Damascus'a çekmiştir.¹¹²⁸ Düşmanının

¹¹²² Aleksander Jannaeus, Yahudi Başrahip John Hyrcanus'un oğludur. Judea Krallığı'nı yöneten Haşmonim krallığının ikinci kralıdır. Tahtı çıktıktan sonra kardeşinin dul eşi Kraliçe Salome Alexandra ile evlenmiştir. İskender Jannaeus krallığı, Filistin'nin Akdeniz kıyı şeridinin ve Ürdün Nehri'ni çevreleyen bölgelerin çoğunu içerisine alan, en büyük ve en güçlü Yahudi Devleti'dir. Abbudi 1991: 120.

¹¹²³ Ios. ant. Iud. 13, 14. 1-2; Bouche 1913: 301.

¹¹²⁴ Ios. ant. Iud. 13, 14. 3; Bevan 1902, 2: 261; Grainger 1990: 170-175; El-Abid 1993: 149-150; Rüstem 1969: 128.

¹¹²⁵ XII. Antiochos tahta geçtikten sonra kendi kendine "Philopator Kallinikos Dionysos Epiphanes" unvanını vermiştir. Rüstem 1969: 128.

¹¹²⁶ Rüstem 1969: 128.

¹¹²⁷ El-Abid 1993: 150.

¹¹²⁸ Ios. Bell. Iud. 1, 4.

zayıf olduğunu gören Nebatî Kralı III. Aretas ¹¹²⁹ M.Ö. 84 yılında Damascus'a saldırmış ve şehri ele geçirmiştir. ¹¹³⁰

Kral VIII. Antiochos ve IX. Antiochos arasında yaşanan taht savaşı, Seleukos Devleti'ni iyice zayıflatmış ve çöküşün eşğine getirmiştir. Sur, Tyros, Sidon ve Askalan gibi Seleukos şehirleri bu fırsattan yararlanarak bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. ¹¹³¹ Bu karışıklıklar Roma'nın Akdeniz bölgesindeki çıkarlarını tehdit ettiği için Sulla, küçük Asya'dan başlayacak şekilde bir askeri hamle gerçekleştirmiştir. ¹¹³² Bunun da Seleukos Devleti'nin tamamen ortadan kalkmasına ve Suriye'nin dış güçler tarafından işgal edilmesine yol açan birçok neden vardır. Bunlar arasında; Seleukos Krallığı'nın Suriye ile sınırlı kalması ve taht kavgası yapan üç Seleukos kralı tarafından yönetilmesi sonucu otorite zayıflaması ve dış güçlerin müdahale etmesi, Roma'nın da destekleriyle Yahudilerin ve bazı Arap kabilelerinin isyan etmesi sonucu Nebatî Krallığı gibi bağımsız oluşumların ortaya çıkması ve Parthların taht kavgasıyla meşgul olan bazı kralları destekleyerek Suriye'ye nüfuz etmesidir.

Suriye'de devam eden taht savaşları Seleukos Krallığı'nın tarihe gömülüşünün habercisi olmuştur. Suriye'nin artık bir efendisi yoktu ve Romalılar buradaki anarşiye sonsuza kadar tahammül etmeyecek ve uzun süre kendi hâline bırakmayacaktı. Gözle görülür şekilde küçülen bu parçalanmaya mahkûm olan Seleukos Krallığı'nda, yakında bir krala yer kalmayacaktı. Kuzeyde Kommagene ve Antiocheia'ya daha da yakın olan Kyrrestke (= Κυρρηστική) Seleukos Krallığı ile bağlarını sonsuza kadar koparmıştır. Koele Syria ve Fenike bölgelerinde ise çoğunlukla Arap Bedevi emirleri, yol akıncıları olmak üzere her tarafta yeni yöneticiler ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Emeas bölgesinde de düzensizlik ve yağma olayları baş göstermeye başlamıştır. ¹¹³³ Damascus bölgesi ise başkente uzak olması ve Seleukoslar tarafından artık korunamaması

¹¹²⁹ III. Aretas, M.Ö. 87–62 yılları arasında “Nebati Krallığı” olarak bilinen ve şimdiki Ürdün'ün Kuzey bölgesini, Suriye'nin güneyi ve Suudi Arabistan'ın bir bölümünü oluşturan geniş bir bölgeye hükmetmiştir. Aretasın fetihlerinin en büyüğü, ülkesinin yerini zamanının ciddi bir siyasi gücü olarak güvence altına alan Damascus fethi olmuştur. Nebatî Krallığı toprakları, Aretas'ın öneminde en büyük bölgesel boyutuna ulaşmıştır. Ayrıca Yahudilere karşı yaptığı savaşların yanı sıra Romalı General Pompeius karşı yürüttüğü amansız direnişle de bilinmektedir. Nebatî Krallığı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ali 1993, 3: 1–50; Zaydan 2006: 99; Şeyip 2002, 1: 39.

¹¹³⁰ Ios. *Bell. Iud.* 1, 4 ; Ali 1993, 30.

¹¹³¹ Jones 1971: 56-57; Elabid 1993: 151; Ferah 2002: 196; El-Nasiri 1992: 271.

¹¹³² Cary 1965: 230; Frah 2002: 170.

¹¹³³ Strab. 16, 2, 10; Frah 2002: 172.

nedeniyle Ürdün'deki Nebatî Krallığı'na sığınmıştır. Yahudi saldırılarından korkan Damascus halkı, kendilerini güvence altına almak için Nebatî Kralı III. Aretath¹¹³⁴ ile antlaşma yapmıştır.¹¹³⁵ Savunmasız ve darmadağın olduktan sonra bir koruyucu arayışına giren Suriye kendini dönemin güçlü krallıklarından olan ve Parthlar tarafından desteklenen Armenia Kralı II. Tigranes'in insafına bırakmıştır.

4.14. Armenia Kralı II. Tigranes'in Suriye İstilasası (M.Ö. 83–69)

Armenia Kralı II. Tigranes ya da Büyük Tigranes,¹¹³⁶ M.Ö. 95 yılında Parthların desteğiyle Armenia Krallığı'nın başına geçmiş ve Armenia'ya en parlak dönemlerinden birini yaşatmıştır. Kısa sürede krallığın batı sınırlarını genişleterek Suriye sınırına kadar dayanmıştır.¹¹³⁷ Tigranes, uzun saltanatı sırasında elde ettiği bir dizi askeri ve siyasi başarıdan dolayı büyük unvanı almıştır. Seleukos kralları arasında bitmek bilmeyen taht savaşlarından bıkan Suriye halkı, kurtuluşu II. Tigranes'ten yardım istemekte bulmuştur.¹¹³⁸ Zira II. Tigranes, daha önce X. Antiochos'un yenilmesi ve hayatını kaybetmesinin ardından Kilikia'ya bir sefer düzenlemiş ve bu bölgeyi işgal etmişti.¹¹³⁹ Bu nedenle onun Suriye müdahalesi çok zor olmamıştır.

M.Ö. 83 yılında Armenia Kralı II. Tigranes Roma'nın Pontus ile savaşmasını ve Suriye'deki karmaşıklığı fırsat bilerek Kilikia bölgesinde içinde olduğu Suriye'nin bir bölümünü kontrol etmiştir.¹¹⁴⁰ Tigranes'in Suriye'yi işgal etmesiyle ilgili birçok iddia ortaya atılmıştır. Bazı kaynaklar Tigranes'in, Suriye halkının isteği üzerine Suriye'ye girdiğini belirtirken, başka kaynaklarda Tigranes'in güç kullanarak bölgeye girdiğinden bahsedilmektedir.¹¹⁴¹ Tigranes, başlangıçta Suriye'yi kalkındırmış, ticaret

¹¹³⁴ III. Aretath, M.Ö. 87-62 yılları arasında hüküm süren Nebatî kralıdır. M.Ö. 85 yılında Seleukos Krallığı kontrolündeki Damascus şehrine saldırmış ve şehri ele geçirmiştir. Bu hadiseden sonra III. Aretath'a "Philhellen" yani "Yunanlıların Dostu" unvanı verilmiştir. Damascus'ta adına basılan sikkelerde Aramice'nin yerine Yunan alfabesinin kullanılmasına istemiştir. Abbudi 1991: 234-235; Bowersock 1971: 219-242.

¹¹³⁵ Ios. *ant. Iud.* 13, 15, 2.

¹¹³⁶ II. Tigranes, ya da "Yaşlı Tigranes", M.Ö. 95–55 yılları arasında hüküm sürmüş Armenia kralıdır. Yönetimi sırasında Armenia kısa bir süre doğu Roma dünyasının en güçlü devleti konumuna gelmiştir. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Ameel 1982; 10; Genç 2016: 247–256.

¹¹³⁷ Ameel 1982; Hafız 1986: 30; 10; Çalış 2019: 314–315

¹¹³⁸ El-Nasiri 1991: 72; Judullah 1999: 99; Genç 2016: 250.

¹¹³⁹ App. *Syr.* 48, 69; Iust. *Epit.* 40, 1.

¹¹⁴⁰ Plut. *Pomp.* 1193–195; App. *Mithr.* 67; App. *Syr.* 49; Cass. Dio. 36, 37; Bevan 1902, 2: 263; El-Nasiri 1991: 72; Arslan 2007: 288–289; Judullah 1999: 99.

¹¹⁴¹ Downey 1963: 90; Grainger 1990: 187–188; El-Nasiri 1992: 272; Genç 2016: 250.

yollarını onararak adını taşıyan sikkeler bastırmıştır (Şekil-17).¹¹⁴² M.Ö. 72’de Tigranes’in yönetim şeklinin değişip diktatör bir rejime dönüşmesi onu, Suriye halkının gözünde bir kurtarıcı olmaktan çıkarmıştır.¹¹⁴³

Yahudi tarihçi Iosaphos Tigranes’in Suriye işgalinden abartılı bir şekilde bahsetmiştir. Yazılarında Tigranes’in Mısır sınırına kadar dayandığını yazmıştır, ancak diğer kaynaklar onun Orontes Nehri üzerindeki Seleukeia şehrine giremediğinden ve hatta Koele Syria bölgesine ulaşamadığından bahsetmiştir.¹¹⁴⁴ Zira Tigranes, Suriye krallığını yalnızca mal varlığına bir katkı olarak görüyordu ve bu nedenle sınırlarını genişleterek ve belirleyerek zamanını boşa harcamaktansa yapacak daha iyi işleri vardı.¹¹⁴⁵ Tigranes’in istediği şey, kendisine Suriye’deki varlığından gelen güç ve saygınlık artışını Parthlara karşı kullanmaktır. Bütün bu başarıların ardından “kralların kralı” unvanını almış ve doğudaki hükümdarların en güçlüsü olmuştur.¹¹⁴⁶

Roma, Armenia Kralı II. Tigranes’in bölgede almış olduğu başarılarını, Suriye’de yapmış olduğu şüpheli eylemleri, Parthlar ve Pontus Kralı Mithridates ile olan yakın münasebetini büyük bir kaygıyla izlemeye başlamıştır.¹¹⁴⁷ Tigranes Roma’nın Suriye saldırısını hesaba katmıştır. Bu nedenle, Suriye’ye yaklaşık 300.000 kişilik dev bir orduyla gelmiştir. Bu ordunun çoğunu, Yahudiler gibi Suriye işgaline karşı çıkan bazı Finike şehirlerini bastırmakta kullanmıştır.¹¹⁴⁸ Roma, II. Tigranes’in kendisine sığınan Mithradates’i Roma’ya vermediği gerekçesiyle, Armenia’ya savaş açmıştır.

Aradan çok geçmeden Roma, Tigranes’e bir ders vermesi için Romalı General Licinius Lucullus’un¹¹⁴⁹ komutası altında bir orduyla Armenia’ya saldırmıştır. Kilikia ve Lycaonia üzerinden Asya’yı ele geçiren Roma daha sonra ani bir şekilde Tigranes’e saldırmıştır. Tigranes Roma birlikleriyle baş edemeyeceğini bildiği için dağlara doğru

¹¹⁴² El-Nasiri 1992: 272.

¹¹⁴³ Downey 1963: 91; El-Nasiri 1992: 273.

¹¹⁴⁴ Starb. 16, 2, 10; Bouche 1913: 304.

¹¹⁴⁵ Iust. *Epit.* 40, 1, 4;

¹¹⁴⁶ Bouche 1913: 304–305.

¹¹⁴⁷ El-Nasiri 1992: 272; Kaya 2004: 74.

¹¹⁴⁸ Ios. *ant. Iud.* 13, 16, 4.

¹¹⁴⁹ Licinius Lucullus, M.Ö. 74–66 arasında Pontus hükümdarı VI. Mithradates Eupator’a karşı savaşan Romalı general. M.Ö. 69’da da Armenia Kralı Tigranes’e karşı düzenlenen seferin kumandandır. App. *Mithr.* 16, 106.

çekilmek zorunda kalmış ve başkent Tigranocerta Roma'nın kontrolüne geçmiştir.¹¹⁵⁰ Roma'ya karşı çıkamayacağını anlayan Tigranes, M.Ö. 68 (67) yılında, Suriye'den çekilmiş ve Roma ile antlaşma yapmak zorunda bırakılmıştır.

Armenia Kralı II. Tigranes'in Suriye'den çekilmesinin ardından, Roma'nın da yardımlarıyla tahta Seleukos ailesinden olan X. Antiochos ve Kraliçe Kleopatra Selene'nin¹¹⁵¹ oğlu XIII. Antiochos geçmiştir.¹¹⁵² O zamanlar yaklaşık yirmi beş yaşında olan XIII. Antiochos'un gençliği hakkında elimizde bilgi bulunmamaktadır. Tahta geçtikten sonra ona, Asyalı anlamına gelen "Asiatikos" unvanı verilmiştir.¹¹⁵³ Armenia Kralı II. Tigranes'in Suriye'yi işgal etmesinin ardında Roma senatosuna sığınan XIII. Antiochos, M.Ö. 83–69 yılları arasında hayatını Roma'da mülteci olarak geçirmiştir.¹¹⁵⁴ Tahta geçtikten sonra Arap bedevi şeyhlerinden olan Azizo ile savaşmak zorunda kalmış ve M.Ö. 65 yılında büyük bir hezimete uğramıştır.¹¹⁵⁵ Aradan çok geçmeden I. Philip'in oğlu II. Philip babasının tahtını isteyince, Seleukos kralları arasındaki iç savaş yeniden başlamıştır. II. Philip, XIII. Antiochos'un baş düşmanı olan Azizo'yu destekleyince, Antiochos Emesa (= Humus) kabile şeyhi I. Sampsiceros'tan (= Sampsigeramos)¹¹⁵⁶ yardım istemiştir. Ancak iki Arap lider birbirleriyle savaşmak yerine Antiochos ve Philip'e karşı birleşmeyi tercih etmiştir. Bu anlaşmadan sonra I. Sampsiceros, Antiochos'u esir almış, Philip ise Azizo'nun elinden kaçmayı başarmış ve geçici olarak Antiocheia'ya sığınmıştır.¹¹⁵⁷ Sampsiceros, Romalıların Suriye'yi ilhak etmesini istemediği için Pompeius'un

¹¹⁵⁰ App. Civ. 1, 55; Plut. Luc. 21; Cary 1965: 252; Ferah 2002: 170; Kaya 2004: 75.

¹¹⁵¹ Kleopatra Selene ve oğulları, Roma'nın M.Ö. 64 yılında Seleukos Krallığına son vermeden önce hüküm süren hanedanların sonuncusuydu. Dört kez evlilik yapmıştır. Bunlardan ilkinin annesinin isteği üzerine kardeşi IV. Ptolemaios Lathyrus, ikincisini ise Kral VIII. Antiochos Grypos ile yapmıştır. Grypos öldürülünce IX. Antiochos Kyzikenos ile üçüncü evliliğini gerçekleştirmiştir. Daha sonra dördüncü evliliğini ise Kyzikenos'un V. Seleukos tarafından öldürülmesinin ardından yerine geçen oğlu X. Antiochos Eusebes ile yapmıştır. Iust. Epit. 39, 2–4; App. Syr. 69–70; Reda 2014: 30–34.

¹¹⁵² App. Syr. 8, 49; App. Mithr. 105; Hitii 1958: 273; El-Abid 1993: 152–153; Ferah 2002: 170; El-Nasiri 1992: 273.

¹¹⁵³ Bevan 1902, 2: 266; Downey 1963: 92; Bouche 1913: 307.

¹¹⁵⁴ Avery 1962: 114.

¹¹⁵⁵ Bevan 1902, 2: 266.

¹¹⁵⁶ Sampsiceros, Emesa (Humus) krallığının kurucusu olan aileye mensuptur. Suriye çöllerinde bedevi olarak yaşayan bu aile daha sonra Asi Vadisi, ile Apameia arasındaki bir bölgeye yerleşmişlerdir.

¹¹⁵⁷ Diod. 40, 1a.

yaklaştığı haberini alınca, muhtemelen Antiochos serbest bırakmıştır. XIII. Antiochos, kendisini tekrar tahta geçirmesi için Romalı General Pompeius'a yalvarmıştır.¹¹⁵⁸

Bu gelişmelerden sonra II. Philip, Suriye'yi tek başına yönetmeye başlamış ve Roma tarafından desteklenmiştir. Ancak bu sükûnet çok sürmemiş ve Roma'nın kışkırtmalarıyla Antiocheia'da halk ayaklanması başlamıştır.¹¹⁵⁹ Bunu fırsat bilen Romalı General Pompeius Magnus, Küçük Asya'da düzeni sağladıktan ve Pontus Kralı VI. Mithridates'i mağlup ettikten sonra dikkatini Suriye'ye çevirmiştir.¹¹⁶⁰ Pompeius, M.Ö. 64 yılında iç huzursuzluğu sona erdirmek ve istikrarı sağlamak için Suriye'ye gelmiştir.¹¹⁶¹ Seleukos Devleti'nin son kralları olan, XIII. Antiochos ve II. Philip'in hükmünü de bertaraf ederek bütün Suriye topraklarını Roma eyaleti hâline getirmiştir.¹¹⁶² Bununla birlikte dönemin bir krallığı daha tarih sahnesinden silinmiş ve yerini Roma'nın Suriye Eyaleti'ne bırakmıştır.¹¹⁶³ Pompeius, Toros Dağları, Fırat, Arap çölü ve Mısır sınırı arasındaki tüm bölgeyi bir Roma eyaletine dönüştürmüştür. I. Seleukos Nikator tarafından 248 yıl önce kurulan Seleukos Krallığı tamamen bitmiştir. Böylelikle Büyük İskender sonrası kurulan Hellenistik krallıklar arasında sadece Mısır'daki Ptolemaios Krallığı kalmıştır. Suriye'nin Roma kontrolüne geçmesinden sonra (M.Ö. 56) XIII. Antiochos'u yakalayarak idam ettirmiştir.¹¹⁶⁴ Geriye dönüp baktığımızda, Seleukos hanedanlığın uzun süren taht kavgaları sonucu düşüşünü fazlasıyla hak ettiğini söyleyebiliriz.

Pompeius Suriye topraklarını ele geçirdiğinde, Yahudi Krallığı Seleukoslardan bağımsız kendi halinde bir krallıktı. Yahudilerin Roma'nın Mithridates ile yaptığı savaşta da hiçbir rolü olmamıştır.¹¹⁶⁵ Ancak buna rağmen Judea bölgesi Pompeius tarafından Suriye eyaletine ilhak edilmesi, Roman'ın bölgedeki amacının daha büyük

¹¹⁵⁸ App. *Mithr.* 106; App. *Syr.* 8, 49.

¹¹⁵⁹ El-Nasiri 1992: 275.

¹¹⁶⁰ Pompeius Magnus ilk olarak Doğu Akdeniz bölgesini yağmacı korsanlardan temizlemek için Roma Senatosu tarafından Proconsul yetkisiyle görevlendirilmiştir. Korsanlara karşı başarılı bir mücadele verdikten sonra korsan tehlikesini ortadan kaldırmayı başarmıştır. Pompeius ilk önce Küçük Asya'daki şehirlerin düzenlemiş oradan da Suriye'ye geçmiştir. M.Ö. 64 yılında Suriye bölgesini Roma eyaletine dönüştürmüştür. Plut., *Pomp.* 30; App. *Mithr.* 94-106; App. *Syr.* 49-50; Cass. Dio 36, 3-3; Nushi 1973: 420-440; Bouchier 1915: 22; Rüstem 1969: 130.

¹¹⁶¹ Bevan 1902, 2: 267; Bevan 1902, 2: 267; Bouche 1913; 315; Hitti 1958, 1: 273; Ferah 2007: 58.

¹¹⁶² App. *Mithr.* 106; App. *Syr.* 49-50; Klaver 2019: 9; Arslan 2007: 498-499; Kaya 1992: 12.

¹¹⁶³ App. *Mithr.* 106; Cass. Dio, 37; Hitti 1958, 1: 274; Arslan 2007: 495.

¹¹⁶⁴ App. *Syr.* 8, 49; 11, 70; Diod. 40, 1b; Downey 1963: 92; Jones 1987: 61; El-Abid 1993: 153-154.

¹¹⁶⁵ Strab. 16, 2, 40.

olduğunu göstermektedir. Suriye'nin ilhak bahanesinin sadece mevcut Seleukos toprakları değil, daha geniş bir bölgeyi kapsamaktaydı. O esnada Yahudi topraklarında da iki kardeş arasında taht kavgası yaşanmaktaydı. Seleukos Krallığı'nda olduğu gibi Yahudi Krallığını da manipüle eden bazı Arap hanedanları vardı. Bu durum, bölgede haydutluk ve korsanlığın arttığını iddia eden Pompeius için kaçınılmaz bir fırsat yaratmıştır.¹¹⁶⁶

4.15. Seleukos Devleti'nin Çöküş Nedenleri

Seleukos tarihine yaklaşırken özellikle dikkat çeken unsur krallık topraklarındaki sürekli istikrarsızlığıdır. Seleukos Krallığı'nın tarihi boyunca, sınırları sık sık değişmiş ve Seleukos kralları kendilerini sık sık toprak kayıplarıyla karşı karşıya bulmuşlardır. Yine de I. Seleukos tarafından kurulan Seleukos Krallığı, iki yüzyıldan fazla sürmüştür. Seleukos kralları, topraklarını geri almak ve Seleukos tarafından kurulan devleti korumak için sürekli savaşmışlardır. Seleukos Krallığı'nın tarihi, I. Seleukos'un ölümünden itibaren, üç ana sorunla karşı karşıya kalmıştır. Birinci Seleukos hanedanının arasındaki iç mücadeleler, ikincisi, Seleukos ve Ptolemaios krallıkları arasında Koele Syria bölgesi için yaşanan sürekli savaşlar (Suriye Savaşları) ve üçüncü olarak Seleukos topraklarının geçici ve kalıcı bir şekilde toprak kayıplarına maruz kalmasıdır.

- Suriye savaşları olarak bilinen altı savaş, iki krallığın zayıflamasına yol açmıştır. Söz konusu savaşların birincisi (M.Ö. 281–261) I. Antiochos döneminde, sonuncusu ise IV. Antiochos döneminde yaşanmıştır.¹¹⁶⁷
- M.Ö. 189 yılında “Magnesia Savaşı” sonrası imzalanan “Apameia Antlaşması” Seleukos Krallığı zayıflamış, Küçük Asya'daki bazı krallıklar ise güçlenmiştir. Bu krallıklar arasında Pergamon krallığı da yer almaktadır. Söz konusu Krallık Aleksander Balas'ı destekleyerek I. Demetrios hükmünün sona ermesine yol açmıştır.¹¹⁶⁸
- IV. Antiochos'un ölümünden sonra Yahudiler tarafından başlatılan isyanlar bir çığ gibi büyümüş, Yahudiler Seleukos Devleti'nden bağımsız bir krallık kurmuştur.

¹¹⁶⁶ Strab. 16, 2, 17–19.

¹¹⁶⁷ I. Suriye Savaşı ile ilgili tezin 62'inci, II. Suriye Savaşı ile ilgili tezin 68'inci sayfasına bkz.

¹¹⁶⁸ Magnesia Savaşı ile ilgili tezin 105'inci sayfasına bkz.

Ayrıca doğudaki satraplıklar da isyanlar başlamış ve bunun sonucunda da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.¹¹⁶⁹

- Ptolemaiosların Antiocheia'yı işgal etmesi sonucu Seleukos Devleti ile halk arasındaki güven azalmıştır.
- Seleukos Devleti'nin geniş sınırlara sahip olması nedeniyle bu sınırlar içerisinde farklı kültürler ve etnik farklılıklar yaşanmaktaydı. Söz konusu değişik kültürlerin hepsini razı etmek nerdeyse imkânsızdı. Dolayısıyla bunlardan bazıları ilk fırsattan yararlanarak ya isyan çıkarmış ya da bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.
- Seleukos Krallığı'nın yıkılma sebepleri arasında Parthlarla devam eden savaş da yer almaktadır.
- Seleukos Devleti'nin son dönemlerinde tahtana zayıf veya tecrübesiz Seleukos krallarının geçmesini fırsat bilen “Nebati Krallığı” güney Suriye'ye saldırarak birçok bölgeyi ele geçirmiştir. Diğer yandan dönemin Suriye'deki en önemli ticari yollarını da kontrol etmiştir. Ayrıca Yahudiler de Seleukos Devleti'nin zayıflığını fırsat bilerek bağımsızlıklarını ilan etmiş ve komşu bölgeleri işgal etmeye başlamışlardır.¹¹⁷⁰
- Parth devletinin kurulması, Seleukoslar ve Parthlar arasında yaklaşık 150 yıl süren savaşlar ve Parthların eski Seleukos topraklarının büyük kısmını ele geçirmesi, Seleukos Krallığı için büyük bir şok etkisi yaratmıştır.¹¹⁷¹ Bazı tarihçiler, “Seleukos Krallığı'nın geri döndürülemez biçimde zayıflamasından” esas olarak Romalıların sorumlu olduğunu iddia etse de Seleukos gücüne onarılamaz biçimde zarar veren Parthlar olmuştur.¹¹⁷²

Yukardaki sebeplerden yola çıkarak Seleukos Krallığı'nın ilk çöküş belirtileri Kral III. Antiochos'un dönemin süper gücü Roma'ya kafa tutması sonucu yaşanan Magnesia savaşı ve imzalanan Apameia Antlaşması olmuştur. III. Antiochos'tan sonra gelen krallar (özellikle IV. Antiochos), Krallığı tekrar eski haline getirmek için uğraşmış ancak başarılı olamamışlardır. Çünkü Roma artık Küçük Asya bölgesindeki krallıkları kontrol etmeye başlamıştı. Seleukos Krallığı'nın batıya doğru yapacağı muhtemel bir hamlede karşısında Roma Devleti'ni bulacaktı. Zira Roma III.

¹¹⁶⁹ Makkabi İsyanları ilgili tezin 124'üncü sayfasına bkz.

¹¹⁷⁰ Rostovtzeff 1938, 2: 841; Hitti 1958, 2: 280.

¹¹⁷¹ Iust. *Eipit.* 41, 1-3.

¹¹⁷² Overtoom 2019: 112.

Antiochos'un sadece Küçük Asya'daki ilerleyişini değil, onun bütün hamlelerini takip ediyordu. Nitekim IV. Antiochos Mısır'a büyük bir sefer tertip ettiğinde yine Roma engeliyle karşılaşmıştı. Dolayısıyla Seleukos Devleti bundan sonraki dönemlerde mecburen kontrolündeki bölgeleri korumaya çalışmıştır. Ne var ki Seleukos hanedanları arasında patlak veren ve sonu gelmeyen iç savaşlar, Seleukos Krallığı'nın tabutuna çakılan son çivi olmuştur. Krallık toprakları durmadan toprak kaybetmiş ve en sonunda da Roma'nın müdahalesiyle geriye kalan Suriye bölgesi Roma Eyaletine dönüştürülmüştür.

BÖLÜM V

ORDU, YÖNETİM SİSTEMİ VE ŞEHİRLER

5.1. Seleukos Ordusu

Hellenistik Dönem’de, monarşileri insanlara veren ne soy ne de meşruiyeti, asıl önemli olan bir orduyu iyi ve bir devleti akıllıca yönetme kabiliyetiydi. Büyük İskender’in generallerinin durumu da tam olarak buydu. Seleukos ordusu, hiç şüphesiz tüm Hellenistik orduların en büyüğü ve en güçlüsüydü. Seleukos ordusu, Büyük İskender’in emekli askerlerinin çoğunu miras almış olması nedeniyle kısa süre zarfında Makedon askeri geleneklerinin çoğunun doğrudan varisi olmuştur. Seleukos Krallığı sınırlarının devasa genişliğe ulaşması, Seleukos ordusunu çeşitli vesilelerle eşzamanlı tehditlere karşı savaşmaya mecbur kılmıştır. Mısır’daki Ptolemaios Krallığı’nda olduğu gibi, Seleukos ordusunun çekirdeği de Makedon askeri yerleşimcilerden oluşmuştur. İlk Seleukos hükümdarları, özellikle I. Seleukos, bu sistemi daha da geliştirmek için mümkün olan her şeyi yapmış ve daha fazla Makedon asker/çiftçi topluluğu oluşturmuştur. Seleukos Krallığı’nın Makedon askeri kolonileri, genellikleri, Kuzey Suriye Bölgesi, Lidya, Frigya, Mezopotamya ve Medya bölgelerinde yoğunlaşmıştır.¹¹⁷³

5.1.1. Seleukos Ordusu’nun Gelişimi

Hellenistik krallıklarının en önemli ordularından biri olan Seleukos ordusunun yapısı, Ptolemaios ve Antigonoslar da olduğu gibi, II. Philip ve oğlu Büyük İskender tarafından yapılan Makedon modeline dayanmaktadır. Ana piyade gövdesi mızraklı falankslardan oluşmaktaydı. Ağır süvari ise savaş alanında baskın bir rol oynamaktaydı. Bu geleneksel birimlere ek olarak, Seleukos ordusu, güçlerini desteklemek için savaş filleri ve katafraktlar da dâhil olmak üzere, Asya ve

¹¹⁷³ Esposito 2019: 83.

Avrupa'dan getirilen ve farklı kökenlere sahip çok sayıda paralı askeri barındırmaktaydı.¹¹⁷⁴

Seleukos Krallığı, birçok komşu krallık ve halkla savaşmak, iç isyanlar ve hanedanların taht kavgaları ile yüzleşmek zorunda kalmıştır. Seleukos ordusu, Suriye bölgesindeki savaşlarda bazı isyancı yöneticilere karşı büyük zaferler kazanmıştır. Ancak M.Ö. III. yüzyılın ortalarından itibaren Parth tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca M.Ö. II. yüzyılın başlarında Roma lejyonları Seleukos ordusunu Magnesia savaşında yenerek Küçük Asya'daki egemenliğini sona erdirmiştir. Bu bağlamda ordu, diğer Hellenistik devletlerden daha fazla, krallığın sürdürülebilirliğinin ana garantörü olarak karşımıza çıkıyor. Seleukos ordusu geleneksel olarak iki kategoriden oluşmaktaydı. Birincisi daimî olarak görev yapan birlikler, bunların en önemlisi "argyraspids" özel muhafızları ve süvarilerdir. İkinci kategori ise bir sefer sırasında orduya dâhil edilen ve Greko-Makedon veya yerli paralı askerlerden oluşan birliklerdir.¹¹⁷⁵

Seleukos ordusu, Makedon ordusunun ve esas olarak İskit geleneklerinin eklendiği ve çeşitli modellerin birleşiminin ürünüdür. Seleukos ordusu, aynı zamanda Akhaemenid askeri kuvvetlerinin (süvari ve hafif birliklere dayanan) doğrudan varisi olduğu için, çoğunlukla Parth etkisinin bir sonucu olarak çeşitli Hellenistik orduların en fazla süvari ve hafif piyadesine sahiptir.¹¹⁷⁶ Seleukos ordusu, eski Akhaemenid Krallığı'nın muazzam mali kaynakları sayesinde II. yüzyılın ortalarına kadar Hellenistik krallıkların en güçlü ve en zengin donanımlı ordusu olmayı başarmıştır. Makedonya krallığının ve egemenliği elinde tutan nihai silah olarak Makedonlar meclisinin aksine, ordunun resmi olarak bir kralı atama veya görevden alma yetkisi yoktu. Dolayısıyla Seleukos ordusu krallara karşı yok denilecek kadar az isyana karışmıştır. Bu küçük çaptaki isyanlar, Aleksander Balas ve III. Demetrios'a karşı gerçekleşmiştir.¹¹⁷⁷ Polybios Seleukos ordusunun III. Antiochos ve oğlu IV. Antiochos dönemlerinde çok güçlü ve eksiksiz olduğunu belirtmiştir. IV. Antiochos döneminde gerçekleşen Daphne kutlamaları sırasındaki askerî geçit töreni, Seleukos ordusunun bileşimi ve ne durumda olduğu hakkında birinci sınıf bir kaynaktır. Ayrıca, o dönem

¹¹⁷⁴ Cary 1965: 231.

¹¹⁷⁵ Barral 2005: 1-4

¹¹⁷⁶ Esposito 2019: 83.

¹¹⁷⁷ Bikerman 1938: 8.

Seleukos ordusunda görev yapan birliklerin çeşitliliğini gözler önüne sermektedir. Söz konusu kutlamalardaki geçit törenine, 41.000 piyade, 4.500 süvari ve 42 savaş fili katılmıştır.¹¹⁷⁸ Seleukos birlikleri, Kilikia bölgesinden getirilen hafif piyadelerinden Galat kılıçlılarına ve Makedon tarzı falankstan süvarilere kadar çeşitli etnik kökene ve askeri organizasyona sahipti.¹¹⁷⁹

Bu dönemde bir insan kaynağına sahip olan “Kuzey Suriye”, Seleukos ordusuna alınan falankslar açısından önemli bir yere sahipti. Greko-Makedon kolonilerinin yoğun bir şekilde Kuzey Suriye bölgesinde yer alması nedeniyle bu bölge “yeni bir Makedonya” olarak görülmekteydi. Bölgenin aşırı göç alması beraberinde bazı sorunlar getirmiş ve yerli halkın ayaklanmasına yol açmıştır. Ayrıca M.Ö. 222 yılında, III. Antiochos tahta geçtikten kısa bir süre sonra Kuzey Suriye’de bulunan “Kyrros”ta(= Nebi Huri)¹¹⁸⁰ bulunan 6.000 kişilik Seleukos askeri maaşlarının ödenmemesi sonucu isyan etmiştir. Aradan çok geçmeden Antiochos tarafından görevlendirilen ordu tarafından hezimete uğramışlardır.¹¹⁸¹

Seleukos ordusunda savaşlar çoğu zaman bizzat kral tarafından yönetilmiştir. Seleukos ordularının kazandığı savaşlar mızraklarla kazanılmış olarak kabul edilmekteydi. Seleukos Kralları, Büyük İskender’in Asya’ya gelişindeki jestini taklit etmişlerdir.¹¹⁸² Bu nedenle, otoritesini savaşta kişisel cesaret göstermek zorunda olarak zaferin itibarına dayandırır. I. Seleukos ile VII. Antiochos arasında hüküm süren on dört kraldan on tanesi savaşta veya seferde ölmüştür.¹¹⁸³ Bazı yöneticiler, doğu satraplıklarına düzenledikleri seferleri, yalnızca kaybedilen bölgeleri yeniden kontrol altına almak için değil, aynı zamanda bir tür güç gösterisi yaparak Büyük İskender’in izinden gittiklerini göstermek istemişlerdir.¹¹⁸⁴ Bu, özellikle yukarı

¹¹⁷⁸ Pol. *Hist.* 30, 25–26; Will 2003: 346–347.

¹¹⁷⁹ Mittag 2008: 47–48; Chrubasik 2016: 192. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Baker 2003: 381–401; Bar-Kochva 1976: 20–75; Sekunda 2001: 84–114.

¹¹⁸⁰ Kyrrestika, adını ülkenin Makedon işgaline borçlu görünen Büyük Suriye’nin Afrin bölgesinde bulunan ve modern adı “Nebi Huri” olan bölgedir. Antiocheia ve Amanus ovasının doğusunda yer almaktadır. Doğuda Fırat ve Kommagene ile kuzeyde sınırlandırılmış, çöle kadar uzanmaktadır. Bu verimli, iyi sulanan ve sık nüfuslu bölge nehrin güneyden daha doğuya doğru eğildiği Fırat’ın batı kıyısını kapsamaktadır. Kyrrestika’nın başlıca şehirleri Hierapolis, Bambyke, Zeugma (= Gaziantep), Europos, Beroia (= Halep), Batnae ve Kyrrestus’tu. Strabo 16; Dio Cassius 49, 20; Sir William 1963: 1407; Kivan 2013: 96.

¹¹⁸¹ Pol. *Hist.* 5, 50, 6–10.

¹¹⁸² Mittag 2008: 47–48.

¹¹⁸³ Bikerman 1938: 8.

¹¹⁸⁴ Clancier 2017: 113–114.

Asya'ya sefer düzenleyen III. Antiochos ve ondan sonraki IV. Antiochos dönemlerinde sık yaşanmıştır.¹¹⁸⁵ VII. Antiochos, Fırat'ın ötesinde bulunan Parth topraklarının batı sınırını belirleyen bölgeleri gerçekten yeniden kazanmaya çalışan son Seleukos hükümdarıdır.¹¹⁸⁶

Ordunun çıkarları, askerlerin belirli bir krala olan sadakati ile ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. II. Demetrios öldükten sonra tahta geçen Aleksander Balas, Seleukos ordusunu dağıtmış, kalanların da maşlarını yarıya düşürmüş ve yalnızca Girit Adası'ndan ve diğer adalardan gelen paralı askerlere ödeme vermeye devam etmiştir.¹¹⁸⁷ Bu nedenle bazı durumlarda Seleukos birlikleri Kralın değil isyancı generallerin yanında savaşmışlardır. Seleukos ordusunun krala olan sadakatini II. yüzyılda değerlendirmek çok zordur. Krallar sürekli olarak birliklerini kendilerine sıkıca bağlamaya çalışmışlardır; ancak bu Seleukos kraliyet ailesi ile ordu arasında olumlu bir ilişki olduğu anlamına gelmez. Nitekim isyancı Timarchos ve Trypho ile ordu arasındaki ilişki bunu göstermektedir. Tryphon başlangıçta Aleksander Balas'ın oğlu VI. Antiochos'u desteklemiş ancak daha sonra isyan edince ordu onu takip etmiştir.¹¹⁸⁸

Bu bağlamda, II. yüzyılda isyancı generaller adına basılan bazı madeni paralar, askerlerin tek bir hanedana değil, her kesimin ayrı ayrı yöneticilere sadık olduğunu göstermektedir. Askerler başarıya vurgu yapan ve sikkelerinde zaferler vaat eden kralları takip etmişlerdir.¹¹⁸⁹

Seleukos ordusunun yüksek askeri yönetimindeki hiyerarşi ve işlevler tam olarak bilinmemektedir. Apameia kenti yakınlarından bulunan Seleukos askeri kışlası, Seleukos askeri yönetiminin temel bir kurumuydu. Ayrıca Seleukos ordusuna ait güvenilir cephanelerin birçoğu çeşitli nedenlerle krallığın askeri başkenti olarak kabul edilen Suriye'nin Apameia kentinde bulunuyordu. Dikkate değer bir destek ve stratejik kavşak noktası konumunda olan Apameia, Seleukos ordularının doğuya veya Koele Syria bölgesine veya Mısır'daki Ptolemaioslara karşı yapılacak olan sefere çıkmadan

¹¹⁸⁵ Will 2003: 352–353.

¹¹⁸⁶ Will 2003: 413–414.

¹¹⁸⁷ Ios. *Ant. Iud.* 13, 129; Chrubasik 2016: 193.

¹¹⁸⁸ Mittag 2008: 52–53; Chrubasik 2016: 194.

¹¹⁸⁹ Chrubasik 2016: 194.

önce bu noktada birleşiyor ve silahlanıyorlardı.¹¹⁹⁰ Apamea'nın hippoterapi uzmanları büyük şöhrete sahipti. Burası sadece damızlık at deposu değil, aynı zamanda bir süvari okuluna da ev sahipliği yapıyordu. Strabon söz konusu bölgede 30.000'den fazla kraliyet kısırağı, 300 aygır ve damızlık atların yanı sıra “hoplit” eğiticileri ve diğer savaş tekniklerinin öğretildiği kiralık eğiticiler bulunduğundan bahsetmiştir.¹¹⁹¹ Bu savaş ustaları arasında Greko-Makedon paralı askerlerin varlığı apaçık görülmektedir.¹¹⁹²

Seleukos ordusunun sayısı hatırı sayılı büyüklükteydi; bu, gücün yanı sıra ve aynı zamanda zayıflık anlamına da geliyordu. Sayısı o kadar büyüktü ki ihtiyaçları bazen satraplardaki halk tarafından karşılanıyordu. Örneğin VII. Antiochos döneminde Parthlara karşı geniş bir sefer düzenlenmiştir. Ordunun ihtiyaçları fazla olunca daha sonra Mezopotamya, Media ve Hyrcania kentlerinde yaşayan halk tarafından karşılanmıştır. Askerleri o kadar çoktu ki, kral onları kış mevsiminde dağıtmak zorunda kalmıştır.¹¹⁹³ Justinus, Seleukos ordusuyla ilgili değerli “*metaller bol olduğu için zengin bir donanıma sahip ve altın çivili ayakkabılarla süslenmiş, 80.000 asker için 300.000 fırıncı ve aşçı çalışıyordu, mutfak eşyaları bile gümüş, sanki ordu savaşa değil ziyafete gelmişti*” ifadelerini kullanmıştır.¹¹⁹⁴

Ayrıca Seleukos Devleti, bir askeri sefer sırasında halktan özel kararnâmeyle ek vergiler alabiliyordu. Örneğin, I. Antiochos dönemi M.Ö. 269(8) yılında Galatların Küçük Asya'daki işgali sırasında bazı kentlerde “Galatik” vergisinin ödenmesi kararlaştırılmıştır. Söz konusu vergiler, İyonya'da bulunan Eritre kentindeki üç yazıtla kanıtlanmıştır. Yazıt, “Barbarlar” tarafından temsil edilen tehdidin ciddiyetine ve kraliyet birliklerinin şehirlerin korunmasına bağlılığına tanıklık etmektedir.¹¹⁹⁵

¹¹⁹⁰ Barral 2005: 9–10.

¹¹⁹¹ Strab. 16, 2, 10; Cohen 2006: 25.

¹¹⁹² Barral 2005: 9–10.

¹¹⁹³ Lerouge-Cohen 2005: 247–248.

¹¹⁹⁴ Iust. *Epit.* 39, 1, 1.

¹¹⁹⁵ Baker 2003: 10.

5.1.2. Seleukos Askerî Teşkilâtı

Seleukos Krallığı sürekli yeni asker akışına sahip olmasına izin veren bir tür zorunlu askerlik sistemine sahipti. Seleukos Devleti'nde, zorunlu askerlik yükümlülüğü ile yasal statü olarak "Makedon" terimi kullanılmıştır.¹¹⁹⁶ O zamanki falanks Büyük İskender'in ordusundan gelen gerçek Makedonlardan oluştuğu için, bu terimin Seleukos Krallığı'nın ilk yıllarında ortaya çıkmış olması mümkündür. Seleukos arazi hibe sistemi, orduda hizmet etme gerekliliği ve ayrıca bazı mali ayrıcalıklarla birlikte gelmekteydi.¹¹⁹⁷

Seleukos ordusunda asker alımları, arazi hibeleri karşılığında yapılmıyordu. Bir askere, ihtiyaç duyulması hâlinde krala hizmet etme yemini karşılığında bir parsel arazi veriliyordu. Seleukos Kralları, askeri yerleşimcilerden oluşan toplulukların kurulması, genellikle, askeri hizmet için arazi değişimi yoluyla gerçekleştirilen ve güvenilir bir profesyonel güç kaynağı olarak hizmet edebilecek yerleşim yerleri kurmak için büyük çaba göstermiştir.¹¹⁹⁸ Aynı şey başkent Antiocheia'da konuşlanmış düzenli askerler için de geçerlidir. Ancak Demetrios'un tahta çıkmasıyla birlikte askerleri kendi topraklarına göndermiş ve Seleukos ordusunu paralı askerlerden oluşturmuştur.¹¹⁹⁹ Magnesia'daki yerleşimciler, hem şehirdeki süvari ve piyade birliklerinden, hem de kırsalda yaşayanlardan oluşmaktaydı.¹²⁰⁰ Bazı kaynaklarda, Seleukos topraklarında toplu olarak önemli bir siyasi gücü oluşturan örgütlü kendi kendini yöneten asker gruplarının varlığından bahsedilmiştir.¹²⁰¹ Bu gruplar yalnızca yerleşim yerlerinin yerel siyasetinde öncü rol oynamakla kalmamış, aynı zamanda kendi askeri etkinliklerinin korunmasından sorumlu olan aktif askeri birimleri de temsil etmişlerdir.¹²⁰² Yunanistan ve Makedonya'dan Hellenistik krallıklara göç eden göçmen nüfusu, kendi kendini sürdürülebilen bir Greko-Makedon nüfusun kurulmasına izin verecek şekilde oluşturulmuştur.¹²⁰³

¹¹⁹⁶ Sekunda 2001: 13; Camp 2014:

¹¹⁹⁷ Frye 1963: 169; Sekunda 2001: 1.

¹¹⁹⁸ Griffith, 1935, 150–154; Ptolemaios Krallığı'nda işleyen benzer bir sistem ile ilgili bkz. Lesquier 1911: 230.

¹¹⁹⁹ Macc. I, 11, 38.

¹²⁰⁰ Austin, 2006: 174

¹²⁰¹ Cohen 1978, 76–83; Bickerman, 1938: 82

¹²⁰² Cohen 1978: 52;

¹²⁰³ Houle 2015: 15; Scheidel 2004: 24-5.

5.1.3. Seleukos Ordusu'nu Oluşturan Birlikler

Seleukos ordusundaki oluşumlar bütün ordularda olduğu gibi değişik görevleri olan teşkilatlara sahipti. Bu teşkilatların arasında piyade birlikleri, süvari birlikleri, savaş filleri, öncüler ve eğiticiler yer almaktaydı. Ayrıca bunların yanı sıra Akdeniz kıyısında bulunan ve büyük bir limana sahip Laodikeia'da Seleukos ordusuna bağlı kraliyet filosu yer almaktaydı.¹²⁰⁴

5.1.3.1. Piyade Birlikleri

Seleukos falanksı, en azından M.Ö. II. yüzyılın ortalarında üç ayrı birimden oluşuyordu; bunlar “Chrysaspids” (= altın kalkanlar), “Chalcaspids” (= bronz kalkan) ve “Argyraspids” (= gümüş kalkanlar).¹²⁰⁵ Gümüş kalkanlar orduda daimî muhafızları oluştururken, altın ve bronz kalkanlar ise 8.000 ile 10.000 arasındaki sayılarıyla piyade birliklerinin ana gövdesini oluşturuyorlardı. Kalkanlarında yer alan süslemelerle ayırt edilen altın ve bronz kalkanlar, Makedon tarzında donatılmıştır.¹²⁰⁶ Bu birlikler ilk kez Büyük İskender'in Parth Kralı III. Darius ile Gaugamela'da yaptığı savaşta ortaya çıkmıştır.¹²⁰⁷ Söz konusu birlikler Daphne Kutlamaları¹²⁰⁸ sırasında yapılan askerî geçit töreninde de yer almışlardır. Ayrıca bunlar daha önce Antigonos ve Achaïos'un ordusunda da önemli bir yer sahiplerdi.¹²⁰⁹ Bu birlikler zırhlı büyük kenarlı bronz bir miğfer (= kômos), boyun kılıfı ve yanak kılıfı, deri veya metal tozluklar (= dizlikler), küçük yuvarlak bir kalkan (= aspis) ve deri bir tunik (= kitôn) ile korunuyorlardı.¹²¹⁰ Bu donanım onları özellikle Parthlı düşmanlarının, seçkin okçuların oklarından korumada etkili oluyordu.

Seleukos ordusu içerisinde sayıları 10.000'i bulan Gümüş Kalkanlar birliğinin (Argyraspids) geleneği ise, Büyük İskender'in Hindistan'daki seferi sırasında ıslah ettiği Makedon kalkan taşıyıcılara dayanmaktadır.¹²¹¹ Birimin adından da anlaşılacağı gibi, bu birliğin üyeleri, M.Ö. 326 yılındaki Hindistan seferi sırasında Argyraspides

¹²⁰⁴ Chrubasik 2016: 184.

¹²⁰⁵ Sekunda 2001: 91; Esposito 2019: 85.

¹²⁰⁶ Foulon 1996: 27.

¹²⁰⁷ Iust. *Epit.* 12, 7, 5; Curt. 4, 13, 27.

¹²⁰⁸ Bu kutlamalarla ilgili tezin 123'üncü sayfasında ayrıntılı bir şekilde bahsedilmiştir.

¹²⁰⁹ Foulon 1996: 29; Sekunda 2001: 14.

¹²¹⁰ Bar-Kochva 1976: 55.

¹²¹¹ Bar-Kochva 1976: 58; Esposito 2019: 85.

adını alan Büyük İskender'in "Kraliyet Hypaspist Alayı"nın doğrudan mirasçısıydı. Bu seçkin tümenin her biri 1.000 askerden oluşan on büyük taburdan oluşmaktaydı. Bu taburlardan ilki, Büyük İskender'in "Kraliye Alayı" (= Hypaspist Alayı) olduğu gibi, öncü taburu olarak biliniyordu ve bir dizi özel görevleri vardı ve savaş meydanlarında kralın çadırını korumakla yükümlüydü.¹²¹² Diodoros Gümüş Kalkanların yapısıyla ilgili onların en küçüğünün yaklaşık altmış-yetmiş ve hatta bazılarının daha yaşlı oldukları ve ayrıca sahip oldukları beceri, cesaret, tecrübe ve güç nedeniyle karşı konulmaz olduklarından bahsetmiştir.¹²¹³ Elbette, bu iddialara inanmakta biraz güçlük çekebiliriz. Nitekim Polybios, Diodoros'un bahsettiği bilgilerin aksini gösteren ifadeler kullanmıştır.¹²¹⁴ Gümüş Kalkanlarla ilgili, Makedon erkeklerinden oluşan istikrarlı bir birim listesinden çok uzakta olduklarını, onların sadece yeni askerlerle ikmal gerektirmeyen bir birim olduğunu, aynı zamanda bu askerlerin çeşitli coğrafi bölgelerden geldiğini söylemiştir. Bu muhafızları daha önce Diadochi savaşları sırasında Eumenes'in Antigonos'a karşı yaptığı savaşta da yer almışlardır.¹²¹⁵

M.Ö. 312 yılında I. Seleukos Babylonia Satraplığını ele geçirdikten sonra bu birlikleri yeniden düzenlemiş ve Gümüş Kalkanlar Seleukos ordusunun ana unsurlarından biri olmuştur.¹²¹⁶ Daha sonra Gümüş Kalkanların adı, M.Ö. 217'deki Raphia Savaşı, M.Ö. 191'deki Termopylai Savaşı ve M.Ö. 189 yılındaki Magnesia Savaşı'nda geçmiştir.¹²¹⁷ Gümüş Kalkanlar kalıcı olarak mevcut seçkin bir birlik olup ve çoğunlukla askerlik hizmetini yerine getiren Yunan-Makedonlar askerlerden oluşmaktaydı.¹²¹⁸ Seleukos ordusunun Suriye'deki Apameia şehrindeki cephaneliği Makedon tarzında donatılmıştır. İçlerinde III. Antiochos M.Ö. 214 yılında asi Achaios'a karşı gerçekleştirdiği savaş sırasında Sardeis kalesine gece tırmanışı gibi özel görevler için kullanılmışlardır.¹²¹⁹ Zira "Argyraspids" olarak adlandırılan Gümüş

¹²¹² Esposito 2019: 85.

¹²¹³ Diod. 19, 41.

¹²¹⁴ Pol. Hist. 5, 79, 4.

¹²¹⁵ Pol. Hist. 5, 79; 4; 82, 2.

¹²¹⁶ Sekunda 1994: 14.

¹²¹⁷ Liv. 37, 40, 7; Esposito 2019: 85.

¹²¹⁸ Bar-Kochva 1976: 59–62.

¹²¹⁹ Pol. Hist. 16, 17, 7; Bevan 1902, 2: 285.

Kalkanların en önemli görevleri arasında, ordunun birliğini ve kralın güvenliğini sağlamak vardı. Bu nedenle de “kralın dostları” olarak adlandırılmışlardır.¹²²⁰

Seleukos ordusu içerisinde savaşan birlikler arasında “Peltests” olarak bilinen birlikler de vardı. Bu birlikler, daha çok Aetolia ve Girit’ten getirilen Yunan askerlerden oluşuyordu. Söz konusu birlikler dağlık arazi gibi zorlu savaş alanlarında, tırmanma ve pusu kurma gibi özelliklere sahiptilerdi.¹²²¹ Ayrıca galatlar da hafifi piyade birliği olarak Seleukos ordusunda yer almışlardır.¹²²² Bazı kaynaklarda Galatların Pos bıyıklı, küt burunlu, fırça saçlı ve kalın kaşlı sarışın dev adamlar olduğundan bahsedilmiştir.¹²²³ Daphne Kutlamaları sırasındaki geçiş töreninde 5.000 Galat piyadesi yer almıştır.¹²²⁴ Söz konusu kutlamalarda, silahlı birlikleri, Roma tarzına göre silahlanmış 5.000 Roma piyadesi tarafından yönetilmiştir.¹²²⁵ Askerlerin Roma yöntemlerinde eğitilmesi, ordunun daha iyi manevra kabiliyetine sahip olmasına katkıda bulunuyordu. Ancak buna rağmen bu taktik ve teknik reformun kapsamı bilinmemektedir.¹²²⁶ Roma piyade birliklerinin Seleukos ordusuna dâhil edilmesinde muhtemelen M.Ö. Apameia Barış Antlaşması gereği 14 yaşında Roma’ya rehine olarak götürülen, Roma’da yetişen ve oradaki hayat tarzını benimseyen IV. Antiochos büyük bir rol oynamıştır.¹²²⁷

5.1.3.2. Süvari Birlikleri

Seleukoslar, Büyük İskender’in süvari hücumuyla “İssos” ve “Gaugamela” savaşlarında zaferi hızlandırmak için kullandığı taktikleri devralmıştır. Piyadelerin egemen olduğu batılı güçlerin aksine, at kültürü, Asya’nın geniş alanlarında zaten mevcuttu.¹²²⁸ Zira özellikle Parthlar veya “Greko-Baktrialılar” gibi rakiplerle savaşma söz konusu olduğunda hız ve hareketlilik zaferin anahtarı sayılmaktaydı. Ayrıca M.Ö. 323 yılındaki Babylonia Toplantısı’nda I. Seleukos süvari birliğinin başına tayin

¹²²⁰ Bevan 1902, 2: 286.

¹²²¹ Bevan 1902, 2: 286.

¹²²² Rostovtzeff 1954: 170.

¹²²³ Bevan 1902, 1: 138; Bevan 1902, 2: 286; Kaya 2000: 80.

¹²²⁴ Bevan 1902, 2: 286.

¹²²⁵ Bar-Kochva 1976: 60; Sekunda 1994: 16.

¹²²⁶ Sekunda 2001: 98.

¹²²⁷ Bevan 1902, 2: 287; Rostovtzeff 1954: 170

¹²²⁸ Gaebel 2002: 42.

edilmiştir.¹²²⁹ “Çekiç” (= süvari) ve “örs” (= falanks) olarak bilinen taktikler, Hellenistik orduların süvarilerinin uzun süre yola çıkma eğiliminde olduğunu bilen Seleukoslar tarafından da benimsenmiştir. M.Ö. 301 yılındaki İpsos Savaşı’nda Seleukos süvarileri Antigonos’un kanatlarda bulunan falankslarına başarılı bir saldırı gerçekleştirmiştir.¹²³⁰ III. Antiochos komutasındaki Seleukos süvarileri, Magnesia Savaşı’nda Roma lejyonunun yanı sıra sol kanattaki Roma süvarilerini ezip geçmiştir.¹²³¹

Seleukos ordusundaki ilk ağır süvari birlikleri, Makedon tarzında zırh giyen mızraklı süvarilerden oluşturulmuştur. Bu süvariler, Greko-Makedon kolonilerinden ve aynı zamanda uzun bir süvari geleneği olan Lidya veya Parthia satraplıklarından geliyordu.¹²³² Bazı kaynaklar, Seleukos kralı Antiochos’un, Baktria bölgesine gerçekleştirdiği hamleden ardından süvari birliklerini ordusuna dâhil ettiğinden bahsetmiştir. Seleukos ordusundaki zırhlı süvariler ilk olarak Panion (M.Ö. 200, Ptolemaioslara karşı) ve Magnesia (M.Ö. 188, Romalılara karşı) savaşlarında ortaya çıkmıştır. Ağır zırhları nedeniyle kaçamayan bir dizi süvari söz konusu savaşlarda öldürülmüştür. Magnesia Savaşı’nda Sağ kanatta savaşan zırhlı süvariler, Roma birliklerini geri püskürtmede başarılı olmuş, ancak daha sonra savaş hattının geri kalanı parçalanınca kaçmak zorunda kalmışlardır.¹²³³

Ayrıca Seleukos ordusunda görev yapan yedek birlikler genellikle yalnızca savaş zamanında seferber edilmiş ve bu nedenle hayatlarının çoğunda normal çiftçiler olarak sürdürmüşlerdir. Genel olarak, Seleukos “yedek” falanjistlerinin kalitesi çok yüksekti, çünkü çoğu hayatlarının bir dönemini (oldukça gençken) seçkin Argyraspides’te hizmet ederek geçirdiler. Bu erken dönemde alınan yoğun eğitim, onları yetenekli askerlere dönüştürdü ve krala olan kişisel bağlılıklarını artırdı. Yedek birlikler, Antgonoslar da olanlara benzer şekilde, yaşlarına göre iki büyük bölüme ayrılmıştır.¹²³⁴

¹²²⁹ Diod, 18, 3, 4.

¹²³⁰ Plut. *Demetr.* 28–30.

¹²³¹ Liv. 37–44.

¹²³² Plut. *Flam.* 17, 4.

¹²³³ *Invictus* 2006: 2–3.

¹²³⁴ Esposito 2019: 87.

5.1.3.3. Savaş Filleri

Seleukos ordusu, zafere ulaşmak için eğitilmiş savaş filleri kullanan ilk Hellen ordusudur. Fil birlikleri birçok açıdan Seleukos ordusunun en güçlü yanındı: Başka hiçbir Hellenistik askeri güç bu kadar çok savaş filine ve bu kadar yüksek eğitim düzeyine sahip değildi.¹²³⁵ M.Ö. 305 yılında, I. Seleukos, Hint hükümdarı Chandragupta Maurya ile 500 Asya fili karşılığında bir barış anlaşması imzalamıştır.¹²³⁶ Seleukos söz konusu filleri ilk olarak M.Ö. 301 yılında Antigonos’a karşı yapılan İpsos Savaşı’nda kullanmıştır. Bu filler, süvarilerin peşinden koştuktan sonra onların savaş alanına dönmesini engelleyerek Antigonos ordusunun yenilmesinde çok önemli bir rol oynamışlardır.¹²³⁷ M.Ö. 273 yılında Galatlara karşı savaşan I. Antiochos, Seleukos ordusunda yer alan sadece 16 savaş fili sayesinde Galat istilacılara karşı kesin zafer elde etmiştir.¹²³⁸ Ayrıca III. Antiochos Küçük Asya’da Galatlara karşı savaş fillerini kullanmış ve onlara karşı “Filler Savaşı” olarak adlandırılan büyük bir zafer elde etmiştir.¹²³⁹ III. Antiochos savaş fillerini M.Ö. 218 yılında Ptolemaioslarla yaptığı IV. Suriye Savaşı sırasında da aktif bir şekilde kullanmıştır.¹²⁴⁰ Ama ne var ki, Roma ile imzalanan Apameia Antlaşması sonucu Seleukos ordusundaki savaş fillerinin çoğu Roma ordusuna teslim edilmiştir. Bu hadiseden sonra savaş filleri M.Ö. 166 yılında IV. Antiochos tarafından düzenlenen Daphne kutlamalarında yer almıştır.¹²⁴¹ Bu görkemli kutlamanın ardından Roma Senatosu M.Ö. 163 yılında Suriye’ye bir heyet göndererek bütün filleri sakatlamıştır.¹²⁴² I. Seleukos döneminde savaş fili tasvirleri bazı sikkelerin arka yüzüne basılmıştır (Şekil-18).¹²⁴³

İlginçtir ki Seleukos Krallığı, ordularında tırpanlı savaş arabaları kullanan tek Hellenistik krallıktır. Açıkça bu özellik, Gaugamela Savaşı’nda Büyük İskender’e karşı çok sayıda savaş arabası kullanan Parthların askeri geleneklerinden miras kalmıştır. Seleukos, İpsos Savaşı’nda 100’den fazla tırpanlı savaş arabası konuşlandırmıştır, III.

¹²³⁵ Esposito 2019: 87; Walbank 1992: 54.

¹²³⁶ Strab. 15, 2, 9; 16, 2, 10; App. Syr. 55; Plu. Alex. 62, 4; Walbank 1992: 54.

¹²³⁷ Strab. 16, 2, 10; Baker 2003: 23; Hitti 1958 1: 291-292.

¹²³⁸ Esposito 2019: 92.

¹²³⁹ App. Syr. 65; Cary 1965: 84; Tarn 1954, 7: 702;

¹²⁴⁰ Pol. Hist. 5, 79; Hitti 1958 1: 291.

¹²⁴¹ Macc. I, 5, 28-47; Bar-Kochva 1989: 293.

¹²⁴² App. Syr. 46; Hitti 1958 1: 292.

¹²⁴³ Houghton ve Lorber 2002, no: 77.

Antiochos ise Magnesia’da Romalılara karşı bunlardan sadece birkaçına sahipti. Savaş arabalarının varlığı zamanla Seleukos ordusundan yavaş yavaş kayboldu. Ağır süvarilerin katafrakta dönüşmesinin bir sonucu olarak muhtemelen Seleukos ordusundan çıkarılmıştır.¹²⁴⁴

5.1.3.4. Paralı Askerler

Paralı askerler, tarihin başlarından beri savaşın ayrılmaz bileşenlerinden biridir. Paralı asker sözcüğü, Latince ücret veya ödül anlamına gelen “mercenarius” kelimesinden türemiştir. Bu askerler, M.Ö. V. yüzyılın sonlarından itibaren klasik dünyada giderek daha önemli bir rol oynamışlardır. En temel manasıyla aralı askerler, işverenleri tarafından savaşmaları için ücret ödenen birliklerdir.¹²⁴⁵ Paralı askerler ayrıca zaman zaman savaşma yetenekleri nedeniyle kişisel husumetlerde “zorlayıcı güç” ya da “tetikçi” olarak kullanılmıştır. Bu ve benzeri nedenlerle paralı askerleri hem teorik hem de pratik anlamda haydut ya da korsanlardan ayırmak kolay değildir. Eski Yunanlıların paralı asker için kullandıkları özel bir tanımlama bulunmamaktaydı, onlar için “ödül için yapılan hizmetler” anlamına gelen “latreuein” ve eski paralı askerleri tanımlamak için Latince haydut kelimesi kullanılmıştır.¹²⁴⁶ Bu terimler, çoğunlukla söz konusu kelimenin haydut kelimesi ile eş anlamlı hale gelmesinden dolayı bir korku ve şüphe imasıyla kullanılmıştır. Thomas Grunewald “Roma İmparatorluğu’ndaki Haydutlar” adlı kitabında, paralı askerleri disiplinsiz ve açgözlü yağmacılar olarak tanımlamıştır.¹²⁴⁷ Paralı askerler, düzenli birliklerin bağlılığını tipik olarak belirleyen yükümlülüklerden muaf olmuşlardır. Diğer profesyoneller gibi, kime hizmet edeceklerini ve maddi çıkar temelinde hizmet edip etmeyeceklerini seçebilirlerdi. Bu nedenle, paralı askerler, düzenli birliklerin hizmetine zemin oluşturan mensubiyet- milliyet veya kişisel yükümlülük- bağlarını taşımazlardı.¹²⁴⁸

Tahıl ithalatı ile birlikte, Şehirlerde nüfus tekrar artmaya başlamış, bu durum çiftçilikte gelir kaybı nedeniyle çok sayıda çiftçinin işsiz kalmasına yol açmıştır. Bu da farklı iş imkanları aramalarına yani savaşlarda paralı asker olarak kullanılmalarına

¹²⁴⁴ Esposito 2019: 93.

¹²⁴⁵ Brayton 2002: 303-329.

¹²⁴⁶ Grunewald 1999: 5.

¹²⁴⁷ Grunewald 1999: 10.

¹²⁴⁸ Yunan Paralı Askerle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Trundle 1996, *The Classical Greek Mercenary and his Relationship to the Polis*.

yol açmıştır.¹²⁴⁹ Paralı askerlerin kullanımı yaygınlaştıkça ve daha fazla kabul görmeye başladıkça, paralı askerler, halihazırda kurulmuş bir orduya eklenmek için kullanılmıştır. Zira dönemin kralları özellikle komşu krallıklarla sürekli bir şekilde savaş halinde olmuşlar ve her daim hazırda savaşacak “yeni askerlere” ihtiyaç duymuşlardır.¹²⁵⁰

Babası Philip gibi Büyük İskender de yaptığı savaşlarda paralı asker kullanmıştır. Paralı askerler, Büyük İskender’in doğuya gerçekleştirdiği uzun seferi sırasında ona eşlik etmişlerdir. Antik kaynaklarda İssos ve Gaugamela savaşlarında Büyük İskender saflarında savaşan paralı askerlerden bahsedilmiştir. Söz konusu askerler Büyük İskender tarafından doğuda ele geçirilen ve Hindistan’a kadar uzanan kentlere yerleştirilmiştir. Bu durum, Büyük İskender’in paralı askerleri tekrar Makedonya’ya götürmek istemediğini göstermektedir.¹²⁵¹

Büyük İskender sonrası halefleri de paralı asker kullanmaya devam etmişlerdir. Müttefiklerin safında yer alan I. Seleukos M.Ö. 301 yılında Antigonos’a karşı yürütülen İpsos Savaşı’nda 12.000 paralı Yunan askeri kullanmıştır.¹²⁵² Diğer yandan I. Seleukos Kilikia bölgesinde Antigonos’un oğlu Demetrios’a karşı yürüttüğü savaş esnasında ona bağlı bir grup paralı askeri esir almış ve ikna ederek kendi ordusuna katmıştır.¹²⁵³ Seleukos Suriye bölgesini ele geçirdikten sonra Ptolemaisolar ile arasında söz konusu bölge yüzünden birçok savaş yaşanmıştır. Bu bağlamda Suriye bölgesinin Seleukos Krallığı açısından önemli olması nedenleri arasında Suriye’nin Küçük Asya’ya açılan kapısı olmasıdır. Nitekim Seleukos Krallığı yıllar boyunca Küçük Asya’dan temin ettiği paralı askerleri Suriye üzerinden getiriyordu. Bu nedenle de Suriye bölgesi insan kaynağı temin etme ve lojistik açıdan her zaman büyük bir öneme sahipti.¹²⁵⁴

III. Antiochos, M.Ö. 2017 yılında Ptolemaios ordusuna karşı yürüttüğü Raphia Savaşı’nda Makedon tarzında donatılmış Yunan paralı askerlerden yararlanmışır.¹²⁵⁵

III. Antiochos Roma ile yaptığı savaşta hezimete uğramasının ardından Apameia Barış Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşma şartları gereği Seleukos Krallığı’nın Roma

¹²⁴⁹ Fuks 1974: 51-81.

¹²⁵⁰ DeSouza 1999: 43.

¹²⁵¹ Yılmaz 2017: 312-313.

¹²⁵² Griffith 1935: 54; Robinson 1955: 378.

¹²⁵³ Plut. *Demetr.* 48; Tarn 1954: 88.

¹²⁵⁴ Rostovtzeff 1938, 1: 357.

¹²⁵⁵ Pol. *Hist.* 5, 82; Houle 2015: 36.

egemenliğine geçen Küçük Asya ve Yunan adalarından temin edilen paralı asker getirmesinin önü tamamen kapanmıştır.¹²⁵⁶ IV. Antiochos'un ölümünden sonra Judea'daki Yahudi isyanları daha da büyümüş ve Seleukos ordusu iyice zayıflamıştır. Judea'yı tekrar kontrol altına almak isteyen V. Antiochos ise Ege Adalarından temin ettiği paralı askerlerin de arasında bulunduğu 120.000 kişilik dev bir ordu kurmuştur.¹²⁵⁷ M.Ö. 162 yılında Roma'dan kaçarak Suriye'ye gelen I. Demetrios, Tripolis'ten topladığı paralı askerlerden oluşan bir ordu kurduktan sonra başkent Antiocheia'yı ele geçirmiştir.¹²⁵⁸ Diğer yandan II. Demetrios ise M.Ö. 147 yılında başkenti I. Demetrios'tan geri almak için ordusunu Girit Adası'ndan temin ettiği paralı askerlerden oluşturmuştur.¹²⁵⁹ Başkenti tekrar ele geçiren Demetrios halka çok kötü davranmaya başlamış ve bunun sonucunda da başkent halkı isyan başlatmıştır. İsyanı bastıramayan Demetrios Judea'dan 3000 paralı Yahudi asker getirmiştir. Başkenti kuşatan Yahudi paralı askerler II. Demetrios'un emriyle Başkent Antiocheia'da terör estirmiş ve şehri yağmalamışlardır.¹²⁶⁰

Paralı askerler, Klasik Dönem'de olduğu gibi Hellenistik Dönem'de yaşanan savaşlarda önemli rol oynamaya devam etmiştir. Zira paralı asker uygulaması, çok eski bir uygulamadır, ama hepsinden öte Yunan ve Hellenistik Dönem'de bu uygulama çok daha yaygındır. Klasik Yunan dönemine bakarsak, her şeyden önce, Parth savaşlarının yanı sıra Mora savaşlarının da derinden etkilendiğini görüyoruz. Bu iki büyük çatışma, paralı asker gücüne başvuruda önemli bir aşamayı oluşturmuştur. Dönem'de paralı asker uygulaması, Büyük İskender'in hayatını kaybetmesinden sonra amansız bir savaş yürüten halefleri ile birlikte yeni boyutlar kazanmıştır.

Seleukos ordusu, Ptolemaios Ordusu'nda olduğu gibi, "düzenli" ve "yedek" güçler olmak üzere çok sayıda paralı askerden oluşmuş ve yardımcı askerler tarafından desteklenmiştir. Paralı askerlerin birçoğu savaşlardan sonra şehirlere yerleşiyordu kendilerini işsiz buluyorlardı. Bu nedenle de veliahtlardan gelen en ufak bir talepte bile silahlarına sarılıp yeniden maceraya atılıyorlardı. Bu askerler yerleştikleri yeni kentlerin sosyo-kültürel yapısını da etkilemişlerdir. Paralı askerler ilk dönemlerde

¹²⁵⁶ Antlaşmanın maddeleri ile ilgili bkz. *Pol. Hist.* 21, 42; *Liv.* 38, 38; *App. Syr.* 38-39; *Iust. Epit.* 31, 8, 8.

¹²⁵⁷ *Macc.* I, 6, 29-30.

¹²⁵⁸ *Macc.* 7, 1-4; *Ios. ant. Iud.* 12, 10.

¹²⁵⁹ *Ios. ant. Iud.* 13, 4, 3; Cary 1965: 221; Ferah 2002: 161.

¹²⁶⁰ *Macc.* I, 11, 38-41; *Ios. ant. Iud.* 13, 5, 3; *Diod.* 33, 4; Downey 1968: 86.

Seleukos ordusu'nun başarılarında büyük role sahip olsalar da daha sonraları işlevsellikleri zayıflamış ve daha çok hükümdarların tahtlarını korumaları için görev yapaya başlamışlardır.

5.2. Seleukos Devleti'nin Yönetim Sistemi

Seleukos yönetim sistemi, muhtemelen Asur ve Akhaemenid Devleti'nden miras kalan sistemini benimsemiştir. Ancak bu sistemi Hellenizm kültürü ile birleştirerek Seleukoslara özgü karma bir sistem haline getirilmiştir.¹²⁶¹ Bu sisteme göre her bölgenin “satrap” adı verilen bir yöneticisi bulunmaktaydı. Eskiden Parthlar tarafından şehir yöneticilerine verilen “Satrap” unvanı Seleukoslar tarafından da kullanılmaya devam edilmiştir.¹²⁶² Seleukos Devleti'ne bağlı yaklaşık 20 satraplık bulunuyordu.¹²⁶³ Tarihçi Appianos, I. Seleukos dönemi krallığa bağlı satraplıkların 72 bölgeden oluştuğunu aktarmıştır (Bunlardan sekizi Suriye'de bulunmaktaydı).¹²⁶⁴ Bu satraplıkların dördü Koele Syria bölgesinde (Damascus, Fenike, Edomia, Samaria) diğer dördü Kuzey Suriye'de (Antiocheia, Seleukeia Pieria, Apameia, Laodikeia) bulunuyordu.¹²⁶⁵ Satrap ve yardımcıları merkezi otoritenin çıkardığı genelge ve emirleri uygularlardı.¹²⁶⁶ Satraplar bazı konularda geniş yetkiye sahipti.¹²⁶⁷ Daha önce Büyük İskender doğaya geldikten sonra aynı sisteme devam etmişti ve ardından Seleukos kralları da aynı yönetim sistemi sürdürmüşlerdir.¹²⁶⁸

Seleukoslar yönetim sistemini Akhaemenid Devleti'nden alsa da bazı konularda değişiklikler yapmışlardır. Akhaemenid sisteminde din adamları ve tapınaklar devlet işlerine müdahale edebiliyor ve hatta bazı durumlarda kanunlardan bağımsız bir şekilde hareket edebiliyorlardı. Ancak Seleukoslar tam tersine din adamlarının yetkilerini kısıtlamış ve onları yönetimden uzaklaştırmışlardır.¹²⁶⁹

¹²⁶¹ OGIS 221, 222, 225; Hitti 1958, 1: 294; Mekkevi 1999: 122.

¹²⁶² Hitti 1958, 1: 294.

¹²⁶³ Mekkevi 1999: 123

¹²⁶⁴ App. *Hist.* 11, 62; Hitti 1958, 1: 294; Mekkevi 1999: 123.

¹²⁶⁵ Hitti 1958, 1: 294.

¹²⁶⁶ Olmstead 1923: 24, 146; İsmail 2014:96.

¹²⁶⁷ Olmstead 1948: 59.

¹²⁶⁸ El-Abid 1975: 136.

¹²⁶⁹ Mekkevi 1999: 124.

Seleukos yönetim sisteminin en tepesinde kral vardı ve bütün kanunlar ve kararâmeler kral tarafından çıkarılmaktaydı. Krallar, savaşçı, adalet dağıtıcı ve tanrının yeryüzündeki temsilcileriydi.¹²⁷⁰ Krallar ayrıca Seleukos ordusunun baş generalleri olarak sayılmaktaydı ve aldıkları kararlar sorgulanmazdı. Bunun en belirgin örneği I. Seleukos'un yeni bir kanun çıkararak eşini oğlu I. Antiochos ile evlendirmesi ve onu Doğu satraplıklarının başına ortak kral olarak atamasıdır.¹²⁷¹ Seleukos kralları sadece bununla da yetinmemiş Büyük İskender'i taklit¹²⁷² ederek kendilerini tanrılaştırmışlardır. Bu krallar başta “Zeus” ve “Apollon” olmak üzere “Athena”, “Herkle” ve “Pluto” gibi tanrılarla bağdaştırmışlardır. Ayrıca Seleukos kralları kendilerine “*nikator*”, “*theos*”, “*soter*”, “*kallinikos*” ve “*megas*” gibi tanrılara özel olan unvanlar vermişlerdir.¹²⁷³

I. Seleukos kendinin tanrı Zeus ve Apollon'un soyundan geldiğini ima eden bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu, kendi adına basılan ve çok nadir olan sikkelerde de görülmektedir (Şekil-19).¹²⁷⁴ Apollon'un Seleukos sikkeleri üzerinde görünmesi M.Ö. 287 yılından önce Antiocheia şehriden olanlar dışında görülmediğinden ve epigrafik kanıtlar I. Seleukos'un Apollon'a ilk adaklarının M.Ö. 288 yılında gerçekleştiğini gösterdiğinden, M.Ö. 288–287 yılları arasında artan ilginin olduğu bir döneme işaret ettiği görülmektedir. Bununla birlikte, Seleukos ne madeni paralarında ne de Didyma'daki adaklarında Apollon'u atası olarak açık bir şekilde göstermemiştir. Ancak saltanatının sonlarına doğru veya belki de ölümünden sonra Apollon'un atalarıymış gibi gösterilmiş ve tanrılaştırılmıştır.¹²⁷⁵ Belki de Apollon'a yönelik bu denli çok vurgulanması, I. Antiochos'un kendi meşruiyetini güçlendirmek için yaptığı bir propaganda olabilir (Şekil-20).¹²⁷⁶ Seleukos'un sikkelerinden de anlaşıldığı üzere bu tür girişimler “politik ve ideolojik” mesajlar vermektedir. Devlet sikkelerinde yer

¹²⁷⁰ Walbank 2008: 79; Leo vd. 2015: 172.

¹²⁷¹ Plut. *Demetr.* 38; App. *Syr.* 59–61; Grainger 2014: 198.

¹²⁷² Büyük İskender daha önce kendini tanrı Zeus olarak ilan etmiştir. Ferah 2002: 174.

¹²⁷³ OGIS 245; Ferah 2002: 176.

¹²⁷⁴ Bu konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Houghton ve Lorber 2002: 15–110. Ferah 2002: 173.

¹²⁷⁵ Seleukos sikkelerinin ikonografisini anlamaya yardımcı olmak için, eski basım teknikleri ve modern analiz hakkında kısa bir tartışma gereklidir. Çünkü Seleukos Krallığı'nda üretilen sikkelerin tamamı elle basılmıştır. Madeni paralara basmak için iki tür kalıp oyuluyordu, bir ön diğeri ise bir ters kalıptı. Ayrıca çok sayıda boş madeni para flanşı da üretilmekteydi. Bir madeni paraya basmak için, ön yüz bir örs içine yerleştirilmekteydi. Bir zimbaya yerleştirilmiş ters kalıp, flanş üzerine yerleştirildi. Bu birime daha sonra bir çekiçle vurularak tasarımlar flanşa işlenmekteydi. Mørkholm 1991: 15.

¹²⁷⁶ Erickson 2009: 39; Zeyno 2011: 307.

alan isimler, portreler ve Yunan tanrılarının tümü, Seleukos krallarının gücünü ve itibarını yansıtmaktadır.

Seleukos öldükten sonra oğlu I. Antiochos döneminde de Apollon'un Seleukosların atası olduğunu gösteren çok açık tasvirler yer almaktadır. Babasının ölümünü duyduktan sonra onun ölümüyle ortaya çıkan isyanları bastırmak için hemen batıya doğru hareket etmiştir. İlk iş olarak Sardeis'te bir darphane kurmuştur. Bu darphanede bastırdığı gümüş tetrahmillerde Apollon imgesini, babası Seleukos portresiyle birlikte bastırmıştır (Şekil-21).¹²⁷⁷ Daha sonraki dönemlerde Seleukos'un yerine I. Antiochos'un portreleri basılmaya başlanmıştır (Şekil-22).¹²⁷⁸ Daha sonra III. Antiochos da kendisi ve eşi Laodike için merkezi bir devlet kültü başlatmıştır

M.Ö. 276 yılına ait Babylonia astrolojik günlüklerinde hem Baktria'da hem de Babylonia'da açıkça askeri yetkiye sahip olan satrapların varlığından bahsedilmiştir.¹²⁷⁹ Böylece belirli bir hiyerarşi varsayılabilir; satraplar, General (Babylonia garnizonlarını bir araya toplayıp M.Ö. 276 yılında batıya doğru yürümüştür) askeri işlerden sorumluydu. Öte yandan astrolojik günlüklerde, Baktria Satraplığı'na savaş fili takviyesi göndermiştir.¹²⁸⁰ Ayrıca, kral ile tanışmak için Sardeis'e giden Babylonia satrapına ve atanarlara da atıfta bulunulmuştur. Atananlar muhtemelen bir tür memurdur, ancak birkaç aydır Babylonia'da bulunmamaları da görevlerinin herhangi bir idari kesinti olmaksızın yardımcılara devredildiğini ima etmektedir. Satrapın sorumluluklarının çoğu, kralın yerine geçtiği dini törenleri de içeriyordu. Antiochos, ortak kral olarak kendi döneminde bu gibi dini törenleri sık sık gerçekleştirmiştir.¹²⁸¹ Zira bu, Diodoros'un M.Ö. 315 yılında Seleukos tarafından disipline edilen ancak daha sonra Antigonos tarafından desteklenen alt düzey yetkiliye yaptığı kısa atıfla ilişkilendirilebilir.¹²⁸²

Seleukos Krallığı'na bağlı Killikia, Kommagene, Seleukeia Pieria (= Asi Seleukeia'sı), Koele Syria ve Fenike, Mezopotamya, Babylonia, Media, Susiana, Parthia ve Kızıl Deniz gibi satraplıklardan oluşmaktaydı.¹²⁸³ Ancak o dönemki

¹²⁷⁷ Houghton ve Lorber 2002: No: 77.

¹²⁷⁸ Houghton ve Lorber 2002, No: 323; Erickson 2009: 96.

¹²⁷⁹ Astronomical Diaries, 276; Grainger 2014: 184.

¹²⁸⁰ Grainger 2014: 184.

¹²⁸¹ Grayson 11-12; Grainger 2014: 184.

¹²⁸² Diod. 19.15.2; App. Syr. 53; Grainger 2014: 184.

¹²⁸³ Mørholm 1965: 106.

satraplar ve yönettikleri bölgelerin sınırlarıyla alakalı elimizde çok az kaynak mevcuttur. Seleukos Krallığı'nda en önemli satraplar arasında Antiochos tarafından Roma'ya elçi olarak gönderilen ve daha önce Babylonia'ya satraplık yapan Timarchos vardı.¹²⁸⁴ Ancak gariptir ki Seleukos Krallığı'nın en güvendiği satraplardan olan Timarchos IV. Antiochos'un ölümünden sonra Media Satraplığında isyan çıkarmış ve merkezi otoriteye savaş açmıştır.¹²⁸⁵ Roma'nın da desteğini alan Timarchos, kendini Babylonia ve Media Satraplıklarının kralı ilan etmiş ve adına sikkeler bastırmıştır.¹²⁸⁶

5.3. Yeni Kurulan Kentler ve Koloniler

Hellenistik dünyada şehirler, kralların krallıklarını yönettiği ana merkezlerden biriydi ve kralların şehirlerle olan ilişkisi belki de Hellenistik Dönem'de en önemli konulardan biriydi. Seleukoslar tarafından kurulan onlarca şehir vardı ve bu şehirlerde yaşayan insanlara karşı adil olmak, siyasi, sosyal ve ekonomik olarak krallar için sürekli bir endişe konusu olmuştur.¹²⁸⁷ Seleukos kralları, müttefik şehirlerine karşı çok nazik davranmış ve iç meselelerinde madeni para basmalarına bile izin vermişlerdir. Bu şehirlerden vergi alıp onlara geniş topraklar hibe etmiş ve iç işleri ise yerel zenginler tarafından denetlenmiştir. Her şehrin kendi birlikleri, elit kanunları ve medeni haklar çerçevesinde tapınma yöntemi ve Yunanistan geleneklerini halka öğrettikleri diğer yapıları yer almaktaydı.¹²⁸⁸ Diğer yandan, Seleukos hükümdarları yönettikleri topluluklar karşısındaki eylemlerinin ahlaki meşruiyetini vurgulayarak iyi niyet göstermişlerdir. Zira kurulan bu yerleşim yerlerinin birçoğu başlangıçta askeri koloniler olarak kullanılmış ve daha sonraları sivil yerleşimcilerinde gelmesiyle birlikte büyük kentlere dönüşümlerdir.

Seleukos Krallığı önemli aralıklarla bölümler eklenerek sınırlarını genişleten ve büyüyen bir devlettir. Seleukos kralları, Büyük İskender'in yaptığı gibi kontrol ettiği bölgelerde yani şehirler kurarken veya genişletirken, devralınan yerli yerleşimleri veya mevcut garnizonları kullanmıştır. I. Seleukos, ilk önce M.Ö. 312/311 yılında Babylonia ve Parthia, sonra M.Ö. 307 yılında Habur Nehri'ne kadar olan

¹²⁸⁴ App. Syr. 45; Diod. 31, 27.

¹²⁸⁵ Diod. 31, 19.

¹²⁸⁶ Bevan 1902, 2: 194.

¹²⁸⁷ Grainger 2017: 160.

¹²⁸⁸ Behroozi ve Kia 2017: 54.

Mezopotamya bölgesini, sonra gerçekleştirdiği hamleyle uzak doğu bölgelerini ele geçirmiştir. M.Ö. 301 yılında Antigonos ile yapılan İpsos Savaşı sonrası Kuzey Suriye ve daha sonra 301-281 yılları arasında Küçük Asya Seleukos Devleti'ne bağlanmıştır. Seleukos Devleti'nin kurucusu I. Seleukos M.Ö. 281 yılında öldürüldüğünde Trakya ve Makedonya'yı ele geçirmek üzereydi, ancak bunu gerçekleştiremeden hayatını kaybetmiştir.¹²⁸⁹ I. Seleukos öldüğünde, yarattığı devasa krallık coğrafi olarak günümüz Afganistan'dan Ege Denizi'ne kadar uzanıyordu. Bu bölge: Kuzey Suriye'nin yanı sıra, Güney-Batı Küçük Asya, Yukarı ve Aşağı Mezopotamya, İran Platosu ve Orta Asya'nın bazı bölgelerini içeriyordu.¹²⁹⁰ Seleukosları Suriye'yi devraldığında, yaşanan savaş ve istilalar sonucu bölge büyük bir yıkıma sahne olmuştu ve birkaç kent hariç bölgede kentsel yaşama ait izler bulunmamaktaydı. Bununla birlikte Suriye'nin coğrafi konumu nedeniyle iklim değişiklikleri yaşanması nüfusun azalmasına yol açmış olabilir. Bununla birlikte, Suriye'nin Küçük Asya ile Mısır ve Mezopotamya'yı birbirine bağlayan stratejik bir noktada olması nedeniyle daha sonraki yıllarda savaş, darbe ve istilalara maruz kalmasına yol açmıştır.

Seleukos Krallığı bilimsel açıdan son yıllarda yeniden değerlendirilmiştir. Önceki nesiller tarafından yapılan çalışmalarda Seleukos Devleti'ni doğuştan hasta bir adam olarak tanımlamışlardır. Söz konusu çalışmaların yazarları genellikle geç Seleukos (çöküş dönemi) tarihine ilişkin eski yazılı kayıtlardan büyük ölçüde etkilenmişlerdir. Bu da onların Seleukosları sürekli bir ıstırap ve gerileme halinde olan bir devlet olarak tasvir etmelerine yol açmıştır. Seleukos krallarının kontrolleri altındaki çok sayıda ve çeşitli bölgeleri idare edememeleri bu bazı bilginler tarafından her zaman vurgulanmıştır. Buna ek olarak, Seleukosların krallık topraklarında kültürel ve etnik bütünleşmeyi sağlayamadıkları konusunda ısrar etmişlerdir; Seleukos hanedanlarını, fethedilen toprakları Hellenize ve Yunan hâkim sömürge güçlerini empoze etmeyi amaçlayan zorbalar olarak sunmuştur.¹²⁹¹

Son yıllarda Seleukoslar dönemine olan ilgi yeniden artarak akademisyenler tarafından yeniden değerlendirilmiştir. Bu yeni yaklaşım, önceki akademisyenler Seleukos Devleti ile zayıf unsurları yeniden ele almıştır. Seleukos Devleti'nin kültürel

¹²⁸⁹ App. Syr. 58; Strab. 16, 1, 5.

¹²⁹⁰ Chiara 2017: 10.

¹²⁹¹ Bevan 1902: 76; Rostovtzeff 1941: 1.429-430; Will 1966: 1.262-290; Tarn 1966: 4; Grainger 2010: 416.

ve etnik çeşitliliğinden övgüyle bahsedilmiştir. Seleukoslar kurumsal, ekonomik ve ideolojik açıdan sağlam bir devlet yapısına sahipti. Halihazırda I. Seleukos döneminde hanedanın, kontrolü altındaki bölgeyi ideolojik olarak şekillendirmek ve meşru bir mekâna dönüştürmek için çalıştığı gösterilmiştir. Başka bir deyişle, yeni yazarlar Seleukoslar egemenliklerine bir Seleukos kimliği sunmuşlardır. Seleukos kolonizasyon programı Seleukos imparatorluk krallığının şekillenmesi sürecinde temel bir rol oynadığı ileri sürülmüştür.¹²⁹²

Seleukos Kralları şehir ve yerleşim yerleri kurma konusuna büyük özen göstermişlerdir. Sivil ve askeri olmak üzere iki tür yerleşim yeri kurmuşlardır.¹²⁹³ Askeri yerleşim yerlerini yani askeri kolonileri Yunanistan ve Makedonya'dan getirdikleri paralı askerler için inşa ediyorlardı. Ancak bu kolonilerin içinde tüccar, din adamları, memurlar ve işçiler de yaşamaktaydı.¹²⁹⁴ Bazı tarihçiler, Seleukos Devleti'nin şehir inşasındaki temel motivasyonun sadece savunma ve kontrol amaçlı değil, aynı ekonomik teşvik olduğunu yeterince kullanılmayan bölgelerin tarımsal sömürsünü teşvik etmenin bir yolu olduğunu savunmuşlardır.¹²⁹⁵ Normal şartlarda bu yerleri inşa etmek ve doldurmak zaman alırdı, ancak cömert arazi hibeleri ve yeni bir yurt fikri insanları hızlı bir şekilde bölgeye gelmesine yol açmıştır.¹²⁹⁶ Seleukos Krallığı sınırları içerisinde inşa edilen yerleşim yerleri şehir anlamına gelen “polis” olarak da adlandırılmış ve bu terimi göz ardı edilemeyecek kadar kullanışlıdır. Bu sözcük içerisinde Yunan tarzının bazı yönlerini barındıran “Polis” sözcüğü kendi kendini yöneten bir şehir anlamına gelmeye devam etmiştir. Suriye’de kurulan şehirler, bağımsızlık ve hatta özerkliğin çok gerisinde kaldığı görülse de en azından bazı özyönetim yetkilerine sahip anlamında kullanılmıştır.¹²⁹⁷

Hellenistik Dönem’de inşa edilen şehirler çoğunlukla hanedanların ve aile fertlerinin adını taşımıştır. Seleukos Kralları, birkaç kuşak boyunca isimlerin ve

¹²⁹² Kosmin 2014: 4-5; Chiara 2017: 10.

¹²⁹³ El-Abid 1993: 318.

¹²⁹⁴ Ferah 2002: 193.

¹²⁹⁵ Aslında daha da önemlisi bu şehirler, ham maddelerin gümüşe dönüştürüldüğü bir pazar sağlama amacına hizmet ediyorlardı. Bu gümüş daha sonra para olarak basılıp kraliyet hazinesinin kasalarına giriyordu. Seleukos devleti, memurlarına ve askerlerine ödeme yapmak ve ordusunu sürdürmek için nakit paraya ihtiyaç duyuyordu ve burada şehirler, kırsaldaki ürünleri almak ve bunları nakit olarak ödemek için temel bir hizmet sağlıyordu. Boehm 2018:104.

¹²⁹⁶ Grainger 2007: 135.

¹²⁹⁷ Grainger 1990: 64.

sıfatların tekrarlanması yoluyla hanedanlık iddialarını vurgulamışlardır. Nümizmatik malzeme aracılığıyla önemli bir dağılım sağlayan bu tekrar, hükümdarları şanlı atalarıyla ilişkilendirmeye hizmet etmiştir.¹²⁹⁸ Zira bu gelenek ilk olarak Büyük İskender'in babası Makedonyalı II. Philip ile başlamıştır. Philip kendi adını "Philippi" adında bir kentine vermiştir.¹²⁹⁹ Philip'ten sonra oğlu Büyük İskender ve onun halefleri de de bu geleneği sürdürmeye devam ettirmişlerdir.¹³⁰⁰ Özellikle Seleukos Devleti'nin kurucusu olan I. Seleukos Nikator, İpsos Savaşı sonrası kendi adını ve aile fertlerinin adını taşıyan birçok yerleşim yeri kurmuştur. I. Seleukos'tan sonra oğlu I. Antiochos ve torunu II. Antiochos dönemlerinde de birçok kent inşa edilmiştir.¹³⁰¹ Seleukos'un daha sonra halefleri tarafından geliştirilen yoğun kentleşme programı, diğer Hellenistik krallıkları büyük ölçüde geride bırakmış ve hızla Seleukos hanedanının ayırt edici bir özelliği haline gelmiştir.

Hellenistik Dönem'de inşa edilen yerleşim yerleri sadece handanların ve aile fertlerinin adını taşımıyordu. Örneğin Büyük İskender Hindistan'ı fethettikten sonra oradaki bir yerleşim yerine çok sevdiği atının "Bucephalus" adını ve başka bir kente de köpeğinin "Peritas" adını vermiştir.¹³⁰² Doğudaki kentlerin birçoğu ise IV. Antiochos tarafından yapılmıştır.¹³⁰³

Seleukos, M.Ö. 301 yılında Suriye'ye hükümdar olarak geldiğinde, bu topraklar Büyük İskender tarafından M.Ö. 333'te fethedilmesinden bu yana tam bir nesil boyunca Makedon egemenliği altındaydı. Büyük İskender, İssos'ta Parth ordusuna karşı elde ettiği zaferinden sonra savaşımadan Suriye'yi ele geçirmiştir. Suriye topraklarındaki Parth varlığını tamamen ortadan kaldırdıktan sonra Büyük İskender kendisine direniş göstermeyen küçük bir ada devleti olan Arados Krallığı'nın otoritesinin devam etmesine izin vermiştir. Ancak bu Suriye halkının Makedon işgalini hoş karşıladığı anlamına gelmez, zira Büyük İskender'in ordusuna karşı direnen bazı kentler bunun en bariz örneğidir.¹³⁰⁴

¹²⁹⁸ Hoover ved. 2008: 212-213; Jordan 2020: 5.

¹²⁹⁹ Griffith 1979: 360; El-Maraşlı 2014: 3.

¹³⁰⁰ El-Maraşlı 2014: 4.

¹³⁰¹ Cohen 2006: 27-28.

¹³⁰² Strab. 15, 1, 9; Diod. 17, 95; El-Maraşlı 2014: 10.

¹³⁰³ Walbank 2009 (Ar. trans. El-Rubi): 155.

¹³⁰⁴ Arr. 3, 7, 1-2; 2, 13, 8; Curt. 4, 1, 6.

Tarihçi Appianos'un iddiasına göre M.Ö. 311–281 yılları arasında I. Seleukos döneminde 59¹³⁰⁵ yeni askeri ve sivil yerleşim yeri inşa edilmiştir.¹³⁰⁶ I. Seleukos Nikator, değişik bölge ve coğrafyalarda babasının adını taşıyan Antiocheia adında 16 kent kurmuştur.¹³⁰⁷ Ayrıca kendi ve aile fertleri adına: Seleukeia adında 9, Laodikeia adında 5, Apameia adında 3 ve Stratonikeia adında da bir şehir kurmuştur. Yunan-Makedon sömürgecilere toprak sağlamak için özellikle Kuzey Suriye'de Antiocheia, Apameia, Laodikeia, Beroia, Dura Europos, Edessa,¹³⁰⁸ Kyrrhestike ve Kyrrhus gibi Hellenistik tarzda şehirler inşa etmişlerdir.¹³⁰⁹ Söz konusu kentlere Makedonya'daki kentlerin adı verilmiştir. Ayrıca Suriye'nin kıyı bölgesi, Makedonya kıyı bölgesinin taklidi olarak Pieria olarak adlandırılmıştır.¹³¹⁰

I. Seleukos M.Ö. 312 yılında Seleukos Devleti'ni kurmasıyla birlikte Suriye bölgesi Akdeniz'in doğuya açılan kapısı haline gelmiştir. Büyük nehirleri ve tarıma uygun toprakları barındırması nedeniyle göçmenlerin uğrak noktası olmuştur. Suriye'ye göç eden Yunan ve Makedon göçmenler ana vatanlarındaki kültürü ve sosyal hayatı yerleştikleri şehirlere de yaymaya başlamıştır.¹³¹¹ Zamanla Yunanca Suriye'deki yerli halk tarafından benimsenmiş, bu da Hellen kültürü ve inançlarının toplumda daha hızlı yayılmasına yol açmıştır.¹³¹² Seleukos krallarının Suriye'de konuşulan yerel dilleri (= Aramice Fenike ve Parth) bilip bilmedikleri konusu hâlâ belirsizdir.¹³¹³ İbadet konusunda ise Suriye halkı Suriye tanrılarının yanı sıra Yunan tanrılarına da tapmıştır. Seleukos'un M.Ö. 301 yılında aldığı Suriye bölgesi hızlı bir şekilde kentleşmiştir. Güçlü şehirlerin inşasında o kadar başarılı oldu ki, şehirlerin çoğu bugüne kadar varlığını sürdürmüştür.¹³¹⁴

¹³⁰⁵ Diğer kaynaklarda bu sayı 79 olarak da verilmiştir. Cook 1965:160.

¹³⁰⁶ App. *Syr.* 9, 57; Jawad 2020: 1-2.

¹³⁰⁷ App. *Syr.* 57-58.

¹³⁰⁸ I. Seleukos Edessa kentinin yer aldığı topraklara gelip bu şehre uğradığında bir göz atmış ve beğenmiştir; bu nedenle, şehri inşa etmek ve sakinleri yerleştirmek için birçok zanaatkar ve gerekli olan her şeyi toplamıştır. Güçlü ve sağlam şehir surlarının inşasını emretmiştir; bunlar yüksek olacak ve her bölümü için süslemelerle hoş bir mimari tarzda inşa edilmiştir. Ayrıca yüksek ve etkileyici kulelerin dikilmesini de emretmiştir: Bu kulelerden birinin kalıntıları (şehrin) doğu bölgesinde hala görülebiliyor ve suları şehrin dışına taşıyan kanalizasyonların tepesinde yer alıyor; bu kulenin temelleri bazı kısımlarda hala görülebilmektedir. Chabot, *Chron.* 1234: 105-106.

¹³⁰⁹ Walbank 2009: 155; Klaver 2019: 8.

¹³¹⁰ App. *Syr.* 57-58: Cohen 2006: 27.

¹³¹¹ El-Abid 1993: 281.

¹³¹² Green 2007: 158.

¹³¹³ Bevan 1902, 2: 276.

¹³¹⁴ Grainger 2017: 168.

Tarihçi Butcher’a göre Seleukoslar tarafından kurulan şehirler kendi iç bölgeleri için ekonomik ve politik kontrol araçlarıydı.¹³¹⁵ Yine de bu sınıflandırma kendi başına bu kurumların nedenini açıklamakta yetersizdir, çünkü Suriye’nin Hellenize edilme sürecini incelemek oldukça zor bir konudur. Suriye’nin birçok bölgesinde, Akhaemenid dönemine veya Hellenistik Dönem’e ait çok az antik veya arkeolojik kanıt buluyoruz ve mevcut malzemelerin büyük bir bölümü yeterince çalışılmamıştır.¹³¹⁶

Seleukos, doğudaki fetihleri sırasında yerleşim yerleri ve şehirler inşa etmeye istekli olan Büyük İskender’in yolunu izlemiş ve onun öncelikli hedeflerinden biri de Greko-Makedon medeniyetini krallığın her tarafına yaymaktı, ancak bu amaç insan unsuruna güvenmeden hayata geçirilemezdi. Bu nedenle Seleukoslar, Yunan göçmenleri topraklarına yerleşmeye teşvik etmek için büyük çaba harcamış ve onlara her alanda ayrıcalıklar vermişlerdir.¹³¹⁷ Seleukosların Yunan ve Makedon göçmenlerin Seleukos Devleti’ne yerleşmek ve onları cezbetmek için başvurdukları en önemli araçlardan biri, Yunan tarzında şehirler kurarak kendilerine uygun bir iklim sağlamaktır.¹³¹⁸ Seleukos Devleti’nin bazı kentlere göçmen askerler yerleştirmelerinin nedenleri arasında yolların güvenliğini sağlamak ve kentlerde Krallığa karşı çıkacak olası isyanları bastırmak da vardı.¹³¹⁹ Ne var ki III. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, M.Ö. 246’dan 220’ye kadar süren iç savaşla harap olan Seleukos Krallığı’nda Yunanistan’dan gelen sömürgecilerin mevcudiyetinin azalması nedeniyle, yeni kuruluş için itici güç ortadan kalkmıştır. Ancak asıl sebep, siyasi durumun yeni şehirler kurmanın artık tehditlere ve sorunlara uygun bir yanıt olmamasıydı.¹³²⁰ Ancak III. Antiochos’un tahta çıkmasıyla iç savaş sona ermiştir.

Hem Ptolemaios hem de Seleukos Krallığı, hükmettikleri topraklardaki bazı şehirleri Greko-Makedon isimlerle değiştirmişlerdir. Örneğin Seleukoslar Beyrut kentinin ismini “Laodikeia” olarak, Ptolemaioslar ise “Akke” kentinin ismini “Ptoemaios Ake” olarak değiştirmişlerdir. Bunların yanında Suriye’de bulunan

¹³¹⁵ Butcher 2003: 23–31.

¹³¹⁶ Klaver 2019: 8.

¹³¹⁷ Ferah 2002: 172.

¹³¹⁸ Grainger 1990: 65; Ferah 2002: 192.

¹³¹⁹ Jawad 2020: 4.

¹³²⁰ Grianger 2017: 168.

“Hama” şehrinin adı IV. Antiochos onuruna “Epiphania” adını almıştır. Ayrıca “Şaizar” kentinin adı “Larissa”¹³²¹ olarak değiştirilmiştir.¹³²²

I. Seleukos, Suriye’deki şehirlere önem verirken, oğlu I. Antiochos ise daha çok doğudaki şehirlere yoğunlaşmıştır. Söz konusu şehirlerin en önemlisi Babilonia şehridir. Babilonia yakınlarında bulunan ve I. Antiochos dönemine ait bir silindirde I. Antiochos’un Babilonia’daki inşa ettiği Nâbu tapınağından bahsedilmiştir. Silindirdeki yazıda, Antiochos’un Borsippa’da inşa ettiği Nâbu tapınağında kullanılan tuğla kaplamalarını kuzey Suriye’den getirdiğinden bahsedilmiştir.¹³²³ III. Antiochos ise Küçük Asya’da koloniler kurarak o bölgeye daha çok önem vermiştir.¹³²⁴ Kuzey Suriye ve Babilonia etrafındaki yerleşim yerlerinin büyük bir çoğunluğu I. Seleukos tarafından inşa edilirken, daha doğudaki kentler oğlu I. Antiochos döneminde yapılmıştır. Küçük Asya’daki şehirler ise daha çok II. Antiochos tarafından inşa edilmiştir. VI. Antiochos, Kilikia bölgesinde kendi unvanını olan “Epiphanes” adını taşıyan kentler inşa etmiştir.¹³²⁵

Seleukoslar, askeri olan yerleşim yerleri koloni şeklinde kurulmuş ve bu koloniler Seleukos Devleti’nin Küçük Asya’daki sınırlarının genişlemesinde büyük bir rol oynamıştır. Söz konusu koloniler hem askeri görev görmüş hem de Hellen kültürünün yayılmasına yardımcı olmuşlardır.¹³²⁶

Seleukos kralları, şehirleri inşa etmeden önce nereye inşa edileceği ile ilgili kapsamlı bir plan yapıyorlardı. Çünkü söz konusu şehirlerin hem stratejik hem de nehir ve suyun olduğu bölgelere inşa etmeye özen göstermişlerdir. Seleukoslar şehirleri çoğunlukla Fırat, Dicle ve Orontes (= Asi) Nehirleri üzerine inşa etmişlerdir. Bunun nedeni ise Nehirlerin savunma açısından büyük bir öneme sahip olmasıdır. Ayrıca ekonomik ve şehirler arası ulaşım açısından da önemli bir yere sahipti. Seleukeia Pieria ve başkent Antiocheia arasındaki ulaşım çoğunlukla Orontes Nehri üzerinden

¹³²¹ Tarihçi Appianos, eserinde Larissa kentinin I. Seleukos tarafından kurulduğundan bahsetmiştir. App. Syr. 57. Diğer taraftan tarihçi Cohen ve Hitti ise bu kentin I. Antiochos döneminde kurulmuş olabileceğini savunmuştur Yüksek kayalık bir bölgede üzerinde yer aldığından, muhtemelen askeri bir üs olarak tasarlanmıştır. Nurpetlian 2013: 10.

¹³²² Hitti 1958, 1: 277–278.

¹³²³ Kosmin 2014: 182.

¹³²⁴ Ferah 2002: 192.

¹³²⁵ Cohen 2006: 28; Jawad 2020: 3.

¹³²⁶ El-Abid 1993: 318–319; Jawad 2020: 4.

sağlanmıştır.¹³²⁷ Böylece inşa edilen şehirlerin etrafı güçlü surlarla çevrilmiştir.¹³²⁸ Bunun yanı sıra ayrıca kentleri inşa ederken bunların, iletişim kolay olduğu, doğal kaynakların bol olduğu ve ticaret yollarının bittiği bölgelere inşa etmeye dikkat edilmiştir. Deniz kıyısına inşa edilen kentlerin tam teşekküllü limanları oluyordu, böylelikle deniz üzerinden gelen ticari mallar doğudan gelenlerle takas ediliyordu. Örneğin Seleukeia ve Laodikeia, daha önce sadece küçük kıyı yerleşimlerinin olduğu limanlar olarak kurulmuş ve daha sonra yeni yapay limanlarla donatılmıştır.¹³²⁹

M.Ö. 300 yılına gelindiğinde I. Seleukos Nikator tarafından Suriye’de ikiz şehirler kurulmuştur. Bunlardan birisi kendi adını taşıyan “Seleukeia” (= Zeugma), diğeri ise doğulu eşinin onuruna kurduğu Apameia kentidir. Seleukos döneminde Fırat Nehri üzerine kurulan Dura Europos ve Zeugma gibi kentler dönemin en önemli ticaret noktalarından biri olmuştur.¹³³⁰ Zeugma kenti, Fırat Nehri’nin en önemli geçiş noktasına inşa edilmiştir. Makedon göçmenlerin bölgeye yerleşmesiyle birlikte bu kentler iyice gelişmeye başlamıştır. Kasabaların isimleri Doğu ve Batı’nın kesişme noktasını sembolize ediyordu. Zeugma’nın önemi sadece stratejik bir nehir geçişi üzerinde olması değil, aynı zamanda Seleukos gücünün iki ana merkezi olan Suriye’deki Antiocheia ve Mezopotamya’daki Dicle Seleukeiası’nı birbirine bağlayan ana yolun üzerinde olmasıydı.¹³³¹ I. Seleukos döneminde ayrıca dini bir öneme sahip olan Hierapolis, şehir statüsüne yükseltilmiş yerel ibadetlerin yapıldığı bir tapınak haline gelmiştir.¹³³²

Bazı efsanelere göre Suriye’de kurulan dört büyük kent (Antiocheia, Apameia, Seleukeia Pieria ve Laodikeia), mucizevi bir şekilde tanrıların isteği ve iradesi sonucu kurulmuştur. Bu nedenle I. Seleukos tarafından inşa edilen şehirlerin yerlerini tanrıların belirlediği ile ilgili değişik efsaneler yer almaktadır. Örneğin Seleukeia Pieria kentinin, Yunan tanrısı Zeus ile Suriye yerel tanrısı “Adad-Bâl”in¹³³³ ortak iradesi sonucunda inşa edildiğine inanılmaktadır. Daphne kentin inşa edilmesi ise

¹³²⁷ Zühdi 1954: 41.

¹³²⁸ Nicola 1981: 193; Jawad 2020: 5.

¹³²⁹ Grainger 1990: 68.

¹³³⁰ El-Abid 1993: 272–273; Cohen, 2006: 190.

¹³³¹ Comfort ve diğerleri 2000: 99–126.

¹³³² Grainger 2007: 135 Grainger 1990: 43.

¹³³³ Adad-Bâl, genel olarak Suriye’nin Hierapolis (= Münbiç) ve Fenikelilerin Heliopolis (= Bâlbek) bölgelerinde fırtına ve yağmur tanrısı olarak bilinen ve ibadet edilen tanrıdır. Kivan 2013: 100.

yunun tanrısı Apollon ile ilişkilendirilmiştir.¹³³⁴ Söz konusu dört şehrin siyasi yapısı ve kültürel özellikleri az çok Suriye'deki diğer şehir ve köylere de yayılmıştır.¹³³⁵

Sonuç olarak, açık ve mevcut bir tehlike ortamında, Ptolemaioslardan gelen saldırılar ve Demetrios Poliorketes'in genişleme planları karşısında Seleukos en iyi bildiği taktik olan askeri yerleşim kurma sistemine başvurmuştur. Şimdiye kadar varılan görüşler, I. Seleukos'un Suriye'deki kentleşme faaliyetinin üç aşamadan geçtiğini göstermektedir. Birinci aşamada dört büyük şehri ve Zeugma'yı kurmuş ve bu kentlere kendi ailesinin ve kendisinin adlarını vermiştir. İkinci aşamada, halihazırda var olduğunu tespit ettiği Yunan Makedon yerleşim yerlerinin statüsünü yükseltmiştir. Üçüncü aşamada ise, iki önemli kent kurmuş, bunların ilkini Demetrios'u karşı aldığı zafer onuruna, diğerini ise Hierapolis de yerel bir tapınağı yeniden düzenleyerek Hellenize etmiştir. I. Seleukos, şehirleri bir heves uğruna inşa etmiyordu bunun ardında haklı nedenleri vardı. Muhtemelen hüküm sürdüğü yeni topraklarında siyasi otoritesini sağlamlaştırmak ve sınırları genişletmek için güçlü bir temel tasarlanmıştı. Seleukos bu projesini gerçekleştirmeye çalışırken birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır.

5.3.1. Antiocheia (Antakya)

Antiocheia şehri Akdeniz'e yaklaşık 35 kilometre uzaklıkta yer almaktadır. Kent, kuzeyde Amanos Dağları ve doğuda Keldağ ve Silpius Dağı ile çevrili bir vadide yer almaktadır. Antiocheia'nın iklimi, verimli tarlaları ve ticaret yollarının kesişim noktasında olması, her zaman çok önemli bir şehir haline getirmiştir. Antakya ovası (= Amik Ovası), Kalkolitik Çağ'dan Osmanlı İmparatorluğu devrine kadar uzanan dönemlerde önemli bir yerleşim ağının merkezi olmayı başarmıştır.¹³³⁶ M.Ö. 300 yılında Seleukos Devleti'nin kurucusu olan I. Seleukos Nikator babası Antiochos'un onuruna bu kenti inşa etmiştir.¹³³⁷ İpsos Savaşı'nın ardından Seleukos Krallığı, açısından birçok yeni gelişme yaşanmıştır. Bunlardan en önemlisi I. Seleukos'un, M.Ö. 300 yılında, Seleukos Devleti'nin başkentini Dicle Nehri üzerinde yer alan Seleukeia Tigris'ten, Orontes Nehri yakınlarına inşa ettiği Antiocheia'ya taşınması

¹³³⁴ Dumitru 2016: 207; Jawad 2020: 6.

¹³³⁵ Bowersock 1994: 147.

¹³³⁶ De Giorgi 2016: 38-40.

¹³³⁷ Abbudi 1991: 138; De Giorgi 2016: 40.

olmuştur.¹³³⁸ Adını Seleukos'un Babası Antiochos'tan alan şehir Antiocheia adıyla anılmıştır.¹³³⁹ Seleukoslar Antiocheia adını taşıyan 16 yerleşim yeri kurmuş ancak hiçbirini başkent kadar ön kazanmamıştır.¹³⁴⁰

Eski çağda kentlerin inşa edilmesi çoğu zaman dini ve mitolojik hikâyelerle ilişkilendirilmiştir.¹³⁴¹ Antiocheia şehri de bir istisna değildi, kurulması ile ilgili birçok iddia ve mitolojik efsane ortaya atılmıştır. Tarihçi Libanius'a göre Büyük İskender, M.Ö. 333 yılında İssos'ta III. Darius'u mağlup ettikten sonra Fenike bölgesine ilerlerken şimdiki Antiocheia şehrinin olduğu bölgede bir süre kamp kurmuştur. Bu bölgede bulunan bir pınardan su içtikten sonra söz konusu pınara annesinin adını taşıyan "Olimpia" adını vermiştir. Bu bölgeyi çok beğenmiş ve buraya bir şehir kurmak istemiştir. Ancak doğudaki hamlesi nedeniyle bu hedefini gerçekleştirememiştir.¹³⁴² Ne var ki, elimizde Libanius'un bu abartılı rivayetini destekleyen hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Bir diğer rivayete göre ise Seleukos'un Antiocheia yakınlarında yer alan Antigoneia şehrindeki Zeus Tapınağı'na giderek bir kurban sunmuştur. O esnada Zeus'un habercisi olan büyük bir kartal gelerek ona kurması için Antiocheia şehrinin olduğu Silpius Dağı'na bir et parçası bırakmıştır. O an Seleukos ve beraberindeki kahinler bunu Zeus'un bir işareti olarak görmüş ve Antiocheia şehrini kurmaya karar verilmiştir.¹³⁴³

Bu, I. Seleukos ile ilgili, tebaasını kralın ilahi bir şekilde kayırlıdığına ve yönlendirildiğine ikna etmek için tasarlanmış bir dizi hikâyeden biridir. Zeus'un temsilcisi olan Kartal, hikâyenin kuşudur, dolayısıyla yeni şehrin yerini Zeus'un seçtiğine inanılmıştır. Seleukos'un Antiocheia ile ilgili ortaya atılan teoriler, ayrıntılar az olsa da başka yerlerde tekrarlanmıştır. Örneğin kartal hikayesi Seleukeia kenti için tekrarlanmıştır. Bu, kralın yer seçimi üzerindeki kontrolünün açık bir sembolüdür. Belki de Seleukos, Aramice konuşan Suriyelileri de hedefliyordu; Yeni krallarının

¹³³⁸ Downey 1961: 77–79; Bouche 1913: 24; El-Hilu 1999: 239; El-Nasiri 1992: 216; Hitti 1958, 1: 276

¹³³⁹ Grainger 1990: 49; Ferah 2002: 200.

¹³⁴⁰ Ferah 2002: 200–201.

¹³⁴¹ Antiocheia kuruluş mitolojisi, antik edebiyat geleneği içinde varlığını sürdüren ve Seleukos kentlerine ilişkin köken öyküleri arasında en uzun ve en ayrıntılı olanıdır. Sadece şehrin kurucusu Kral I. Seleukos tarafından kuruluşunu anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda I. Seleukos'un Suriye topraklarına gelişinden önce şehrin efsanevi başlangıcına dair hikâyeler de içeriyor. Chiara 2017: 29.

¹³⁴² Liban. 72, 77; Ferah 2002: 201.

¹³⁴³ Malal. 8, 12; El-Abid 1993: 328; Ferah 2002: 201.

tanrının lütfuna sahip olduğunu bilmek onlara güven veriyordu. Aynı şekilde Hierapolis'in Seleukos tarafından terfi ettirilmesi kısmen bölge halkını etkilemek için tasarlanmıştı.¹³⁴⁴

I. Seleukos Antiocheia kentini, on beş yıl kadar önce kurulmuş olan ve yıkıma uğrayan Antigonosların başkenti Antigoneia'nın yerini almak için inşa etmiştir. Bu olayların ana kaynağını sekiz asır sonra yazan Bizanslı yazar Malalas¹³⁴⁵ olduğu unutulmamalıdır.¹³⁴⁶ Antiocheia inşa edilirken, Akdeniz'i Suriye'nin kalbine bağlayan anayol arasından akan Orontes Nehri'nin imkanlarını ele geçirmenin bir parçası olarak planlanmıştır. Bu planı gerçekleştirirken Levant bölgesinde bin yıllık şehir planlaması geleneğinin bir parçası olan nehir savunma sistemini uygulamışlardır. Zira bu mühendisler bu sistemi daha önce Mezopotamya'da Dicle Nehri üzerine kurdukları kentlerde birçok kez uygulayarak deneyim kazanmışlardır.¹³⁴⁷ I. Seleukos bu kenti tamamen inşa etmeden kısa bir süre önce Antigonia'dan yerleşimcileri getirerek inşa ettiği birinci bölümlere yerleştirmiştir. İkinci bölümü ise yerleşimciler topluluğu tarafından inşa edilmiştir; üçüncüsü, Kallinikos'un oğlu Seleukos (= III. Seleukos) tarafından yapılmış; dördüncü ve son bölüm ise Epiphanes'in oğlu Antiochos (= V. Antiochos) tarafından yapılmıştır.¹³⁴⁸ Ayrıca kente Akropolis, Girit ve Kıbrıs adalarından getirilen göçmenleri de yerleştirilmiştir.¹³⁴⁹ Seleukos lejyonlarının belkemiğini oluşturan Makedonlar, Atinalılar, Giritliler, Yahudiler ve Suriyelilerden

¹³⁴⁴ Malal. 8, 14; Grainger 1990: 57.

¹³⁴⁵ John Malalas, tarihçeler arasında çok tartışılan Bizanslı bir yazardır. Son araştırmalar onu tam bir sahtekâr olarak gösteriyor. Treadgold yakın zamanda basit bir bilim adamı ve bürokrat olan Malalas'ın yazılarını Antakyalı Eusthatius'un evrensel tarihini kopyalayarak üretmiş olabileceği konusunda iddialar ortaya atmıştır. Zira Eusthatius, Malalas ile aynı dönemde yaşamış bir yazardı ve M.S. 526 yılında Antiocheia'da meydana gelen depremde hayatını kaybetmiştir. Treadgold, Malalas'ın kariyerinde ilerleme sağlamak için Eusthatius'un eserini beceriksiz bir üslupla ve hatalı bir şekilde yeniden düzenleyip kendi esiri olarak sunmuş olabileceği üzerinde durmuştur. Bkz. Treadgold 2007a: 251-252; Treadold 2007b: 709-745. Bununla birlikte, hala Malalas ile ilgili çalışmaların ana akımını temsil eden önceki bilim adamları, onun çalışmasının sahte olmadığını, aksine Bizans edebiyatının son derece değerli bir parçası olduğunu savunuyor. Malalas, çağdaşlarıyla bazı özellikler paylaştı; ancak, meseleler hakkında bağımsız görüşünü sundu ve kendi zamanının gerçekleri ve olaylarıyla ilgilendi. Çalışmalarındaki atlamalar veya vurgulamalar bu nedenle bu ışık altında okunmalıdır. Bkz. Scott 1985: 99-109; Jeffrey 1990: 121-146.

¹³⁴⁶ Downey 1961: 61-63; 77-78.

¹³⁴⁷ De Giorgi 2016: 44.

¹³⁴⁸ Strab. 16, 2, 4.

¹³⁴⁹ Malal. 8, 14.

oluşan büyük bir konsorsiyum, Antiocheia ve diğer üç şehrin (Apameia, Seleukeia Pieriai, Laodikeia) inşasında görev almıştır.¹³⁵⁰

Seleukos'un Antiocheia'yı inşa etme gerekçesi ne olursa olsun, Antigoneia'nın tahrip edildiği ya da en azından nüfusunun belirli bir seviyeye kadar azaldığı açık görülmektedir. Zira Antigoneia sakinleri, I. Seleukos tarafından kurulan Antiocheia ve Seleukeia Pieria'ya nakledilmişlerdir. Malalas, hem Antigoneialıları hem de Makedon yerleşimcilerden oluşan 5300 kişinin yaşadığından bahsetmiştir.¹³⁵¹ Suriye'nin kuzeyinde gerçekleştirilen kapsamlı arkeolojik araştırmalar, yaygın yerleşimlerin resmini desteklemektedir. Daha da önemlisi, özellikle yukarı Fırat ve Dicle havzalarında yapılan arkeolojik keşifler, Zeugma, Seleukeia, Hierapolis ve Nisibis'te kolonilerin kurulmasıyla eş zamanlı gelişen Helenistik yerleşimin seyrek olduğunu gözler önüne sermektedir.¹³⁵²

Sonraki yıllarda Seleukos Devleti, sataraplıklarda çıkan isyanlar ve savaşlarla karşı karşıya kalmıştır; Antiocheia ise, Küçük Asya'ya askeri hamleler açısından stratejik bir öneme sahipti. Düzenli olarak Seleukos krallarının ikamet ettikleri bir şehir olmasına rağmen, tam başkent görevi görmüyordu, bunun nedeni Seleukos krallarının çoğunlukla savaşların yönlendirildiği yerlerde ikamet etmesiydi.¹³⁵³ Suriye'nin M.Ö. 64 yılında Roma Eyaletine çevrilmesinden sonra Romalılar şehre "serbest şehir" statüsü tanımıştır.¹³⁵⁴

Sonuç olarak Antiocheia, konumu nedeniyle diğer üç Seleukos şehri, Kilikia'ya ve doğuya doğru uzanan yolların kesiştiği ana merkez haline gelmiştir. Zira başlangıçta bu plan esas olarak askeri bir amaçla kurulmuş, ancak yollar askerlerin yanı sıra ticari amaçla da kullanılmıştır. Böylece Antiocheia, Seleukos Krallığı'nın geri kalanından gelen kaynakların yoğunlaştığı nokta ve diğer üç büyük şehrin arkasındaki rezerv konumuna dönüşmüştür. Nitekim bunun neticesinde kralın doğal karargâhı haline gelmiş zamanla gelişmiştir.

¹³⁵⁰ De Giorgi 2016: 37.

¹³⁵¹ Downey 1961: 81-82;

¹³⁵² De Giorgi 2016: 37.

¹³⁵³ L. Martinez-Sève 2004: 21-41.

¹³⁵⁴ Abbudi 1991: 138.

5.3.2. Seleukeia Pieria (Asi Seleukeia'sı)

I. Seleukos döneminde yapılan bir diğer liman kenti ise, Orentes Nehri üzerine inşa edilen Seleukeia Pieria kentidir.¹³⁵⁵ I. Seleukos tarafından eski Antiognea kentinin de yer aldığı yüksek bir tepeye inşa edilmiştir. Bu şehirde yer alan liman, başkent Antiocheia açısından çok önemli bir yere sahipti.¹³⁵⁶ Efsaneye göre Seleukos bu şehri inşa etmeden önce Zeus'a bir kurban sunmuş o an Zeus ona inşa etmesi için bu bölgeyi göstermiştir. Seleukos bu kente de kendi adını vermiştir. Seleukos'un adını taşıyan diğer kentlerden ayırt etmek için insanlar tarafından Seleukeia Pieria anılmıştır.¹³⁵⁷ Seleukos bu yeni şehre Posidium kentinden getirdiği Makedon göçmenleri yerleştirmiştir. Polybios M.Ö. 219 yılında Ptolemaios işgalinden kurtulduktan sonra bu kentte yaklaşık 6.000 göçmenin yaşadığından bahsetmiştir.¹³⁵⁸ Ancak daha sonra şehri terk edenlerin geri dönmemesi sonucu bu sayı artmış olabilir.¹³⁵⁹ I. Seleukos öldükten sonra bu şehirde bulunan "Nikatoion" adında bir tapınağa gömülmüştür.¹³⁶⁰

5.3.3. Laodikeia (Lazkiye)

Laodikeia, I. Seleukos tarafından Suriye'nin Akdeniz sahiline inşa edilmiş ve adını I. Seleukos'un annesi Laodike'den almıştır.¹³⁶¹ Seleukos Muhtemelen Apameia ve Laodikeia şehirlerini M.Ö. 301–299 yılları arasında eş zamanlı olarak kurmuştur.¹³⁶² Dağların eteklerine kurulan ve üzüm bağlarına sahip bu şehir üzüm yetiştiriciliği ve şarap üretimiyle de ün salmıştır.¹³⁶³ Bölgedeki yüksek yamaçları ve kayalıkları kaplayan ağaçlar, bol miktarda ve sağlam yapı malzemesi sağlıyordu.¹³⁶⁴ Laodikeia yakınlarında üç önemli kasaba vardı bunlar: Poseidium ve Heracleium ve Gabala kasabalarıdır.

¹³⁵⁵ Grainger 1990: 70; Ferah 2002: 197.

¹³⁵⁶ Hitti 1958, 1: 294; Abbudi 1991: 482.

¹³⁵⁷ El-Abid 1993: 322; Ferah 2002: 197–198; Jawad 2020: 7.

¹³⁵⁸ Pol. Hist. 5, 61,1.

¹³⁵⁹ Grainger 1990: 96.

¹³⁶⁰ El-Abid 1993: 324; Ferah 2002: 198.

¹³⁶¹ Walbank 2009: 156; Grainger 1990: 49; Ferah 2002: 198; Abbudi 1991: 735.

¹³⁶² Strab. 16, 2, 4 Hitti 1958, 1: 294.

¹³⁶³ Strab. 16, 2, 9; 16, 2, 12; Ferah 2002: 199.

¹³⁶⁴ Grainger 1990: 71.

Laodikeia ilgili elimizde yok denilecek kadar az arkeolojik kalıntı var. Bunu neden ise şimdi modern Laodikeia şehrinin bu antik kent üzerine inşa edilmiş olmasıdır.¹³⁶⁵ Seleukos, krallık sınırları içerisinde annesi Laodike onuruna en az beş yerleşim yeri daha inşa etmiştir.¹³⁶⁶ Büyük bir limana sahip olan bu kentte, Seleukos ordusuna bağlı kraliyet filosu da yer almaktaydı.¹³⁶⁷ Laodikeia kurulmadan önce ticaret için “Ras Şamra” ve “Ras El-Basit” bölgelerinde yer alan doğal limanlar kullanılıyordu, daha sonra bunlara yeni yapay ticari limanlar da eklenmiştir.¹³⁶⁸ Laodikeia şehri günümüzde bile Suriye’nin ana ticaret limanının yer aldığı modern ve müreffeh bir şehridir.

5.3.4. Apameia (Mâdik Kalesi)

Modern Epiphania (= Hama) şehrinin kuzey batısına ve Orontes Nehri’nin de yaklaşık üç kilometre doğusundaki şimdiki adı Mâdik Kalesi (= Qalaat Al Madiq) olan tepeye inşa edilmiştir. Bu tepe, “Cebel ez-Zaviye” kireçtaşı platosunun en batı noktasıdır, batıda Gâb Vadisi’ne hakim bir konumdadır.¹³⁶⁹ Apameia antik kenti, Antiocheia, Seleukeia Pieria ve Laodikeia ile aynı dönemde kurulmuş olup, adını I. Seleukos’un doğulu eşi Apama’dan almıştır.¹³⁷⁰ Apameia şehri ile başkent Antiocheia arasında yaklaşık 80 kilometre vardır.¹³⁷¹ Şehir, M.Ö. IX. yüzyılda Hititler tarafından kurulan “Urhalina Krallığı” döneminden beri bölgede önemli bir kültür merkezi olduğu için çok eski zamanlardan beri varlığını sürdürmektedir.¹³⁷² Büyük İskender öncesi şehir “Franka” olarak adlandırılmaktaydı.¹³⁷³ Ancak Suriye bölgesinin Büyük İskender’in kontrolüne geçmesi sonrası bu bölge Makedonlar tarafından “Pella” olarak adlandırılmış ve askeri kışla olarak kullanılmıştır. Hatta Büyük İskender’in doğu seferine katılan birçok Makedon asker bu bölgede iskân edilmiştir.¹³⁷⁴ I. Seleukos Suriye’yi kontrol ettikten sonra Apameia şehrini genişletmiş ve şehir Seleukos

¹³⁶⁵ Hitti 1958, 1: 294.; El-Abid 1993: 327.

¹³⁶⁶ Walbank 2009: 155; Klaver 2019: 8.

¹³⁶⁷ Chrubasik 2016: 184.

¹³⁶⁸ Grainger 1990: 68-72.

¹³⁶⁹ Grainger 1990: 72; Jones 1971: 241-242.

¹³⁷⁰ Jones 1971: 241-242; Zühdi 1954: 41; El-Abid 1993: 327.

¹³⁷¹ Abbudi 1991: 108.

¹³⁷² El-Nasiri 1992: 289;

¹³⁷³ Abbudi 1991: 108.

¹³⁷⁴ Strab. 16, 2, 10; Ferah 2002: 199; Abbudi 1991: 108.

ordusunun en büyük cephaneliğinin de bulunduğu önemli bir bölge hâline gelmiştir.¹³⁷⁵ Burada Hindistan’dan getirdiği 500 fili, 30.000’den fazla kraliyet kısırağı, üç yüz aygır ve damızlık atların yanı sıra hoplite eğiticileri ve diğer savaş tekniklerinin öğretildiği eğiticiler bulunmaktaydı.¹³⁷⁶ Strabon, Apameia şehrinin etrafının iyi bir şekilde tahkim edilmiş bir tepe üzerine kurulduğundan ve Söz konusu tepenin, Orontes Nehri ve yakınlarda uzanan geniş bataklıklara ve fazlasıyla büyük sığır ve at otlatma çayırılarına yayılan büyük bir göl tarafından çevrili bir yarımada benzettiştir.¹³⁷⁷ Bu kent, göçebelerin ve çiftçilerin kendi ürünlerini değiş tokuş edebilecekleri bariz yerlerden biri haline gelmiştir. Bölgede yer ala Gâb bölgesinde balıkçılık ve kümes hayvanları ticareti ile ün salmıştır.¹³⁷⁸

Diğer yandan Apameia şehri, Seleukos Devleti’nin güney sınırındaki Ptolemaios tehlikesine karşı stratejik bir öneme sahipti. Seleukos ordusuna bağlı birlikler Ptolemaioslara saldırmadan önce bu noktada toplanıyordu.¹³⁷⁹ Apameia, Seleukos ve Mısır krallıkları arasındaki toprakları arasındaki bölgeyi kontrol etmek için değil, kuzeyindeki Seleukos toprakları korumak için kurulmuştur. III. Antiochos M.Ö. 218 yılında (IV. Suriye Savaşı sırasında) Mısır’a yaptığı sefer öncesi Seleukos güçlerini Apameia kentinde toplamıştır.¹³⁸⁰ Ptolemaios ise, Antiochos’un olası saldırısını engellemek için Gerrha ve Brochi bölgelerinde iki güçlü ileri karakol kurmuştur.¹³⁸¹ Antik kentte yapılan kazılarda Hellenistik Dönem’e ait su şebekesi ve Zeus Tapınağı kalıntılarına rastlanmıştır.¹³⁸² Ayrıca, bu Seleukos kraliyet sikkelerinin çoğu bu kente bulunan darphanede basılmıştır.¹³⁸³ Ama bütün bunlara rağmen başkent Antiocheia’nın sahip olduğu önemi elde edememiştir.

5.3.5. Dura Europos Kolonisi (Salihhiyye)

Seleukosların Suriye’de kurdukları en önemli askeri yerleşim yeri “Dura Europos” yerleşim yeridir. Bu yerleşim yeri, Suriye Çölü’nün kuzey doğusu, Irak

¹³⁷⁵ Walbank 2009: 156; Abbudi 1991: 108.

¹³⁷⁶ Strab. 16, 2, 10; Cohen 2006: 25; Walbank 2009: 156.

¹³⁷⁷ Strab. 16, 2, 10; Grainger 1990: 59.

¹³⁷⁸ Grainger 1990: 69.

¹³⁷⁹ Strab. 16, 2, 10; Ferah 2002: 199.

¹³⁸⁰ Ferah 2002: 200.

¹³⁸¹ Pol. 5, 46, 14.

¹³⁸² El-Abid 1993: 328.

¹³⁸³ Nurpetlian 2013: 106.

sınırına 35 km uzaklıkta yer almaktadır. Fırat Nehri'nin kıyasına bakan yaklaşık 90 metre yüksekliğindeki bir tepenin üzerinde ve modern Salihyye köyünün¹³⁸⁴ yakınında bulunmaktadır.¹³⁸⁵ Dura Europos, Kral I. Seleukos'un Suriye'de olduğu esnada M.Ö. 300 yılında inşa edilmiştir.¹³⁸⁶ Bu yerleşim yeri adını I. Seleukos'un Makedonya'daki doğduğu şehir olan Europos'tan almıştır.¹³⁸⁷

Muhtemelen bu kent başlangıçta Makedonya'nın "Europos" kentinden gelen Yunan ve Makedon asker ve gaziler yerleşmiştir. Stratejik bir bölgeye inşa edilen koloni Seleukoslar açısından çok büyük bir öneme sahipti, çünkü başkent Antiocheia ile Seleukeia Tigris şehirlerini birbirine bağlayan yolların ortasına inşa edilmiştir. Dolayısıyla şehir nedenle dört bir etrafı çok iyi şekilde korunan bir kaleden farkı yoktu. Koloni içerisinde askeri kışla ve "strategos" adı verilen koloni yöneticisinin kaldığı bir saray yer almaktaydı.¹³⁸⁸ Bu kolonide yaşayan askerlere Seleukos Devleti tarafından arazi hibe edilmiştir.¹³⁸⁹

5.3.6. Seleukeia Tigris (Dicle Seleukeia'sı)

M.Ö. 312 yılında Babylonia Satraplığına tekrar dönen I. Seleukos ilk iş olarak kurduğu krallık için Babylonia'ya yakın bir bölgede Dicle Nehri üzerinde M.Ö. 301 yılında Seleukeia Tigris adlı yeni bir yerleşim yeri kurmuştur.¹³⁹⁰ Büyük bir limana sahip olan bu şehir, Seleukos Devleti'nin hem siyasi hem de ticari başkenti olmuştur.¹³⁹¹ Bu şehir Hindistan'dan Arap Yarımadası'na ve Avrupa'ya giden ticaret yollarının bittiği stratejik bir konuma sahipti.¹³⁹² Bağdat şehrinin yaklaşık yirmi yedi kilometre güneyinde, Dicle Nehri'nin taşkın yatağında uzanan ve Dicle'nin batı kıyısında, belirgin "Tel Omar" höyüğünün çevresinde duran Seleukeia, klasik çağın en büyük şehirlerinden biriydi.¹³⁹³

¹³⁸⁴ Salihyye Köyü, Suriye'nin Deyrizor şehrine bağlı bir köydür. Bu köy Antik Dura Europos şehrinin olduğu bölgeye inşa edilmiştir. Abbudi 1991: 547.

¹³⁸⁵ Dura Europos, II. ve III. binyıllarda, Mâri Krallığı'nı oluşturan zengin ovadaki bol tarımsal kaynakları kontrol eden ve kullanan, suyla bir yerleşim kolonisiydi.

¹³⁸⁶ Ferah 2002: 194; Grainger 1990: 65–66.

¹³⁸⁷ Iust. *Epit.* 15, 4, 2–10; App. *Syr.* 53. Grainger 2014: 17; Avery 1962: 995.

¹³⁸⁸ Ferah 2002: 194.

¹³⁸⁹ Rostovtzeff 1938, 2: 489; Ferah 2002: 195.

¹³⁹⁰ Grant 1982: 59; Ferah 2002: 196; Abbudi 1991: 483.

¹³⁹¹ El-Abid 1993: 321; Ferah 2002: 196.

¹³⁹² Grant 1982: 60; Abbudi 1991: 483.

¹³⁹³ Malal. 11,3; De Giorgi 2016: 44; Potts 1997: 279–280; Abbudi 1991: 483.

Burada cevaplanması gereken en önemli soru: I. Seleukos'un Babylonia gibi muazzam bir şehir varken neden bu yeni şehri kurma ihtiyacı duyduğudur. Muhtemelen bunun nedeni Seleukos'un Greko-Makedon kültürüne karşı duyduğu derin ilgidir. Seleukos doğuya has bir inşa tarzına sahip olan Babylonia'yı tamamen değiştiremeyeceği için bunun yerine Greko-Makedon tarzında yeni bir şehir inşa etmeyi seçmiştir. Seleukos Seleukeia Tigris kentini kurduktan sonra Babylonia halkını ve şehirdeki bütün etkinlikleri bu yeni gözde liman kentine taşımıştır. Tarihçi Plinius kent nüfusunun 600.0000 gibi büyük bir sayıya ulaştığını aktarmıştır.¹³⁹⁴ I. Seleukos M.Ö. 300 yılında krallığın başkentini Antiocheia'ya taşımasına rağmen, Seleukeia Tigris kenti sosyal, kültürel ve ticari statüsünü korumaya devam etmiştir.¹³⁹⁵

5.3.7. Küçük Asya'daki Seleukos Kolonileri

Küçük Asya'daki Seleukos egemenliği daha önceki nesillerde sürdürülen kentsel sistemi devam ettirilmiş genişletilmiştir. Makedon göçmenlerin yerleşmesine rağmen Suriye'deki kentlerin tam tersine bölgede inşa edilen şehirlerin çoğuna Seleukos hanedanlarının adlarıyla isimlendirilmişlerdir.¹³⁹⁶

Seleukos Nikator öldükten sonra yerine geçen oğlu Kral I. Antiochos, Küçük Asya'da başta Pisidia Antiocheia olmak üzere birçok yeni şehir inşa etmiştir. I. Antiochos bölgedeki bazı kentleri birleştirilmiş ve bu sistem II. Antiochos'un hükümdarlığına kadar korunmuştur. Seleukoslar genellikle kentleri verimli ve stratejik olan bölgelere inşa etmeyi tercih etmişlerdir.¹³⁹⁷ Bu kentler Seleukosların kalesi olan Suriye'yi Ege kıyılarına bağlayan bölgelerin güvenliklerini sağlamak için kurulmuştur. Küçük Asya'nın batısı, özellikle iç vadiler ve Ege'yi doğu Akdeniz'e bağlayan anayol boyunca çok sayıda Seleukos kentinin oluşumuna tanık olmuştur.¹³⁹⁸ Bu bağlamda Menderes Vadisi'ne (= Büyük Menders Ovası) büyük bir ilgi gösterilmiştir. Bu vadi Tralles (= Tralleis) kenti Seleukeia olarak adlandırılarak yeniden inşa edilmiştir.¹³⁹⁹ Symmaitheos ve Kranaos yerleşim yerleri birleştirilerek

¹³⁹⁴ Plin. *Nat.* 6, 9–10; Ferah 2002: 197.

¹³⁹⁵ El-Abid 1993: 322.

¹³⁹⁶ Cohen 2006: 26.

¹³⁹⁷ Strab. 12, 2, 7.

¹³⁹⁸ Bohem 2018: 85; Kaya 2000: 130-131.

¹³⁹⁹ Strab. 14, 1, 46; Bohem 2018: 85.

Menderes’de “Antiocheia” adlı yeni bir kent kurulmuştur.¹⁴⁰⁰ Bu kent Küçük Asya’yı istila eden ve yağmalayan Galatlara karşı tampon bölge olarak kurulmuştur.¹⁴⁰¹

Bu güzergâh üzerinde ayrıca, Lykos Vadisi’nde (= Çürüksu) Hellenize edilmiş birkaç köyün birleşmesinden Laodikeia adında yeni bir şehir ortaya çıkmıştır. Frigya’da ise, Menderes kaynaklarının yakınlarında Apameia Kelainai yeniden kurulmuş ve stratejik bir kavşağa taşınmıştır.¹⁴⁰² Daha güneyde ise, Tralles’ten Lykia’ya giden iç yol üzerinde, birkaç küçük Karia köyü birleştirilerek Stratonikeia şehri kurulmuştur.¹⁴⁰³ Ayrıca Kral II. Seleukos devrinde ise Pisidia bölgesinde “Seleukeia Sidera” adında yeni yerleşim yeri kurmuştur.¹⁴⁰⁴

Seleukoslar tarafından Küçük Asya ve Ege kıyılarında inşa edilen yerleşim yerleri başlangıçta oldukça küçük ölçekte kentlerdi, enerjik kral olan III. Antiochos hükümdarlığı sırasında gelişmiş ve genişlemiştir. Ancak III. Antiochos’un Roma ile yaptığı savaşlar sonucu Küçük Asya’dan çekilmek zorunda kalmıştır. M.Ö. 188/9 yılından sonra Küçük Asya’daki Seleukos egemenliğinin bitmesiyle Attalidler tarafından dinamik yeni bir kentleşme dönemi başlamıştır. Attalidler “Adada”, “Tymbriada”, “Mallos” gibi önemli kentler kurmuşlardır.¹⁴⁰⁵ Bu bağlamda, Küçük Asya’ya giderek bir şehir dönüşürken, yerel topluluklar sık sık komşu yerleşimlerin dâhil edilmesi ile organize olarak genişlemişlerdir.

Sonuç olarak Seleukos kralları, Büyük İskender’in izinden giderek Suriye’de ve diğer bölgelerde muazzam kentler inşa etmişlerdir. Bu kentler çoğunlukla stratejik ticaret yolları üzerine kurmuşlardır. Başlangıçta askeri amaçlı inşa edilen bu yerleşim yerlerinin daha sonraları Seleukos Devleti’ne ekonomik, ticari ve kültürel katkıları olmuştur.

¹⁴⁰⁰ Strab. 13, 4, 15; Plin. *Nat.* 5, 108;

¹⁴⁰¹ Arslan 2000: 76.

¹⁴⁰² Bohem 2018: 85; Kosmetatou 1997: 14.

¹⁴⁰³ Strab. 14, 2, 25; Ma 2002: 277-278; Bohem 2018: 85.

¹⁴⁰⁴ Özcan 2018: 140; Kosmetatou 1997: 21.

¹⁴⁰⁵ Özcan 2018: 140; Bohem 2018: 85.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

Suriye Bölgesi, stratejik bir konuma sahip olması sebebiyle eski çağlardan bu yana uğruna savaşların yapıldığı bir coğrafya olmuştur. Makedon Kral Büyük İskender bölgeye geldiğinde Suriye'nin kontrol edilmesine büyük önem vermiştir. Zira Suriye topraklarını Parthlarla ve uzak doğuda yaptığı savaşlarda güvenli bir geçiş noktası olarak kullanmıştır. Büyük İskender, Issos Savaşı sonrası III. Darius'u takip etmek yerine Suriye'nin Akdeniz kıyılarından ilerleyerek bölgedeki Akhaemenid varlığını sona erdirmiştir. Daha sonra ise doğuya geçerek III. Darius'u ortadan kaldırmış ve Hindistan'a kadar ulaşmıştır. Ancak M.Ö. 323 yılında Babylonia'da olduğu esnada hastalanarak hayatını kaybetmiştir.

Büyük İskender'in ölümüyle birlikte arkasında bıraktığı topraklar generalleri tarafından paylaşılmıştır. Bu topraklar paylaşılırken büyük anlaşmazlıklar yaşanmış ve bunun sonucunda çeşitli savaşlar yapılmıştır. Stratejik açıdan çok önemli olan Suriye toprakları da anlaşmazlıkların yaşandığı en önemli bölgeler arasında yer almıştır. Topraklar paylaşılırken I. Selukos, generaller arasında yapılan bütün antlaşmalarda ve savaşlarda yer almıştır. Ancak Seleukos, Babylonia'da generaller tarafından yapılan paylaşımdan eli boş dönmüş ve ona Sadece Perdikas'ın sağ kolu olarak, süvari birliğinin komutası verilmiştir. Daha sonra Triparadeisos'ta gerçekleşen toplantıda ise Babylonia satrapı olmuştur. Babylonia satrapı olduktan sonra Antigonos tarafından yapılan baskılar sonucu Babylonia'yı terk ederek kendisine sadık bir gurup askerle birlikte Mısır'a sığınmıştır. Mısır Kralı I. Ptolemaios, Seleukos Devleti'nin kurulmasında büyük bir rol oynamıştır. Seleukos'a gerekli tüm askeri desteği sağlayarak onun Babylonia'yı ele geçirmesine yardımcı olmuştur. Buna karşılık Ptolemaios onu düşmanlarına karşı kullanmış ve Gaza Savaşı'nda Demetrios'a karşı başarılı olmasında bu strateji büyük bir rol oynamıştır. Ptolemaios tarafından sağlanan destekle Seleukos, tekrar Babylonia'yı ele geçirmiş ve Seleukos Devleti'ni kurmuştur. Daha sonra da Seleukeia Tigris'i, kurduğu bu devletin başkenti olarak seçmiş ve krallığının sınırlarını doğuya doğru genişletmiştir.

Seleukos'un hükmettiği topraklar Suriye, Mezopotamya ve Küçük Asya'yı da kapsayan geniş bir coğrafyaya dağılmıştır. Ayrıca Hindistan ve Avrupa'ya bazı askeri hamleler yaparak topraklarını daha da genişletmeyi başarmıştır. Seleukos kendi devletini kurduktan sonra sınırları genişletmek için doğuya birçok hamle düzenlemiştir. Seleukos'un Hindistan'a düzenlediği askeri seferler neticesinde, Hint ticareti Seleukos'un hükmettiği topraklara yayılmıştır. M.Ö. 301 yılında yapılan İpsos Savaşı'nda Hindistan Kralı'nın ve Seleukos'un yer aldığı koalisyon kazanmış ve Suriye bölgesi Seleukos'un egemenliğine girmiştir. Bu savaş sonrası yapılan paylaşımdan eli boş dönen Mısır Kralı I. Ptolemaios ise Seleukos'un payına düşen Suriye'nin güney bölgelerini işgal etmiştir. Ptolemaios'un bu hamlesi, gelecekte Seleukoslar ile yapılacak bir dizine savaşın da habercisi olmuştur.

Ayrıca İpsos Savaşı sonrası I. Seleukos Suriye'de birçok yerleşim yeri kurmuştur. Daha sonra krallığın başkentini Seleukeia Tigris şehrinden Akdeniz bölgesinde inşa ettiği Antiocheia şehrine taşımıştır. I. Seleukos'un hayatını kaybetmesiyle birlikte yaşanan isyanlar ve yapılan savaşlar sonrası Seleukos Devleti eski ihtişamını yitirmeye başlamıştır.

Seleukos Nikator'un ölümünden sonra yerine oğlu I. Antiochos geçmiş ve Seleukos Krallığı'nda bir gerileme yaşanmıştır. I. Antiochos döneminde birçok tehlike baş göstermiş ve Seleukosların Küçük Asya'daki varlığını tehdit etmiştir. I. Seleukos sonrası Seleukoslar ile Ptolemaioslar arasında yaşanan Suriye Savaşları Seleukos Devleti'ni zayıf düşürmüştür. Buna ilaveten Küçük Asya'da kurulan Kuzey İttifakı ve ardından Galat çetelerinin Küçük Asya'ya istila etmesi Seleukos Krallığı'nı çıkmaza sokmuştur.

III. Antiochos döneminde ise Seleukos Krallığı tekrar canlanmış ve sınırları Hindistan'a kadar genişlemiştir. Bu bölge, Seleukos Krallığı'nın hanedanlarının düzeni sürdürebilmelerini ve birçok farklı etnik kökeni kontrol edebilmelerini gerektiren bir bölgeydi. Seleukos krallarının çoğu, bu kontrolü her bir topluluğa bir miktar özerklik vererek başarmıştır. Başta uzak doğuda fethedilen bölgelerin bir kısmı olmak üzere, birçok bölgede satraplar baş kaldırmış ve bağımsız olmak için uygun fırsatları kollamıştır.

II. yüzyılın başlarında III. Antiochos ile Roma arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar sonucunda Seleukos Devleti tarihinin dönüm noktası olacak gelişmeler

ortaya çıkmıştır. M.Ö. 189 yılında III. Antiochos, Roma ile yapılan Magnesia Savaşı'nı kaybetmiştir. Bu savaşın ardından imzalanan Apameia Antlaşması, Seleukos Krallığı'na büyük bir darbe vurmuş ve krallığın Küçük Asya topraklarını kaybetmesine yol açmıştır. Bu antlaşma; Parthia, Baktria, Armenia ve Media gibi bölgelere Seleukos egemenliğinden kurtulma fırsatı vermiştir. II. Antiochos'tan sonra tahta geçen IV. Seleukos'un durağan bir politika izlemesi nedeniyle hükmettiği süre boyunca kayda değer bir gelişme yaşanmamıştır.

VI. Antiochos döneminde Seleukos Krallığı az da olsa kendini toparlamaya başarmıştır. Ancak VI. Antiochos'un Judea'daki Yahudileri Hellenize etme girişimi sonucu bir grup Yahudi ayaklanmış ve Makkabi İsyanı olarak bilinen Yahudi isyanı başlamıştır. Başlangıçta isyan küçük bir grup tarafından yönetilse de daha sonraları milli bir devrime dönüşmüştür. Bu olay IV. Antiochos'un ölümünden sonra Jerusalem'i ele geçirmeyi başaran Yahudilerin bağımsızlıklarını kazanmalarını sağlamıştır. Yahudiler bu isyandan sonra yeniden canlanmış ve sözde reddettikleri Seleukos krallığının neredeyse kopyası olan bir krallık kurmuşlardır.

III. Antiochos, IV. Antiochos, II. Demetrios ve VII Antiochos'un isyan edilen bölgeleri yeniden kazanma girişimlerinin, bazıları başarılı olurken bazıları da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu da Seleukos Krallığı'nın çok farklı ve uzak bölgelerdeki isyanları önlemenin ne kadar zor olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Bazı kralların vurdum duymazlığı ve savaş alanındaki kayıplar, Seleukos Krallığı'nın büyük bir gerileme dönemine girmesine neden olmuştur.

Seleukos Krallığı, M.Ö. II. yüzyılda hanedan kavgaları ve Mısır'daki Ptolemaiosların müdahalesi sonucunda iyice zayıflamıştır. Seleukos Krallığı, son yüzyılında dış baskılar ve iç çekişmeler sonucu hazin bir şekilde sürekli olarak parçalanmaya maruz kalmıştır. III. Antiochos tarafından Seleukos egemenliğine giren Kommagene, II. yüzyılın ortalarında kaybedilmiştir. Ayrıca, VII. Antiochos Sidetes'in M.Ö. 129 yılında Parthlar tarafından yenilgiye uğratılmasının sonucunda doğuda Seleukos topraklarının kalıcı olarak kaybedilmesine neden olmuştur. Hanedanlar arasında süren uzun taht savaşlarının ardından gelen VIII. Antiochos döneminde, M.Ö. 123 yılına kadar süren on yıllık bir istikrar dönemi yaşamıştır. Nihayetinde ise Seleukos Krallığı küçülerek sadece Kuzey Suriye bölgesine mahkûm olmuştur.

Savaştan ve iç çekişmelerden istifade eden Armenia Kralı'nın, Suriye'nin kuzeyini işgal etmesiyle birlikte bir zamanlar Hindistan'dan Avrupa'ya kadar hüküm süren Seleukos Krallığı tarihin tozlu sayfalarına gömülmüştür. Tigranes'in çekilmesinden sonra birkaç hanedan Seleukos tahtına talip olmuş ancak aralarında tekrar iç savaş başlamıştır. Roma'nın Suriye bölgesini Armenia kralından geri almasından sonra bazı hanedanlar Seleukos Krallığı tahtına oturmuş ancak hükümdarlıkları çok kısa sürmüştür. Bunun sonucunda da M.Ö. 64 yılında Romalı General Pompeius, Kuzey Suriye'yi bir Roma eyaleti olarak ilhak etmiş ve Seleukos Krallığı'nı sona erdirmiştir.

KAYNAKLAR

ANTİK KAYNAKLAR

- Appianos** Appianos, “*Romaika*” (Appianos’s Roman History), (Eng. trans. H. White), London, 1955.
- Arrianus** Arrianus, *Anabasis*, (Eng. trans. P. A. Brunt), I-II, Mass-London, 1976-1983.
- Athenaeus** Athenaeus, *The Deipnosophist*, (ed and Eng. trans. C. B. Gulik, L.C. L.), London, 1927.
- Aulus** Aulus, *Gellius: Attic Nights*, (Eng. trans. Classical Library), Cambridge, 1927.
- Cassius Dio** D. Cassius, *Historia Romana*, (ed. E. Carry), Classical Library, London 1954.
- Cicero** Cicero, *The Orations of Marcus Tullius Cicero*, (Eng. trans. C. D. Yonge), London, 1891.
- Cicero** Cicero, *Philippics*, (Eng. trans. C. D. Yonge), 1903.
- Cicero** Cicero, *Cato the Elder on Old Age*, (Eng. trans. Classical Library), Cambridge, 1923.
- Daniel** Daniel, *Daniel kitabı*. Düzenleyen: Mar Georges Kilisesi, (Ar. trans. Y. Malaty), Beirut, t.y.
- Eusebios** Eusebios, *Chronicle*, (Eng. trans. Robert Bedrosian), New Jersey 2008.
- Diodoros** Diodoros, *Bibliothèque Historikhe*, (Eng. trans. C. H. Oldfather), Library of History of diyotorus Sicily, London, 1953.
- Herodotus** Herodot, *Herodotus Historiae*, (Eng. trans. A. D. Goldly), London, 1964.
- Josephus** Josephus *Bellum Judaicum*, (Eng. trans. H. St. Thackeray) London, 1926-1965.

Josephus	<i>Josephus Jewish Antiquities</i> . (Eng. trans. R. Marcus, H. St. J. Thackeray, A. Wikcren, L.H. Feldman), London, 1926-1965.
Justinus	Justinus, <i>Epitome of Philippic History of Pompeius Trogus</i> , London, 1853.
Kitab-ı Mukaddes	<i>Kitab-ı Mukaddes</i> , Katolik Kilisesi Baskısı, Beyrut, 1960.
Livius	Livius History, (Eng. trans. B.O, Foster, William Heinemann, London, 1939.
Pausanias	Pausanias “ <i>Description of Greece</i> . (Eng. trans. W. H. S. Jones), London, New York; 1918- 1935.
Plinius	Plinius, <i>Natural History</i> , ed. M. A. H. Rackham, London 1967.
Plutarchos	Plutarchos, <i>Bioi Paralleloi</i> , (Ar. trans. G. Fathallah), Beirut, 2010.
Plutarchos	Plutarchos, <i>Plutarchos's Lives</i> (Eng. trans. John Dryden), Boston: Little Brown and Co., 1906.
Plutarchos	Plutarchos, <i>Moralia</i> , (Eng. trans. W. W. Goodwin), Boston, 1878.
Polybios	Polybios, “ <i>The Historiai</i> ”, ed. F. W. Walbank, (Eng. trans. W. R Paton), University of California, Berkeley, Los Angeles, 2010.
Strabon	Strabon, <i>Geographika (The Geography of Strabon)</i> , (Eng. trans. H. L. Jones), Classical Library, London, 1957.
Tacitus	Tacitus, <i>Historiae</i> (The Histories of Tacitus), ed. C. H. Moore and J. Jackson, Classical Library, London, 1962.
Thukydides	Thukydides, <i>History of the Peloponnesian War</i> , (Tr. çev. H. Demircioğlu), Ankara. 1972.
Thukydides	Thukydides, <i>The History of the Peloponnesian War</i> , (Eng. trans. Richard Crawley), London, 2009.
Zonaras	I. Zonaras, “ <i>Epitome Historiarum</i> ”, (Eng. trans. B. Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları), Oxford University , 2010.

MODERN KAYNAKLAR

- Abbas 1987** İ. Abbas, *Tārīkh Devletü'l-Anbat*, Amman/Ürdün, 1987.
- Abbudi 1991** H. Abbudi, *Mucem El-Hadarat El-şamiyye*, Trablus, Beirut, 1991.
- Abdullah ve Halaf 2018** H. T. Abdullah ve B. A. Halaf, *Moukef Ed-Devle'l-Yunaniyye min'l- Yahudi 323-30*, Ze-kâr Üniversitesi, Nsiriyel/İrak, 2018.
- Abdulali 2008** H. Abdulali, *Muhadarat fî Tarih el-Asru'l- Hilinisti*, Kar Yunus Üniversitesi, Ben gazi/ Libya 2008.
- Abdulhalim 2002** M. Abdulhalim, *İstkrar Kabail el-Arabia fî Biladü'eş-Şam kabl'l-Fetih el-İslami*, Ürdün Üniversitesi, Amman/ Ürdün, 2002.
- Abdülhamid 1975** S. Z. Abdülhamid, *Fi Tārīkh al-'Arab Qabl al-İslam*, Beirut, 1975.
- Abu'ayana 1994** F. M. Abu'ayana, *Coğrafiyet Ceziretü'l-Arap*, İskenderiye 1994.
- Abu Alenein 2008** H.S. A Abu Alenein, *Lebanon A Study In Physical Geography*, Beyrut, 2008.
- Abunnasır 1929** O. Abunnasır, *Tārīkh Suriye ve Lübnan*, Beyrut, 1929.
- Aburras 2004** Ş. Aburras, *el-Anbat ve Alakatihim b'l-İmaparatoriyye'l-Romaniyye*, Sana'a/Yemen, 2004.
- Ahmetali 1988** A. Ahmetali, *Tārīkhü'l-Romani fî Asru'l-Savra*, Kahire, 1988.
- Akil 1969** N. Akil, *İmparatoriyyetü'l-Beyzantiye*, Dimaşk, 1969.
- Al-Farah 2004** M. H. Al-Farah, *el-Cedid fî Devlet ve Hadaret Sebaa ve Himyar, Maalim Tarih el-Yemen el-Hadari abra 9000 Sene*, Yemen Kültür Bakanlığı, Sana'a, 2004
- Ali 1968** J. Ali, *Al-Mufasssal fî Tārīkh al-'Arab Qabl al-İslam*, Beirut, 1968.
- Ahmetali 1971** A. Ahmetali, *El-Muhadarat fî Tarih Şarku'l-Edna el-Kadim*, Kahire, 1971.
- Al-Mola 2005** C. A. M Al-Mola, *Ehvalu Irak İbban ihtyilal El-Seleuki*, Musul, 2005.

- Ameel 1982** P. Ameel. *Tārīkhu'l-Ermeni*, (Ar. trans. Ş. Allevi) Beirut, 1982.
- Andrade 2013** N. J. Andrade, *Syrian Identity in the Greco-Roman World*. New York: Cambridge University Press, 2013.
- Antonius 1881** G. H. Antonius, *Tārīkh Suriye*, Beirut 1881.
- Aperghis 2004** G. G. Aperghis, *The Seleukid Royal Economy: The Finances and Financial Administration of the Seleukid Empire*. New York: Cambridge University Press, 2004.
- Arslan 2007** M. Arslan, *Galatlar*, yayınlanmış doktora tezi Ankara 2007.
- Arslan ve Önen 2011** M. Arslan ve N. T. Önen, “Akdeniz’in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar”, 14, s. 190-205 Antalya, 2011.
- Arslantaş ve Yılmaz 2017** Y. Arslantaş ve C. A. Yılmaz, “Hellenizmin Gölgesinde Diadokhlar Dönemi” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 2, Sayfa: 361-373, Elâzığ-2017.
- Austin 2006** M. M. Austin, “*The Hellenistic World From Aleksander to the Roman Conquest*”, A Selection of Ancient Sources in Translation. Cambridge, Cambridge University Press, 2006.
- Avery 1962** C.B. Avery, *Classical Handbook* (Georg G. Harrap and Co. Ltd.), London, 1962.
- Aymard ve Auboyer** A. Aymard ve J. Auboyer, *Histoire generale descivilisations* (Ar. trans. F. J. Ebu Reyhan F. M. Dagher), C II, Paris, 1986.
- Badian 1966** E. Badian, *Aleksander the Great and the Greeks of Asia*, in A.S.I, The Alden Press , Oxford, 1966.
- Baker 2003** P. Baker, “*La guerre à l’époque hellénistique*”, dans L’Orient méditerranéen de la mort d’Alexandre aux campagnes de Pompée: Cités et royaumes à l’époque hellénistique. s. 381-401, Actes du colloque de la SOPHAU, Pallas, 2003.
- Bakır 1948** T. Bakır, “*Mücez fi Tārīkh Irak Münzü Akdem’l-usur Hatta’l-an*”, Kahire, 1948.
- Bakır 2009** T. Bakır, *Muakddime Fi Tarih el-Hadarat el-kadimeh*, Beirut 2009.
- Bar Kochva 1976** B. Kochva, *The Seleucid Army*, Cambridge, 1976.

- Battini 2018** L. Battini, “*The Hippodamian Plan: a Mesopotamian Origin?*”, *Bulletin of Ancient Near East*, Vol 2, Oxford 2018, 94-101
- Behroozi ve Kia 2017** M. Behroozi and L. K. Kia, “*The Administrative Structure of Akhaemenid and Seleucid Empires in Observing Civil Rights*”, *International Journal of Culture and History*, Vol. 3, No. 1, March, Las Vegas, 2017.
- Bernard 1982** P. Bernard, *An Ancient Greek City In Central Asia*, Scientific/Boston, 1982
- Bevan 1900** E. R. Bevan, A Note on Antiochus Epiphanes, JHS, XX, London, 1900.
- Bevan 1902** E. R. Bevan, *The House of Seleucus*, I-II, Vol. 1,2. London, 1902.
- Bevan 1902** E. R. Bevan, *Antiochus III And His Title Great King*, JHS, XXII, London, 1902.
- Bevan 1965** E. R. Bevan, *Syria and Jews*, Cambridge University Press, VIII, London, 1965.
- Bikerman 1938** E. Bikerman, *Institutions des Seleucides*, Paris, 1938.
- Bin Safiyeldin** A. Bin Safiyeldin, “*Marasid el-aiatilaa ala Esma emkina el buqaa*”, Halep t.y.
- Boehm 2018** R. Boehm, *City and Empire in the Age of the Successors*, University of California Press, California, 2018.
- Bonnet 2019:** C. Bonnet, “*The Hellenistic Period and Hellenization in Phoenicia*”, 1-14, Oxford University, London, 2019.
- Bowersock 1971** G. W. Bowersock, “*A Report on Arabia Provincia*”, Vol 61, s. 219-242, *Journal of Roman Studies*, Oxford, 1971.
- Bouche 1913** P. A. Bouche’nin “*Histoire Des Séleucides*”, Paris 1913.
- Botsford 1921** G.W. Botsford, *History of the ancient world*, New York, The Macmillan Co., 1921.
- Bouchier 1915** E. S. Bouchier, *Syria as a Roman Province*. Oxford, 1915.
- Bryce 2014** T.R. Bryce, *The Rise of the Seleucid Empire*, Oxford, 2014.

- Breasted 1919** H. Breasted, *Survey of the Ancient World*, The Athenaeum press, London, 1919.
- Breasted 1938** J. H. Breasted, *The Conquest Of Civilization*, New York ve London, 1938.
- Briscoe, 1966** J. Briscoe, “*Antiochus the Great, The Classical Review*” 16.1, 98-100, Cambridge, 1966.
- Briant 2002** P. Briant, *From Cyrus to Alexsander*”A History of the Persian Empire”, Tr. P.T. Daniels, New York: Eisenbrauns, 2002.
- Brian 2017** R. C. Brian, *The Christian Survivor: How Roman Christianity Defeated Its Early Competitors*, 2017.
- Burn 1947** A.R. Burn, *Alexsander the Great and the Hellenistic Empire*, The English universities Press, London, 1947.
- Cary1965** M. Cary, *A History of the Greek World from 323-146 B.C*, London, 1965.
- Cary 1967** M. Cary, *A History of Rome down to the reign of Constantine*, 2nd ed. London, 1967.
- Chaniotis 2005** A. Chaniotis, *War In the Hellenistic World a Social and Cultural History*, 2005.
- Chiara 2017** G. Chiara, “*Shaping civic identity over time: Seleucid cities in the Near East and their stories of beginnings and foundation*”, Durham University, 2017.
- Chrubasik 2016** B. Chrubasik, *Kings and Usurpers in the Seleukid Empire*, Oxford University Press, London, 2016.
- Cohen 2014** G. M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in the East from Armenia and Mesopotamia to Bactria and India*, University of California Press, London, 2014.
- Coloru 2013** O. Coloru, “*Seleukid Settlements: Between Ethnic Identity And Mobility*”, Vol 20, 37-56, 2013.
- Comfort ved. 2000** A., C. Comfort, Abadie-Reynal, and R. Ergeç, “*Crossing the Euphrates in Antiquity: Zeugma Seen from Space.*” AnatSt 50:99–126, İstanbul, 2000.
- Cook 1965** R.M. Cook, *The Greeks till Alexsander*, London, 1965.
- Daoud 2004** A. Daoud, *Tarikh Suriye'l-Hadari El-Kadim*, Dimaşk, 2004.

- Debevoise 1938** Debevoise, *a Political History of Parthia*, University of Chicago Press U.S.A. 1938.
- Delu 1989** B. Delu, *Jeziret El-Arap Qabl al-İslam*, Beirut, 1989.
- Demircioğlu 2015** H. Demircioğlu, *Roma Tarihi*, Cilt I, Ankara 1953.
- DeSouza 1999** Ph. DeSouza, *Piracy in the Graeco-Roman World* Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Diakov ve Kovalev 2000** V. Diakov ve S. Kovalev, *World Civilizations*, Vol 2, (Ar. trans. Nesim Yazeci), Dimaşk, 2000.
- Dilek Ful 2008** Ş. Dilek Ful, *Yazıtlar Işığında Mysia Bölgesi Kültleri*, , yayınlanmış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi, 2008.
- Dmitriev 2007** S. Dmitriev, *The Last Marriage and the Death of Lysimachus*, Greek, Roman, and Byzantine Studies 47 135–149, 2007.
- Downey 1961** G. Downey, *A History Of Antioch in Syria*, Princeton, 1961.
- Downey 1963** G. Downey, *Ancient Antioch* (Ar. trans. İ. Nushi 1967), Kahire, 1963.
- Downey 1968** G. Downey, “*Antakya fî Ahd Theodos el-kebir*”, (Ar. trans. A. Butros), Lebanese Library, Franklin Publishing House, Beirut, 1968.
- Dubnov 1967** S. Dubnov, *History of the Jews from the Beginning to Early Christianity*, Tr. F. Definitive, Vol.1., New York, 1967.
- Dudley 1980** D. R. Dudley, *The Civilization of Rome*, (Ar. trans. F. Fereed ve J. El-zehebi), Kahire, 1960.
- Durant 1975** W. Durant, *The Story of Civilization*, (Ar. trans. M. Sabir ve Z. N. Mahmut), Cilt III, 1975.
- Dussaud 1927** R. Dussaud, *Topographie historique de la Syrie antique et médiévale*, Paris, 1927.
- Echeverría 2012** F. Echeverría, “*Hoplite and Phalanx in Archaic and Classical Greece: a reassessment*, *Classical Philology*” 107: 291– 318, The University of Chicago 2012.
- Eckstein,** A. M. Eckstein, *Rome Enters the Greek East: From Anarchy to Hierarchy in the Hellenistic Mediterranean, 230 – 170 BC*. Hoboken: Wiley-Blackwell, 2008.

- El-Abid 1971** M. Elabid, *İnşaa'l-müdün fî İtar'l-siyasiyye elslukiyye el-hiliniyye*, Kahire, 1971.
- El-Abid 1993** M. Elabid, *Suriye fî asıru'l seleukiyyin*, Dimaşk, 1993.
- El-Ahmet 1988** S. S. El-Ahmet, *Tārīkhü'l-Roman*, Baghdad, 1988.
- El-Ali 1981** S. A. El-Ali, *Muhadarat fî Tārīkhü'l-Arab Kabl'l-İslam*, Musul, 1981.
- El-Bahra** N. El-Bahra, “*Zenobia ve Meşruihe'l-qavmi*, Türaş'l-Arabi, Dimaşk, t. y.
- El-Bekir 1980** M. A. El-Bekir *Diraset fî Tārīkh el-Arap kabl el-İslam*, Beirut, 1980.
- El-Bunni 1972** A. El-Bunni, *El-Fen'l-Tadmuri*, Dimaşk, 1972.
- El-Bunni 1978** A. El-Bunni, *Tadmur ve Tadmuriyyun*, Dimaşk, 1978.
- El-Ciburi 2014** A. El-Ciburi, *el-Müşeyeddet el-vakfiye ve'l-Hayriye*, Dar Kütüb el-Sakafiyye, Amman/Ürdün, 2014.
- El-Dubai 2009** S. A. El-Dubai, “*Nişu ve Tattaur Vileye'l-Suriyye El-Romaniyye*”. Sana'a, 2009.
- El-Hamavî** Y. el-Hamavî, *Mu'cemu'l-Buldân*, c II. t.y.
- El-Hamdi 2007** S. El-Hamdi, “*Tarih Filistin el-Kadim*”, Merkez Tarikh Ellibi, Trablus, 2007.
- El-Hilu 1999** A. El-Hilu, *Sirau-l Memelik fî-l Tārīkh-l Suriye-l Kadim*, Amman, 1999.
- El-Hilu 1988** A. El-Hilu, *Tahkikat Tarikhiyye Lugaviyye fî Esma Cografiyye'l-Suriyye*, Beirut, 1998.
- El-Jenabi 2008** K. H. El-Jenabi, “*Alakat'l-siyessiye beyne Tedmur ve'l Roman*”, (Mecellet el-Babil) 16, Babil, 2008.
- El-Küheydan 2012** T. B. İ. El-Küheydan, “*El-Petra; Asimetu'l-Enbat*”, Elmüsakkaf'l-Arabi, s. 66–73, Vol 43, Amman, 2012.
- El-Maraşli 2014** E. El-Maraşli, “*el-Müdün Tahalledet Seyyidet min'l-beyti el-Makadoni*, Mecellet Diraset el-Tarikhiyye”, İskenderiye/Mısır, 2014.
- El-Mellah 1994** H. El-Mellah, *El-vasit fî Tarih el-Arap Kab'l-İslam*, Musul, 1994.

- El-Nasiri 1992** S. A. A. El-Nasiri, “*Tārīkh ve Hadaret Mısır v’l-sharq-l edna fi’l’asır-l Hellinisti*”, Kahire, 1992.
- El-Nasiri 1991** S. A. A. El-Nasiri, “*Tārīkh El-imparatoriyye’l-Romanyye*”, Kahire, 1991.
- El-Oğuzî** K. B. El-Oğuzî el-Halebî “*Nehrü’z-Zeheb fî Tarihi Halep*”. Cilt I., Halep, 1952.
- El-Şeyh 1993** H. El-Şeyh, *El-Arab Kabl’l-İslam*, İskenderye, 1993.
- El-Ubadi 1992** M. El-Ubadi, *İmparatoriye’l-Romaniye*, İskenderiye, 1992.
- Erickson 2009** K. G. “*Erickson the Early Seleucids Their Gods and their Coins*”, London, 2009.
- Erskine 2001** A. Erskine, *Troy between Greece and Rome: Local Tradition and Imperial Power*, Oxford, 2001.
- Erskine vd. 2017** A. Erskine, L. Llewellyn-Jones, Sh. Wallace, The Hellenistic Court “*Monarchic Power and elite Society from Alexander to Cleopatra*”, A. McAuley, “*once a Seleucid, always a Seleucid: Seleucid Princesses and their nuptial courts*”, Distributor in North America, 2017.
- Et-Taravuna 2010** M. et-Taravuna, “*el-hayat’ul-ictimaia fi Asru’l-Memelik el-şarakise, der celisü’l-Zaman*”, Amman/Ürdün, 2010.
- Eve 2015** E. MacDonald, *Hannibal a Hellenistic Life*, Yale University Press, London, 2015.
- Eyüp 1996** İ. R.A. Eyüp, “*Tarikh el-Roman*”, Beyrut, 1996.
- Fehmi 1999** M. Fehmiş, *Tarihu’l-Yunan*, Dar el-Gad Lilensr, Kahire, 1999.
- Ferah 2002** E. Y. Ferah, “*el-şarkü’l-edna fi’l-asrayin el-Hillensti v’l-Romani*”, Giza 2002.
- Ferah 2008** E.Y. Ferah, “*Mevkf el-melik Antiochos IV min el-Yahud fi Filistin*”, Merkez el-Dirasat el-Burdiye ve’lnukuş Dergisi, Aynü’l-Şems Üniversitesi, Kahire, 2008.
- Ferid 2014** M. Ferid, *Tārīkhu’l-Roman*. Kahire, 2014.
- Freeman 1950** K. Freeman, *Greek City-States*, London, 1950.
- Frye 1963** R.N. Frye *The Heritage of Persia*, London, 1963.

- Forbis 1981** W.H. Forbis, *“Fall of the Peacock Throne the story of Iran”*, New York, 1981.
- Foulon 1996** É. Foulon, *“La garde à pied, corps d’élite de la phalange hellénistique”*, Bulletin de l’Association Guillaume Budé, vol. 1, no 1, S. 17-31, 1996.
- Fuks 1974** A. Fuks, *“Patterns and Types of Social-Economic Revolution in Greece from the Fourth to the Second Century B.C.”*, Ancient Society Vol. 5 (1974), S: 51-81.
- Garratt 1937** G.T. Garratt, *The Legacy of India*, Oxford, At the Clarendon press, 1937.
- Ghirshman 1954** R. Ghirshman, *Iran*, London, 1954.
- Genç 2016** Ö. Genç, *“II. Tigranes Döneminde Roma-Armenia İlişkileri Rome-Armenia Relations During The Reign Of Tigranes II”*, The Journal of Academic Social Science Studies, S: 2247-256, Samsun\ 2016.
- Gibbon 1969** E. Gibbon, *The History of the Decline and Fall of the Roman Empire*, (Ar. trans. Mohammed Ali Ebu Dürre) Kahire, 1969.
- Grainger 1990** J. D. Grainger, *Seleukos Nikator: Constructing a Hellenistic Kingdom*, London, 1990.
- Grainger 1991** J. D. Grainger *Hellenistic Phoenicia*, Oxford, 1991.
- Grainger 1990** J. D. Grainger, *The Cities of Seleukid Syria*, Oxford, 1990.
- Grainger 1996** J. D. Grainger, *Antiochos III in Thrace*, Historia, Zeitschrift für Alte Geschichte 45. 3, 329–343, Boston, 1996.
- Grainger 1999** J. D. Grainger, *The League of the Aitolians*, Boston, 1999.
- Granger 2002** J. D. Grainger *The Roman War of Antiochus the Great*, Boston, 2002,
- Grainger 2007** J. D. Grainger, *Aleksander the Great Failure The Collapse of the Macedonian Empire*, New York, 2007.
- Grainger 2010** J. D. Grainger, *The Syrian War*, Boston, 2010.
- Grainger 2012** J. D. *“wars_of_the_Maccabees_the_Jewish_Struggl”*, South Yorkshire, 2012.

- Grainger 2014** J. D. Grainger, *The rise of the Seleukid Empire from Seleukos I Seleukos III*, South Yorkshire, 2014.
- Grainger 2015** J. D. Grainger, *The Seleukid Empire of Antiochos III*, South Yorkshire, 2015.
- Grainger 2018** J. D. Grainger, *Syrian Influences in the Roman Empire to AD 300*, New York, 2018.
- Grainger 2020** J. D. Grainger, *The Roman Imperial Succession*, Yorkshire – Philadelphia, 2020.
- Grant 1982** M. Grant, *From Aleksander to Kleopatra the Hellenistic World*, London, 1982.
- Grant 1982** M. Grant, *From Aleksander to Kleopatra the Hellenistic*, New Yourk, 1982.
- Grant 1984** M. Grant, *The History of Ancient Israel*, New Yourk, 1984.
- Grant1990** M. Grant, *From Aleksander to Actium* , London, 1990.
- Grayson 1991** A. K. Grayson, *Assyrian and Babylonian Chronicles, Locust Valley* New York, 1975.
- Griffith 1935** G.T. Griffith, *The Mercenaries of the Hellenistic World* Cambridge, 1935.
- Griffith 1967** G.T, *Griffith, Ahistory OF Macedonia II*, Oxford, 1979.
- Grunewald 1999** T. Grunewald, *Bandits in the Roman Empire*, Akademie der Wissenschaften, Germany, 1999.
- Habicht 2009** Ch. Habicht, *The Hellenistic Monarchies*, University of Michigan Press, 2009.
- Hadas 1959** M. Hadas, *Hellenistic Culture Fusion and Diffusion*, New York, 1959.
- Hammond 1967** N.G. Hammond, *A History of Greece to 332 B.C*, Oxford, 1967.
- Hasan 2000** S. Hasan, *Mısır El-Qadimeh*. Cilt 14, Kahire, 2000.
- Hatip 2007** A. Hatip, ‘‘*El-imlat’l-Tadmuriyye fî ahd Zenobia*’’, El-Uruba Dergisi, no 12869, Dimaşk, 2007.
- Hazin 1968** S. Hazin, *El-Meşriqü’l-Arabi beyna’l-Mazi v’lHazır*, Kahire, 1968.

- Heckel 2002** W. Heckel, *The politics of distrust: Aleksander and his successors*” In Ogden, D. (ed.) *The Hellenistic World: New Perspectives*, 81–95, London, 2002.
- Heckel 2018** W. Heckel, “Ptolemy: A Man of His Own Making”, *Ptolemy I Soter A Self-Made Man*, Oxford & Philadelphia, 2018.
- Hitti 1958** P. K. Hitti, *History of Syria: including Lebanon and Palestine*, (Ar. trans. G. Haddad, A.Rafik) Beirut, 1958.
- Hitti 1961** P. K. Hitti, *The Near East in History*, U.S.A, 1961.
- Holbl 2001** G. Holbl, *A history Of the Ptolemaic Empire*, (Eng. trans. Tina Saavedra), London and New York, 2001.
- Holleaux 1954** M. Holleaux, *Rome and Antiochus*, C.A.H., Vol. VIII, 1954.
- Hammond 1992** N. G. L. Hammond, “*Aleksander's Charge at the Battle of Issus in 333 B.C.*”, *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 395-406, 1992.
- Holt 2006** F. L. Hold, *Into the Land of Bones Alexander the Great in Afghanistan*, California, 2006.
- Hornung 1999** E. Hornung, *Akhenaten and the Religion of Light*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1999.
- Hoover 2007** O.D. Hoover, *Coins of the Seleucid Empire from the Collection of Arthur Houghton Part II*, The American Numismatic Society, New York, 2007.
- Hoover ved. 2008** O.D. Hoover, A. Houghton, and P. Veselý, *The Silver Mint of Damascus under Demetrius III and Antiochus XII (97/6 BC-83/2 BC)*. *AJN* 20, pp. 203-234, 2008.
- Houghton 1983** A. Houghton, *Coins of the Seleucid Empire from the Collection of Arthur*, New York, 1983.
- Houghton 1991** A. Houghton, *Some Aleksander coinages of Seleucus I with anchors*, *Meditarch* 4: 99- 117, 1991.
- Houghton 2002** A. Houghton and C. Lorber, *Seleucid Coins, A Comprehensive Catalogue, Part I, Seleucus I through Antiochus III. 1 and 2*. New York, American Numismatic Societ, 2002.
- Hauben ve Meeus 2014** H. Hauben ve A. Meeus *the Age of the Successors and the Creation of the Hellenistic kingdoms*, 2014.

- İbni Kesir** Ö. İbni Kesîr *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dimaşk, t.y.
- İplikçioğlu 2007** B. İplikçioğlu, *Hellen ve Roma Tarihinin Anahatları*, İstanbul, 2007.
- İsa 2001** Ş. A. İsa, Tadmur İbbana Kurneyin El-sani v'l- Salis aşer, Basra, 2011.
- İsmail 2010** M. İsmail, “*Devlet’l-Selukiyye Tesisihe ve Tabiatih*” Ayin’l-Şems Üniversitesi, 2010: 145–166.
- James 2000** S. James “*Dura-Europos, Pompeii of the Syrian Desert*”, 2000
- Jawad 2008** H. Jawad, *Nişu El-devle’l-Selukiyye ve Kıyamihe*, Baghdad, 2008.
- Jawad 2018** H. Jawad, *el-Cyeşü’lSeleuki Dirase fî Anasirihi ve adadihi ve asnafehi M.Ö. 312-64*, Ashur Bânibal, Baghdad, 2018.
- Jawad 2020** H. Jawad, *el-Siyase’l-Selukiyye fî Tesisi el-Müdüin el-Ehdef ve’l-gayet*, İnsan Bilimleri Dergisi, Babil Üniversitesi, Babil, 2020.
- Jawaher 2005** H. A. Jawaher, *el-Yhud fî Filistin fî el-asreyin el-batlami vel-Seluki*, Ein for Human anda Social Studies, Kahire, 2005
- Judullah 1999** F. Judullah, *Suriye Nebu’l-Hadārāt*, Dimaşk, 1999.
- Jones 1937** A. H. M. Jones, *The cities of the eastern Roman provinces*, Oxford, 1937.
- Jones 1971** A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, (Ar. trans. İhsan Abbas), Amman, 1971.
- Jones 1971** A. H. M. Jones, *The Greek City from Aleksander to Justinian*, Oxford, 1971.
- Jordan 2020** B. Jordan, “*Political Authority and Local Agency: Cilicia Pedias and Syria between the Seleucid Empire and the Roman Republic*”, University of Oxford, Oxford, United Kingdom, 2020.
- Jouguet 1928** P. Jouguet, *Macedonian Imperialism and the Hellenization of the East*, Tr. M.R. Dobie, London, 1928.
- Kagan1975** D. Kagan, *Problems in Ancient History* “The Roman World”, Vol.2, London, 1975.

- Karakoç 2016** E. Karakoç, Antik Dönemlerdeki Grek Paralı Askerler ve Hoplitlerin Önemi, Akademik Bakış Dergisi Sayı: 55, Celalabat, 2016
- Kaşaam 2016** A. Kaşaam, “*El-Zebaa ve Sumud Tadmur*”, El- Fırat, no. 704 (2016).
- Kaya 2009** M. A. Kaya, “*Anadolu’da Roma Egemenliği*” no. 49. Doğu Batı Dergisi, s. 195–233, Ankara, 2009.
- Kaya 2004** M. A. Kaya, “*Romalılar Parthlar ve Armenia Krallığı*” (İ.Ö. 96-İ.S. 4).» Tarih incelemeleri Dergisi XIX, no. 1, s. 11–30, Ege Üniversitesi, İzmir, 2004.
- Kivan 2013** H. Kivan, “*Nukud Halep beyne elâm 100 miladi hatta bidayet el-târib fî muntasaf el-kurun es-sâbei el-miladi*” **Halep Üniversitesi**, Sosyal Bilimler Fakültesi, Mecellit Diraset Tarihiyye, Sayı 117-118, S. 91-140, Halep 2013.
- Kızıloğlu 2012** S. Kızıloğlu “*İsrail Devleti’nin kuruluşuna kadar geçen süreçte Yahudiler ve Siyonizm’in gelişimi*” Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, II, no1, 35–64, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale, 2012.
- Klaver 2019** S.F. Klaver , “*Women in Roman Syria The cases of Dura-Europos, Palmyra, and Seleucia on the Euphrates*”, University of Amsterdam, 2019.
- Kosmetatou 1997** E. Kosmetatou, “*Pisidia and the Hellenistic Kings from 323 to 133 BC.*” Ancient Society 28, s. 5-37, 1997.
- Kosmin 2014** P.J. Kosmin, *The Land of the Elephant Kings Space, Territory, and Ideology in the Seleucid Empire*, Harvard University Press Cambridge, Massachusetts London, England, 2014.
- Kurt 2011** M. Kurt “*M.Ö. I. Yüzyıl Roma-Parth ilişkilerinin Kilikya Eyaleti’ndeki yansımaları*” Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi. II, no 2, s. 1–14, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Mersin, 2011.
- Kurt 2009** M. Kurt, “*Roma Cumhuriyeti Yönetiminde Kilikya Bölgesi ve yerel Güçler*”, no. 1, s. 116–138, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2009.
- Lamp 1960** H. Lamp, *Hannibal* “One man Against Rome” New York, 1960.
- Leo vd 2015** G. Leo, W. Carter and A. Baker Coleman, *Judea/ Israel under the Greek Empires*, London, 2015

- Lerouge-Cohen 2005** C. Lerouge-Cohen, “*Les guerres parthiques de Démétrios II et Antiochos VII dans les sources gréco-romaines, de Posidonios à Trogue/Justin*”, *Journal des savants*, p. 217–252, 2005.
- Loevy 2018** K. Loevy, “*Railways, Ports, And Irrigation: The Forgotten Regional Landscape Of The Sykes-Picot Agreement*”, S. 288-340, 2018
- Ma 2000** J. Ma, *Antiochos III and the Cities of Western Asya Minor*, New York, 2000.
- Ma 2002** J. Ma, *Antiochus III And The Cities Of Western AsyaMinor*, Oxford, 2002.
- Mansel 1999** A. M. Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ataturk Kultur, Dil ve Tarih Yuksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları XII. Ankara, 1999.
- Mason 1972** E. Mason, *Tiberius*, (Ar. trans. J. El-Seyyid), Kahire, 1972.
- Masters 2013** B. Masters, *The Arabs of the Ottoman Empire, 1516–1918: A Social and Cultural History*, S. 177, 181–182. Cambridge University Press, 2013.
- Matyszak 2019** Ph. Matyszak *The Rise of the Hellenistic Kingdoms 336–250 bc*, Yorkshire – Philadelphia, 2019.
- Meadows 2002** A. Meadows, and Shipton, *Money and its uses in The Ancient Greek world*, Oxford, 2002.
- Mehran 1967** M. B. Mehran, *Diraset fi Tarh'l-Arap Kabl'l-İslam*, İskenderiye, 1967.
- Mekkevi 1999** F. Mekkevi, *El-Sharq-l edna fi-l asrāyin-l Hillensti ve-l Romani*. Kahire, 1999.
- Messo 2011** J. Messo, *the origin of the terms 'Syria(n)' & Sūryoyo once again*, *Parole de l'Orient*, 36 111-125, Paris, 2011.
- Millar 1978** F. Millar, *The Background to the Maccdean Revolution*, *Journal Of Jewish Studies*, vol, 29, Oxford, 1978.
- Moreland ve Chatterjee 1945** W.H. Moreland and A.C. Chatterjee, *A short Histor of India, 2nd ed.* London, 1945.
- Mørkholm 1965** O. Mørkholm, *The Municipal Coinages With Portrait of Antiochus IV of Syria, Congresso internazionale di numismatica*, Roma, 1965.

- Moustafa 2018** KH. Moustafa, *Arabic words from non-Arabic origins*, Arabic Science Archive, Kuveyt, 2018.
- Nahed 2001** A. Nahed, “*Mawsueat Aleumlat Al'iislatmiat Walearabia*”, Amman, 2001.
- Newell 1977** E.T. Newell, *The Coinage of the Western Seleucid mints from Seleucus I to Antiochus III*, New York, 1977
- Nicola 1981** Z. Nicola, *El-Hüküm el-Seuki fi Biladüş-şam*, Elfikrül-Arabi, Beyrut/Lübnan, 1981.
- Nöldek 1871** T. Nöldeke, “*Assyrios Syrios Syros*”, in *Hermes* 5 (1871, 1), S. 443-468, 1871.
- Nushi 1946** İ. Nushi, *Mısır fi Asr el-Batalima*. Kahire, 1946.
- Nushi 1959** İ. Nushi, *Diraset fi Tarikh Mısır Fi Ahd'l- Batalima*. Kahire, 1959.
- Nushi 1960** İ. Nushi, *Tarikh Mısır fi Asr'l Batalime*. Cilt 1. Kahire, 1960.
- Nushi 1973** İ. Nushi, *Tārīkh-l Roman*. Cilt II. Kahire, 1973.
- Nushi 1987** İ. Nushi, *Tārīkh-l Roman*. Cilt I. Kahire, 1987.
- Ogden 1999** D. Ogden, *Prostitutes, and Death*, London, 1999.
- OGIS 1970** Dittenberger, Wilhelmus, “*Orientis Graeci Inscriptiones Selectae. Supplementum Sylloges Inscriptionum Graecarum*”, vols. I–II, Leipzig 1903/5, repr. Hildesheim, 1970.
- Olmstead 1970** A.T. Olmstead, *History of the Persian Empire* London, 1970.
- Olmstead 1923** A. T. Olmstead, *History of Assyria*, London, 1923.
- Oppenheim 1969** A.L. Oppenheim, *Babylonian and Assyrian Historical Texts*, in *A.N.E.T.*, 3rd ed. New Jersey, 1969.
- Oppebheim 1969** A.L. Oppenheim, *ancient near eastern texts 'relating to the old testament*, Princeton University Press, 1969.
- Overtoom 2019** N. L. Overtoom *The Power-Transition Crisis of the 160s–130s BCE and the Formation of the Parthian Empire*, Journal of Ancient History, Washington State University, 2019.

- Özcan 2018** F. Özcan, “Kuzey Pisidia’da Kırsal Yerleşmeler”, XVIII. Türk Tarih Kongresi, Arkeoloji Roma ve Bizans Tarihi ve Medeniyeti Sanat Tarihi, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2018.
- Paltiel 1979** E. Paltiel, *Antiochos IV and antiogosI of Syria*, Vol. 13, London, 1979.
- Parpas 2014** A. P. Parpas, *Aleksander the Great in Erbil the military battle of Gaugamela 331 B.C.* 2014.
- Pietrykowski 2012** J. Pietrykowski, *Great Battles of the Hellenistic World*, South Yorkshire 2012.
- Rawlinson 1899** G. Rawlinson, *Ancient History*, New York, 1899.
- Rea 2013** C. Rea, *Mithridates I: History’s Forgotten Conqueror*, Saber and Scroll Journal Volume II Issue III Summer, 2013.
- Rebecca 2009** D. Rebecca, *Coinage and conflict: the manipulation of Seleucid political imagery*, PhD thesis, University of Glasgow, 2009.
- Reda 2014** S. Reda, *Interregnum: Queen Regency in the Seleucid Empire*, the University of Waterloo, 2014.
- Reeves 2004:** N. Reeves, “Who Was Akhenaten?” Lecture delivered at the Fitzwilliam Museum, Cambridge, 2004.
- Robinson 1955** C.R. Robinson, *Hellas “A Short History of Ancient Greece”* Boston, 1955.
- Robinson 1958** C.R. *Ancient History from Prehistoric to the death of Jestinin, 4th ed.*, New York, 1958.
- Rollinger 2006** R. Rollinger, “Assyrios, Syrios, Syros und Leukosyros”, in *Die Welt des Orients* 36, pp. 72–82; idem, “The terms ‘Assyria’ and ‘Syria’ again”, in *Journal of Near Eastern Studies* 65:4), pp. 283–287, 2006.
- Rosenstein 2012** *N. Rome and the Mediterranean 290 to 146 BC The Imperial Republi*, Edinburgh University Press, 2012.
- Rostovtzeff 1938** M. Rostovtzeff, *A History of the Ancient World*, Tr. J.D. Duff, 2nd ed. Vol.1,2., Oxford, 1938.
- Rostovtzeff 1954** M. Rostovtzeff, *Syria and the East*, C.A.H., Vol. VII, 1954.

- Rostovtzeff 1967** M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Hellenistic World*, Vol.1-2, Oxford, 1967.
- Rüstem 1955** E. Rüstem, *el-Roman fî siyastehim ve hadaratihim ve dinhim ve sakafathim ve silatihim bil Arap*, cüz:1, Beyrut, 1955.
- Rüstem 1969** E. Rüstem, “*Tarikh Yunan Min Philp Makadoni ila Feth el Romani*”, Beyrut, 1969.
- Sekunda 1992** N. V. Sekunda, *The Persian Army 560-330*. London, 1992.
- Sekunda 1994** N. V. Sekunda, *Seleucid and Ptolemaic Reformed Armies 168-145 BC*. Volume 1, The Seleucid Army. Stockport, 1994.
- Sekunda 2000** N. V. Sekunda, *The Greek Hoplite, 480–323 bc*. London, 2000.
- Selim 1997** A. E. Selim, *Jevaneb min Hadaret’l-Arap fî’l-usur’l-qadşmeh*, Beirut, 1997.
- Sherwin vd, 1993** Sherwin White Susan and Kuhrt Amelie, *From Samakhand To Sardis, anew aooroach to the Seleucide Empire*, Duckworth, London, 1993.
- Shoup 2018** J.A. Shop, *The History of Syria*, 2018.
- Shiple 2014** G. Shiple, *the Greek world after Aleksander*, London and New York, 2014.
- Simon 2020** Z. Simon, “*On the Origins of the Hieroglyphic Luwian Writing System: The Chronological Problem*”, Ludwig-Maximilians-Universität München, S. 42-56, Münih, 2020
- Sir William 1863** S. Sir William, *A Dictionary of the Bible: Red-Sea-Zuzims*. J. Murray, 1863.
- Smith1894** G. A. Smith, *The Historical Geography of the Holy Land*, New York, 1894.
- Sousa 1947** A. Sousa, *El-Arap v’l-Yahud*, Baghdad 1947.
- Steiner ve Killebrew 2014** M. Steiner and A. Killebrew *The Archaeology of the Levant*, Oxford University, 2014.
- Strootman 2012** R. Strootman, *Antiochos III the Great*, Malden and Oxford, he Blackwell Encyclopedia of Ancient History s. 476-479, 2012.

- Sykes 1958** P. M. Sykes, *History of Persia*, London, Vol. 1,2, 1958.
- Szabo 1997** M.E.A. Szabo, *Insurgency/Counter Insurgency: The Maccabean Revolt*, United States Army Command and General Staff College, 1997.
- Syvanne 2013** I. Syvanne, *The Battle of Magnesia in January 189 BC*, 2013.
- Şenocak 2014** M. B. Şenocak, *Anadolu'da Roma Lejyonları ve Askeri Birlikleri*, Doktora tezi, Konya, 2014.
- Tao 2021** J. Tao 2021, "Exploitation of Diversity: Seleucid Strategy of Cultural Interaction in Mesopotamia, 311-261 BC", The University Of Chicago, 2021.
- Tarn 1909** W. Tarn, *The Battles of Cos and Androse*, J H S, 29, 1909.
- Tarn 1926** W. Tarn, *The First Syrian War*, The Journal Of Hellenic Studies, V46, Part2, 1926
- Tarn 1929** W. Tarn Ptolemy II And Arabia, J. E. A, Vol. XV, 1929.
- Tarn 1940** W. W. Tarn, "Two Notes on Seleucid History: I. Seleucus' 500 Elephants," JHS 60: 84- 89, 1940.
- Tarn 1948** W.W. Tarn, *Aleksander the Great*, Cambridge University Press, 1948.
- Tarn 1954** W.W. Tran, *The struggle of Egypt against Syria and Macadonia*, Cilt VII, 1954.
- Tarn 1984** W.W. Tarn, *The Greeks in Bactria and India*, Chicago, 1984.
- Taronas 2012** L. Taronas, *An Analysis of the Pharaoh Akhenaten's Religious and Philosophical Revolution*, An honors thesis for the Department of Anthropology, Tufts University, 2012.
- Taylor 1979** J. E. Taylor, *Seleucid Rule in Palestine*, P H D, Duke Universty, 1979.
- Tarn 1964** W. Tarn, *The struggle of Egypt Against Syria and Macedonia*, C. A. H. VII, 1964.
- Thonemann 2016** P. Thonemann, *The Hellenistic Age*, Oxford Universty, 2016.

- Tekin 2008** O. Tekin, *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul, 2008.
- Tozan 2012** M. Tozan, *Roma'nın Anadolu'daki Egemenlik Politikası: Kentler ve Bağımlı Krallıklar (M.Ö. 133-M.Ö. 89)*, yayınlanmış doktora tezi, İzmir 2012.
- Treadgold 2007a** W. Treadgold, *The Early Byzantine Historians*, New York, 2007
- Treadgold 2007b** W. Treadgold, "The Byzantine World Histories of John Malalas and Eustathius of Epiphania", in *International History Review* 29, 709-745.
- Trever 1936** A. A. Trever, *History of Ancient Civilization* "The Ancient Near East and Greece", Vol.1, New York, 1936.
- Trundle 1996,** M. F. Trundle, *The Classical Greek Mercenary and his Relationship to the Polis*. McMaster University, 1996.
- Turad 1886** N. İbrahim Turad, *El-Romaniyyin Min Binaa Rumye ile Teleşi El-Cumhuriyye*, Kahire, 1886.
- Umran 2010** R. S. Umran, *el-Fikri'l-askeri el-romani beyne'l-difaa velhucum veltevassu velistimaar*, Kahire, 2010.
- Übadi 1981** M. Übadi, *El-Asr'l-Hellinisti Fi Mısır*, Beirut 1981.
- Vaidyanathan 2018** V. Vaidyanathan, *What factors explain the emergence of Roman interstate hegemony? A critique of the dominant culturalist paradigm*, The University of New South Wales, 2018.
- Van Der Spek 1993** R.J. Van Der Spek, "New Evidence On Seleucid Land Policy" Vo 10, S. 61-79, Amsterdam, 1993.
- Vuibert 1886** A. J. B. Vuibert, *An Ancient History* "From The Creation to the fall of the Western Empire in 476 A.D", Baltimore, 1886.
- Walbank 1940** F. W. Walbank, *Philip V of Macedon*, Cambridge, 1940.
- Wallbank 1981** F. W. Wallbank, *Hellenistic World*, (Ar. trans. A. M. El-Roubi) Kahir, 2009.
- Walbank 1993** F. W. Walbank, *The Hellenistic World*, London, 1993.
- Walbank 2008** F. W. Walbank, *Monarchies and monarchic Ideas*, Edi. F. W. Walbank , A. E. Astin , M. W. Frederiksen and R. M. Ogilvie, Cambridge University Press, 2008.

- Wells 1949** H. G. Wells, *The Outline of History*, Vol.1., New York, 1949.
- Will 1979-1982** E. Will, *Histoire Politique du Monde Hellénistique*, 323-30 av. J.-C.). Nancy, Berger-Levrault, 1979-1982.
- Waters 2014** M. Waters *Ancient Persia: A Concise History of the Akhaemenid Empire*, Cambridge University Press, 2014.
- Wright 2008** N. L. Wright, *A note on a Cleopatra Thea, Antiochus Grypus and Athens*, 2008.
- Wright 2010** N. L. Wright, *Religion in Seleukid Syria gods at the crossroads (301-64 Bc)*, Macquarie University, 2010.
- Yakubovich 2015** I. Yakubovich, “*The Luwian Language*”, Oxford Handbooks Online, 2015.
- Yanne 2010** B. Yanne, *Alexander the Great*, New York, 2010.
- Yılmaz 2017** C. A. Yılmaz, *Antik Dünyayı Fetheden Ordu (Büyük İskender'in Ordusu Üzerine Bazı Bilgiler)*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 27, Sayı: 1, Sayfa: 207-217, Elâzığ, 2017
- Zidan 2006** J. Zidan, “*el-Arap Kabl'l-İslam*”, Kahire, 2006.
- Ziyadin 1996** F. Ziyadin, “*Tadmur, Petra ve Tariqu'l-Harir*”, Suriye Arkeoloji Yıllık Dergisi, no 42, Amman, 1996.
- Zühdi 1956** B. Zühdi, “*Bina ve Tanzim el-Müdün fî Ahid'l-Romani*”, elmajalat El'athariat alsuwriat alsanawia 6, Dimaşk, 1956.
- Zühdi 1996** B. Zühdi, “*Tarik el-harir ve Tedmur Medinet el-Kavafel*”, Suriye Arkeoloji Dergisi 24, Dimaşk, 1996.

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Seleukos Kralları Listesi M.Ö. 312–64

(Grainger 2017; Abbudi 1991)

	Adı ve Unvanı	Hükmdarlık Yılları
1	I. Seleukos Nikator	M.Ö. 311-281
2	I. Antiochos Soter	M.Ö. 281-261
3	II. Antiochos Theos	M.Ö. 261-246
4	II. Seleukos Callincius	M.Ö. 246-226
5	III. Seleukos Soter	M.Ö. 226-223
6	III. Antiochos Megas (Büyük)	M.Ö. 223-187
7	IV. Seleukos Philopator	M.Ö. 187-175
8	IV. Antiochos Epiphanes	M.Ö. 175-163
9	V. Antiochos Eupator	M.Ö. 163-161
10	I. Demetrios Soter	M.Ö. 161-150
11	I. Aleksander Balas	M.Ö. 150-145
12	II. Demetrios Nikator	M.Ö. 145-138 M.Ö. 129-125
13	VI. Antiochos Epiphanes	M.Ö. 145-140
14	Diodotus Trphon	M.Ö. 140-138
15	VII. Antiochos Sidetes	M.Ö. 138-129
16	II. Demetrios Nikator	M.Ö. 129-126
17	II. Aleksander Zabinas	M.Ö. 129-123
18	Kleopatra Thea	M.Ö. 126-123
19	V. Seleukos Philometor	M.Ö. 126-125
20	VIII. Antiochos Grypos	M.Ö. 125-96
21	IX. Antiochos Kyzikenos	M.Ö. 114-96
22	VI. Seleukos Epiphanes	M.Ö. 96-95
23	X. Antiochos Eusebes	M.Ö. 95-92
24	III. Demetrios Eucaerus	M.Ö. 95-87
25	XI. Antiochos Philadelphus	M.Ö. 95-92
26	I. Philippos Philadelphus	M.Ö. 95-84
27	XII. Antiochos Dionysos Tigranes of Armenia(M.Ö.83-69)	M.Ö. 87-84
28	VII. Seleukos Kybiosaktes	M.Ö. 83-69
29	XIII. Antiochos Asiaticus (Asyalı)	M.Ö. 69-64
30	II. Philippos Philoromaeus	M.Ö. 65-63.

Tablo 2. Ptoemaios Kralları Listesi M.Ö. 304–30 (*Grainger 2017*)

	Adı ve Unvanı	Hükmdarlık Yılları
1	I. Ptolemaios Soter	M.Ö. 304–283
2	II. Ptolemaios Philadelphos	M.Ö. 285–246
3	II. Ptolemaios Euergetes	M.Ö. 246–221
4	IV. Ptolemaios Philopator	M.Ö. 221–204
5	V. Ptolemaios Epiphanes	M.Ö. 204–180
6	VI. Ptolemaios Philometor	M.Ö. 180–145
7	VII. Ptolemaios Neos Philopator	M.Ö. 145–144
8	VIII. Ptolemaios Euergetes	M.Ö. 145-116
9	III. Kleopatra ve IX. Ptolemaios II. Soter	M.Ö. 116-107
10	III. Kleopatra III ve X. Ptolemaios Aleksander	M.Ö. 107-101
11	X. Ptolemaios, I. Aleksander ve Kleopatra Berenike	M.Ö. 101-88
12	IX. Ptolemaios Soter	M.Ö. M.Ö. 88-81
13	Kleopatra Berenike, XI. Ptolemaios ve II. Aleksander	M.Ö. 80
14	XII. Ptolemaios Auteles	M.Ö. 80-58
15	VII. Kleopatra ve XIII. Ptolemaios	M.Ö. 51-47
16	VII. Kleopatra ve XIV. Ptolemaios	M.Ö. 47-44
17	VII. Kleopatra ve XV. Ptolemaios	M.Ö. 44-30

Tablo 3. Makedonya Kralları Listesi M.Ö. 360-168 (*Heckel 2018*)

	Adı ve Unvanı	Hükmdarlık Yılları
1	II. Philip (Büyük İskender'in babası)	M.Ö. 360/59–336
2	III. Alexander the Great (Büyük İskender)	M.Ö. 336–323
3	III. Philip Arrhidaios (Büyük İskender'in oğlu)	M.Ö. 323–317
4	IV. Aleksander (Büyük İskender'in oğlu)	M.Ö. 323–310
5	Olympias (Büyük İskender'in annesi)	M.Ö. 317–316
6	Kassander	M.Ö. 315–297
7	IV. Philip	M.Ö. 297
8	Antipatros ve Aleksander	M.Ö. 297–294
9	I. Demetrios Poliorketes	M.Ö. 294–288
10	Monophthalmos	M.Ö. 288/7–285
11	Pyrrhos of Epeiros	M.Ö. 288/7–281
12	Lysimakhos	M.Ö. 281
13	I. Seleukos X. Antiochos, VI. Seleukos ve XI	M.Ö. 281–279
14	Ptolemaios Keraunos (I. Ptolemaios'un oğlu)	M.Ö. 277–239
15	II. Antigonos Gonatas (I. Demetrios'un oğlu)	M.Ö. 239–229
16	III. Demetrios (Antigonos'un oğlu)	M.Ö. 229–222
17	III. Antigonos Doson (II. Antigonos'un yeğeni)	M.Ö. 222–179
18	Philip (II. Demetrios'un oğlu)	M.Ö. 179–168

Tablo 4. Seleukos Kraliçeleri (*Reda 2014*).

Kraliçe	Eşi	Çocukları
Apama	I. Seleukos	I. Antiochos
I. Laodike	II. Antiochos	II. Seleukos Callincius Antiochos Hierax Apama Stratonice (Kapadokeia Kraliçesi) Laodike
Berenike Syra	II. Antiochos	Antiochos
III. Laodike	III. Antiochos	Genç Antiochos IV. Seleukos Philopator VI. Antiochos Epiphanes Kleopatra IV. Laodike
IV. Laodike	Genç Antiochos IV. Seleukos Philopator VI. Antiochos Epiphanes	I. Demetrios Soter V. Laodike V. Antiochos Eupator Nysa
Kleopatra Thea	Aleksander Balas II. Demetrios Antiochos VII. Soter	VI. Antiochos Epiphanes V. Seleukos Philometor VIII. Antiochos Grypos IX. Antiochos Kyzikenos
Kleopatra Selene	IX. Ptolemaios Soter VIII. Antiochos Grypos IX. Antiochos Kyzikenos X. Antiochos Eusebes	III. Berenike XII Ptolemaios

Tablo 5. Seleukoslar Tarafından İnşa edilen Yerleşim Yerleri

Yerleşim Yeri-Şehir		Bölge	Notlar
Antiocheia	Antakya	Türkiye	I. Seleukos'un babası ve oğlu I. Antiochos onuruna inşa edilmişlerdir. Bu kentlerden birisi de Antigonosların başkenti Antigoneia şehrinin yakının inşa edilmiş ve Seleukosların başkenti yapılmıştır.
Laodkeia	Lazkiye	Suriye	I. Seleukos'un annesi Laodike'in onuruna inşa edilmiştir. Bu şehirlerden birisi de Suriye'nin Akdeniz kıyısına kurulmuştur.
Seleukeia			I. Seleukos'un kendi adına değişik bölgelerde inşa edilmiştir.
Seleukeia-On-The Tigris	Dicle Seleukeia'sı	Irak	I. Seleukos tarafından kendi adına Babylonia yakınlarında Dicle Nehri üzerine inşa edilmiştir.
Seleukeia-On-The Peria	Asi Seleukeiası	Suriye	I. Seleukos tarafından kendi adına Orontes Nehri üzerine inşa edilmiştir.
Seleukeia Euphrates Zeugma	Fırat Seleukeiası		I. Seleukos tarafından Fırat Nehri üzerine inşa edilmiş ve daha sonra Romalılar tarafından "Zeugma" olarak değiştirilmiştir.
Apameia	Mâdik Kalesi	Suriye	I. Seleukos tarafından Baktrialı eşi Apama onuruna yapılmıştır.
Stratonikeia	Eskihisar Köyü	Türkiye	I. Seleukos tarafından eşi Stratonice (Demetrios'un kızı) onuruna inşa edilmiştir.
Dura Europos	Salihyye Köyü	Suriye	I. Seleukos tarafından Makdeonia'da doğduğu kent olan Europos'a atfen inşa edilmiştir.
Epiphania	Hama	Suriye	

Tablo 6. Hellenistik Dönem’deki Bazı Şehir ve Yer İsimlileri Tablosu

	Hellenistik/Antik İsim	Modern İsim
1	Abila	Tel Abil
2	Appolonia	Ersof
3	Epiphania	Hama
4	Aradus	Arvad Adası
5	Ekbatana	Hamzan
6	Orontes	Asi Nehri
7	Baktria	Afganistan
8	Banion	Baniyas
9	Pella	Fahil
10	Byblos	Cübeyil
11	Gabae	Isfahan
12	Garrha	Bahreyn
13	Dora	Tantura
14	Sidon	Sayda
15	Philla	Hrbetü’l-Fahil
16	Bambyke	Münbiç
17	Beroia	Halep
18	Antiocheia	Antakya
19	Ephesus	Efes
20	Ankyra	Ankara
21	Damascus	Şam
22	Raphia	Refah
23	Levant	Suriye
24	Negev	Nakab
25	Armenia	Ermenistan
26	Tyros	Sur
27	Parth	Pers
28	Laodikeia	Lazkiye
29	Gaugamela	Kermelis
30	Tripolis	Trablus
31	Carrhae	Harran
32	Hellespont	Çanakkale Boğazı
33	Rohosos	Arsuz-Uluçınar
34	Judea	Yahudiye
35	Eleutheros Nehri	Nehru’l-Kebir
36	Acre	Akka
37	Tigris	Dicle
38	Hermos Irmağı	Gediz Çayı
39	Phrygios Irmağ	Demirci Çayı
40	Halys Nehri	Kızılırmak
41	Jerusalem	Kudüs
42	Ptolemaios-Ake	Akke
43	Phoenicia	Fenike
44	Apameia	Mâdik Kalesi

Tablo 7. Seleukos Devlet Takvimi M.Ö. 311. (*İsmail 2014*).

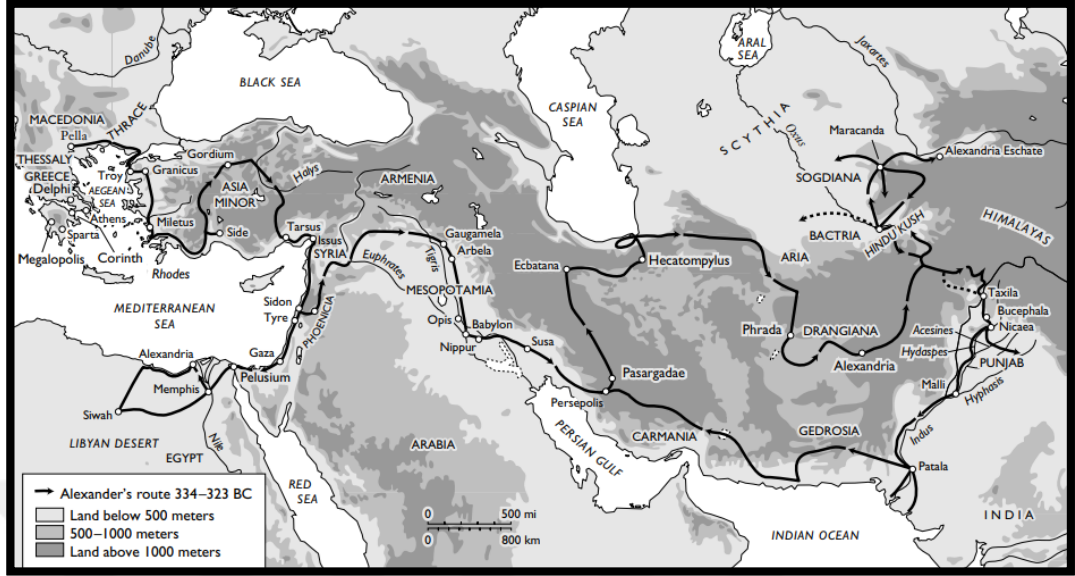
Ay	Seleukos Takvimi	Makedon Takvimi	Türkçe
Birinci	Nisno	Artemisias	Nisan
İkinci	Aiaru	Daisios	Mayıs
Üçüncü	Simanu	Panemas	Haziran
Dördüncü	Duzu	Loias	Temmuz
Beşinci	Abu	Gorpiaios	Ağustos
Altıncı	Ululu	Hyperbereteios	Eylül
Yedinci	Tisritu	Dias	Ekim
Sekizinci	Arah Samnu	Apellaios	Kasım
Dokuzuncu	Kislimu	Audnaios	Aralık
Onuncu	Tebetü	Pertios	Ocak
On Birinci	Sabatu	Dystros	Şubat
On İkinci	Addaru	Xandikos	Mart

Tablo 8. Seleukos Krallığı Kronolojisi

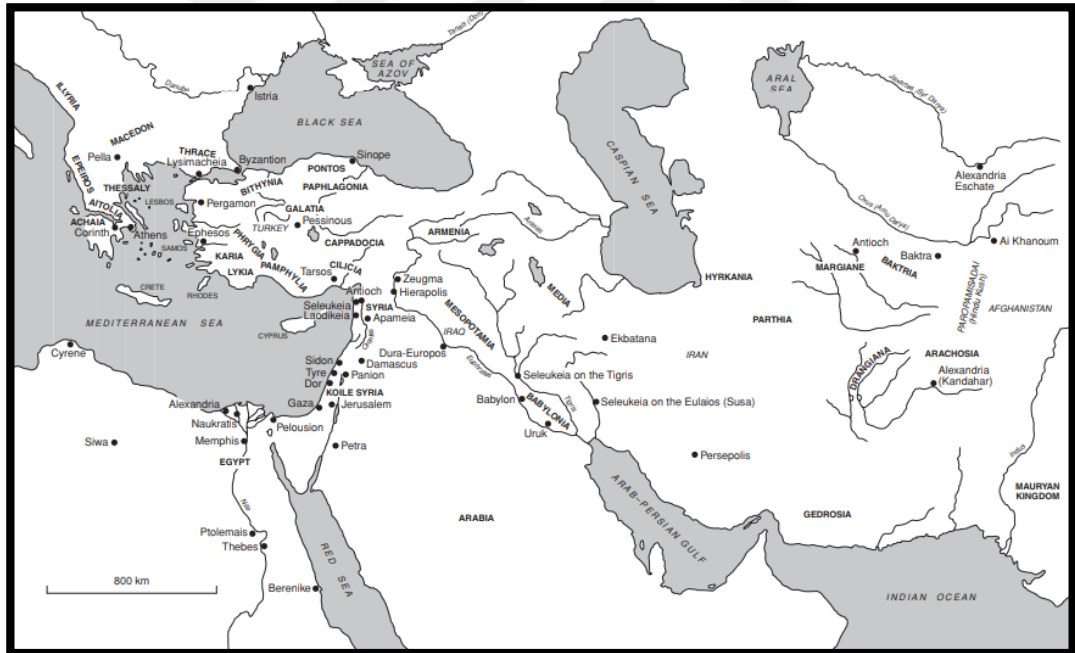
Hellenistik Dönem kronolojisiyle ilgili listelenen tarihlerin çoğu tahmini tarihlerdir. Bu tarihlerle ilgili detaylı bilgi için bkz. (Bickerman1980; Austin 2006)

Kronolojik Olaylar	M.Ö.	Kronolojik Olaylar	M.Ö.
Büyük İskender'in Küçük Asya'yı Fethi	334	Achaios İsyanını bastırılması	216
İssos Savaşı	333	V. Philip ve Hannibâl İttifakı	215
Büyük İskender'in Suriye'yi ve Mısır'ı fethi	332	I. Makedon Savaşı	214
Gaugamela Savaşı	331	Aetolia-Roma ittifakı	212
III. Darius'un öldürülmesi	330	V. Ptolemaios Döneminin başlaması	204
Büyük İskender'in Baktria'yı Fethi	329	III. Antiochos'un Küçük Asya istilasını	203
Büyük İskender'in Hindistan Fethi	327	III. Antiochos- V. Philip ittifakı	202
Büyük İskender'in Dönüşü	324	Rodos ve I. Attalos'un Roma'dan yardım talebi	203
Büyük İskender'in Ölümü	323	V. Suriye Savaşı	202
Tripuradeisos Toplantısı	321	II. Makedon Savaşı: Roma, V. Philip karşı	200
Antipater'in Ölümü	319	III. Antiochos ve V. Ptolemaios arasında barış imzalanması	195
Seleukos Nikator'un Babylonia'yı terk ederek Mısır'a sığınması	316	Roma'nın III. Antiochos karşı savaşı	192
Antigonos'a Karşı Koalisyon	315	Termopylai Savaşı	191
Seleukos'un Babylonia'ya Dönüşü	312	Magnesia Savaşı	189
Seleukos Devlet Takviminin Başlaması	311	Apameia Antlaşması	188
I. Seleukos Doğu Seferi	308	IV. Seleukos Dönemi	187
I. Seleukos ve Chandragupta Anlaşması	303	IV. Antiochos Epiphanes Dönemi	175
İpsos Savaşı	301	VI Suriye Savaşı	170
I. Seleukos Suriye'yi ele geçirmesi	300	Daphne Kutlamaları ve Makkabi İsyanı	167
Seleukeia Pieria ve Antiocheia kentlerinin kurulması	300	IV. Antiochos Ölümü	164
Kassandros'un Makedonya'da Ölümü	297	V. Antiochos Dönemi	163
I. Seleukos – Demetrios Savaşı	294	I. Demetrios Soter Dönemi	162
Demetrios ve I. Ptolemaios'un Ölümü	283	Aleksander Balas Dönemi	150
Kyroupedion Savaşı, Seleukos Nikator ve Lysimakhos'un ölümü. I. Antiochos Dönemi	281	II. Demetrios Nikator Dönemi	145
I. Suriye Savaşı	274	VI. Antiochos Dionysos Dönemi	143
II. Antiochos Dönemi	261	Yahudilerin Bağımsızlığı	142
II. Suriye Savaşı	260	Diodotus Tryphon İsyanı	142
II. Antiochos'un, II. Berenike'le evlenmesi	252	VII. Antiochos Sidetes Dönemi	139
II. Seleukos Kallinikos Dönemi	246	II. Aleksander Zabinas Dönemi	135
III. Suriye Savaşı	246	VII. Antiochos'un ölümü	130
II. Seleukos- Antiochos Hierax savaşı	241	VIII. Antiochos Dönemi	125
II. Seleukos'un Parthlara Karşı Seferi	231	IX. Antiochos Kyzikenos Dönemi	111
III. Seleukos Keraunos Soter Dönemi	225	VI. Seleukos, X. Antiochos ve XI. Antiochos Dönemleri	96
III. Antiochos'un Dönemi	223	X. Antiochos, I. Philip ve III. Demetrios Dönemleri	88
III. Antiochos'un Molonlarla savaşı	222	Armenia Kral Tigranes'in Suriye istilasını	83
Küçük Asya'da Achaios İsyanı	220	Suriye'nin Roma'ya ilhakı	64
IV. Suriye Savaşı ve Raphia Savaşı	219		216

HARİTLAR

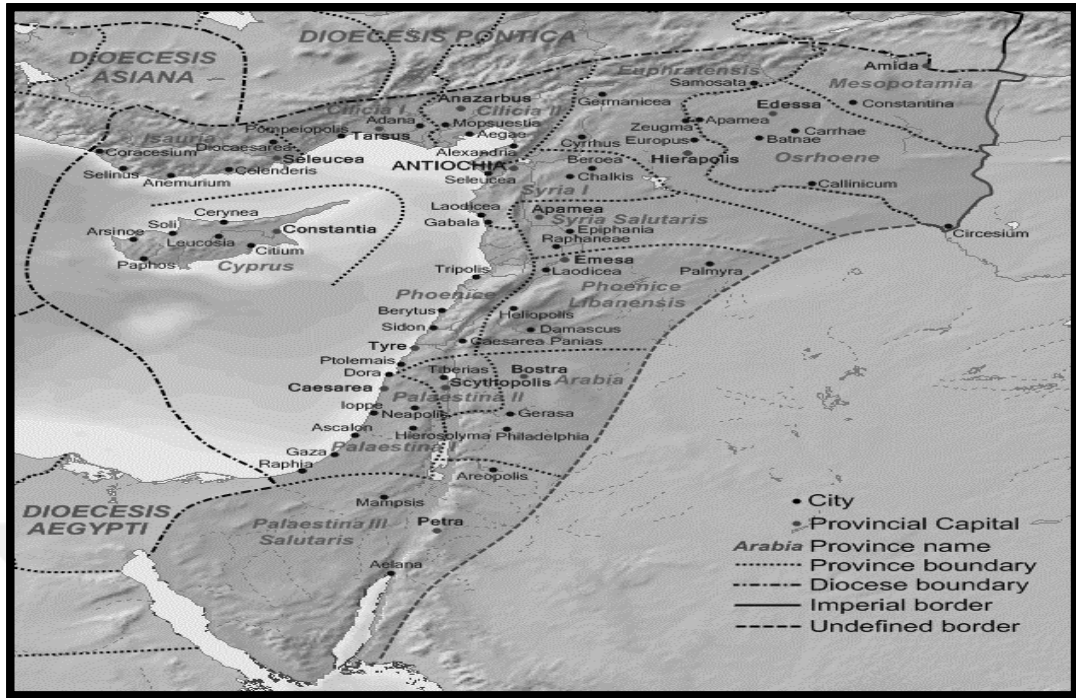

Harita 1: Büyük İskender İmparatorluğu M.Ö. 336 -323 (Holt 2006)

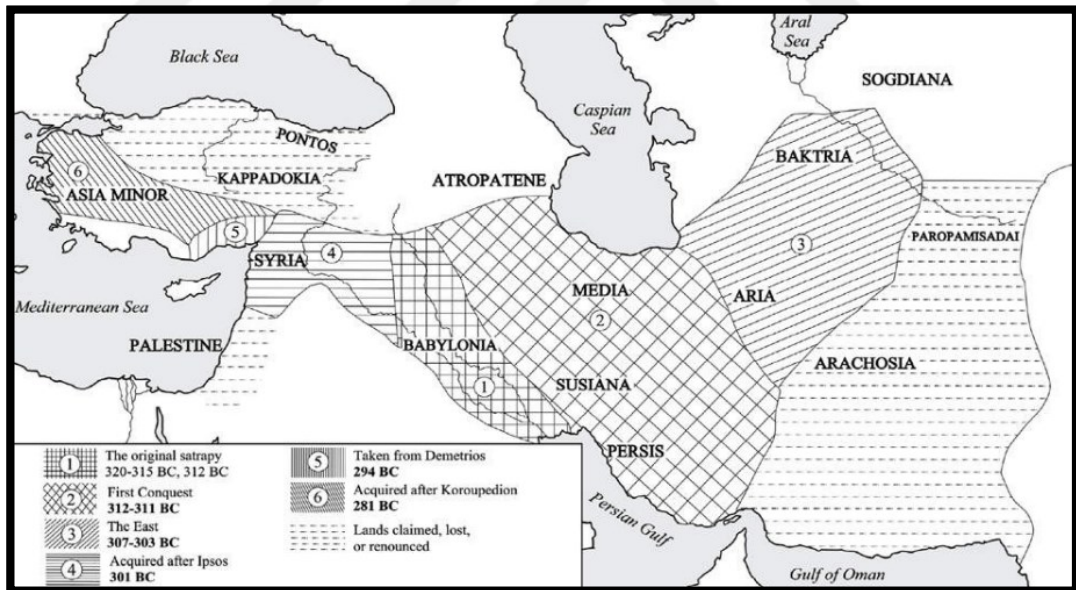

Harita 2: Büyük İskender sonrası Hellenistik Dünya M.Ö. 276

(Heckel 2018; Chaniotis 2005)

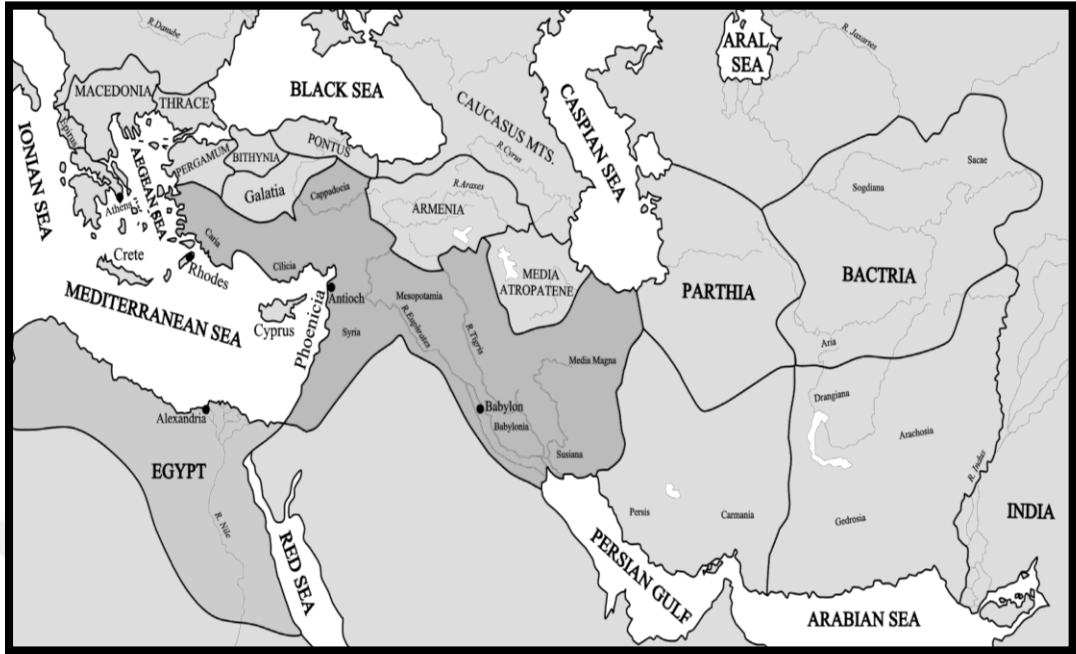

Harita 3: Seleukos Nikator Dönemi Seleukos Krallığı M.Ö. 311-281.

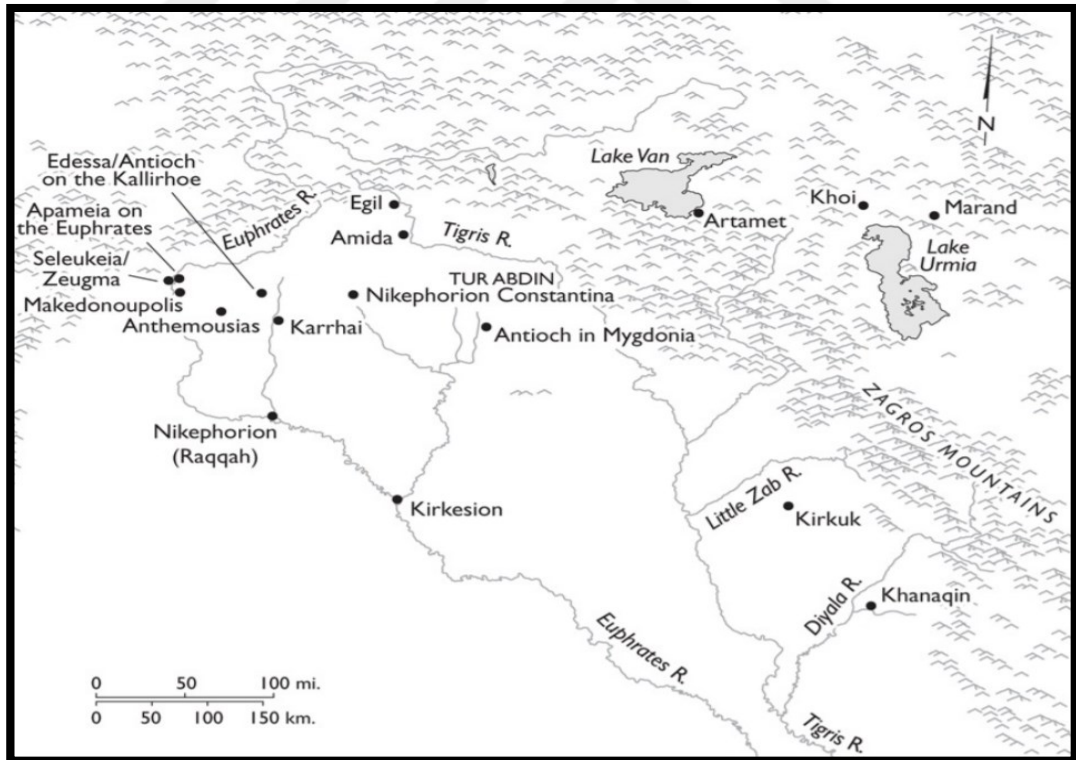

Harita 4: Seleukos Krallığı'nın Ulaştığı En Geniş Sınırlar M.Ö. 222-188.

(Grainger 2014)

Harita 5: III. Aantiochos Dönemi Seleukos Krallığı M.Ö. 222-188 (Evans 2011)

Harita 6: Kuzey Suriye, Armenia ve Mezopotamya (Cohen 2013).

Harita 7: Seleukos Krallığı'nın Orta ve Doğu Bölgeleri

Harita 8: Seleukos Krallığı'nın Batı Küçük Asya Sınırları (Evans 2011).

Harita 11: Ptolemaios Krallığı-Mısır (Heckel 2018)

Harita 12: Hellenistik Makedonya Krallığı

ŞEKİLLER

Şekil 1: Seleukos Devleti'nin kurucusu I. Seleukos Nikator ait sikke M.Ö. 311-281(Zeyno 2011).

Şekil 2 : I. Seleukos Nikator'un Hindistan Seferi sırasında basılan sikke M.Ö. 303 (Hoover 2007).

Şekil 3: Kral I. Antiochos Soter'a ait sikke M.Ö. 281-261 (*Rebecca 2009*).

Şekil 4: Seleukos Krallığı'ndan bağımsız olduktan sonra Pergamon Kralı Eumenes tarafından bastırılan sikke M.Ö. 262-241 (*Chrubasik 2016*).

Şekil 5: Gaspçı General Diodotus adına basılan Sikke M.Ö. 142-139
(Chrubasik 2016).

Şekil 6: Molon Kardeşlerin Seleukeia Tigris Kentini ele geçirdikten sonra
bastırdıkları sikke M.Ö. 222-220 (Chrubasik 2016; Zeyno 2011).

Şekil 7: III. Antiochos dönemi Antiocheia’da basıla bir sikke M.Ö. 222 – 188
(Zeyno 2011: 284.

Şekil 8: Doğu Satraplıklarında çıkarılan isyanları bastırdıktan sonra M.Ö. 161 yılında I. Demetrios adına Seleukeia Tigris’te basılan Sikke (Chrubasik 2016).

Şekil 9: Aleksander Balas dönemi Antiocheia’da basılan sikke M.Ö. 150-146
(Chrubasik 2016).

Şekil 10: VI. Antiochos Adına Antiocheia’da basılan sikke M.Ö. 142
(Chrubasik 2016).

Şekil 11: Gaspçı General Tryphon adına Antiocheia’da basılan sikke M.Ö. 142-138
(Chrubasik 2016).

Şekil 12: I. Mithridates adına Seleukeia Tigris’te basılan sikke M.Ö. 141-138
(Chrubasik 2016).

Şekil 13: Kleopatra Thea adına Ake-Ptolemaios kentinde basılan sikke M.Ö. 125
 ((Hoover 2007).

Şekil 14: II. Demetrios adına Tyros kentinde basılan sikke M.Ö. 125
 (Houghton 1983).

Şekil 15: Aleksander Zabinas adına Antiochei’da basılan sikke M.Ö. 128-122
(Chrubasik 2016: 169; Zeyno 2011).

Şekil 16: Kleopatra Thea ve VIII. Antiochos ortak yönetim döneminde basılan sikke
M.Ö. 125-121 (Houghton 1983; Zeyno 2011).

Şekil 17: I. Seleukos Nikator adına Seleukeia Tigris kentinde basılan sikke M.Ö. 312–281 (*Houghton ve Lorber 2002*).

Şekil 18: Suriye’yi istila ettikten sonra Armenia Kralı II. Tigranes basılan sikke M.Ö. 83-69 ((*Hoover 2007*))

Şekil 19: I. Antiochos ve Apollon M.Ö. 281-261 ((Hoover 2007).

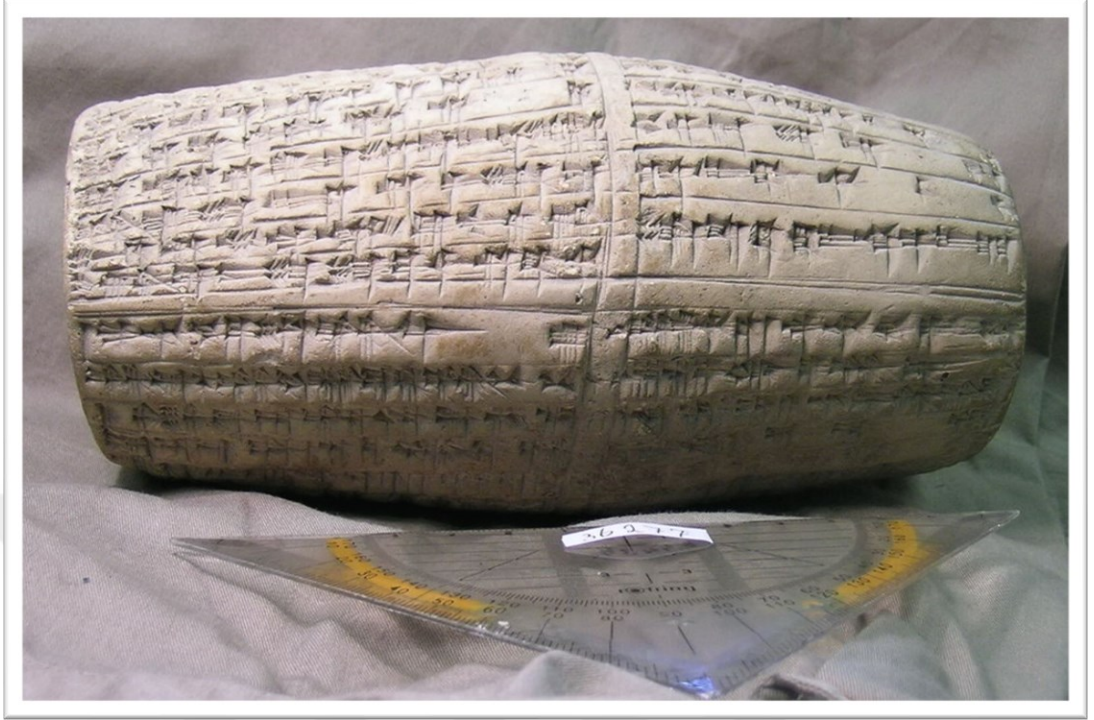
Şekil 20: I. Seleukos Nikator adına Seleukeia Tigris'te basılan sikke M.Ö. 312–281
(Houghton ve Lorber 2002).

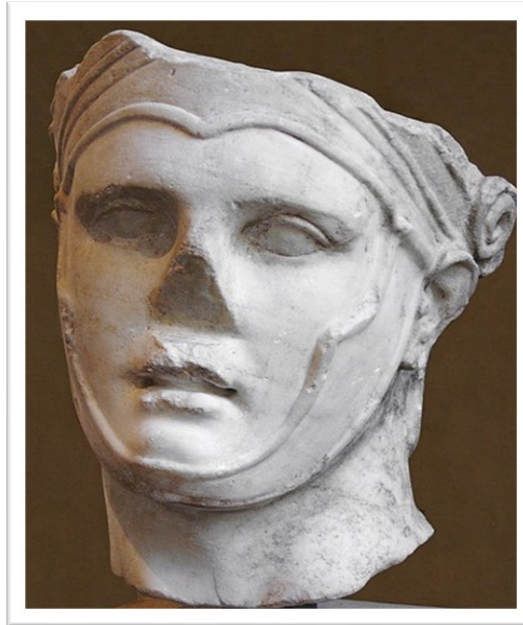
Şekil 21: I. Antiochos adına Sardes kentinde basılan sikke M.Ö. 269
((Hoover 2007).

Şekil 22: I. Antiochos Soter adına Seleukeia Tigris'te basılan sikke M.Ö. 281-261
(Houghton ve Lorber 2002).

Şekil 23: I. Antiochos Theos döneminde Akkadi dilinde yazılmış olan “Antiochos Silindiri”, (*Londra, British Museum*).

Şekil 24: Seleukos Devleti’nin kurucusu I. Seleukos

Nikator büstü M.Ö. 311-281 (Paris Louvre Müzesi).

Şekil 25: III. Antiochos Megas'ın büstü M.Ö. 222-187
Paris Louvre Müzesi, (*Lamarre-Bolduc 2019; Zeyno 2011*).